

INDLEDNING

Instruks til chefen for Politiets Efterretningstjeneste.

Efterretningstjenestens formål er at overvåge, forebygge og modvirke foretagender og handlinger, som må antages at rumme en fare for rigets selvstændighed og sikkerhed og den lovlige samfundsorden, herunder i straffelovens kapitler 12 og 13 omhandle

Den nævnte chefen for politiets af

Denne instruks træder i stedet for den tidligere instruks af 24. januar 1952, som samtidig ophæves.

Den 30. november 1953.

Kenneth
Ch. Lindberg

Således til instruks af 30. november 1953 til chefen for politiets efterretningstjeneste.

Til pkt. 7 føjes:

"Registrering af danske statsborgere må ikke finde sted alene på grundlag af lovlig politisk virksomhed."

JUSTITSMINISTERIET, den 30. september 1968.

Knut Thøstrup / *Greulund*

PET-KOMMISSIONENS BERETNING

BIND 1

BIND 1

INDLEDNING

PET-Kommissionens nedsættelse og kommissorium

Grundlaget for Kommissionens beretning

Hovedpunkter i stiftelsen af, reglerne for og kontrollen
med PET

INDLEDNING

**PET-KOMMISSIONENS NEDSÆTTELSE OG
KOMMISSORIUM
GRUNDLAGET FOR KOMMISSIONENS BERETNING
HOVEDPUNKTER I STIFTELSEN AF,
REGLERNE FOR OG KONTROLLEN MED PET**

PET-KOMMISSIONENS BERETNING BIND 1

INDLEDNING

Publikationen kan bestilles
via Justitsministeriets hjemmeside (www.jm.dk)

eller hos

Schultz Distribution

Herstedvang 12

2620 Albertslund

Telefon: 43 22 73 00

Fax: 43 62 19 69

schultz@schultz-grafisk.dk

ISBN: 89-91851-64-5

ISBN: 89-91851-65-3 (internet)

Tryk: Schultz Grafisk

I medfør af § 20 i lov nr. 359 af 2. juni 1999 om undersøgelse af politiets efterretningsvirksomhed på det politiske område og af de aktiviteter, der var baggrunden for denne virksomhed, afgiver den ved lovens § 1 nedsatte undersøgelseskommission (PET-kommissionen) herved sin beretning.

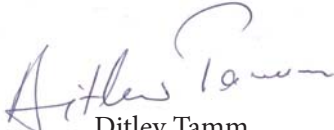
København, juni 2009

Johnny Laursen

Regin Schmidt

Ditlev Tamm

Jens Vedsted-Hansen

Leif Aamand
formand

INDHOLDSFORTEGNELSE

Del 1. PET-KOMMISSIONEN	9
1. KOMMISSIONENS NEDSÆTTELSE, KOMMISSORIUM OG PERSONALE.....	10
1.1. Færøerne og Grønland	11
1.2. Baggrunden for PET-kommissionens nedsættelse	12
1.3. PET-kommissionens kommissorium.....	16
1.3.1. Den materielle begrænsning	21
1.3.2. Den tidsmæssige begrænsning.....	22
1.3.3. Særligt om den retlige vurdering vedrørende perioden 1968-1989.....	23
1.4. Forholdet til DIIS	25
2. KOMMISSIONENS ARBEJDE.....	27
2.1. Arkivalier og omfang	27
2.2. Arbejdets tilrettelæggelse.....	31
2.3. Særligt om arkivaliernes fuldstændighed	32
2.4. Særligt om vidner.....	33
2.5. Særligt om vidner fra de overvågede miljøer	37
2.6. Særligt om politiske partier	40
2.7. Særligt om lukkede døre.....	40
2.8. Høring og kontradiktion.....	42
3. FORMEN FOR KOMMISSIONENS BERETNING	46
3.1. Forholdet til andre lande, statens sikkerhed og tredjemand.....	46
3.1.1. Anonymisering	48
3.1.2. Journalnumre.....	50
3.1.3. Virkemidler	50
3.1.4. Stasi	51
3.2. Folketingsspørgsmål	59
3.3. Terminologi.....	59
3.3.1. Kommissionens sprogbrug.....	59
3.3.2. Særligt om registrering.....	60
3.3.3. Særligt om penetranter, meddelere, kontakter mv.....	62
3.3.4. Retsplejeloven.....	63
3.4. Beretningens opdeling på bind mv.	64
3.4.1. Opdelingen i selvstændige bind	64
3.4.2. Forholdet mellem betydningen af det undersøgte og gengivelsen i beretningen	64

Del 2. PET	67
4. PET'S STRUKTUR.	68
4.1. Stiftelsen	69
4.2. Lokale efterretningsenheder.....	72
4.3. Centralafdelingen.....	75
5. PET'S OPGAVER.....	80
5.1. Cirkulærer og instrukser	80
5.2. Andre forskrifter	85
5.3. NATO-dokumentet (CM(55)15 (Final))	85
5.3.1. Sikkerhedsgodkendelser	86
5.3.2. Grønlands strategiske betydning	89
6. PET'S ARKIV OG REGISTRATUR.....	91
6.1. Det modtagne materiale.....	91
6.2. Arkivet i PET	92
6.3. Registraturen	93
6.3.1. INF-nr.-lister og B.-nr.-lister	94
6.3.2. Plankartotek	94
6.3.3. Hovedkartotek.....	94
6.3.4. Emnekartotek.....	95
6.3.5. Navneindeks (tromlerne)	95
6.3.6. Journal.....	96
6.3.7. Stikordsregister	96
6.4. Særligt om arbejdskartoteker	97
7. FORHOLDET MELLEML JUSTITSMINISTERIET, PET OG FOLKETINGET	101
7.1. Forholdet mellem Justitsministeriet og PET	101
7.2. Forholdet mellem PET og regeringen.....	112
7.2.1. Regeringens Sikkerhedsudvalg	112
7.2.2. Embedsmandsudvalget for sikkerhedsspørgsmål.....	114
7.3. Forholdet mellem Justitsministeriet og Folketinget.....	115
7.4. Wamberg-udvalget	119
7.5. Den sikkerhedspolitiske Kontaktgruppe.	122

Del 3. RETSGRUNDLAGET FOR PET'S VIRKE	123
8. RETSGRUNDLAGET FOR PET'S VIRKSOMHED	124
8.1. Straffelovens kap. 12 og 13	125
8.1.1. Forbrydelser mod statens selvstændighed og sikkerhed.....	126
8.1.2. Forbrydelser mod statsforfatningen og de øverste statsmyndigheder	128
8.2. Instrukser og andre interne tjenestebefalinger for PET.....	129
8.2.1. Instrukser og cirkulærer.....	129
.....	
8.2.2. Retningslinjer vedrørende efterforskning på det politiske område (1983).....	129
8.2.3. Interne tjenestebefalinger i øvrigt.....	129
8.3. Retsplejeloven	130
8.3.1. Indgreb i meddelelshemmeligheden.....	131
8.3.2. Agents provocateurs og (andre) eksterne kilder.....	132
8.4. Anden lovgivning	134
8.4.1. Forvaltningsloven og offentlighedsloven.....	134
8.5. Grundloven.....	135
8.5.1. Meddelelshemmeligheden – § 72	136
8.5.2. Foreningsfriheden – § 78.....	136
8.5.3. Andre bestemmelser: ytringsfriheden og forsamlingsfriheden.....	137
8.6. Menneskerettighederne	137
8.6.1. Internationale konventioner.....	137
8.6.2. Den Europæiske Menneskerettighedskonvention	138
9. REGERINGSERKLÆRINGEN FRA 1968 OG LOVLIG POLITISK VIRKSOMHED	142
9.1. Indledning.....	142
9.2. Lovlig politisk virksomhed	142
9.2.1. Ulovlig politisk virksomhed	143
9.2.2. Foreninger, der ikke er forbudt ved lov eller dom.....	145
9.3. Bevis for ulovligheder.....	146
9.4. Lovligheden afgøres efter gældende ret	147
9.5. Foreningen/den politiske organisation ctr. enkeltpersoner.....	147
9.6. Enkeltstående ulovligheder eller generel aktivitet?.....	147
10. KONTROLLEN MED PET	149
10.1. Wamberg-udvalget	149
10.2. Folketinget.....	150
10.2.1. Almindelig parlamentarisk kontrol	150

10.2.2. Ministres pligt til at videregive oplysninger til Folketinget.....	151
10.2.3. Folketingets indhentelse af oplysninger hos ministeren.....	151
10.2.4. Udvalget om forsvarrets og politiets efterretningstjenester (Kontroludvalget)	152
10.3. Folketingets Ombudsmand.....	155
10.3.1. Kejsergade-sagen	157
10.3.2. Sagen om forsorgssekretæren (1954)	157
10.3.3. Sag om begæring af egenacces (1998).....	158
10.3.4. Ombudsmandens kompetence i forhold til Wamberg-udvalget ..	159
10.4. Domstolene.....	161
10.5. Bevillingsmæssig kontrol	161
11. SAMMENDRAG AF KOMMISSIONENS BERETNING	163
11.1. PET-kommissionens beretning	163
11.2. Bind 2: Politiets Efterretningstjeneste 1945-89	164
11.3. Bind 3: Regeringserklæringen og PET's registreringer på det politiske område 1968-1989.....	164
11.4. Bind 4: PET's virkemidler.	165
11.5. Bind 5: Stay-Behind og Firmaet	165
11.6. Bind 6: PET's overvågning af Danmarks Kommunistiske Parti 1945-1989	166
11.7. Bind 7: PET's overvågning af politiske partier 1945-1989.....	166
11.8. Bind 8: PET's overvågning af arbejdsmarkedet 1945-1989.....	167
11.9. Bind 9: PET's overvågning af den antiimperialistiske venstrefløj 1945-1989	167
11.10. Bind 10: PET's overvågning af protestbevægelser 1945-1989.....	168
11.11. Bind 11: PET's overvågning af den yderste højrefløj 1945-1994.....	168
11.12. Bind 12: Operation Zeus	169
11.13. Bind 13: KGB's kontakt- og agentnet i Danmark under den kolde krig	169
11.14. Bind 14: PET's virksomhed i forhold til Grønland og Færøerne.....	170
11.15. Bind 15: Mindretalsudtalelse og juridiske notater	170
BILAG	171

Del 1. PET-kommissionen

I denne del af bindet gennemgås Kommissionens forhold, herunder Kommissionens nedsættelse, arbejdsform, regelgrundlag mv. Forarbejderne til PET-kommissionsloven gennemgås i relevant omfang. Der redegøres for baggrunden for beretningens form og for de overvejelser, som Kommissionen har gjort med hensyn til anonymisering af personer, akter, og udenlandske samarbejdspartnere.

1. KOMMISSIONENS NEDSÆTTELSE, KOMMISSORIUM OG PERSONALE

I medfør af § 1 i lov nr. 359 af 2. juni 1999 om undersøgelse af politiets efterretningsvirksomhed på det politiske område og af de aktiviteter, der var baggrunden for denne virksomhed (PET-kommissionsloven), nedsatte regeringen i efteråret 1999 den såkaldte PET-kommission, som herved afgiver beretning.

Som Kommissionens medlemmer udpegedes landsdommer Ulla Rubinstein (formand), professor Ditlev Tamm, professor Jens Vedsted-Hansen, lektor Henrik S. Nissen og lektor Johnny Laursen.

Formanden blev i i henhold til lovens § 1, stk. 1, udpeget efter indstilling fra præsidenterne for Østre og Vestre Landsret, mens to medlemmer udpegedes efter fælles indstilling fra Institut for Historie ved Københavns Universitet og Historisk Institut ved Aarhus Universitet, og to medlemmer udpegedes efter fælles indstilling fra Det Juridiske Fakultet ved Københavns Universitet og Juridisk Institut ved Aarhus Universitet.

Kommissionen holdt sit første møde den 1. september 1999. På Kommissionens 2. møde den 1. oktober 1999 blev dommer, nu landsdommer, Michael Kistrup godkendt som sekretær for Kommissionen, og advokat Axel Kierkegaard blev godkendt som Kommissionens udspørger. Som yderligere udspørger blev endvidere senere antaget advokat Allan Lund Christensen.

Landsdommer Ulla Rubinstein blev sygemeldt den 27. marts 2000. Den 1. juli 2000 blev landsdommer Leif Aamand udpeget som ny formand for Kommissionen, og Ulla Rubinstein udtrådte samtidig af Kommissionen.

Lektor Henrik S. Nissen udtrådte af helbredsmæssige årsager af Kommissionen den 15. juni 2005. Henrik S. Nissen var udpeget efter indstilling fra institutterne for historie ved Københavns og Aarhus Universiteter, og efter disses indstilling blev adjunkt, ph.d. Regin Schmidt den 15. juni 2005 udpeget som nyt medlem af Kommissionen. Regin Schmidt var allerede pr. 1. juni 2001 blevet ansat til at bistå Kommissionen.

Kommissionen har i øvrigt haft følgende medarbejdere:

Kontorfuldmægtig Rikke Christiansen fra den 1. juni 2000.

Dommerfuldmægtig Ole Stryhn i perioden 1. juni 2000 – 1. juni 2002.

Cand.mag. Ingeborg Philipsen i perioden 15. juni 2002 – 1. december 2005.

Cand.jur. Kristine Røberg i perioden marts – juni 2003.

Cand.mag. Sarah O’Neill von Essen i perioden 1. april 2003 – 1. september 2006. Forud for dette tidspunkt bistod hun fra den 1. oktober 2002 Kommissionen som studentermedhjælp.

Cand.mag. Sebastian Lang-Jensen i perioden 1. august 2003 – 15. juni 2006.

Cand.mag. Geese Friis Hansen i perioden 1. september 2003 – 1. april 2004.

Stud.mag. Martin Løntoft i perioden 1. juli 2004 – 15. juli 2004.

Cand.jur. Nicoline Nyholm Miller i perioden 1. september 2004 – 1. juli 2006.

Mag.art. Chris H. Larsen i perioden 1. april 2006 – 1. juni 2009. Forud for dette tidspunkt bistod han fra den 15. marts 2005 Kommissionen som studentermedhjælp.

Ph.d. Rasmus Mariager fra den 1. juli 2005.

Ph.d. Morten Heiberg fra den 1. februar 2006.

Lektor, dr. phil. og ph.d. Mogens Pelt i perioden fra den 1. januar 2007 til den 1. september 2008.

Kommissionen er endvidere blevet bistået af arkivar Karen Hjorth, Rigsarkivet, vedrørende Kommissionens arkiver og journal.

1.1. Færøerne og Grønland

PET-kommissionsloven gælder ikke umiddelbart for Færøerne og Grønland, men kan ved kongelig anordning sættes i kraft for disse landsdele med de afvigelser, som de særlige færøske og grønlandske forhold tilsiger, jf. lovens § 22.

Ved anordning nr. 721 af 13. august 2001 er PET-kommissionsloven pr. den 1. september 2001 trådt i kraft for Færøerne.

Ved anordning nr. 882 af 10. oktober 2001 er PET-kommissionsloven pr. den 1. november 2001 trådt i kraft for Grønland.

1.2. Baggrunden for PET-kommissionens nedsættelse

Baggrunden for nedsættelsen af PET-kommissionen er beskrevet i de nedenfor citerede almindelige bemærkninger til lovforslaget, der blev fremsat i oktober 1998. Det bemærkes i denne forbindelse, at efter lovforslaget var Kommissionens opgave i forhold til den gennemførte lov begrænset til en retlig vurdering, idet Kommissionen efter forslaget skulle vurdere, om PET siden 1968 i sin virksomhed i forhold til politiske partier mv. i Danmark havde efterlevet de regler og retningslinjer for tjenestens virksomhed, som var fastsat af Folketinget eller regeringen. Kommissionen skulle endvidere efter forslaget på grundlag heraf udtale sig om, hvorvidt der af embedsmænd måtte antages at være begået fejl eller forsømmelser, der kunne give anledning til, at staten søgte et retligt ansvar gennemført. Efter behandling i Folketingets Retsudvalg fremsattes det ændringsforslag, der førte til den gældende formulering af Kommissionens opgave, som omfatter en bred historisk beskrivelse af PET's virksomhed i perioden fra 1945 til 1989, samt en retlig vurdering for så vidt angår perioden fra 1968 til 1989. Samtidig udgik spørgsmålet om vurdering af enkeltpersoners retlige ansvar. Bemærkningerne til ændringsforslaget vil blive omtalt i forbindelse med den nærmere beskrivelse og fastlæggelse af kommissoriet under afsnit 1.3.

I lovforslagets almindelige bemærkninger er anført bl.a. følgende om baggrunden for nedsættelsen af PET-kommissionen, jf. FT 1998-99, tillæg A, s. 1765 f.:

”Gennem årene har der ved adskillige lejligheder været debat om Politiets Efterretningstjeneste (PET). Debatten har ofte vedrørt det spændingsfelt, der kan være mellem på den ene side en efterretningstjenestes virksomhed og på den anden side politisk motiverede aktiviteter i samfundet.

I den senere tid har debatten om PET været meget omfattende. På samme måde er det også i en række andre europæiske lande et aktuelt tema at drøfte, hvorledes efterretningstjenesters rolle bør være i et nutidigt demokratisk samfund. De forskellige drøftelser herom må antages til dels at afspejle, at der med murens fald og afslutningen på den kolde krig er sket nogle afgørende ændringer i den udenrigs- og sikkerhedspolitiske situation i Europa og dermed også i de grundlæggende vilkår for efterretningstjenesternes virksomhed.

Et væsentligt omdrejningspunkt for den seneste tids danske debat har været en regeringserklæring af 30. september 1968 med følgende indhold:

»Regeringen har i dag besluttet, at registrering af danske statsborgere ikke længere må finde sted alene på grundlag af lovlig politisk virksomhed.

At sådanne registreringer hidtil har fundet sted har ofte givet anledning til debat både under den nuværende og tidligere regering. Det beror naturligvis på et skøn, om registreringer af denne art er nødvendige. De sikkerhedsmæssige hensyn står her over for hensynet til, at den enkelte borger frit kan udfolde sig.

Principielt må det erkendes, at en virksomhed, der holder sig inden for de grænser, der er afstukket ved lovgivningen, ikke bør give anledning til registrering hos politiet. Efter at have afvejede disse modstående hensyn har regeringen fundet det forsvarligt efter omstændighederne at opgive registrering alene på grundlag af lovlig politisk virksomhed.

Såfremt der fra tidligere måtte være registrerede oplysninger af denne art, vil de blive tilintetgjort.«

I den aktuelle debat har ikke mindst denne erklæring dannet udgangspunkt for bl.a. drøftelser om, hvorledes det til stadighed sikres, at borgernes ret til at udøve lovlige politiske aktiviteter ikke bliver krænket - eller kan blive oplevet som krænket - i forbindelse med varetagelsen af PET's opgaver.

Et andet aspekt i debatten har været spørgsmålet om PET's hidtidige overholdelse af gældende regler og retningslinier. Også i denne sammenhæng har et dominerende element været PET's rolle i relation til politisk motiverede aktiviteter.

Efter at en række spørgsmål af den omhandlede karakter var blevet rejst, bad Justitsministeriet i marts 1998 PET om at redegøre bl.a. for tjenestens efterforskning og informationsindsamling i forhold til den yderste politiske højre- og venstrefløj og i forbindelse med faglige konflikter. PET's redegørelse herom blev offentliggjort i april 1998.

Endvidere besluttede regeringen i april 1998 at nedsætte et udvalg, der skal overveje en række spørgsmål om det fremtidige regelsæt for PET og til dels også Forsvarets Efterretningstjeneste (FE). Af kommissoriet for dette udvalg (Udvalget vedrørende Politiets og Forsvarets Efterretningstjenester) fremgår således, at man skal gennemgå regelgrundlaget for PET og i lyset heraf overveje behovet for og udformningen af en mere samlet regulering af tjenestens virksomhed. Udvalget skal også overveje spørgsmål om den enkelte borgers ret til at få indsigt i registrerede oplysninger om sig selv, herunder indsigt i oplysninger fra en tidligere, afsluttet (historisk) periode.

Når regeringen herudover nu foreslår, at der iværksættes en bagudrettet undersøgelse af dele af PET's virksomhed, skyldes det, at der i løbet af sommeren 1998 er

fremkommet oplysninger, der skaber tvivl om, hvorvidt PET i enhver henseende har overholdt gældende regler og retningslinier for tjenestens virksomhed.

For det første drejer det sig om to dokumenter, der viser, at PET i december 1968 - altså få måneder efter udstedelsen af den omhandlede regeringserklæring besluttede (fortsat) at registrere medlemmer af bl.a. DKP's central-komité og Københavnsledelse samt. VS's hovedbestyrelse og Københavnsledelse, selv om de pågældende alene var kendt som medlemmer af de nævnte ledelser. Denne registrering fandt efter det foreliggende sted frem til august 1974.

Af en notits af 19. december 1968 fra PET fremgår således bl.a.:

». . at følgende personer skal registreres - også hvis de alene er kendt som medlemmer af:

DKP's centralkomite og DKP's Københavnsledelse
 DKU's hovedbestyrelse og DKU's Københavnsledelse
 VS's hovedbestyrelse og VS's Københavnsledelse
 SUF's landsledelse og SUF's Københavnsledelse

Da forannævnte i dag blev bestemt har vi gået sagerne igennem fra B. 67.530 og tilbage til B. 61.980, hvorved formentlig allerede en hel del af disse personer er makuleret. .«

Op i en notits af 21. august 1974 fra PET hedder det bl.a.:

». . Siden regeringsbeslutningen af 30/9-1968, hvorefter man ikke længere måtte registrere alene på grundlag af lovlig politisk virksomhed, har det her i afdelingen været almindeligt, at personer i DKP's, DKU's, VS's og SUF's topledelse skulle være registreret. - Det er i dag bestemt, at disse personer ikke mere må registreres . . .«

Registrering af et politisk partis ledende eller menige medlemmer kan være i fuld overensstemmelse med regeringserklæringen af 30. september 1968. En sådan registrering vil navnlig kunne ske, hvis et politisk parti med rimelighed kan mistænkes for at være rammen om eller udgangspunkt for alvorlige ulovligheder. Der er i så fald ikke tale om lovlig politisk virksomhed, og det følger derfor af regeringserklæringen, at registrering kan finde sted.

Dette kræver imidlertid, at to centrale betingelser er opfyldt. For det første kræves det, at PET har foretaget en vurdering, der giver grundlag for en sådan mistanke. For det andet skal dette mistankegrundlag forelægges for de kontrolorganer, der fører tilsyn med PET.

Det har ikke af det foreliggende materiale været muligt at se, på hvilket grundlag PET gennemførte denne registreringspraksis. Det er derfor ikke muligt uden en

nærmere undersøgelse at afklare, om den registreringspraksis, som PET besluttede i december 1968 og fortsatte frem til august 1974, har ligget inden for rammerne af regeringserklæringen.

For det andet er der i løbet af sommeren 1998 opstået tvivl om, i hvilket omfang og på hvilket grundlag personoplysninger, som efter regeringserklæringen fra september 1968 ikke længere måtte registreres, er blevet opført og bevaret i arbejdskartoteker hos tjenesten navnlig i perioden 1968 til 1985.

Det anførte indebærer, at der umiddelbart kan rejses tvivl om PET's overholdelse af regeringserklæringen fra september 1968, hvis forbud mod at registrere danske statsborgere alene på grundlag af lovlig politisk virksomhed må anses for at have en principiel og grundlæggende karakter.

Regeringen finder, at oplysninger, der giver grundlag for en sådan tvivl, må undersøges og afklares. Sker det ikke, vil det kunne skade tilliden til PET's virksomhed. Og netop i et demokratisk samfund må der være tillid til, at efterretningstjenesten udøver sin virksomhed på retmæssigt grundlag.

Den rejste tvivl vil ikke kunne afklares på en grundig og retssikkerhedsmæssig forsvarlig måde uden en egentlig undersøgelse, der giver mulighed for at stille spørgsmål til den relevante personkreds.

På den baggrund er det regeringens opfattelse, at der med henblik på at opnå størst mulig afklaring bør nedsættes en undersøgelseskommission til at gennemføre en bred undersøgelse af PET's virksomhed siden 1968. Undersøgelsen bør ikke begrænses til PET's registreringspraksis, men bør også omfatte andre dele af PET's virksomhed i forhold til politiske partier, faglige konflikter, politisk-ideologisk prægede grupperinger og bevægelser i Danmark, herunder efterretningstjenestens overvågningsaktiviteter."

Den omtalte notits af 19. december 1968 behandles i Kommissionens beretning bind 3.

1.3. PET-kommissionens kommissorium

Kommissionens kommissorium er anført i lovens § 3, der er sålydende:

”§ 3. Undersøgelseskommissionen har til opgave at undersøge og redegøre for

- 1) politiets efterretningsvirksomhed i perioden 1945-1989 i forhold til politiske partier, faglige konflikter og politisk-ideologisk prægede grupperinger og bevægelser i Danmark og
- 2) karakteren af de aktiviteter i politiske partier m.v., der i den nævnte periode var baggrunden for politiets efterretningsvirksomhed på dette område.

Stk. 2. Undersøgelseskommissionen skal endvidere, for så vidt angår perioden 1968-1989, vurdere politiets efterretningsvirksomhed set i forhold til de aktiviteter, der er nævnt i stk. 1, nr. 2, og herunder belyse, om virksomheden er udøvet i overensstemmelse med de regler og retningslinjer, som har været fastsat af Folketinget eller regeringen.

Stk. 3. Undersøgelseskommissionen kan inden for de rammer, der i øvrigt er fastsat i stk. 1 og 2, beslutte, at dens opgave også skal omfatte nærmere angivne forhold, der vedrører perioden efter 1989. Undersøgelseskommissionens beslutninger herom kan ikke påkæres.”

I motiverne til lovforslaget er om kommissoriets indhold bl.a. anført følgende, jf. FT 1998-99, tillæg A, s. 1767:

”...
Kommissionen skal undersøge, klarlægge og vurdere, om Politiets Efterretnings-tjeneste siden 1968 i sin virksomhed i forhold til politiske partier, faglige konflikter og politisk-ideologisk prægede grupperinger og bevægelser i Danmark har efterlevet de regler og retningslinier for tjenestens virksomhed, som har været fastsat af Folketinget eller regeringen.

Undersøgelsen angår således efterretningstjenestens virksomhed på »det politiske område«. Uden for undersøgelsen falder bl.a. efterretningstjenestens virksomhed i alle sager om spionage, terrorisme, spredning af masseødelæggelsesvåben m.v., hvor mistanken retter sig mod personer uden tilknytning til politiske partier m.v. i Danmark. Sager, hvor personer med en sådan tilknytning måtte være mistænkt for spionage, terrorisme m.v., er derimod omfattet af undersøgelsen.

...”

I de specielle bemærkninger anføres bl.a. om § 3 følgende, jf. FT 1998-99, tillæg A, s. 1771:

”Undersøgelsen angår kun den del af efterretningstjenestens virksomhed, der i perioden har været rettet mod politiske partier, faglige konflikter og politisk-ideologisk prægede grupperinger og bevægelser i Danmark.

Uden for undersøgelsen falder for det første efterretningstjenestens virksomhed i forbindelse med sikkerhedsgodkendelser i det omfang, der er tale om sikkerhedsgodkendelse af personer uden tilknytning til politiske partier m.v. Har en person derimod været kendt af efterretningstjenesten som medlem af et politisk parti eller en politisk-ideologisk præget gruppering, og er denne oplysning indgået i en sag om sikkerhedsgodkendelse, vil dette være omfattet af undersøgelsen.

Uden for falder endvidere den del af Politiets Efterretningstjenestes virksomhed, der udelukkende angår kontraspionage, bekæmpelse af terrorisme, hindring af spredning af masseødelæggelsesvåben, personbeskyttelse og rockerefterforskning. Denne generelle begrænsning gælder ikke blot i forhold til verserende sager, men også i forhold til afsluttede sager.

Uden for undersøgelsen falder herefter efterretningstjenestens virksomhed i alle sager om spionage, terrorisme m.v., hvor mistanken retter sig mod personer uden tilknytning til politiske partier m.v. i Danmark. Sager, hvor personer med en sådan tilknytning måtte være mistænkt for spionage, terrorisme m.v., er derimod omfattet af undersøgelsen.”

Lovens § 3 fik sin endelige ordlyd ved det ovenfor nævnte ændringsforslag til lovforslaget. I bemærkningerne til § 3 (Retsudvalgets betænkning den 20. maj 1999) er bl.a. anført følgende, jf. FT 1998-99, tillæg B, s. 1171-1173:

”...

Med forslaget til ny § 3 gives undersøgelsen et bredere perspektiv, idet den får karakter af en sammenhængende, bred historisk undersøgelse for hele perioden 1945-1989. Undersøgelsen omfatter både politiets efterretningsvirksomhed i forhold til politiske partier m.v. og karakteren af de aktiviteter i politiske partier m.v., der i den nævnte periode var baggrunden for politiets efterretningsvirksomhed på området.

Undersøgelseskommissionen skal for så vidt angår perioden 1968-1989 endvidere vurdere politiets efterretningsvirksomhed set i forhold til de aktiviteter i politiske partier m.v., der var af efterretningsmæssig interesse, og herunder belyse, om virk-

somheden er udøvet i overensstemmelse med de regler og retningslinjer, som har været fastsat af Folketinget eller regeringen.

Spørgsmålet om PET's overholdelse af regler og retningslinjer vedrører således alene perioden fra 1968-1989. Det betyder, at der for denne periodes vedkommende ved siden af den brede historiske beskrivelse særligt skal ske en klarlæggelse af forhold, der er af betydning for den retlige vurdering efter lovforslagets § 3, stk. 2, således at konklusionerne af denne vurdering og grundlaget herfor står klart frem i den beretning, som Kommissionen skal afgive efter lovforslagets § 20.

For så vidt angår den historiske undersøgelse af hele perioden fra 1945-1989 vil undersøgelseskommissionen i medfør af § 4, stk. 4, i det fremsatte lovforslag have mulighed for at antage særligt sagkyndige til at bistå Kommissionen.

Det kan i øvrigt bemærkes, at formuleringen af den ny § 3, herunder anvendelsen af ordet ”belyse”, er tilpasset den terminologi, der nu i Folketinget er opnået enighed om ved udformningen af § 4 (undersøgelseskommissionens opgaver) i forslag til lov om undersøgelseskommissioner (L 3).

Om det nærmere indhold af ændringerne af kommissoriet for undersøgelsen som følge af den foreslåede affattelse af § 3 kan fremhæves følgende:

For det første omfatter undersøgelsen ikke blot PET's virksomhed på det politiske område, men skal også belyse karakteren af de aktiviteter, som var baggrunden for PET's interesse for de pågældende politiske partier m.v.

Sigtet hermed er at få klarlagt, hvad der foregik i de politiske miljøer, som PET interesserede sig for, således at der skabes et bedre grundlag for at forstå den historiske virkelighed, som PET's virksomhed udfoldede sig i. Det er samtidig vigtigt at understrege, at undersøgelsen heraf ikke er personorienteret. Der er tale om forhold, der overvejende ligger langt tilbage i tiden og ikke dengang har givet anledning til tiltalerejsning. Undersøgelsen bør derfor ikke få karakter af en politimæssig efterforskning rettet mod enkeltpersoner.

Undersøgelsen vil på dette område formentlig i væsentlig grad kunne bygge på arkivmateriale hos PET. Herudover må det antages, at relevante oplysninger vil kunne tilvejebringes med bistand fra historisk sagkyndige og andre, der har særlige forudsætninger for at bidrage med oplysninger og materiale til belysning af forholdene i den angivne periode.

Kommissionen bør desuden have mulighed for at opfordre de pågældende partier m.v. til (frivilligt) at stille materiale til rådighed og til eventuelt - ved relevante repræsentanter - at afgive forklaring for Kommissionen. Der henvises til ændringsforslagets nr. 5 og 6 (forslaget til et nyt stk. 3 i § 5 og et nyt stk. 2 i § 7).

Også udenlandsk materiale vil i den forbindelse kunne være af betydning. Det gælder f.eks. materiale fra Stasi-arkiverne.

Der er for nylig fremkommet oplysninger om, at der efter dekryptering af en hidtil utilgængelig database i Stasi-arkiverne er opstået væsentligt forbedrede muligheder for at fremskaffe oplysninger om Stasi's agent- og kontaktnet i de vesteuropæiske lande. Regeringen har på den baggrund intensiveret sine bestræbelser på at få adgang til oplysninger om danske Stasi-agenter m.v.

Materiale, der fremkommer som resultat af disse bestræbelser, vil kunne indgå i undersøgelseskommissionens arbejde. Skulle materialet umiddelbart give anledning til at iværksætte en strafferetlig efterforskning mod enkeltpersoner, vil materialet ligeledes tilgå politiet og anklagemyndigheden. Også materiale, der allerede er indhentet fra Stasi-arkiverne, stilles til rådighed for Kommissionen.

For det andet indebærer ændringsforslaget også en ny tidsmæssig afgrænsning af undersøgelsen frem i tiden. Det foreslås således, at undersøgelsen som udgangspunkt alene omfatter tiden frem til 1989 (murens fald).

Baggrunden for denne tidsmæssige afgrænsning er bl.a. den kritik, der er gået på, at lovforslaget ikke i tilstrækkeligt omfang sikrer hensynet til PET's virkemuligheder.

I det fremsatte lovforslag er hensynet til ikke at skade PET's aktuelle og fremtidige virkemuligheder søgt tilgodeset med bestemmelsen i § 4, stk. 1, 2. pkt., hvorefter undersøgelsen skal tilrettelægges og gennemføres på en sådan måde, at forholdet til andre lande, hensynet til statens sikkerhed eller til tredjemand ikke skades. Hensynet til PET's virkemuligheder er endvidere bl.a. søgt tilgodeset med lovforslagets § 18 om, at afhøringer sker for lukkede døre, hvis afhøringen ikke angår generelle spørgsmål vedrørende PETs virksomhed før 1990.

Forslaget om at afgrænse undersøgelsen således, at den som udgangspunkt alene omfatter perioden frem til murens fald i 1989 har til formål at sikre en yderligere beskyttelse af hensynet til PET's virkemuligheder.

Ved at afgrænse undersøgelsesperioden til tiden før 1989 tydeliggøres det endvidere, at undersøgelsen navnlig skal belyse de forhold, der gjorde sig gældende under den kolde krig.

Den foreslåede ændring harmonerer i øvrigt med, at de forhold, der umiddelbart har givet anledning til regeringens forslag om en bagudrettet undersøgelse, vedrører tiden før 1989.

Der kan imidlertid forekomme forhold, der er påbegyndt, men endnu ikke afsluttet inden udgangen af 1989. Det ville ikke være hensigtsmæssigt, såfremt Kommissionen på grund af periodeafgrænsningen i § 3 skulle afskæres fra fuldt ud at belyse sådanne sammenhængende forløb. Det forudsættes derfor med formuleringen af § 3, stk. 1 og 2, at forhold og forløb, der endnu ikke er afsluttet i 1989, vil kunne inddrages fuldt ud i undersøgelsen, også for så vidt angår de dele, der vedrører tiden efter 1989.

Hertil kommer, at der - ikke mindst henset til den interesse, der for tiden udvises for PET's rolle i forhold til politiske partier, bevægelser m.v. - kan tænkes at fremkomme oplysninger eller påstande om forhold, som giver anledning til nærmere undersøgelse, og som udelukkende vedrører PET's virksomhed i tiden efter 1989. Heller ikke her ville det være hensigtsmæssigt på forhånd af afskære undersøgelseskommissionen fra at inddrage sådanne forhold i undersøgelsen.

Forslagets § 3, stk. 3, indeholder derfor en bestemmelse, der giver undersøgelseskommissionen mulighed for at inddrage forhold, der i det hele må henføres til tiden efter 1989, såfremt der er tale om forhold, der i øvrigt ligger inden for de rammer, der er fastsat i § 3, stk. 1 og 2. Eksempelvis kan det være nærliggende i medfør af stk. 3 at inddrage de påstande, der har været fremsat om, at der i samarbejde med PET's afdeling i Århus er sket overvågning af møder i Folkebevægelsen mod Nazisme i begyndelsen af 1990'erne.

...

For det tredje indebærer ændringsforslaget, at Kommissionen ikke skal vurdere og udtale sig om enkeltpersoners retlige ansvar.

Dette udelukker principielt ikke, at der i forbindelse med undersøgelsen kan fremkomme oplysninger, der er belastende for enkeltpersoner, og at sådanne oplysninger kan give anledning til, at de kompetente myndigheder (politi, anklagemyndighed, ansættelsesmyndighed, Folketinget) efterfølgende rejser straffesag eller disciplinærsag mod de pågældende personer.

Selv om ansvarsdelen udgår, vil der derfor fortsat være behov for de retsgarantier, som lovforslaget indeholder for involverede ministre og embedsmænd, herunder reglerne om undtagelse fra vidne- og sandhedspligt.

Den omstændighed, at vurderingen af enkeltpersoners retlige ansvar udgår af undersøgelsen, giver samtidig grund til at understrege, at de forhold, der forklares om, ofte vil ligge så langt tilbage i tiden, at et eventuelt strafferetligt ansvar er forældet, og at et eventuelt disciplinært ansvar vil være en meget fjerntliggende og teoretisk mulighed.

..."

1.3.1. Den materielle begrænsning

PET's arbejde vedrørende sager om spionage, terrorisme mv., hvor mistanken retter sig mod personer uden tilknytning til politiske partier mv. i Danmark, er ikke omfattet af kommissoriet. Kommissionen har i sit arbejde imidlertid ikke kunnet undgå at berøre spørgsmål om f.eks. spionage og kontraspionage i forbindelse med undersøgelsen af PET's politiske overvågning.¹ Af Kommissionens beretning bind 3 fremgår, at PET's praksis med hensyn til at registrere personer med kontakter til østambassader, personer på rejser i Østeuropa mv. til dels var begrundet i antagelser om risikoen for hvervning af personer med østkontakter til fjendtligt sindede staters tjenester. Kommissionens undersøgelse af PET's registreringer på grund af østkontakter må derfor nødvendigvis også komme ind på spørgsmål vedrørende PET's kontraetterretningsvirksomhed. Registreringer af personer på grund af østkontakter, men uden tilknytning til politiske partier eller organisationer i Danmark, falder uden for Kommissionens undersøgelse, men Kommissionen har fundet det nødvendigt at behandle PET's sager angående østkontakter mere generelt, selv om upolitiske østkontakter herved berøres.

Det fremgår af kommissoriet, at Kommissionens undersøgelse skal angå *politiets* efterretningsvirksomhed. Forsvarets Efterretningstjeneste (FE) falder derfor uden for Kommissionens undersøgelse. Det følger imidlertid af PET-kommissionslovens § 5, stk. 1, 1. pkt., at enhver som udgangspunkt har pligt til at stille dokumenter og andet foreliggende materiale til rådighed for Kommissionen, når Kommissionen anmoder om det. Denne pligt påhviler også Forsvarsministeriet og FE, og det er i overensstemmelse med denne forståelse, at justitsministeren under folketingsbehandlingen af forslaget til PET-kommissionsloven som svar på folketingsspørgsmål nr. 379 udtalte følgende:

”...

Imidlertid vil undersøgelseskommissionen i medfør af lovforslagets § 5 også kunne opnå adgang til arkivmateriale hos andre danske myndigheder m.v., i det omfang materialet kan anses for relevant med henblik på som nærmere beskrevet i lovforslaget § 3 at belyse udøvelsen af den politimæssige efterretningsvirksomhed.

1 Ved kontraspionage eller kontraetterretningsvirksomhed forstås PET's arbejde med at forhindre udenlandsk spionage mod Danmark. Se i øvrigt oversigten over vigtige begreber og navne i Kommissionens beretning bind 16. I Norman Polmar & Thomas B. Allen, *The Encyclopedia Of Espionage* (New York 1997) s. 138 defineres kontraspionage således: “Activities to protect classified material from foreign collection efforts”.

Jeg kan i den forbindelse henvise til 1. behandling af lovforslaget, hvor jeg bl.a. udtalte følgende (Folketingets forhandlinger 1998-99, s. 1038):

”Jeg vil gerne slå fast, at i det omfang, der har været samarbejdsrelationer mellem PET og andre på det politiske område, det være sig AIC eller FE eller Firmaet, som også har været fremme i den offentlige debat, ja, så vil det samarbejde være omfattet af den foreslåede kommissionsundersøgelse. Rejser sådanne samarbejdsrelationer spørgsmål om PET’s efterlevelse af regler og retningslinjer, vil det således blive belyst i undersøgelsen.”

...”

Som svar på folketingsspørgsmål 16 udtalte justitsministeren endvidere følgende:

”Det er alle dele af Politiets Efterretningstjenestes virksomhed på det, man kan kalde det politiske område, der er genstand for undersøgelsen. Dette omfatter også den virksomhed, der måtte være udført med bistand fra ansatte i FE.

I det omfang der således har været samarbejdsrelationer mellem PET og FE på det politiske område, vil dette samarbejde være omfattet af den foreslåede kommissionsundersøgelse. Rejser sådanne samarbejdsrelationer spørgsmål om PET’s efterlevelse af regler og retningslinier, vil det blive belyst i undersøgelsen.”

Kommissionen har derfor i et vist omfang undersøgt forhold, omfattet af Forsvarsministeriets og FE’s ressort. Kommissionen har således bl.a. i Forsvarsministeriet gennemgået akterne vedrørende den såkaldte ”Kejsergadesag” fra 1969. Kommissionen har endvidere i Forsvarsministeriet gennemgået akter fra ministeriet og FE til belysning af spørgsmål om bl.a. såkaldte danske okkuperingsberedskab og ”Firmaet”, jf. nærmere i bind 5.

1.3.2. Den tidsmæssige begrænsning

Det fremgår af kommissoriet, at Kommissionen skal behandle politiets efterretningsvirksomhed i perioden 1945-1989. Aktiviteter, der har fundet sted efter 1989 er derfor som udgangspunkt ikke omfattet af Kommissionens undersøgelse. Af de ovenfor i kapitel 1.3 refererede lovmotiver fremgår imidlertid, at forhold og forløb, der endnu ikke er afsluttet i 1989, vil kunne inddrages fuldt ud i undersøgelsen, også for så vidt angår de dele, der vedrører tiden efter 1989.

Det fremgår videre, at man ikke på forhånd har villet udelukke en undersøgelse af PET’s rolle i forhold til politiske partier, bevægelser mv., som udeluk-

kende vedrører PET's virksomhed i tiden efter 1989. PET-kommissionslovens § 3, stk. 3, indeholder i overensstemmelse hermed en bestemmelse, der giver Kommissionen mulighed for at inddrage forhold, der i det hele må henføres til tiden efter 1989, såfremt der er tale om forhold, der i øvrigt ligger inden for de rammer, der er fastsat i § 3, stk. 1 og 2. Som eksempel på et forhold, der kunne indebære en overskridelse af den tidsmæssige begrænsning, nævner motiverne påstande, der har været fremsat om overvågning af møder i Folkebevægelsen mod Nazisme i begyndelsen af 1990'erne. Kommissionen er enig i disse betragtninger og har besluttet at behandle dette spørgsmål.

I forbindelse med Folketingets behandling af forslaget til PET-kommissionsloven blev der stillet et meget betydeligt antal spørgsmål til justitsministeren. En væsentlig del af disse blev ikke besvaret af ministeren, men oversendtes til PET-kommissionen. To af disse spørgsmål, spørgsmål nr. 285 og 408, angår sprængningen på Internationale Socialisters kontor i Søllerødgade i København, hvorved en person blev dræbt. Bl.a. på baggrund af omstændigheder forud for 1989 har Kommissionen også valgt at behandle forholdene vedrørende sprængningen i Søllerødgade, selv om den fandt sted i 1992. Søllerødgadesagen er behandlet i Kommissionens beretning bind 11.

1.3.3. Særligt om den retlige vurdering vedrørende perioden 1968-1989

Som bestemt i § 3, stk. 2, påhviler det Kommissionen for så vidt angår perioden 1968-1989 at belyse, om PET's virksomhed er udøvet "i overensstemmelse med de regler og retningslinjer, som har været fastsat af Folketinget eller regeringen".

I de specielle bemærkninger til § 3, stk. 1, i lovforslaget, jf. FT 1998-99, tillæg A, s. 1771, er til forståelse heraf anført følgende:

"Der findes ingen særlig lovgivning om den virksomhed, der udøves af Politiets Efterretningstjeneste. Med udtrykket "regler ... fastsat af Folketinget" sigtes derfor navnlig til de almindelige regler, der gælder for politiets virksomhed, herunder retsplejelovens regler om efterforskning af formodet strafbart forhold og straffelovens og forvaltningslovens regler om tavshedspligt.

Politiets Efterretningstjenestes virksomhed er herudover reguleret af retningslinjer fastsat eller godkendt af regeringen (justitsministeren). Som eksempel kan nævnes de retningslinjer, der fremgår af regeringserklæringen af 30. september 1968... Endvidere kan nævnes retningslinjerne fra 1983 vedrørende efterforskning på det politiske område. Det følger af udformningen af kommissoriet, at sådanne

retningslinjer også indgår i det grundlag, efterretningstjenestens virksomhed skal bedømmes i forhold til.”

Det er Kommissionens opfattelse, at Kommissionens opgave med hensyn til regelgrundlaget for den retlige vurdering er afgrænset ved bestemmelsen i § 3, stk. 2, således som denne ifølge de foran anførte bemærkninger i overensstemmelse med ordlyden skal forstås. I grundlaget for Kommissionens vurdering må derfor også indgå eventuelle mundtligt udtalte instrukser fra regeringen (justitsministeren). Endvidere må ved fortolkningen af regeringserklæringen af 30. september 1968 inddrages Justitsministeriets notat af 14. september 1968, som er nærmere omtalt i Kommissionens beretning bind 3.

Ifølge både ordlyden af loven § 3, stk. 2, og bestemmelsens forarbejder ligger der i udtrykket ”de regler og retningslinjer, som har været fastsat af Folketinget eller regeringen” en henvisning til det samlede regelsæt, der efter almindelige juridiske principper må anses for at have været gældende for PET, jf. således FT 1998-99, tillæg A, s. 1772 med henvisning til ”de til enhver tid gældende regler og retningslinjer.” Da Den Europæiske Menneskerettighedskonvention også forud for inkorporeringen i 1992 blev antaget at udgøre en del af dansk ret, vil konventionen i princippet kunne have betydning ved vurderingen af PET’s virksomhed også i den af lovens § 3, stk. 2, omfattede periode. Hertil kommer i øvrigt, at Danmarks ratifikation af konventionen ved kongelig resolution af 31. marts 1953 blev foretaget, efter at Rigsdagen ved beslutning af 20. marts 1953 havde meddelt samtykke hertil. For så vidt må konventionen også som folkeretlig forpligtelse anses for at være udtryk for et regelsæt, der er blevet fastsat af regeringen og Rigsdagen.

Et medlem (Vedsted-Hansen) bemærker herefter, at Kommissionen bør inddrage Den Europæiske Menneskerettighedskonvention i sit vurderingsgrundlag, i det omfang konventionen må anses for at have været gældende som en del af dansk ret og have haft relevans for de dele af PET’s virksomhed, der har foreligget til bedømmelse. Det må i den forbindelse holdes for øje, at overholdelse af internationale forpligtelser har påhvilet regeringen og dermed Justitsministeriet snarere end PET og de enkelt medarbejdere i tjenesten. Vurderingen må endvidere tage højde for, at betydningen af sådanne regler for danske myndigheders daglige administration ikke har haft en fremtrædende placering i retsopfattelsen i den undersøgte periode.

Et flertal (Aamand, Laursen, Schmidt og Tamm) er af den opfattelse, at Kommissionen måtte tage som udgangspunkt, at hensynet til konventionsbestemte menneskerettigheder i den periode, som undersøgelsen dækker, ikke har spillet

en så fremtrædende rolle som retningslinje, at det ville være naturligt i større omfang at inddrage menneskerettighedsspørgsmål, og at Kommissionens beretning som historisk fremstilling måtte afspejle denne omstændighed.

Kommissionens retlige vurdering efter § 3, stk. 2 vil i de enkelte bind være anført i kursiv enten efter afslutningen af den historiske fremstilling eller – når dette findes påkrævet – i tilknytning til det pågældende afsnit.

I de omhandlede bemærkninger til § 3, stk. 1, er endvidere anført følgende s. 1772:

”Hovedformålet med undersøgelsen er at få klarlagt foreneligheden af Politiets Efterretningstjenestes virksomhed på de områder, der er angivet i kommissoriet, med de til enhver tid gældende regler og retningslinjer. En undersøgelse med dette sigte vil også kunne belyse ministres forhold, herunder f.eks. om en minister har godkendt anvendelse af efterforskningskridt i strid med lovgivningens regler, eller om efterretningstjenesten med ministerens viden har fulgt andre retningslinjer end oplyst af ministeren over for Folketinget.”

Der er ikke i bemærkningerne til ændringsforslaget til den bestemmelse, der blev vedtaget som § 3, bemærkninger til det i citatets 2. punktum anførte om belysning af ministres forhold.

Såfremt det af Kommissionen kan påvises, at PET har anvendt efterforskningskridt i strid med lovgivningens regler, vil en eventuel godkendelse heraf fra en minister kunne anføres i tilknytning hertil. I praksis vil det som regel ikke i det til rådighed værende materiale kunne ses, om en handling eller en ordning er godkendt af ministeriet eller af ministeren personligt. Også som følge heraf finder Kommissionen, at en undersøgelse som den nævnte tillige må omfatte Justitsministeriet som sådant, jf. også afsnittet om forholdet mellem PET og Justitsministeriet senere i dette bind.

En ministers eventuelle disinformation af Folketinget vil naturligt indgå som led i denne fremstilling.

1.4. Forholdet til DIIS

Den 30. juni 2005 fremlagde Dansk Institut for Internationale Studier (DIIS) sin udredning ”Danmark under den kolde krig, den sikkerhedspolitiske situation 1945-1991”. Udredningen blev udarbejdet på baggrund af regeringen Nyrop Rasmussens kommissorium af 26. juni 2000 og regeringen Fogh Rasmussens

udvidelse af dette kommissorium af 23. august 2002. Kommissoriet for DIIS er gengivet DIIS' udredning, bind 1, s. 14 f., hvortil der henvises.

Det fremgår af kommissoriet for DIIS, at udredningen bl.a. har skullet behandle spørgsmål vedrørende den officielle danske sikkerhedspolitik og den danske sikkerhedspolitiske debat og Warszawapagtlandenes forsøg på at opnå direkte eller indirekte indflydelse på formuleringen af Danmarks sikkerhedspolitik, herunder gennem danske partier og organisationer mv. Disse forhold er i et vist omfang også en del af den undersøgelse, som PET-kommissionen skal gennemføre, jf. særligt PET-kommissionslovens § 3, stk. 1, nr. 2.

Specielt behandlingen af materiale fra Gauck-arkivet, det såkaldte "Stasi-arkiv," jf. nærmere om dette nedenfor i kapitel 3.1.4, har givet anledning til overvejelser om en arbejdsdeling mellem Kommissionen og DIIS. DIIS har på denne baggrund påtaget sig den overordnede dækning af Stasis arbejde i Danmark, mens Kommissionen i højere grad har behandlet sager vedrørende enkeltpersoner, jf. også herved DIIS' udredning bind 1, s. 13.

Som nærmere beskrevet nedenfor i afsnit 3.1.4 har Kommissionen modtaget materiale fra Stasi-arkivet, herunder et antal personsager. Materialet er gennemgået og behandles hovedsageligt i forbindelse med behandlingen af de organisationer, herunder politiske partier, som de omhandlede personer havde forbindelse til. Ingen af de personer, hvis sager Kommissionen har gennemgået, har været tiltalt for strafbar virksomhed for Stasi i Danmark, og der er således ikke ført bevis for en sådan virksomhed ved danske domstole. Kommissionen har derfor under hensyn til PET-kommissionslovens § 4 (nærmere omtalt nedenfor i afsnit 3.1) valgt at anonymisere de omhandlede personer, ligesom Kommissionen har anvendt personsager som en illustration af Stasi og dets arbejdsmetoder, frem for en nærmere analyse af den enkeltes virke i Danmark.

2. KOMMISSIONENS ARBEJDE

2.1. Arkivalier og omfang

En betydelig del af Kommissionens arbejde har bestået i en gennemgang af PET's akter. Kommissionen har fra PET modtaget akter vedrørende:

- Personregistreringssager
- Visse generelle sager (administration)
- Visse emnesager
- Wamberg-udvalget
- Sager fra regionsafdelinger
- Aftalemapper
- Juristernes kopimapper
- Korrespondance
- Operationssager
- Kildesager
- Retskendelser
- Emnekartotek

Kommissionen har ydermere modtaget materiale fra

- Justitsministeriet
- Statsministeriet
- Forsvarsministeriet
- Udenrigsministeriet

Endvidere har Kommissionen undersøgt materiale fra en række andre statslige arkiver og andre institutioner:

Rigsarkivet:

- Privatarbiver:
 - Hilmar Baunsgaard privatarkiv
 - Erik Eriksens privatarkiv
 - Bertel Dahlgaards privatarkiv
 - Knud Thestrups privatarkiv
 - DIIS, CD-ROM (Rigsarkivets læsesal)

- Private Institutioner:
 - Det Konservative Folkeparti
 - Partiet Venstre:
 - Venstres Folketingsgruppe:

- Offentlige arkiver:
 - Statsministeriet:
Hilmar Baunsgaard

- Forsvarets Efterretningstjenestes arkiv:
 - P.A. Mørchs embedspapirer

- Forsvarets arkiv:
 - P.A. Mørchs privatarkiv

Frihedsmuseet:

- Vilhelm Hansens Arkiv

Folketingets Bibliotek, Arkiv og Oplysning:

- Udvalgsprotokoller

Københavns Politi

Rigsadvokaten:

- Arne Herløv Petersen-sagen

Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv (ABA):

- DKP's arkiv
- KAP's arkiv
- SAP/SUF's arkiv
- VS's arkiv
- DKU's arkiv
- SF's arkiv
- Fremads arkiv
- LO's arkiv
- Socialdemokratiets arkiv
- Anker Jørgensens privatarkiv
- Jens Otto Krags privatarkiv
- Gert Petersens privatarkiv
- Ib Nørlunds privatarkiv
- Materiale fra Niels Matthiasen

Udenlandske arkiver:

- National Archives II, College Park, Maryland.
- Regenstein Library, University of Chicago
- "Gauck-arkivet" (Stasi-arkivet)
- George Meany Memorial Library, Silver Springs, Maryland
- Lyndon B. Johnson Library, Austin, Texas
- Gerald Ford Library, Ann Arbor, Michigan
- Public Records Office (National Archives), Kew, London

TDC's arkiv

- Retskendelser

Århus Politi:

- Korrespondance mv.

Rigspolitichefen:

- Personaleafdelingen
- Materiale fra Rigspolitichefens forkontor

Andre statslige arkiver:

- Aabenraa, Archiv der deutschen Volksgruppe
- Landsarkivet for Sønderjylland (LA):

- Politikommandøren for Sønderjylland (PK)
- Aabenraa Politimesterarkiv (AAP)
- Politiadjutantens Arkiv

Kommissionen har ikke fået adgang til Ib Nørlunds dagbøger, der beror i ABA.

Kommissionen har gennemgået et meget omfangsrigt materiale fra PET's akter. Omfanget kan ikke fastslås præcist. Kommissionen har dels modtaget fuldstændige sager, når disse af PET er skønnet til i deres helhed at falde inden for Kommissionens kommissorium, dels ufuldstændige sager, hvorfra er udtaget dokumenter efter 1989.

Mht. de ufuldstændige sager har Kommissionen modtaget langt den overvejende del af sagernes indhold, men i 114 tilfælde har Kommissionen kun modtaget enkelte dokumenter fra et ellers større sagskompleks. Det kan dog – bl.a. af systemmæssige grunde og ændrede procedurer – ikke afvises, at flere af disse 114 sager efterfølgende er blevet forevist Kommissionen i deres helhed. De sager, som Kommissionen har modtaget, er fortrinsvis personsager, visse generelle sager (administration), emnesager, materiale vedrørende Wamberg-udvalget, sager fra regionsafdelingerne, aftalemapper, juristernes kopimapper, kildesager og operationssager.

Det *samlede antal* sager, som Kommissionen har gennemgået, andrager 13.414.

En sag kan have varierende størrelse, fra et omslag indeholdende én dokumentside til adskillige kasser med dokumenter. Skønnes en sag til gennemsnitligt at indeholde 75 dokument sider – som efter Kommissionens opfattelse er et forsigtigt skøn – har Kommissionen modtaget og gennemgået over en million dokument sider fra PET's registratur.

Dertil kommer, at Kommissionen fra PET har modtaget materiale i elektronisk form, bl.a. arbejdskartoteker og brevkopier. Et arbejdskartotek vedrørende et større sagskompleks, som Kommissionen har beskæftiget sig med, indeholder mere end 10.000 dokument sider. Kommissionen har også i elektronisk form modtaget PET's kopi af tjenestens brevkorrespondance siden etableringen af REA. Antallet af dokument sider fremgår ikke, men PET har oplyst, at det indscannede materiale, der er samlet i brune foldekasser og stablet på højkant, fylder 27 hyldemeter i PET's arkiv og følgelig langt flere løbende metre. En løbende meter, viser PET's opgørelse fra 1969 i forbindelse med den mikrofotografering, der nærmere omtales i bind 3, udgjordes af mere end 3.150 dokument sider. Der er dermed tale om hundrede tusinder dokument sider.

Endelig har Kommissionen gennemgået et omfattende materiale i danske og udenlandske arkiver, ligesom Kommissionen fra ministerier, styrelser og privatpersoner har modtaget materiale. Dertil kommer anvendelse af sekundær litteratur i et betydeligt omfang.

I det ovenfor anførte er ikke medregnet et betydeligt antal sager, som Kommissionen har udtaget og gennemgået i PET's arkiv i forbindelse med stikprøvekontrol af sager, som ifølge PET faldt uden for Kommissionens kommissorium.

2.2. Arbejdets tilrettelæggelse

Kommissionen har afholdt 155 egentlige kommissionsmøder. Alle beretningens bind er gennemgået og godkendt af Kommissionen på møder i plenum. Hertil kommer 146 møder i forbindelse med vidneafhøringer. Spørgsmål af betydning for Kommissionen, herunder koordination af arbejdet, er drøftet på kommissionsmøder, men fælles drøftelser og koordination af særlige spørgsmål er normalt foregået uformelt og uden for den egentlige møderække.

Foruden gennemgang af akter har Kommissionen gennemført en række afhøringer af vidner. Kommissionen har medio 2001 gennemført en spørgeskemaundersøgelse vedrørende politipersonale i PET for derigennem at søge at afklare, om der var behov for vidneafhøring af den ansatte eller tidligere ansatte.

Nedenfor i kapitel 2.4 er anført, at Kommissionen har afhørt 88 vidner i 146 retsmøder. Afhøringerne er stort set alle gennemført i en form, der svarer til en afhøring i retten. Baggrunden herfor er PET-kommissionslovens bestemmelser om afhøringsformen i Kommissionen. Det bestemmes således i § 1, stk. 3, at afhøringer i Kommissionen forestås af en udspørger, og at ministre og embedsmænd efter lovens § 11 har ret til at lade sig bistå af en bisidder, der er tillagt forskellige beføjelser, jf. nærmere § 12, og Kommissionen har tillige efter § 13 været forpligtet til forud for en afhøring at orientere den minister eller embedsmand, der skulle møde som vidne, om temaet for afhøringen.

2.3. Særligt om arkivaliernes fuldstændighed

Nedenfor i kapitel 6.1 er omtalt, at de akter, som er overleveret til Kommissionen fra PET, er gennemgået af PET, der har udtaget materiale, som efter PET's opfattelse ikke omfattes af Kommissionens kommissorium. Det har påhvilet PET at angive i de akter mv., der overgives til Kommissionen, hvis materiale er udtaget heraf. Særligt er materiale, der vedrører tiden efter 1989, udtaget af akterne, men også andre oplysninger kan være udtaget. Kommissionen har haft adgang til at kontrollere det frasorterede materiale uden begrænsning, og Kommissionen har gennemført stikprøvekontroller for at sikre sig, at materiale, som var omfattet af kommissoriet, ikke er udtaget. I den forbindelse har Kommissionen haft adgang til alle dele af PET's arkiv, jf. nedenfor i kapitel 6.1.

Kommissionen har som udgangspunkt alene haft adgang til de dele af PET's arkiver, der vedrører Kommissionens kommissorium. Akter, der alene angår eksempelvis kontraetterretning uden politiske motiver eller antiterrorvirksomhed, har Kommissionen normalt ikke haft adgang til. Kommissionen har imidlertid modtaget materiale fra perioden efter 1989, enten fordi PET har skønnet det relevant, eller fordi Kommissionen har anmodet herom. Kommissionen har for at sikre sig, at der ikke i PET's arkiv beroede materiale, der fremstod som om det faldt uden for Kommissionens kommissorium, men som rettelig var omfattet af kommissoriet, gennemført stikprøvekontrol som beskrevet ovenfor.

Denne beretning om PET's arbejde kan alene afdække en del af PET's arbejdsområder, og beretningen kan derfor ikke give et fuldstændigt billede af PET's virksomhed. Det må erindres, at PET's arbejde på det politiske område er en del af PET's samlede virke, og Kommissionen har bestræbt sig på at sætte beskrivelsen og en evt. retlig vurdering ind i den rette kontekst, om end Kommissionen efter det anførte ikke kan beskrive eller tage stilling til PET's samlede virke.

Allerede i 1964-67 iværksatte PET en større makulering af akter, og som følge af regeringserklæringen fra 1968 om forbud mod registrering alene på grundlag af lovlig politisk virksomhed gennemførte PET yderligere makulering.

Endvidere har det påhvilet PET at makulere akter, der har nået en vis alder, hvori der ikke har været noteringer i en vis periode, som ikke længere er rele-

vante.² Desuden påbegyndte PET i 1996-97 makulering af person- og emnesager. Denne makulering blev stoppet i 1998 pga. debatten om PET, jf. nedenfor.

Den tilpasning af arkivet, der fandt sted forud for og i forbindelse med regeringserklæringen, generelle makuleringsregler og eventuelle udrensninger i arkivet, indebærer, at store mængder arkivalier fra den relevante periode ikke har været tilgængelige for Kommissionen.

I forbindelse med drøftelserne i Folketinget om nedsættelse af PET-kommissionen ophørte PET med at makulere akter med det formål at kunne stille dem til rådighed for Kommissionen. Kommissionen har derfor haft adgang til et større antal sager – såkaldte ”mak-sager” – der af PET er noteret som makuleret, men henlagt til Kommissionens brug. Kommissionen har endvidere i 2007 fået adgang til PET registreringer og belastende arbejdskartoteker, der var opbevaret elektronisk og uden for PET’s rådighed. Herved kunne PET overholde et af Justitsministeriet i 1998 indført makuleringsstop, men muliggøre, at der kunne slettes i tjenestens registre mv., samtidig med at hensynet bag makuleringsstoppet blev iagttaget.

2.4. Særligt om vidner

Der har som udgangspunkt været vidnepligt for Kommissionen, og den tavshedspligt, der måtte påhvile vidner, er ophævet, når der forklares for Kommissionen. Reglerne herom findes i PET-kommissionslovens §§ 7-9, der er sålydende:

”§ 7. Enhver er efter anmodning fra undersøgelseskommissionen forpligtet til at afgive forklaring for Kommissionen som vidne, jf. dog stk. 2 og § 8.

Stk. 2. Pligten efter stk. 1 gælder ikke for personer med tilknytning til politiske partier m.v., hvis aktiviteter er omfattet af den i § 3, stk. 1, nr. 2, nævnte undersøgelse.

§ 8. Pligten til at afgive forklaring som vidne gælder ikke for en minister, i det omfang der må antages at foreligge mulighed for strafansvar for den pågældende i anledning af de forhold, afhøringen vedrører. Vidnepligten gælder heller ikke for en embedsmand, i det omfang der må antages at foreligge mulighed for strafansvar eller disciplinæransvar for den pågældende i anledning af de nævnte forhold.

Stk. 2. Vidnepligten gælder i øvrigt med de undtagelser, der er fastsat i retsplejelovens kapitel 18. Retsplejelovens § 169 og § 170, stk. 3, finder dog ikke anvendelse.

2 Jf. Politiets Efterretningstjeneste, *Redegørelse vedrørende dele af PET’s virksomhed* (PET, marts 1998), s. 23.

§ 9. Reglerne i retsplejelovens kapitel 18 finder i øvrigt tilsvarende anvendelse på afgivelse af forklaring m.v.

Stk. 2. Den, der har afgivet forklaring, har ret til at få en udskrift af sin forklaring.”

Ingen af de vidner, som Kommissionen har ønsket at afhøre, har nægtet at møde eller afgive forklaring. Enkelte har som følge af sygdom, svagelighed eller på grund af alder ikke kunnet give møde i Kommissionen og heller ikke været i stand til at have en samtale på bopælen med repræsentanter for Kommissionen. I et enkelt tilfælde har udsøgeren og formanden besøgt et vidne for at opnå en forklaring, idet vidnet ikke kunne rejse til Kommissionen. I et andet tilfælde har de nævnte haft en indledende samtale med et vidne på dennes bopæl, hvilket senere efterfulgtes af en egentlig afhøring i Kommissionens lokaler.

Kommissionen har som anført foran afhørt 88 vidner, hvoraf nogle er blevet afhørt flere gange, og Kommissionen har således gennemført 146 retsmøder med dette formål. Vidnerne forklaringer fremgår af Kommissionens retsbog, der ikke offentliggøres, jf. bemærkningerne til PET-kommissionslovens § 20. Forklaringerne er i fornødent omfang refereret eller gengivet i beretningen.

Kommissionen har ved fastlæggelsen af rækkefølgen for vidneafhøringer dels lagt vægt på den viden, som vidnet måtte forventes at besidde, sammenholdt med det materiale, som Kommissionen aktuelt har arbejdet med, men Kommissionen har endvidere i betydelig grad måttet tage hensyn til, at mange vidner har været af en høj alder. Kommissionen har haft et ønske om at afhøre dommer Hans Toft-Nielsen, der har været politifuldmægtig i PET. Toft-Nielsen blev i 2000 alvorligt syg og døde den 30. december 2000. Kommissionen nåede på grund af den indtrådte sygdom ikke at afhøre Toft-Nielsen. Toft-Nielsen har imidlertid udarbejdet en skriftlig redegørelse, som er indgået i Kommissionens arbejde.

Medlemmer af Kommissionen har endvidere haft en samtale med daværende politifuldmægtig i PET Henning Palludan-Nielsen.

Kommissionen har gennemført afhøringer af følgende personer:

Ole Stig Andersen
 Poul Lundbæk Andersen
 Ole Andersen
 Henrik Bjerg
 Ivar Boye
 Jørn Bro
 Jon Palle Buhl
 Birgitte Bundgaard
 Ejgil Martin Dalsgaard
 Niels Elkær-Hansen
 Uffe Ellemann-Jensen
 Harald Engberg-Pedersen
 Hans Engell
 Ole Mogens Espersen
 Paul Henning Fischer
 Henning Fode
 Erik Fournais
 Niels Anders Frommelt
 Kristof Glamann
 Hanne Bech Hansen
 Poul Mose Hansen
 Karl Hjortnæs
 Ernst Mogens Jensen

Erik Justesen
 Eigil Jørgensen
 Anker Jørgensen
 Per Larsen
 Mikael Lyngbo
 Niels Madsen
 Erik Ninn-Hansen
 Kjeld Olesen
 Bodil Panild
 Frank Poulsen
 Erling Quaade
 Frede Farmanthir Rasmussen
 Poul Schlüter
 Niels Gudmund Riskær Schmidt
 Arne Siezing
 Jørgen Skat-Rørdam
 Birgitte Stampe
 Poul Steenberger
 Arne Irminger Stevns
 Ole Stevns
 Søren Sørensen
 Henning Thiesen
 Ole Weikop

Kommissionen har endvidere afhørt 42 andre vidner, hovedsageligt nuværende og tidligere polititjenestemænd, hvoraf størstedelen er eller var ansat i PET. Kommissionen har endvidere haft samtaler, herunder telefoninterviews med et antal personer.

Afhøringer af vidner er gennemført i Kommissionens lokaler.³ Afhøringerne blev forestået af Kommissionens udspørger(e), jf. PET-kommissionslovens § 1, stk. 3, og protokollert i Kommissionens retsbog, der ikke offentliggøres, jf.

3 Dette gælder dog ikke de afhøringer, som Kommissionen har gennemført for åbne døre, jf. nærmere nedenfor i kapitel 2.7. I disse tilfælde blev afhøringerne gennemført i Københavns Byret efter forudgående annoncering i dagspressen.

ovenfor.⁴ Afhøringerne er således i det væsentligste gennemført på samme måde som afhøringer ved domstolene. I det omfang vidnerne har haft ønske derom, og der har været tale om tidligere eller nuværende embedsmænd eller ministre, har vidnerne fået beskikket bisidder, som har været til stede under afhøringerne jf. § 12, og bisidderen har haft adgang til at stille spørgsmål til vidnet. Forud for afhøringerne er vidnerne og deres eventuelle bisiddere blevet forelagt et spørgetema, der er udarbejdet af udspørgeren efter drøftelse med Kommissionen, jf. §§ 13 og 4.

Denne afhøringsform, der i nogen grad er begrundet i PET-kommissionslovens krav om brug af udspørger, bisiddere og regler om vidnepligt- og ansvar, kan fremstå usmidig. Det kan være vanskeligt at beramme en afhøring, ligesom en afhøring bør gennemføres så fuldstændigt som muligt. Kommissionen har sædvanligvis ikke fundet, at man kunne iværksætte en afhøring med indkaldelse af vidner, bisiddere, udspørger(e) og mindst 3 af Kommissionens medlemmer, hvis der blot var et enkelt spørgsmål at stille. I disse tilfælde har Kommissionen søgt at samle så mange spørgsmål, at en afhøring var forsvarlig. Dette har imidlertid ikke kunne hindre, at nogle vidner er afhørt mange gange, og at det har været nødvendigt at indkalde vidner, skønt Kommissionen kun havde ganske få spørgsmål at stille.

Afhøringsformen kan også rejse spørgsmål om kildeværdien af vidneforklaringerne. Nedenfor i 2.5 er omtalt almindelige problemer mht. brugen af vidner, der anmodes om at erindre begivenheder, der ligger langt tilbage i tiden. I Kommissionens brug af de for Kommissionen afgivne vidneforklaringer indgår selvsagt, at forklaringerne i vidt omfang er afgivet om forhold, der på daværende tidspunkt muligvis ikke fremstod for vidnerne som særegne eller på en måde i øvrigt, der kunne begrunde, at vidnet ville bemærke sig forholdet. Der kan være tale om, at Kommissionen har stillet spørgsmål til en sag, der blot var en af mange (rutine)sager, eller til almindelige forretningsgange, der således ikke har efterladt et varigt indtryk hos vidnerne. I en sådan situation kan en egentlig afhøring ikke altid fremkalde erindring hos vidnerne. Problemerne med hensyn til vidneforklaringer er dog almindelige fænomener for arbejdet ved domstolene – om end det trods alt er sjældent, at begivenheder, der er til pådømmelse ved domstolene ligger så langt tilbage i tiden – og Kommissionen har vurderet, at

4 I enkelte tilfælde har Kommissionen optaget den afgivne forklaring på minidisc som støtte for gengivelsen af forklaringen i retsbogen. I et tilfælde valgte Kommissionen at lade en afskrift af den optagne forklaring udgøre forklaringen i retsbogen.

vidneforklaringer fra de personer særligt fra PET og Justitsministeriet, der var involveret i de sagskomplekser, som Kommissionen behandlede, var af værdi, når blot de anførte forbehold blev iagttaget. Hertil kommer, at Kommissionen i det omfang, vidnerne har været tidligere PET-medarbejdere eller ministre, har kunnet forevise akter og andet kildemateriale til støtte for vidnernes hukommelse. Det er da således også Kommissionens vurdering, at Kommissionen gennem – nogle gange flere – afhøringer har modtaget meget værdifuld information både om konkrete sager og begivenheder som om overordnede spørgsmål.

2.5. Særligt om vidner fra de overvågede miljøer

Det fremgår af PET-kommissionslovens § 7, stk. 2, at den almindelige vidnepligt ikke gælder for personer med tilknytning til politiske partier mv., som er omfattet af den undersøgelse, som Kommissionen skal foretage af karakteren af aktiviteterne i disse organisationer, der var baggrunden for PET's virksomhed på dette område, jf. herved lovens § 3, stk. 1, nr. 2.

Det bemærkes således i motiverne til PET-kommissionsloven, at Kommissionen alene kan opfordre personer fra de relevante politiske miljøer til at afgive forklaring, men i det omfang der på baggrund heraf afgives forklaring for Kommissionen på frivillig basis, vil reglerne i straffelovens §§ 158-160 om afgivelse af falsk forklaring finde anvendelse, jf. FT 1998-99, tillæg B, s. 1174. Sammesteds forudsættes det, at forklaringer afgivet af personer fra politiske partier mv. i fornødent omfang anonymiseres i beretningen.

Repræsentanter for Kommissionen har interviewet et antal personer med tilknytning til de overvågede politiske miljøer i den relevante periode. Der er taget referat af interviewsamtalerne, og referaterne er godkendt af de interviewede. Kommissionen har i forbindelse med samtalerne tilsikret de interviewede anonymitet, når de har ønsket dette, og Kommissionen har derfor i fornødent omfang anonymiseret de pågældende i beretningen. Kommissionen har imidlertid ikke kunnet garantere de interviewede, at de ikke ville kunne identificeres på baggrund af de af dem afgivne oplysninger sammenholdt med andre oplysninger, der måtte fremkomme i Kommissionens beretning.

Kommissionen har overvejet, i hvilket omfang de overvågede miljøer, herunder de politiske partier, skulle inddrages i undersøgelsen ved vidneafhøringer. Kommissionen har i visse situationer anmodet om samtaler med personer med tilknytning til de overvågede miljøer, således som det er anført ovenfor. Derimod har Kommissionen ikke fundet, at man på samme måde som ved afhøring af tid-

ligere ministre og embedsmænd i videre omfang har kunnet afhøre vidner med tilknytning til de overvågede miljøer. Kommissionen har ved denne vurdering lagt vægt på, at en hovedopgave for Kommissionen har været at beskrive PET's overvågning og registrering af politiske partier, bevægelser og arbejdsmarkedet. Det har således været PET's virksomhed i forhold til de overvågede miljøer og i den forbindelse spørgsmål om PET's iagttagelse af regler og retningslinjer, der er det centrale. Derimod har de politiske miljøer og deres virksomhed været af afledet interesse som baggrund for PET's overvågning.

I Kommissionens vurdering har også indgået det forhold, at Kommissionen ikke kan forelægge vidner fra de overvågede miljøer klassificerede oplysninger fra PET's arkiv, således som det er sket under afhøring af nuværende og tidligere embedsmænd og ministre. En sådan forelæggelse kunne indebære en afsløring af oplysninger om PET's metoder, kilder og samarbejde med udenlandske tjenester og andre, som Kommissionen i medfør af PET-kommissionslovens § 4, stk. 1, har fundet det nødvendigt at udelade eller anonymisere. Dette medfører, at interviews med og afhøringer af personer fra disse miljøer ville blive generelle i deres indhold, fordi der ikke ville kunne spørges til konkrete handlingsforløb, som kun er omtalt i PET's materiale. Kommissionen har i medfør af PET-kommissionslovens § 4, stk. 1, i beretningen valgt at anonymisere de fleste personer, som har været overvåget af PET, men som ikke har været retsforfulgt eller omtalt i medierne. Der er derfor ikke i forhold til disse personer et behov for kontradiktion.

En række af de centrale personer, der har været i PET's søgelys under den kolde krig, har tidligere udtalt sig om deres oplevelser i deres offentliggjorte erindringer eller interviews. Det drejer sig eksempelvis om Gert Petersen, Pelle Voigt og Sven Skovmand. Oplysninger i denne form er ofte en bedre kilde til de oplysninger, som Kommissionen kunne efterspørge, end de interviews eller afhøringer, Kommissionen efter det ovenfor anførte ville kunne gennemføre, da erindringerne mv. tidsmæssigt ligger tættere på begivenhederne. Kommissionen har da også benyttet sådanne erindringer og interviews i sin fremstilling. Enkelte personer er skriftligt til Kommissionen fremkommet med deres opfattelse af omstændigheder, der påkaldte sig PET's interesse i den relevante periode. Disse indlæg er indgået i Kommissionens arbejde.

En række personer og organisationer har offentligt tilkendegivet, at de mener at have været udsat for aflytning fra PET. Det har bl.a. drejet sig om politiske ungdomsorganisationer, medlemmer af DKP, Russell-komitéen, Preben Møller Hansen m.fl. Kommissionen har undersøgt en række af disse påstande men har

fundet, at afhøring af denne personkreds næppe ville kunne bidrage væsentligt til Kommissionens undersøgelse.

Hertil kommer, at værdien af interviews og afhøringer af personer, der var aktive i de overvågede miljøer i perioden forud for 1990, må anses for beskedent.⁵

En af de bedste kilder til belysning af de overvågede miljøers ideologi og virksomhed er efter Kommissionens opfattelse det samtidige skriftlige materiale i form af korrespondance, notater, mødereferater mv. hidrørende fra disse miljøer. Kommissionen har i stort omfang benyttet politiske partiers og organisationers arkiver; det drejer sig bl.a. om DKP, SF, VS, KAP, SAP m.fl. En anden vigtig samtidig kilde er pressens dækning af miljøerne, og Kommissionen har da også anvendt et stort materiale i form af avisartikler fra samtiden. Endelig har Kommissionen benyttet den eksisterende forskning om politiske partier, bevægelser og arbejdsmarkedet i perioden 1945 til 1989.

Afslutningsvis bemærkes, at Kommissionen har opfordret folk fra de politiske miljøer, der kunne tænkes at have været i PET's søgelys, til at henvende sig til Kommissionen med eventuelle oplysninger, som de skønnede af interesse for Kommissionen. Dette er bl.a. sket i forbindelse med to møder med den såkaldte PET-komité. Det er imidlertid kun ganske få personer, der har henvendt sig til Kommissionen.

5 Se f.eks. om den type udsagn professor, dr.phil. Poul Villaume, *Allieret med forbehold. Danmark, NATO og den kolde krig. En studie i dansk sikkerhedspolitik 1949-1961* (Eirene, 1995), s. 47-48: "Den udbredte skepsis blandt samtidshistorieskrivningens udøvere over sådanne *post factum*-udsagns kildeværdi deler jeg til fulde. Beslutningstagernes erindringer om ofte komplicerede og detaljerede begivenhedsforløb, som ligger 30-40 år tilbage i tiden, og som de ikke har gjort samtidige optegnelser om, kan kun benyttes med den yderste varsomhed, om overhovedet, og i hvert fald under ingen omstændigheder som eneste kilde til en konkret begivenhed eller et givet forløb. *Jeg forholder mig imidlertid også skeptisk til den noget mere anerkendte mulighed for gennem den samtidshistoriske interviewmetode i det mindste at indfange datidens mere uhåndgribelige atmosfære og det mere eller mindre følelsesbestemte stemningsleje blandt beslutningstagerne, herunder indbyrdes sym- og antipatier og disses mulige betydning for den politiske beslutningsproces. Det forekommer mig, at man her i lige så høj grad som for de 'hårdere' kendsgjerningers vedkommende bør være på vagt over for aktørernes motiv- og årsagsforklaringer, subjektive vurderinger, erindringsforskydninger og defensoriske attituder.*" (Kommissionens fremhævning)

2.6. Særligt om politiske partier

Den ovenfor i kapitel 1.3.1 nævnte pligt til at stille dokumenter og andet materiale til rådighed for Kommissionen gælder ifølge § 5, stk. 3, ikke for politiske partier, bevægelser mv., hvis aktiviteter omfattes af den undersøgelse, som Kommissionen skal foretage efter § 3, stk. 1, nr. 2. Denne undtagelse gælder, uanset om materialet ligger i arkiv hos det politiske parti mv. eller besiddes af enkeltpersoner, som deltog i de nævnte aktiviteter. Bestemmelsen er ikke til hinder for, at Kommissionen har kunnet opfordre politiske partier mv. til at fremlægge relevant arkivmateriale. Motiverne til bestemmelsen forudsætter i den forbindelse, at Kommissionen i beretningen nævner, hvilke partier mv. der har imødekommet en sådan opfordring, og hvilke partier mv. der eventuelt ikke har imødekommet en opfordring herom, jf. FT 1998-99, tillæg B, s. 1173.

Kommissionen har i Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv (ABA) fået adgang til en række partiers og organisationers arkiver. Kommissionen har haft adgang til arkiver fra DKP, SAP/SUF, VS, DKU, SF, Socialdemokratiet, Fremad, LO, Anker Jørgensens privatarkiv, Gert Petersens privatarkiv, Ib Nørlunds privatarkiv og materiale fra Niels Matthiasens privatarkiv, og materiale herfra indgår i Kommissionens beretning. SAP er særskilt anmodet om tilladelse til brug af arkivet, og en sådan tilladelse er meddelt.

Kommissionen har som anført ikke fået tilladelse til at benytte Ib Nørlunds dagbøger.

Se i øvrigt oversigten over de af Kommissionen anvendte arkivalier ovenfor i afsnit 2.1.

2.7. Særligt om lukkede døre

Afgivelse af forklaringer for Kommissionen har som udgangspunkt skullet ske for lukkede døre. Reglerne herom fremgår af PET-kommissionslovens § 18, der er sålydende:

”§ 18. Møder i undersøgelseskommissionen foregår for lukkede døre.

Stk. 2. Undersøgelseskommissionen kan dog bestemme, at møder er offentlige, i det omfang der foretages afhøring om generelle spørgsmål vedrørende efterretningstjenestens virksomhed i tiden før 1990.

Stk. 3. Undersøgelseskommissionens beslutninger efter stk. 1 og 2 kan ikke påkæres.”

Den nærmere afgrænsning af de spørgsmål, der har kunnet afhøres om for åbne døre, og den personkreds, der i givet fald kunne blive tale om, er beskrevet i motiverne til PET-kommissionsloven, hvor det jf. FT 1998-99, tillæg A, s. 1768 bl.a. hedder:

”Det drejer sig for det første om generelle oplysninger om Politiets Efterretningstjenestes arbejdsopgaver og generelle organisation samt den sikkerhedspolitiske baggrund for tjenestens virke i den periode, undersøgelsen angår. For det andet drejer det sig om de regler og generelle retningslinier, der gælder for tjenestens virksomhed. Endvidere drejer det sig om afhøringer til belysning af det generelle samspil mellem Politiets Efterretningstjeneste på den ene side og på den anden side Justitsministeriet, regeringens sikkerhedsudvalg, Wamberg-udvalget og det parlamentariske kontroludvalg. Endelig drejer det sig om afhøringer, der har til formål at belyse den rent praktiske fremgangsmåde i forbindelse med registrering i efterretningstjenestens registre og sletning herfra.

På den baggrund foreslås det, at undersøgelseskommissionen kan bestemme, at forklaringer, der skal belyse de ovennævnte generelle spørgsmål, afgives for åbne døre.

For at sikre, at oplysninger om aktuelle forhold kan beskyttes mod utilsigtet offentliggørelse, foreslås det, at adgangen til at foretage afhøring for åbne døre om de nævnte generelle spørgsmål begrænses tidsmæssigt til tiden før 1990.

Med den foreslåede ordning bliver der mulighed for, at offentligheden kan følge med i de afhøringer, der belyser de overordnede rammer og spilleregler for efterretningstjenestens virksomhed frem til Berlinmurens fald samt de kontrolmekanismer, der har været gældende. Ved denne afgrænsning sikres det samtidig, at der ikke i åbne møder afsløres oplysninger om enkeltsager, navne på personer og grupperinger, trusselsvurderinger m.v. Der henvises til forslaget § 18.

Den personkreds, der vil skulle afhøres om sådanne generelle spørgsmål, vil primært omfatte justitsministre, ledende embedsmænd i Justitsministeriet samt chefen, eventuelt souschefen, for Politiets Efterretningstjeneste. Det forudsættes, at der ikke bliver tale om at afhøre andre ansatte i Politiets Efterretningstjeneste for åbne døre. Det vil eventuelt også kunne komme på tale i offentlige møder at afhøre særligt sagkyndige til belysning af den sikkerhedspolitiske situation i den periode, undersøgelsen angår

Den foreslåede bestemmelse forudsætter, at undersøgelseskommissionen udskiller de afhøringstemaer, der angår de anførte generelle spørgsmål vedrørende efterretningstjenestens virksomhed i tiden før 1990, således at afhøringer herom samles i møder, der er offentlige. Det forudsættes i den forbindelse, at undersøgelseskom-

missionen på forhånd giver offentligheden underretning om tid og sted for møder, der foregår for åbne døre.”

Kommissionens har efter disse retningslinjer i et vist omfang gennemført afhøringer for åbne døre. Vidnerne politimester Jørgen Skat-Rørdam, politimester Jørn Bro, direktør Ole Stig Andersen, rigsadvokat Henning Fode er således, foruden afhøring for lukkede døre, afhørt i i alt fem åbne retsmøder.

2.8. Høring og kontradiktion

PET-kommissionslovens § 13, stk. 2 og 3, bestemmer, at Kommissionen efter bevisførelsen skal orientere den pågældende minister eller embedsmand og dennes bisidder om de faktiske og eventuelt retlige forhold vedrørende den pågældende, som Kommissionen overvejer at give udtryk for i sin beretning, ligesom de pågældende ved undersøgelsens afslutning har ret til at afgive en skriftlig udtalelse til Kommissionen.

Lovens § 13 svarer til den oprindelige § 13 i lovforslaget. § 13 er således til dels en konsekvens af dette lovforslags § 3, stk. 2, hvorefter Kommissionen skulle udtale sig om, hvorvidt der af embedsmænd måtte antages at være begået fejl eller forsømmelser, der kunne give anledning til, at staten ville søge et retligt ansvar gennemført. Under Folketingets behandling af forslaget til PET-kommissionsloven udgik bestemmelsen i § 3 om, at Kommissionen skulle udtale sig om et evt. retligt ansvar, og Kommissionen skal derfor ikke udtale sig om dette spørgsmål. Bemærkningerne til ændringsforslaget til § 3 omtaler i nogen grad konsekvenserne af den manglende retlige vurdering og udtaler, at der fortsat vil være behov for retsgarantier for de involverede ministre og embedsmænd. Det anføres således bl.a., jf. FT 1998-99, tillæg B, s. 1173.:

”...

For det tredje indebærer ændringsforslaget, at Kommissionen ikke skal vurdere og udtale sig om enkeltpersoners retlige ansvar.

Dette udelukker principielt ikke, at der i forbindelse med undersøgelsen kan fremkomme oplysninger, der er belastende for enkeltpersoner, og at sådanne oplysninger kan give anledning til, at de kompetente myndigheder (politi, anklagemyndighed, ansættelsesmyndighed, Folketinget) efterfølgende rejser straffesag eller disciplinærsag mod de pågældende personer.

Selv om ansvarsdelen udgår, vil der derfor fortsat være behov for de retsgarantier, som lovforslaget indeholder for involverede ministre og embedsmænd, herunder reglerne om undtagelse fra vidne- og sandhedspligt.

Den omstændighed, at vurderingen af enkeltpersoners retlige ansvar udgår af undersøgelsen, giver samtidig grund til at understrege, at de forhold, der forklares om, ofte vil ligge så langt tilbage i tiden, at et eventuelt strafferetligt ansvar er forældet, og at et eventuelt disciplinært ansvar vil være en meget fjerntliggende og teoretisk mulighed.

Dette vil kunne have betydning for indholdet af den vejledning, som undersøgelseskommissionen ved afhøringens påbegyndelse skal give den afhørte om vedkommendes stilling efter vidnereglerne.

På den ovennævnte baggrund vil det i den forbindelse være nærliggende, at undersøgelseskommissionen ikke generelt gør op med den pågældendes stilling under den samlede afhøring, men at der anlægges en mere konkret vurdering af spørgsmålet om, hvorvidt de forhold, afhøringen angår, bør medføre, at den pågældende som følge af risikoen for »selvinkriminering« skal fritages for at udtale sig under sædvanligt vidneansvar.”

Ordlyden af § 13, stk. 2, angiver, at Kommissionen skal orientere ministre og embedsmænd om faktiske og retlige forhold vedrørende den pågældende, som Kommissionen overvejer at give udtryk for i beretningen. Hensigten med denne høringspligt er efter forarbejderne, at vedkommende minister eller embedsmand skal have mulighed for at afgive et skriftligt indlæg.⁶

Både den lovgivningsmæssige procedure og bemærkningerne til forslaget til PET-kommissionsloven viser, at høringspligten og adgangen til at udtale sig er nært knyttet til bestemmelsen om en ansvarsvurdering af pågældendes adfærd, som ikke blev en del af loven. Folketinget var i forbindelse med ændringen af lovforslaget opmærksom på, at ændringen havde implikationer for andre dele af loven, men fandt, at der fortsat var behov for retsgarantier. Reglerne i § 13 er i den forbindelse uomtalt, men må utvivlsomt opfattes som en retsgaranti.

Kravet om høring og kontradiktion er tæt knyttet til spørgsmålet om ansvar, selv om dette afgøres af andre end Kommissionen. Høringspligten antages derfor ikke at gælde personer, der i beretningen anonymiseres, og som ikke kan identificeres. Det kan endvidere ikke antages, at enhver omtale af en identifi-

⁶ Jf. FT 1998-99, tillæg A, s. 1778.

cerbar person skal forelægges. Når henses til sammenhængen med risikoen for et ansvar, begrænses høringspligten til bemærkninger fra Kommissionen, der *eventuelt* kan udlægges som kritik af den pågældende. En fravigelse af et vidnes forklaring, hvor der ikke herved kan udledes en kritik af den pågældende, er af samme grunde ikke omfattet af høringspligten. Udtalelser, der må opfattes som kritik af PET, må dog opfattes som en kritik af politimesteren og efter omstændighederne andre i PET's ledelse. Vedkommende politimester og eventuelt andre i ledelsen for den pågældende periode, har derfor skullet høres i denne situation. Herudover har Kommissionen fundet, at omtale af en vis intensitet eller omfang af personer blandt den persongruppe, der omfattes af § 13, måtte indebære, at de pågældende gives lejlighed til at kommentere de passager, hvor omtalen anføres, uanset at der ikke ved omtalen er tilsigtet kritik af de pågældende. Baggrunden for denne opfattelse er navnlig hensynet til de ovenfor anførte retsgarantier, idet Kommissionen er uden indflydelse på, hvorledes beretningen udlægges i den offentlige debat.

Kommissionen har gennemført høringsproceduren efter disse retningslinjer og har i vidt omfang lagt vægt på det sidstnævnte synspunkt.

Kommissionen har i medfør af § 13 anmodet følgende personer og deres bisiddere – i det omfang en sådan er beskikket – om deres eventuelle bemærkninger til udvalgte dele af Kommissionens beretningsudkast: Poul Lundbæk Andersen, Ole Stig Andersen, Jørn Bro, Birgitte Bundgaard, Ejgil Martin Dalsgaard, Ole Espersen, Henning Fode, Erik Fournais, Kristof Glamann, Hanne Bech Hansen, Eigil Jørgensen, Per Larsen, Michael Lyngbo, Kaj A. Pedersen, Jørgen Skat-Rørdam, Niels Schmidt, Arne Stevns, Karl Hjortnæs, Erik Ninn-Hansen og Frank Poulsen. Kommissionen har endvidere anmodet ti nuværende og tidligere polititjenestemænd i PET og deres bisidder om deres eventuelle bemærkninger.

Høringssvar er i det omfang, de har givet anledning til ændringer, indarbejdet i beretningens tekst. I det omfang, der fra de hørte er udtrykt ønske herom, eller hvis Kommissionen i øvrigt har fundet det formålstjenligt, er de modtagne høringssvar optrykt som bilag til beretningen i nærværende bind. Særligt for så vidt angår høringssvar fra Ole Stig Andersen og Jørn Bro har Kommissionen fundet det nødvendigt at kommentere høringssvaret mere detaljeret. Kommissionens kommentarer er optrykt sammen med høringssvaret.

Ole Stig Andersens bisidder har i en skrivelse af 13. marts 2009, der er optrykt i dette bind sammen med høringssvaret fra Ole Stig Andersen, anført, at Kommissionen i sine udkast til udtalelser, der er sendt til høring, går ud over forudsætningerne for PET-kommissionsloven. Bisidderen har navnlig henvist til, at Kommissionen efter motiverne til loven ikke for tidligere embedsmænd

skal udtale sig på en måde, der efterlader det indtryk, at der f.eks. ville have været grundlag for at søge disciplinæransvar gennemført, hvis den pågældende fortsat havde været ansat som embedsmand i staten, under hensyn til, at Kommissionens vurdering ville komme til at stå som den endelige ”afgørelse” og dermed få ”domsvirkning.”

Kommissionen skal hertil bemærke, at Kommissionens opgave ifølge PET-kommissionslovens § 3, der nærmere er beskrevet ovenfor i kapitel 1.3. er at undersøge og *redegøre* for bl.a. politiets efterretningsvirksomhed i perioden 1945-1989. Ydermere skal Kommissionen efter § 3 for så vidt angår perioden 1968-1989 bl.a. vurdere politiets efterretningsvirksomhed og herunder *belyse*, om virksomheden er udøvet i overensstemmelse med de regler og retningslinjer, som har været fastsat af Folketinget eller regeringen. Kommissionen må afvise, at Kommissionen ikke i sin beretning kan påvise eventuelle fejl, der kan henføres til PET's ledelse, da en sådan forståelse af PET-kommissionsloven for størstedelen af den undersøgte periode efter 1968 ville gøre den forudsatte kritiske undersøgelse illusorisk.

3. FORMEN FOR KOMMISSIONENS BERETNING

3.1. Forholdet til andre lande, statens sikkerhed og tredjemand

Kommissionens undersøgelse skal efter PET-kommissionslovens § 4, stk. 1, 2. pkt. tilrettelægges og gennemføres på en sådan måde, at forholdet til andre lande, hensynet til statens sikkerhed eller til tredjemand ikke skades. I motiverne til § 4 er bl.a. anført:

”...

Kommissionen er imidlertid ikke frit stillet med hensyn til undersøgelsens tilrettelæggelse. Det fremgår således af bestemmelsens 2. pkt., at undersøgelsen skal tilrettelægges på en sådan måde, at forholdet til andre lande, hensynet til statens sikkerhed eller til tredjemand ikke skades.

De nævnte hensyn svarer til de hensyn, der er anført ovenfor i de almindelige bemærkninger under pkt. 3 som begrundelse for, at undersøgelsen som udgangspunkt må foregå for lukkede døre. Undersøgelsen skal således tilrettelægges og gennemføres på en sådan måde, at efterretningstjenestens aktuelle efterforskninger og fremtidige virkemuligheder, herunder i forhold til udenlandske samarbejdspartnere, samt hensynet til tredjemand (kilder, tidligere mistænkte m.v.) ikke skades.

Det forudsættes derfor, at undersøgelseskommissionen drøfter med PET, hvordan det kan sikres, at de nævnte interesser ikke skades. For at beskytte sådanne interesser må der tages særlige forholdsregler med hensyn til omgangen, herunder opbevaringen, af det materiale, der indgår i undersøgelsen, jf. § 5 og § 12, stk. 2. De nævnte hensyn må ligeledes iagttages i forbindelse med udformningen af den

beretning, der efter § 20 skal offentliggøres af justitsministeren, bl.a. således at der i fornødent omfang foretages anonymisering, herunder af kilder og personer, der har været overvåget af efterretningstjenesten.

...”⁷

I motiverne til § 20 er bl.a. anført følgende om spørgsmålet, jf. FT 1998-99, tillæg A, s. 1780:

”Indholdet og formen af beretningen afgøres af undersøgelseskommissionen. Selv om den tavshedspligt, der efter § 15 gælder for undersøgelseskommissionen, ikke er til hinder for, at der i beretningen medtages fortrolige oplysninger, er Kommissionen imidlertid ikke frit stillet i så henseende. Som det fremgår af § 4, skal undersøgelsen tilrettelægges og gennemføres på en sådan måde, at forholdet til andre lande, hensynet til statens sikkerhed eller til tredjemand ikke skades. Dette indebærer, at den endelige beretning skal udarbejdes således, at dens offentliggørelse ikke skader de nævnte interesser.”

Spørgsmål vedrørende det generelle hensyn til fremmede lande, statens sikkerhed og tredjemand har Kommissionen drøftet med PET og Justitsministeriet. Kommissionen har i den forbindelse anmodet om Justitsministeriets og PET’s vurdering af en række spørgsmål, og Justitsministeriets og PET’s vurderinger er indgået i Kommissionens overvejelser om beretningens udformning. Det har selv sagt været Kommissionen magtpåliggende, at offentliggørelsen af Kommissionens beretning ikke skader forholdet til andre lande, hensynet til statens sikkerhed eller til tredjemand. Disse hensyn kan tilsige en høj grad af hemmeligholdelse og anonymisering. Heroverfor står Kommissionens pligt til at redegøre for de forhold, der fremgår af kommissoriet, og Kommissionen kan, således som det anføres i de citerede lovmotiver, og skal formentlig i et ikke nærmere bestemt omfang, offentliggøre klassificeret materiale. Kommissionen har kun i nogen grad kunnet fastsætte generelle retningslinjer for sin praksis og har i høj grad været nødt til at afgøre spørgsmål, om hvad der kan offentliggøres, konkret.

Særlige problemstillinger opstår, når de behandlede spørgsmål involverer PET’s forhold til udenlandske efterretningstjenester, med hvem PET havde et samarbejde. Det erkendes åbent, at der i dag pågår et samarbejde mellem PET og andre landes efterretningstjenester,⁸ og som det vil fremgå adskillige steder i

7 Jf. FT 1998-99, tillæg A, s. 1773.

8 Se f.eks. PET’s årsberetning 2006-2007, s. 22 ff.

nærværende beretning, var det også tilfældet i den for Kommissionen relevante periode. En omtale af, at et sådant samarbejde har fundet sted, kan ikke antages at påvirke forholdet til fremmede lande eller statens sikkerhed på en negativ måde. Derimod kan der være problemer forbundet med en nærmere omtale af hvilke efterretningstjenester, der har været tale om, og om karakteren af samarbejdet. I det omfang, der udveksles klassificerede oplysninger mellem efterretningstjenester, sker dette normalt under en forudsætning om hemmeligholdelse.

Over for de efterretningsmæssige interesser i hemmeligholdelse står Kommissionens pligt til at undersøge og offentliggøre resultatet af sin undersøgelse, jf. PET-kommissionslovens §§ 20 og 3 smh. med § 4.

En afvejning af disse modstående hensyn – som undertiden har været vanskelig og givet anledning til indgående overvejelser – må efter Kommissionens opfattelse gøres konkret, men dog således, at Kommissionen af hensyn til PET's fortsatte samarbejde med udenlandske efterretningstjenester normalt vil være tilbageholdende med hensyn til at redegøre for detaljer i samarbejdet. I visse tilfælde i perioden til og med 1951 omtaler Kommissionen udenlandske efterretningstjenester ved navn, idet det efter Kommissionens opfattelse af fremstillingsmæssige grunde ikke var meningsfuldt at anonymisere disse, og fordi forholdene ligger langt tilbage i tiden. I perioden efter 1951 er henvisninger til udenlandske efterretningstjenester anonymiseret, undtagen visse tilfælde hvor det pågældende lands myndighed selv har oplyst om det beskrevne forhold, eller hvor forholdet er beskrevet i litteraturen.

Den omstændighed, at beretningen ikke nærmere angiver oplysninger om en udenlandsk samarbejdspartner for PET eller om samarbejdets karakter, kan således ikke tages som udtryk for, at Kommissionen ikke har været bekendt med disse oplysninger.

3.1.1. Anonymisering

Kommissionen har i vidt omfang anonymiseret oplysninger om personer, der har været genstand for PET's efterforskning, og personer ansat i PET og andre myndigheder. Baggrunden herfor er for så vidt angår PET's og andre myndigheders personale, at Kommissionen ikke har til opgave at placere et retligt ansvar hos enkeltpersoner, jf. nærmere ovenfor i afsnit 1.3, ligesom identiteten på underordnet personale i vidt omfang er uden betydning for den fremstilling og retlige prøvelse, som foretages ved denne beretnings afgivelse.

Derimod er de skiftende chefer for PET og cheferne i Justitsministeriet og andre ministerier ikke anonymiseret. Jurister i PET og kriminalinspektøren i PET er heller ikke anonymiseret.

I visse tilfælde ville en anonymisering af PET-medarbejdere eller andre offentligt ansatte uden for ledelsen ikke give mening, hvorfor de anførte retningslinjer fraviges, hvis det skønnes at være afgørende for forståelsen af beretningen. På den anden side har Kommissionen ikke fundet det nødvendigt at nævne navne, hvis navnet er uden betydning for fremstillingen, og den pågældendes titel eller funktion fremstillingsteknisk er mere hensigtsmæssig.

PET har i sit arbejde modtaget informationer fra personer i de miljøer og organisationer mv., som havde PET's interesse, f.eks. fra meddelere og såkaldte penetranter. Både hensynet til disse og hensynet til PET's muligheder for fortsat at indhente informationer på denne måde betyder, at Kommissionen har anonymiseret oplysninger om sådanne personer. Denne anonymisering gælder såvel sådanne personers identitet som deres kodenavn i PET.

Kommissionen har i overensstemmelse med kommissoriet redegjort for karakteren af de aktiviteter i politiske partier mv., der var baggrunden for politiets efterretningsvirksomhed på dette område. Kommissionens beretning om disse forhold er særligt baseret på oplysninger i PET's arkiv om den efterforskning, der pågik i den relevante periode, men også på oplysninger fra tilgængelige kilder, herunder navnlig forskellige politiske grupperingers arkiver, samtaler med personer, der var aktive i de overvågede bevægelser og eksisterende forskningslitteratur. Kommissionen kommer herved til at berøre forhold, der kan have af født mistanke hos PET om mulige ulovligheder, men som ikke har været prøvet af domstolene. Hensynet til de personer, der i perioden indtil 1990 var aktive i de overvågede miljøer, men som ikke er straffet for ulovlige forhold, indebærer, at Kommissionen i videst muligt omfang har anonymiseret de pågældende i beretningen. Dette gælder også, selv om identiteten på nogle af de anonymiserede personer kan udledes via alment tilgængelige kilder eller via de omstændigheder, der beskrives. Dette må ses i sammenhæng med den manglende mulighed for høring mv. af de pågældende (se nærmere ovenfor i afsnit 2.5) og er desuden i overensstemmelse med et af de hensyn, der udtrykkes i motiverne til PET-kommissionsloven, jf. FT 1998-99, tillæg A, s. 1767 (vedrørende spørgsmålet om åbne eller lukkede døre), hvor det anføres:

”For det andet må der lægges stor vægt på hensynet til, at navne på personer, som har været i efterretningstjenestens søgelys, ikke nu fremdrages og blotlægges offentligt mange år efter. Det ville således være i strid med almindelige retsplejemæs-

sige principper, hvis personer, som ikke dengang blev retsfulgt, nu i forbindelse med afhøring af ansatte i efterretningstjenesten skulle udsættes for offentlig omtale af de mistanker, som efterretningstjenesten på et tidspunkt har rettet mod dem.”

Oven for i afsnit 2.4 er der redegjort for, at den vidnepligt, der gælder med hensyn til at afgive forklaring for Kommissionen, ikke gælder for personer med tilknytning til de politiske miljøer, der var under overvågning af PET, men at Kommissionen kan opfordre disse personer til frivilligt at afgive forklaring. I det omfang personer fra de overvågede miljøer frivilligt har afgivet forklaring for Kommissionen, har det indgået i Kommissionens beslutning om anonymisering, om dette er ønsket af de pågældende, og om det generelle princip om forbud mod selvinkriminering måtte tale derfor.

På samme måde som for ansatte i PET eller andre offentlige myndigheder vil der være personer i de overvågede miljøer, som ikke med mening kan omtales i anonymiseret form. En række politiske ledere eller andre, der markerede sig offentligt til fordel for en overvåget bevægelse eller organisation, bør nødvendigvis omtales i uanonymiseret form. Centralt for Kommissionen i afgørelsen af, om anonymisering har skullet ske, har været, om oplysning om en persons identitet er af betydning for forståelsen af beretningen, herunder dens konklusioner.

3.1.2. Journalnumre

Kommissionen har valgt ikke at angive PET's journalnumre ved kildeangivelsen i beretningen. De hensyn, der som beskrevet i afsnit 3.1.1 har begrundet anonymisering, gør det nødvendigt at udeholde journalnummerangivelse. Journalnummerangivelsen er således erstattet af en mere ubestemt angivelse, men sagen – hvis en sådan har foreligget – og dermed dens journalnummer har været Kommissionen bekendt.

3.1.3. Virkemidler

Der er i Kommissionens beretning bind 4 nærmere redegjort for, at de efterforskningsmidler, der var til rådighed for PET, bortset fra brug af civile agenter, var de samme, som anvendtes af det øvrige politi.

Forholdet til andre lande, hensynet til statens sikkerhed eller til tredjemand betyder, at Kommissionen i nogle tilfælde har valgt ikke at angive det præcise

efterforskningsskridt, der har sikret PET visse oplysninger, selv om efterforskningsskridtet har været kendt for Kommissionen, jf. også det under 3.1 anførte.

3.1.4. Stasi

Kommissionen har fra det såkaldte Stasi-arkiv fra det tidligere DDR (Gauck-arkivet) modtaget og anvendt materiale, der er relevant for Danmark. Spørgsmålet om inddragelse af materiale fra Stasi-arkivet er uomtalt i loven og i lovforslaget.

Under Retsudvalgets behandling af lovforslaget blev justitsministeren imidlertid af udvalget stillet følgende spørgsmål (Spørgsmål nr. 24):

”Kan undersøgelsen også omfatte de åbnede STASI arkiver m.v.?”

Justitsministeren svarede udvalget således:

”Som det er anført i pkt. 2 i de almindelige bemærkninger til lovforslaget, har undersøgelsen ikke til formål at afdække de aktiviteter af efterretningsmæssig interesse, der har fundet sted i politiske miljøer siden 1968. Sådanne aktiviteter vil dog have betydning for undersøgelsen i det omfang, aktiviteter af denne art eller mistanke herom er indgået i grundlaget for efterretningstjenestens virksomhed.

Efter lovforslagets § 4, stk. 1, 1. pkt., er det undersøgelseskommissionen, der tager stilling til, hvilke oplysninger der er relevante for at belyse de forhold, der er omfattet af kommissoriet for undersøgelsen.”

I Retsudvalgets betænkning, afgivet af den 20. maj 1999, angives i bemærkningerne til ændringsforslag nr. 4, der blev vedtaget som PET-kommissionslovens § 3, følgende i forbindelse med oplysning om, at PET-kommissionens klarlægning af, hvad der foregik i de politiske miljøer, i væsentlig grad ville kunne bygge på arkivmateriale hos PET, men at det herudover måtte antages, at relevante oplysninger ville kunne tilvejebringes med bistand fra historisk sagkyndige og andre, der har særlige forudsætninger for at bidrage med oplysninger og materiale til belysning af forholdene:

”Også udenlandsk materiale vil i den forbindelse kunne være af betydning. Det gælder f.eks. materiale fra Stasi-arkiverne.

Der er for nylig fremkommet oplysninger om, at der efter dekryptering af en hidtil utilgængelig database i Stasi-arkiverne er opstået væsentligt forbedrede muligheder for at fremskaffe oplysninger om Stasi's agent- og kontaktnet i de vesteuropæiske lande. Regeringen har på den baggrund intensiveret sine bestræbelser på at få adgang til oplysninger om danske Stasi-agenter m.v.

Materiale, der fremkommer som resultat af disse bestræbelser, vil kunne indgå i undersøgelseskommissionens arbejde. Skulle materialet umiddelbart give anledning til at iværksætte en strafferetlig efterforskning mod enkeltpersoner, vil materialet ligeledes tilgå politiet og anklagemyndigheden. Også materiale, der allerede er indhentet fra Stasi-arkiverne, stilles til rådighed for Kommissionen.”⁹

Justitsministeren har endvidere besvaret Retsudvalgets spørgsmål 350. Spørgsmål og svar var sålydende:

”I fortsættelse af svar på spørgsmål 110, jf. bilag 54, bedes ministeren forklare bevæggrundene for, at det ikke er et mål at opklare forbrydelser, og om det også gælder, hvad der i de kommende år måtte blive afsløret gennem adgang til STASlarkiver m.v.?”

Svar:

Det fremgår af det ændringsforslag, der er omtalt i besvarelsen af spørgsmål nr. 349, at undersøgelsen ikke blot skal omfatte PET's virksomhed på det politiske område, men også skal belyse karakteren af de aktiviteter, der var baggrunden for PET's interesse for de pågældende politiske partier m.v.

Som anført i bemærkningerne til ændringsforslaget er sigtet hermed at få klarlagt, hvad der foregik i de politiske miljøer, som PET interesserede sig for, således at der skabes et bedre grundlag for at forstå den historiske virkelighed, som PET's virksomhed udfoldede sig i. Det er samtidig fremhævet, at undersøgelsen heraf ikke er personorienteret. Der er tale om forhold, der overvejende ligger langt tilbage i tiden og ikke dengang har givet anledning til tiltalerejsning. Undersøgelsen bør derfor ikke få karakter af en politimæssig efterforskning rettet mod enkeltpersoner.

Dette gælder også for så vidt angår materiale, der måtte fremkomme fra Stasi-arkiverne, og som vil kunne indgå i undersøgelsen. Skulle sådant materiale umiddelbart give anledning til at iværksætte en strafferetlig efterforskning, må dette ske

9 Jf. FT 1998-99, tillæg B, s. 1171.

på sædvanlig måde ved politiets og anklagemyndighedens foranstaltning og ikke inden for rammerne af undersøgelseskommissionen.

Der kan i det hele henvises til ændringsforslagets bemærkninger.”

Endvidere har justitsministeren besvaret Retsudvalgets spørgsmål 378 således:

”Spørgsmål nr. 378:

”Kan ministeren bekræfte, at der med bemærkningerne om, at udenlandsk materiale kan inddrages af undersøgelseskommissionen også åbnes for, at materiale fra for eksempel udenlandske arkiver, som kan belyse forholdet til de sydafrikanske apartheid-myndigheders efterretningsorganisationer, at materiale fra udenlandske arkiver, som kan belyse forholdet til den israelske efterretningstjeneste, samt tilsvarende materiale fra arkiver fra andre lande, kan inddrages i det omfang, det kan have betydning for Kommissionens undersøgelse?”

Svar:

Lovforslaget indeholder ingen begrænsninger med hensyn til mulighederne for at benytte udenlandsk materiale.

Det er således op til undersøgelseskommissionen selv at vurdere, i hvilket omfang der i forbindelse med undersøgelsens gennemførelse kan være anledning til at søge materiale fra udenlandske arkiver inddraget.”

Det er efter PET-kommissionsloven og dens motiver således Kommissionen, der under hensyn til undersøgelsens formål og tilrettelæggelse har skullet afgøre, om materiale fra udenlandske arkiver, herunder Stasi-arkivet, skal indgå i undersøgelsen. Materialet vil navnlig skulle belyse, hvad der foregik i de politiske miljøer. Det udtales i forarbejderne udtrykkeligt, at Kommissionens undersøgelse ikke er personorienteret. Materialet fra Stasi-arkiverne stilles efter forarbejderne til rådighed for Kommissionen af regeringen, og nogen særlig pligt for Kommissionen til at undersøge netop Stasi-arkivet udtrykkes ikke.

Efter PET-kommissionslovens vedtagelse har justitsministeren i en skrivelse af 14. september 1999 til Kommissionens formand orienteret om et møde, som ministeren havde haft med lederen af Stasi-arkivet Joachim Gauck i august 1999. Ministeren bemærkede, at PET til stadighed havde opmærksomheden rettet mod muligheden for at identificere bl.a. agenter fra det tidligere DDR. Drøftelserne med Gauck angik først og fremmest muligheden for retshåndhævende

myndigheder for at få adgang til oplysninger fra arkiverne. PET-kommissionen blev omtalt, og det hedder derpå i ministerens skrivelse:

”Joachim Gauck oplyste, idet han henviste til vores bemærkninger om det historiske element i undersøgelseskommissionens opgavebeskrivelse, at en kommission med denne profil efter hans umiddelbare opfattelse ville have gode muligheder for at modtage oplysninger fra arkiverne.

Som omtalt i bemærkningerne til justitsministerens ændringsforslag, jf. Retsudvalgets betænkning af 20. maj 1999 ..., vil også udenlandsk materiale kunne være af betydning for undersøgelseskommissionens arbejde – herunder f.eks. materiale fra STASI-arkiverne.

Der fremgår i den forbindelse, at materiale, der fremkommer som et resultat af regeringens intensiverede bestræbelser på at få adgang til oplysninger om danske STASI agenter, vil kunne indgå i Kommissionens arbejde.

På den baggrund vil Justitsministeriet naturligvis være opmærksom på i videst muligt omfang at videregive oplysninger, som ministeriet måtte modtage fra arkiverne.

I lyset af det, som Joachim Gauck har oplyst om begrænsningen i retshåndhævende myndigheders muligheder for at få adgang til arkiverne, skal jeg imidlertid pege på den mulighed, at undersøgelseskommissionen overvejer selv at rette direkte henvendelse til Gauck-Kommissionen.

...”

I en skrivelse fra 29. november 1999 til Kommissionens formand orienterede justitsministeren om et dansk besøg, ledet af Justitsministeriet, hos Gauck-kommissionen i Berlin. I skrivelsen er bl.a. anført følgende:

”Den danske delegation omtalte i den forbindelse nedsættelsen af PET-kommissionen og fik bekræftet, at Kommissionen vil kunne modtage oplysninger efter de regler, som gælder for forskere, og hvor der er en videre adgang til at modtage oplysninger.

Man bemærkede samtidig fra tysk side, at ansøgninger fra forskere om adgang til oplysninger i arkiverne ikke er højt prioriteret, og at behandlingen af sådanne ansøgninger i vidt omfang afhænger af måden, hvorpå ansøgningen er formuleret.

Med henblik på i givet fald at fremme processen anbefalede man på den baggrund, at PET-kommissionen etablerer kontakt til de medarbejdere, som den danske delegation mødtes med.

PET-kommissionen vil på den baggrund nøjere kunne få afklaret, om der i STASI arkiverne er oplysninger, der er relevante for Kommissionens arbejde, og hvordan der – såfremt dette måtte være tilfældet – mest hensigtsmæssigt skabes adgang til disse.

...”

Kommissionen har bl.a. ved et besøg den 2. og 3. marts 2000 i Stasi-arkivet anmodet om akter fra Stasi-arkivet.

Ved skrivelse af 13. december 2001 anmodede PET-kommissionen Justitsministeriet om at oplyse, hvilke akter danske myndigheder havde modtaget fra Stasi-arkiverne, som kunne have betydning for Kommissionens arbejde. Justitsministeriet besvarede henvendelsen ved en skrivelse af 25. januar 2002, hvori det bl.a. oplystes, at Justitsministeriet i forbindelse med politiets efterforskning havde sendt en række retsanmodninger til de tyske myndigheder om udlevering af materiale fra Stasi-arkiverne. Det hedder herefter i skrivelsen:

”Det materiale, som Justitsministeriet har modtaget ved besvarelsen af disse retsanmodninger, er overgivet til Politiets Efterretningstjeneste til brug for den videre strafferetlige efterforskning mod de pågældende personer.

Justitsministeriet har derfor taget kontakt til Politiets Efterretningstjeneste i anledning af PET-kommissionens henvendelse, og ministeriet er bekendt med, at efterretningstjenesten i forlængelse heraf telefonisk har drøftet sagen med Kommissionen. Efterretningstjenesten har oplyst, at man efter aftale med Kommissionen vil udarbejde en oversigt over de forespørgsler, der har været rejst over for de tyske myndigheder – og besvarelserne heraf – med henblik på, at det materiale fra Stasi-arkiverne, der måtte kunne have betydning for Kommissionens arbejde, stilles til rådighed for Kommissionen.

Det kan tilføjes, at Justitsministeriet ikke er bekendt med, om andre danske myndigheder eventuelt måtte have modtaget oplysninger fra Stasi-arkiverne.”

Kommissionen har senere modtaget de nævnte oversigter og sager fra PET.

Spørgsmålet om Stasi-arkiverne og Kommissionens anvendelse heraf har været drøftet under en forespørgselsdebat i Folketinget den 18. april 2001 (forespørgsel F 47 til statsministeren og justitsministeren: ”Hvad er der fra dansk side gjort for at afdække omfanget og karakteren af danskeres samarbejde med

myndigheder i Sovjetunionen og i de østeuropæiske diktaturer under ”den kolde krig” – og hvorledes mener regeringen, at danske kollaboratører skal stilles til ansvar?” Af Frank Dahlgaard (UP).¹⁰

Statsminister Poul Nyrup Rasmussen udtalte under debatten bl.a.¹¹:

”...

Både justitsministeren og jeg har ved tidligere lejligheder redegjort for de forhold, som også denne forespørgsel vedrører. I den forbindelse har vi også nævnt, at i det omfang de efterretningsmæssige hensyn tillader det, foreligger der oplysninger om Politiets Efterretningstjenestes virksomhed på området, og de vil selvfølgelig indgå i arbejdet.

I vurderingen af, om der er grundlag for at foretage efterforskning og retsforfølgning af de personer, hr. Frank Dahlgaard omtaler i sin forespørgsel, må vi sige: Jamen det kan der ret beset ikke tages stilling til, før vi kender rapporterne. Lad mig i den forbindelse nævne, at Folketinget i forbindelse med behandlingen af forespørgsel nr. F 53 i 1999 pålagde regeringen at undersøge danske statsborgeres forbindelser til den østtyske efterretningstjeneste, Stasi, og at drage omsorg for, at skyldige i videst muligt omfang blev retsforfulgt. Det var et vedtagelsesforslag, som regeringen selv var medforslagsstiller til, og som regeringen naturligvis har efterlevet. Jeg kan derudover nævne, at ud over den generelle orientering, som Folketinget altså har fået ved flere lejligheder, har Folketingets udvalg vedrørende efterretningstjenesterne, det såkaldte Kontroludvalg, løbende modtaget en nærmere orientering om de bestræbelser, der udfoldes af de danske myndigheder på området.

Som det blev sagt før, er der i de seneste år ikke blot iværksat én, men flere undersøgelser, PET-kommissionen og DUPI, med henblik på at sikre, at vi også i et mere generelt perspektiv får afdækket efterretningsaktiviteterne mod Danmark under den kolde krig.”

¹⁰ Jf. FT 2000-01, Forhandlingerne s.6519.

¹¹ Jf. FT 2000-01, Forhandlingerne s.6519-20.

Justitsminister Frank Jensen udtalte ved samme lejlighed bl.a. følgende¹²:

”...

Om de konkrete strafferetlige undersøgelser på dette område kan jeg mere generelt oplyse, at Politiets Efterretningstjeneste løbende er opmærksom på muligheder for at fremskaffe oplysninger, der kan danne grundlag for efterforskning og retsforfølgning af personer, der har handlet i strid med straffelovens kapitler 12 og 13 om forbrydelser mod statens sikkerhed m.v. Politiets Efterretningstjeneste vil i den forbindelse i sagens natur også være opmærksom på muligheder for at fremskaffe oplysninger fra udenlandske politimyndigheder m.v. Det vil bl.a. kunne være tilfældet i forbindelse med personer, der som afhøperer videregiver oplysninger til udenlandske myndigheder. Som et eksempel herpå kan nævnes de oplysningsmuligheder, der fremkommer gennem det såkaldte Getrogen-arkiv.

Også samfundsomvæltninger i den tidligere Østblok har givet nye oplysningsmuligheder for de danske myndigheder. Som et eksempel herpå kan nævnes, at man som bekendt har fået en vis adgang til oplysninger fra arkiverne i det tidligere DDR.

Jeg har tidligere, bl.a. i forbindelse med besvarelse af forespørgsel nr. F 53 den 21. maj 1999, redegjort for de danske myndigheders bestræbelser på at få adgang til netop Stasiarkiverne. Lad mig derfor i dag blot nævne, at Politiets Efterretningstjeneste tilbage i 1992 søgte at få adgang til arkiverne i Berlin. Samtidig modtog man på anden måde oplysninger om personer, som eventuelt kunne have haft forbindelse med den østtyske efterretningstjeneste, uden at det imidlertid på daværende tidspunkt var muligt at tilvejebringe et tilstrækkeligt holdbart materiale.

Som jeg også tidligere har oplyst, blev der efterfølgende skabt en ny situation, da det lykkedes de tyske myndigheder at bryde koderne til centrale og hidtil utilgængelige dele af Stasiarkiverne. Da Justitsministeriet og Politiets Efterretningstjeneste i starten af 1999 blev orienteret herom, blev bestræbelserne på at få adgang til arkiverne intensiveret. I forlængelse af ministeriets og efterretningstjenestens kontakter til de tyske myndigheder er der efterfølgende fremsat en række retsanmodninger over for de tyske myndigheder med henblik på at få oplysninger fra Stasiarkiverne. Dette sker efter de regler, der findes om retshjælp i straffesager og i overensstemmelse med den tyske lov, der gælder for arkiverne, og vi har, som det formodentlig allerede er bekendt, modtaget svar på en række af disse retsanmodninger.

12 Jf. FT 2000-01, Forhandlingerne s.6520.

Ud over de konkrete strafferetlige undersøgelser har afdækningen af danskernes samarbejde med tidligere Østbloklande under den kolde krig, som jeg nævnte indledningsvis, også et bredere samfundsmæssigt og historisk perspektiv. PET-kommissionen, der blev nedsat ved lov nr. 359 af 2. juni 1999, skal bl.a. foretage en sammenhængende bred historisk undersøgelse af hele perioden fra 1945 til Murens fald i 1989. Undersøgelsen skal både omfatte politiets efterretningsvirksomhed på det politiske område og de aktiviteter, der var baggrund for denne virksomhed. En vigtig del af denne undersøgelse vil være at give en historisk redegørelse for, i hvilket omfang Warszawapagtlandene gennem kontakter til personer med tilknytning til danske politiske partier og organisationer i Danmark under den kolde krig søgte at skaffe oplysninger om danske forhold og øve indflydelse i Danmark.

...

Jeg kan så genfortælle for hr. Thulesen Dahl, at jeg over for Folketinget har tilkendegivet, at de oplysninger, som Politiets Efterretningstjeneste bl.a. tilvejebringer via forsøg på at få materiale ud fra Stasiarkiverne, det materiale, der ikke fører til tiltalerejsning ved de danske domstole over for enkeltpersoner her i landet, vil være materiale, der bliver stillet til rådighed for PET-kommissionen. Det har jeg tilkendegivet. Det har været regeringens bestræbelse hele vejen igennem at skabe størst mulig åbenhed og adgang til de oplysninger, som også tilvejebringes af vores efterretningstjenester. Det har jo til formål at bidrage til, som det fremgår af Kommissionens kommissorium, også at kaste lys over karakteren af de aktiviteter i politiske partier m.v., der i den nævnte periode var baggrund for Politiets Efterretningstjenestes virksomhed på det område, som er efterretningstjenestens område. ...”

Kommissionen har haft følgende Stasi-materiale til rådighed, der behandles de relevante steder i beretningen:

- 1361 siders udskrift fra SIRA-databasen vedrørende rapporter om Danmark i Stasi-arkivet.
- Fotokopier af forskellige sager vedrørende danske forhold og danske statsborgere i Stasi-arkivet.
- 87 personsager fra PET's Stasi-efterforskning.
- 23 andre personsager fra PET's arkiv vedrørende danske statsborgere, der var under mistanke for kontakter til MfS.

Fra PET's arkiv er der søgt efter sager, der indeholder følgende oplysninger:

- Sager vedrørende danske statsborgere.
- Sager, der indeholder oplysninger om politiske miljøer, bevægelser og partier.

Gennemgangen viste, at der i PET's arkiv fandtes 19 personsager, der var relevante for Kommissionens undersøgelse. De fordelte sig på ti kommunister (DKP/DKU/Komm.S), to SF'ere, en socialdemokrat, en EF-modstander og fem, der var motiveret af ideologiske årsager, men hvor deres politiske tilknytning ikke er omtalt. Disse sager behandles i forbindelse med beskrivelsen af baggrunden for PET's interesse for de politiske miljøer.

3.2. Folketingsspørgsmål

Under Folketingets behandling af forslaget til PET-kommissionsloven blev der stillet et meget betydeligt antal spørgsmål til justitsministeren (godt 400). 212 af disse er ikke besvaret af ministeren, men overgivet Kommissionen. Kommissionen har bestræbt sig på at besvare spørgsmålene i det omfang, det har ligget inden for Kommissionens kommissorium at tage stilling til de rejste problemstillinger. Ikke alle spørgsmål er besvaret. Nogle spørgsmål har Kommissionen ikke kunnet besvare på grundlag af det foreliggende materiale, mens andre spørgsmål angår forhold, hvis besvarelse ligger uden for Kommissionens kommissorium.

Kommissionen har, hvor det har været praktisk muligt, i teksten angivet, hvis der ved teksten er besvaret et folketingsspørgsmål. De 212 spørgsmål er gengivet i et skema i et bilag, der er medtaget i nærværende bind, hvor der tillige er anført en besvarelse eller henvisning til beretningen, hvoraf besvarelsen fremgår. I beretningens enkelte bind er bagest indsat en oversigt over de spørgsmål, der besvares i bindet.

I den mindretalsudtalelse om regeringserklæringen fra 1968, der er gengivet i bind 15, indgår besvarelse af nogle af spørgsmålene.

3.3. Terminologi

3.3.1. Kommissionens sprogbrug

Kommissionen har i vidt omfang valgt at citere fra det materiale, der har været tilgængeligt for undersøgelsen. Kommissionen har i overensstemmelse med sædvanlig praksis valgt at citere fuldstændig præcist. Dette indebærer, at egentlige citater – dvs. en gengivelse i en tekst i citationstegn – er en præcis gengivelse af teksten med de grammatiske og sproglige fejl, herunder stavefejl, som den citerede tekst måtte indeholde. Eksempelvis anvendes et sted i et citat ordet grubbe for ordet gruppe. Sådanne fejl rettes derfor ikke.

Kommissionen har for at lette læsningen og forståelsen af beretningen visse steder valgt at anvende den terminologi, som har været anvendt af PET i tjene-stens interne dokumenter. Herved belyses i hvert fald en del af de motiverende faktorer bag PET's valg af fokusområde, f.eks. at en bevægelse karakteriseres som ekstremistisk. Den omstændighed, at PET's terminologi også finder udtryk i be- retningens beskrivende tekst, er ikke et udtryk for, at Kommissionen nødven- digvis har tilsluttet sig PET's karakteristik af de herved beskrevne bevægelser og organisationer. Kommissionen kommer i sin fremstilling i vidt omfang ind på Warszawapagtens og navnlig Sovjetunionens interesse for danske forhold. I den forbindelse gengives i beretningen en del russiske navne. Transskriberingen af russiske navne er foretaget af cand.mag. Erik Bach Nielsen efter de regler, der er fastlagt af Dansk Sprognævn.

3.3.2. Særligt om registrering

Nedenfor i afsnit 6.2 er der nærmere redegjort for PET's arkiv, herunder at det bl.a. indeholder såkaldte personsager. Der er videre redegjort for, at visse oplys- ninger i personarkivet kan opfattes som belastende for den herved registrerede, mens andre oplysninger ikke har denne konsekvens. I kapitel 6.3.5 er omtalt, at PET har anset personer for registrerede, når de var anført i et særligt strimmel- kartotek (tromler). Det anføres smst., at personer, som PET har undersøgt til brug for sikkerhedsgodkendelse, blev anført på tromlerne og således blev regi- strerede som følge af denne undersøgelse.

Formentlig af praktiske grunde og for at kunne skelne en registrering som følge af en undersøgelse til brug for sikkerhedsgodkendelse fra andre registre- ringer har der tilsyneladende i PET og også i forhold til f.eks. Wamberg-udvalget udviklet sig en særlig sprogbrug, hvorefter der sondres mellem belastende og ikke-belastende registreringer eller belastende og ikke-belastende oplysninger.

Disse udtryk er ikke anvendt i kommissoriet for Wamberg-udvalget af 8. juni 1964 eller i instruksen for PET. Allerede på Wamberg-udvalgets første møde den 12. juni 1964 anvendte PET's chef, politiinspektør E. Mogens Jensen, imidlertid betegnelsen "belastende oplysninger" under en drøftelse af udvalgets mødefre- kvens og adgangen til at videregive oplysninger. I et notat af 10. februar 1982 om Wamberg-udvalgets kompetence har PET oplyst, at der efter praksis ikke sker forelæggelse for udvalget af registreringer i personundersøgelsessager, "hvori der ikke foreligger belastende oplysninger." Udtrykket "belastende oplysninger" er eksempelvis også benyttet af E. Mogens Jensen under en vidneforklaring i

PET-kommissionen den 4. oktober 2000 vedrørende spørgsmål om videregivelse af oplysninger fra PET, og tidligere departementschef i Justitsministeriet, Poul Lundbæk Andersen, har under en afhøring i Kommissionen den 16. januar 2001 forklaret om, at det samlede antal registrerede ”ikke alene angik personer med belastende registreringer, men også sikkerhedsgodkendelser...”

Den således anvendte sprogbrug stemmer muligvis overens med en mere almindelig karakteristik af begrebet registreringer. Formanden for Wamberg-udvalget har således tilkendegivet, at ”udvalget kunne ønske udtalt over for folketinget, at der i PET foreligger registreret oplysninger, f.eks. om sikkerhedsundersøgelser, som ikke er belastende. Det er den almindelige opfattelse, at hvad der registreres hos PET er belastende.”¹³ PET har i et notat af 27. september 1999 om Wamberg-udvalget og PET’s registreringer bemærket, at kun *belastende registreringer* kontrolleres.

Udtrykkene *ikke-belastende registreringer* eller *ikke-belastende oplysninger* anvendes i denne beretning om registreringer, der sker som følge af PET’s personundersøgelser til brug for sikkerhedsgodkendelse, og om oplysninger, der indhentes som led i en sådan personundersøgelse, og som ikke i sig selv kunne give grundlag for registrering efter de herom gældende regler.

Registreringer, der ikke alene er begrundet i en personundersøgelse til brug for sikkerhedsgodkendelse og de til registreringen knyttede oplysninger, der har begrundet registreringen, benævnes i beretningen *belastende*. Oplysninger, der efterfølgende tilgår den således registreredes sag, og som i sig selv – evt. i kombination med andre oplysninger – kunne begrunde en registrering, betegnes også som *belastende*.

At en registrering eller oplysning på den anførte måde kan karakteriseres som *belastende*, indebærer imidlertid ikke i sig selv, at registreringen eller oplysningen også har en *belastende virkning* for den registrerede person. Dette afhænger af, om PET videregiver oplysningerne om registreringen, og i givet fald, om oplysningerne indvirker på den pågældendes arbejds- eller karrieremuligheder eller lignende.

13 Jf. WU: Referat af møde, 20. september 1972.

3.3.3. Særligt om penetranter, meddelere, kontakter mv.

Kommissionen har kunnet konstatere, at der – i hvert fald tidligere – ikke har været benyttet en fast terminologi med hensyn til informanter uden for PET, f.eks. agenter, meddelere, kontakter og penetranter. Først i forbindelse med udarbejdelsen af ”Retningslinjerne vedrørende efterforskning på det politiske område”, hvorved der fastsattes nærmere interne regler på området, som godkendtes i Regeringens Sikkerhedsudvalg i februar 1983, blev en definition af begreberne i en vis udstrækning fastslået.

Efter disse retningslinjer forstås ved penetrering:

”a) Indplantning

Det vil sige, at en til formålet udfundet og uddannet person anbringes i organisationen.

b) Hvervning

af en i organisationen, normalt på en ret høj eller central post, allerede værende person, som inddrages i et kontrolleret og hemmeligt arbejde.”

I beretningen anvender Kommissionen betegnelsen ”penetrant” om informanter, der har penetreret en organisation på den beskrevne måde, når Kommissionen har sikkerhed herfor. Det skal i den forbindelse bemærkes, at det ofte ikke af akterne fremgår, om en oplysning er indhentet gennem penetrering af en organisation. Ofte angives oplysninger at hidrøre fra en *kilde*, også uanset at det undtagelsesvis fremgår, at der er tale om en penetrant, og selv om der er tale om aktiviteter efter retningslinjernes tilkomst. Der kan således ikke sluttet modsætningsvist fra en oplysning om, at en information hidrører fra en kilde til, at informationen ikke hidrører fra en penetrant.

Kommissionen benytter ikke nødvendigvis underbegreberne *indplantning* og *hvervning*, men om en penetrering har fundet sted på den ene eller den anden måde vil fremgå af beskrivelsen af forholdet i beretningen, med mindre Kommissionen må afstå fra en nærmere beskrivelse af forholdet, jf. nærmere straks nedenfor.

Den angivne betegnelse for en penetrant vil så vidt muligt blive anvendt af Kommissionen også for aktiviteter forud for februar 1983, selv om PET selv på dette tidspunkt kan have anvendt andre betegnelser. En gengivelse af PET’s eller andres oplysninger kan dog betyde, at den terminologi, som anvendes i det oplyste, benyttes i gengivelsen, selv om der herved anvendes en anden terminologi end bestemt ved retningslinjerne. Det vil fremgå af beretningen, om den anvendte terminologi er Kommissionens.

Betegnelsen penetrant anvendes dog ikke i det omfang Kommissionen har fundet, at et eksakt efterforskningskridt ikke bør offentliggøres, jf. herom i afsnit 3.1.3. Kommissionen kan derfor i nogle tilfælde anvende en bredere og mere ubestemt betegnelse, f.eks. informant eller kilde.

Kommissionen har valgt at anvende begreberne *meddeler*, *kontakt*, *informant*, *kilde* forholdsvist frit. Disse begreber defineres ikke nærmere, selv om retningslinjerne fra 1983 indeholder en definition af begrebet *kontakt*, nemlig "... en orientering gennem personer, som normalt har føling med organisationens især ydre cirkler, og som på denne måde skaffer sig oplysninger." Afgørende for Kommissionen har været, at det af fremstillingen fremgår, hvilken funktion den pågældende har haft i det beskrevne forløb.¹⁴

I beretningen anvender Kommissionen alene betegnelsen *agent provocateur* om personer, der omfattes af bestemmelserne i retsplejelovens kapitel 68 om agenter (§§ 754 a ff.) eller den heri angivne definition.

3.3.4. Retsplejeloven

Ved lov nr. 538 af 8. juni 2006 om ændring af retsplejeloven (Politi- og domstolsreformen), der trådte i kraft den 1. januar 2007 er der gennemført betydelige ændringer i politiets organisation og struktur. Ved reformen ændredes bl.a. politikredsinddelingen, således at de hidtidige 54 politikredse ændredes til 12 større kredse. Politikredsens chef, der hidtil havde haft titel af politimester (bortset fra København, hvis politichef kaldtes politidirektør), kaldes efter reformen politidirektør, og rigspolitichefembedet skiftede karakter, således at Rigspolitichefen efter reformen har fået eksekutive beføjelser over for politidirektørerne.

Ændringerne er uden betydning for Kommissionens undersøgelse. Imidlertid betyder ændringerne af retsplejeloven vedrørende politiets organisation og struktur, at fremstillingen, der i det hele angår tiden før reformen, kan blive tung og unødigt kompliceret, hvis der stedse i teksten gøres opmærksom på, at der er tale om en struktur, der er ændret ved politi- og domstolsreformen. Da Kommissionens fremstilling af andre grunde selvsagt må tage udgangspunkt i retsplejeloven i den affattelse, der var gældende i tiden for Kommissionens kom-

¹⁴ En kontakt vil på denne baggrund kunne beskrives som en person i offentlige myndigheder eller private virksomheder, som videregav oplysninger til PET om danske og udenlandske statsborgeres forhold.

missorium, har Kommissionen valgt ikke i teksten at gøre opmærksom på, at politimesterembedet ved politi- og domstolsreformen er afløst af politidirektørembedet, eller at en politikreds nu måtte være nedlagt og lignende.

3.4. Beretningens opdeling på bind mv.

3.4.1. Opdelingen i selvstændige bind

Som følge af omfanget af det gennemgåede materiale og beretningen har Kommissionen valgt at opdele beretningen i en række selvstændige bind. Hensigten har været at samle forhold og problemstillinger, der har en vis lighed med hinanden – uden at disse nødvendigvis behøver at være beslægtede – således at bindene i det væsentligste kan læses uafhængigt af hinanden. Metoden kan indebære, at visse forhold omtales flere steder i beretningen, og der kan således forekomme en vis ”overlappning” mellem bindene.

Beretningen er opdelt i 16 bind, herunder et sammenfatningsbind med Kommissionens hovedkonklusioner (bind 16). I nærværende bind er afslutningsvis anført en kort beskrivelse af indholdet af de enkelte bind.

3.4.2. Forholdet mellem betydningen af det undersøgte og gengivelsen i beretningen

Ovenfor i afsnit 1.3 er kommissoriet for PET-kommissionen gengivet. Det fremgår heraf bl.a., at Kommissionen skal undersøge og redegøre for politiets efterretningsvirksomhed i perioden 1945-1989 i forhold til politiske partier, faglige konflikter og politisk-ideologisk prægede grupperinger og bevægelser, ligesom Kommissionen for perioden 1968-1989 skal vurdere politiets efterretningsvirksomhed og herunder belyse, om virksomheden er udøvet i overensstemmelse med de regler og retningslinjer, som har været fastsat af Folketinget eller regeringen.

Som det fremgår, er der tale om en beskrivelse af forhold over et langt spænd af år, særligt for så vidt angår den historiske udredning, men også for så vidt angår de retlige vurderinger for årene 1968-1989. I forhold til de retlige vurderinger må holdes for øje, at Kommissionen normalt ikke har fundet anledning til at fremdrage forhold eller omstændigheder til en nærmere retlig analyse, hvor det er klart, at en efterforskning, registrering eller lignende er gennemført i overensstemmelse med de herom gældende regler. Princippet fastholdes dog ikke kon-

sekvent. Kommissionen har redegjort for og nærmere vurderet forhold, som må forventes at have en mere almindelig interesse, også selv om der ikke konstateres en adfærd i strid med de herom gældende regler. Kommissionen har også valgt at redegøre for og vurdere forhold, hvor grundlaget kan have været uklart, eller hvor omstændighederne for en umiddelbar betragtning kan synes at tyde på et regelbrud.

De forhold, som Kommissionen således fremdrager og redegør for med henblik på en retlig vurdering, skal holdes op mod de sager, som Kommissionen har gennemgået uden at finde anledning til at foretage sig noget, bortset fra at disse sager er indgået som et element af den samlede fremstilling af PET's virke gennem den undersøgte periode.

Del 2. PET

I denne del af bindet gennemgås kortfattet PET's forhold, navnlig stiftelsen, PET's opgaver og organisation, samt PET's forhold til Justitsministeriet, regeringen, Folketinget og Wamberg-udvalget.

4. PET'S STRUKTUR

PET var for størstedelen af den periode, som angår Kommissionens virksomhed, organiseret som et embede under Rigspolitichefen. Tjenesten har i hele perioden indtaget en særlig stilling i politiets hierarki og haft en særlig tæt forbindelse til Justitsministeriets Departement, hvortil tjenestens chef havde direkte referat.¹⁵ Spørgsmål om bevillinger, materiel, politipersonale¹⁶ og andre organisatoriske forhold henhørte under Rigspolitichefen.

PET etableredes den 1. april 1951¹⁷ som en videreførelse af Rigspolitichefens Efterretningsafdeling (REA), der dannedes umiddelbart efter besættelsens ophør i 1945. Selv om REA ikke var en direkte fortsættelse af det under Rigspolitichefen hørende sikkerhedspoliti, etableredes REA dog under Rigspolitichefen, ligesom personalet for en dels vedkommende bestod af personale fra sikkerhedspolitiet. PET og REA har på den måde sit udspring i en allerede kendt struktur.

I det følgende gives en kort fremstilling af baggrunden for PET's stiftelse, samt for PET's og REA's struktur, herunder den organisatoriske placering. En nærmere gennemgang af de berørte forhold findes andetsteds i beretningen, idet der dog særligt henvises til bind 2 for så vidt angår stiftelsen af REA og PET.

15 Se f.eks. allerede instruks af 30. november 1953 (JM, P.O.-sag 6. kt. 1953, nr. 36). Efter denne instruks skulle Justitsministeriet og justitsministeren holdes underrettet om alle forhold af vidererækkende betydning inden for efterretningstjenestens virksomhed. Denne underretning kunne finde sted på møder hver tredje uge i Justitsministeriet i forbindelse med møder med et snævrere ministerudvalg. Ved eventuelle henvendelser fra andre ministerier eller institutioner til PET skulle Justitsministeriet underrettes om henvendelsen og dens indhold.

16 Ansættelse af juridisk personale ved politiet blev forestået af Justitsministeriet.

17 Jf. PET, administrativ sag: Kriminalkommissærens beretning til regionafdelingsmødet den 17. og 18. oktober 1972.

4.1. Stiftelsen

I 1930'erne blev visse af de opgaver, der normalt henhører under en efterretnings-tjeneste, varetaget af Rigspolitichefens fremmedpoliti, politiadjudanten i Sønderjylland og Generalstabens Efterretningssektion. I forbindelse med lov nr. 90 af 15. marts 1939, der gennemførte en styrkeforøgelse af politiet, oprettedes under rigspolitichefembedet et centralt sikkerhedspoliti, hvis opgaver ifølge en af rigspolitichef E. Thune Jacobsen udarbejdet oversigt dels skulle bestå i modvirkning af trusler udefra i form af forskellig slags spionage, sabotage og provokation, samt politiske propagandametoder, dels indadtil at beskytte den lovlige statsmagt mod yderliggående partier, yderliggående presse og folkestemningsinfor-mationer.¹⁸ Sikkerhedspolitiet blev organiseret med en centralafdeling og et antal udstationeret politipersonale i provinsen.¹⁹ I april 1940 var der i sikkerhedspoliti-tiet ansat 21 kriminal- og politibetjente af forskellig rang i provinsen.²⁰ I central-ledelsen var ansat 16 betjente.²¹

For København gjaldt særlige forhold. Allerede i 1927²² oprettedes under Kø-benhavns Politi en ”sikringsafdeling”, afdeling D. Denne afdeling skulle varetage informationstjenesten vedrørende handlinger, som var rettet mod den lovlige samfundsorden, og i 1931 pålagde Justitsministeriet i en cirkulæreskrivelse po-litimestrene en vis indberetningspligt til denne politiafdeling. Da afdeling D's opgaver i nogen grad var sammenfaldende med opgaverne for det i 1939 oprette-de sikkerhedspoliti, og da der måtte hengå nogen tid med hensyn til sikkerheds-politiets etablering, godkendte Justitsministeriet den 19. juli 1939, at sikker-hedspolitiet under Rigspolitichefen i tiden indtil den 1. september 1940 skulle

18 JM, ujournaliseret: ”Oversigt og Sikkerhedspolitiets Opgaver, Arbejdsmetoder og hensigtsmæssige Organisation samt Oplysninger om Organisationen af Nabolandenes Sikkerhedstjeneste”, 7. april 1940.

19 Jf. JM, ujournaliseret: Referat af møde den 1. april 1940 i Udvalget angaaende Sikkerhedspolitiets Organisation og Virkemaade.

20 Ibid. Betjentene var fordelt med to i Aalborg, Århus, Kolding, Esbjerg, Haderslev, Sønderborg og Odense, fem i Haderslev og en i hhv. Gråsten og Tønder. De steder, hvor der ikke var udstationeret sikkerhedspoliti, udpegedes en særlig egnet polititjenestemand til at tage sig af disse opgaver, jf. oplysning fra daværende politifuldmægtig Brix i det i note 19 nævnte referat.

21 Ibid: en politiinspektør, en politikommissær, en politiassistent af første grad, en politiassistent af anden grad, tre overpolitibetjente og ni politibetjente.

22 Jf. JM, ujournaliseret: Justitsministeriets skrivelse af 2. oktober 1946 til den parlamentariske kom-mission og notat af 18. marts 1964 vedrørende sikkerhedspolitiet, og den i note 17 anførte beretning.

begrænse sin virksomhed til landet uden for København, mens afdeling D skulle varetage sikkerhedspolitiets opgaver i København i den angivne periode.²³ På grund af besættelsen fortsattes denne model også i tiden efter den 1. september 1940.²⁴ I afdelingen var i august 1939 ansat 15 mand, og pr. 1. april 1940 var dette tal forøget til 24-25.²⁵

Politidirektøren i København havde allerede i en skrivelse af 3. maj 1938 til Justitsministeriet indstillet, at der blev foretaget en væsentlig udbygning af afdeling D. Han anbefalede dels en personaleforøgelse, dels at afdelingen kom til at virke som en central afdeling med mulighed for at bistå landets øvrige politikredse. Rigspolitichefen udtalte sig i en skrivelse af 23. september 1938 til Justitsministeriet bl.a. under henvisning til hidtidige erfaringer og til det indførte enhedspoliti imod at henlægge et centralt sikkerhedspoliti under politidirektøren, men foreslog i stedet at der under Rigspolitichefen blev oprettet en ”Central for Sikkerhedspolitiets Efterretningsvæsen”, således som ordningen også blev, selv om forholdet til Københavns Politi i praksis ikke afklaredes. Justitsminister Unmack Larsen havde den 5. marts 1940 nedsat et udvalg, der netop havde til formål at afklare forholdene,²⁶ men udvalget nåede blot at afholde møder den 1. og 8. april 1940 før besættelsen, hvorefter yderligere forhandlinger bortfaldt. Den 19. september 1944 ophørte sikkerhedspolitiets virksomhed.²⁷

Muligvis i juni 1945²⁸ dannedes en efterretningsafdeling under Rigspolitichefen (Rigspolitichefens Efterretningsafdeling – REA), bestående af personale fra det gamle sikkerhedspoliti, Københavns Opdagelsespoliti og fra kriminalpolitiet

23 Jf. JM, ujournaliseret: Justitsministeriets skrivelse af 2. oktober 1946 til den parlamentariske kommission og PET, ujournaliseret sag: Rigspolitichefens redegørelse for efterretningstjenesten af 2. juni 1950.

24 I forbindelse med at justitsministeren den 1. marts 1940 nedsatte et særligt udvalg til at gennemgå sikkerhedspolitiets organisation og virkemåde, bestemtes det, at Københavns Politis Sikkerhedsafdeling skulle fortsætte efter den 1. september 1940.

25 Jf. det i note 19 nævnte referat.

26 JM, ujournaliseret: Udvalget vedrørende Sikkerhedspolitiets Organisation og Virkemåde.

27 Jf. PET, ujournaliseret sag: Rigspolitichefens redegørelse for efterretningstjenesten af 2. juni 1950.

28 Ibid., Tidspunktet kan være usikkert. Nogle hævder, at REA oprettedes 7. maj 1945.

i provinsen.²⁹ I 1951, formentlig pr. 1. april, etableredes Politiets Efterretningstjeneste med Ernst Brix som chef³⁰ til afløsning for REA.

REA var ved sin stiftelse organiseret som en enhed under Rigspolitichefen, jf. herved dagældende retsplejelovs § 110, hvorefter politiafdelinger, der ikke er knyttet til en bestemt politikreds, henlægges under Rigspolitichefen. Den daglige ledelse blev varetaget af en politiinspektør.³¹ I december 1950 fik tjenesten en mere selvstændig status uden for rigspolitichefembedet, idet justitsministeren i medfør af den dagældende rpl. § 114, stk. 3, traf bestemmelse om, at tjenesten selvstændigt skulle ledes af en vicepolitichef. Denne organisatoriske placering bibeholdtes ved PET's oprettelse i 1951. Ved en ændringslov til retsplejeloven, lov nr. 205 af 11. juni 1954, blev den rent administrative bestemmelse om PET's placering som et selvstændigt embede uden for rigspolitichefembedet fra den 1. juli 1954 lovbestemt, og chefen blev herefter benævnt ”chefen for politiets efterretningstjeneste”.³² Denne selvstændige placering ophørte i juni 1958, da PET ved ændringslov nr. 181 af 7. juni 1958 på ny blev henlagt under Rigspolitichefen, samtidig med at stillingen som ”chefen for politiets efterretningstjeneste” blev nedlagt. Den daglige ledelse af PET blev derpå igen forestået af en politiinspektør.³³ Uanset titel har lederen af efterretningstjenesten dog altid været jurist.

29 Jf. PET, ujournaliseret sag: Rigspolitichefens redegørelse for efterretningstjenesten af 2. juni 1950. Rigspolitichefen betegnede afdelingen som interimistisk og oplyste, at politipersonalet i alt overvejende var personer, der under krigen havde opholdt sig i Sverige. Se endvidere Stevnsborg, *Politi 1938-47. Bekæmpelsen af spionage, sabotage og nedbrydende virksomhed* (G.E.C. Gads Forlag, 1992), s. 486, der oplyser, at beslutningen om at etablere REA blev truffet den 7. maj 1945, jf. tillige Kommissionens beretning bind 2.

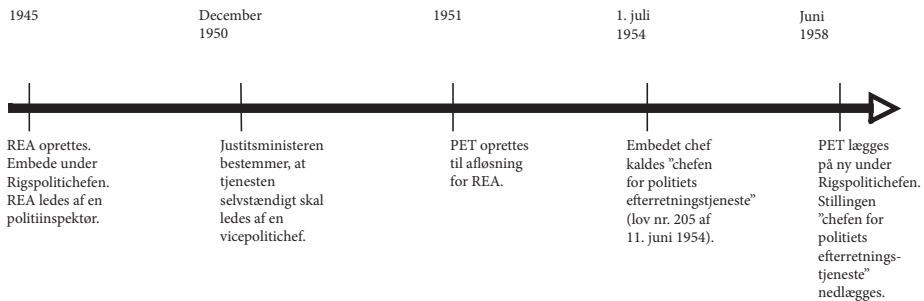
30 Jf. JM, ujournaliseret: Notat af 1. december 1952 fra Brix (ujournaliseret og uunderskrevet).

31 Jf. bemærkningerne til forslag til ændringslov til retsplejeloven (politiets ledelse mv.), FT 1957-58, tillæg A, sp. 2153.

32 Jf. herved rpl. § 114, stk. 4, som affattet ved lov nr. 205 af 11. juni 1954, og FT 1953-54, tillæg A, sp. 3783 og FT 1957-58, tillæg A, sp. 2153.

33 Jf. JM P.O.-sag: 6. kt. 1958, j. nr. 45), ffortroligt cirkulære til rigspolitichefen, politidirektøren i København og samtlige politimestre angående ændring i organisationen af politiets efterretningsvirksomhed mv.

Fra begyndelsen af 1970'ne og til udgangen af PET-kommissionens undersøgelsesperiode har chefen for PET haft titel af politimester. De organisatoriske justeringer og forandringer kan illustreres ved nedenstående figur.

4.2. Lokale efterretningsenheder

I REA's tid udpegedes lokale polititjenestemænd – helst dem, der i forvejen behandlede fremmedsager – til at varetage de efterretningsmæssige opgaver i politikredsene. Disse betjente udgjorde ikke et selvstændigt korps, men indgik i kriminalpolitiets almindelige normativ.³⁴ Dette hang sammen med, at ansvaret for varetagelsen af de efterretningsmæssige opgaver og de eventuelt deraf flydende efterforskningsopgaver påhvilede de lokale politimestre og Politidirektøren i København.³⁵ I 1950 havde REA 106 lokale kriminalbetjente. Ti af disse behandlede

34 Jf. PET, ujournaliseret sag: Rigspolitichefens redegørelse for efterretningstjenesten af 2. juni 1950, s. 4.

35 Jf. PET, administrativ sag: Fortroligt Cirkulære til Politidirektøren i København og Politimestrene vedrørende Politiets særlige Efterretningsvirksomhed af 31. maj 1947. Cirkulæret pålagde politimestre og politidirektør en pligt til så vidt muligt at forespørge hos REA om der måtte foreligge oplysninger, der afgørende talte imod iværksættelse af retsskridt i de omhandlede sager. PET kom dog til at forestå efterretningsarbejdet i nogle københavnske omegnskredse efter en ændring i politikredsoptionen i 1960. Man havde ved omlægningen angiveligt ikke været opmærksom på kredsene Nordre og Søndre Birk, hvorefter efterretningsarbejdet i de nye kredse 3-8 (Gentofte,

udelukkende efterretningssager,³⁶ mens resten tillige var beskæftiget med almindeligt kriminalpolitiarbejde. I løbet af 1952 blev efterretningsarbejdet i politikredsene omlagt, således at politikredsene skulle afgive personale til løsning af de efterretningsmæssige opgaver. Opgaverne skulle løses i samarbejde med politikredsens øvrige personale. Disse – af Rigspolitichefen efter forhandling med PET og vedkommende politimester – særligt udpegede kriminalfolk skulle deltage i det lokale politis vagtturnusordning, men måtte ellers ikke anvendes til andet politiarbejde end det efterretningsmæssige uden samtykke fra PET.³⁷ Det var dog således fortsat de lokale politimestre og Politidirektøren i København, der havde den selvstændige ledelse af efterretningsarbejdet i politikredsene, men PET bemyndigedes til at meddele anvisninger mht. de efterretningsmæssige opgaver og den almindelige tilrettelæggelse af efterretningsvirksomheden i politikredsene.³⁸

REA havde opdelt politikredsene i ni distrikter. Hvert distrikt blev besøgt hver anden måned af to kriminalpolitifolk fra REA.

I april 1948³⁹ oprettedes Københavns Politis Efterretningsafdeling, der skulle varetage de københavnske efterretningsopgaver.⁴⁰ I 1950 bestod afdelingen, foruden af chefen, af en kriminalassistent, tre kriminaloverbetjente, ti kriminalbetjente, en kontorassistent og en kontormedhjælper. Rigspolitichefen oplyste i sin ovennævnte redegørelse, at der mellem Københavns Politis Efterretningsafdeling og REA bestod ”det mest intime daglige samarbejde.”

I begyndelsen af 1952 påbegyndtes etableringen af en observationstjeneste i København og i flere større politikredse på Fyn og i Jylland med det hovedformål at følge og kontrollere østblokkens diplomater. I København henlagdes observationsafdelingen til Københavns Politis Efterretningsafdeling.⁴¹ Fra den 1. januar 1966 overtog PET efterretningsarbejdet fra Frederiksberg Politi, og fra den 1. juni 1966 blev Københavns Politis Efterretningsafdeling overtaget af PET, således at de opgaver, der hidtil havde påhvilet Efterretningsafdelingen, fremover blev varetaget af PET.⁴² I forbindelse med overtagelsen af opgaverne fra Køben-

Lyngby, Gladsaxe, Hvidovre, Glostrup og Tårnby) kom til at blive varetaget af PET, jf. beretning til regionsafdelingsmødet den 17. og 18. oktober 1972, side 6.

36 I Ålborg, Århus, Esbjerg, Åbenrå og Odense.

37 Jf. PET, administrativ sag: Beretning til regionsafdelingsmødet den 17. og 18. oktober 1972, side 2 f.

38 Jf. cirkulære af 24. januar 1952, der samtidig ophævede cirkulæret fra 1947.

39 Jf. PET, administrativ sag: Dagsbefaling af 12. april 1948.

40 Jf. nærmere Kommissionens beretning, bind 2.

41 Jf. PET, administrativ sag: Beretning til regionsafdelingsmødet den 4. og 5. november 1975.

42 Jf. PET, administrativ sag: Beretning til regionsafdelingsmødet den 17. og 18. oktober 1972, side 6.

havns Politis Efterretningsafdeling bestemte Justitsministeriet, at Københavns Politi indtil videre skulle stille 20 kriminalpolititjenestemænd til rådighed for PET. I august 1967 ophørte den udlånsordning, idet normativet for PET blev forhøjet med 20 mand, medens normativet for København Politi blev tilsvarende reduceret.⁴³

Indtil PET overtog de efterretningsmæssige opgaver fra Frederiksbergs og Købehavns Politi,⁴⁴ var PET's opgaver særligt at virke som central for modtagelse, registrering og bearbejdelse af de fra politikredsene indkomne oplysninger. Herudover havde PET visse beføjelser over for de regionale politimestre og ansvaret for kontakten til udenlandske myndigheder.⁴⁵

Fra november 1969 omlagdes efterretningsarbejdet uden for København på ny. Landets politikredse blev i forhold til PET opdelt i syv regioner,⁴⁶ hvori der stationeredes et antal kriminalpolititjenestemænd.⁴⁷ Formålet hermed var at samordne og føre tilsyn med efterretningsarbejdet inden for regionerne, være til assistance ved efterforskning i omfattende og alvorlige efterretningsmæssige sager i politikredsene og skabe øget kontakt mellem PET og politikredsene.⁴⁸ De i regionsafdelingerne stationerede polititjenestemænd indgik ikke i normativet for den politikreds, hvori regionen havde til huse, men var dog underlagt regionspolitimesteren for så vidt angår almindelige ordensforskrifter og disciplinære forhold. Bortset fra politikredsene 1-8 blev efterretningsarbejdet i politikredsene fortsat ledet af de lokale politimestre, ligesom arbejdet lokalt blev varetaget af de dertil særligt udpegede kriminalpolititjenestemænd.

43 Jf. PET, administrativ sag: Udateret brevkopi af skrivelse fra Arne Nielsen til Justitsministeriet. En lignende forskydning af personale skete i forbindelse med overtagelsen af opgaverne fra Frederiksberg Politi.

44 Smh. dog note 35.

45 Jf. det i note 38 nævnte cirkulære.

46 Region I: Ålborg, region II: Århus, region III: Haderslev, region IV: Odense, region V: Slagelse, region VII: Rønne og region VIII: Nykøbing F.

47 Politikredsomlægninger har betydet forandringer mht. hvilke politikredse, der har henhørt under de enkelte regioner. Dette er dog i nærværende sammenhæng uden betydning for fremstillingen. Regionsafdelingerne blev efterhånden nedlagt, men alle bestod dog ved udgangen af den for Kommissionen relevante periode.

48 Jf. Rigspolitichefens kundgørelse IV nr. 28 af 23. juli 1969.

4.3. Centralafdelingen

Personalet i REA udgjordes pr. 1. juni 1950 af i alt 45 personer. Foruden chefen – en politiinspektør – var ansat en politifuldmægtig, en politikommissær og 42 andre.⁴⁹ Af den i note 23 nævnte redegørelse fra Rigspolitichefen fremgår, at REA i 1950 var opdelt i grupper, der hver behandlede særlige emner, og af en udateret organisationsplan, som efter den sammenhæng, hvori den fremtræder, må angå REA's forhold,⁵⁰ ses, at organisationen var opdelt på 4 grupper.

<i>Gruppe I</i>	varetog bl.a. journaler og kartoteker, jernbøger mv.
<i>Gruppe II</i>	arbejdede bl.a. med DKP og forskellige kommunistiske organisationer, antikommunisme, nazistiske bevægelser og mindretallet i Sønderjylland.
<i>Gruppe III</i>	arbejdede bl.a. med sager om illegal kurervirksomhed mellem Danmark og udland, herunder illegal kommunistisk partibevegelse, 5-kolonne virksomhed i bl.a. stats- og kommunale institutioner, politi, hjemmeværn, offentlige værker og udenlandske legationer og missioner.
<i>Gruppe IV</i>	arbejdede bl.a. med sager om spionage (militær, handelsindustri), sabotage (direkte og skjult), ulovlige strejker og politiske attentater.

Gruppe I-III refererede til en kriminalkommissær, mens gruppe IV refererede til en fuldmægtig. Begge refererede til REA's chef.

Ka. Chr. Madsen fremtrådte som en selvstændig enhed i REA med følgende opgaver:

Revision af kartotek i gruppe II og III
Information af politisk art

49 Således to kriminalassistenter af 1. grad, 12 kriminaloverbetjente, 12 kriminalbetjente, en overassistent, en kontorassistent, 12 kontorister, en assistent og en kontorassistent, jf. den i note 23 nævnte redegørelse fra Rigspolitichefen.

50 Jf. PET, ujournaliseret sag: Organisationsplanen er indsat i en mappe med ”Erindringsliste for Kriminalpolitiet vedrørende Efterretningsvirksomheden i Politikredsene.

Kasse

Suppleant for souschef og fuldmægtig

Fra 1951 var PET opdelt i seks afdelinger,⁵¹ med følgende opgavefordeling:

- Afdeling 1:* Administrative spørgsmål, lokale- og personale spørgsmål, udrustning, inventar, journal og kartotek.
- Afdeling 2:* Kommunismen i Danmark, studier af Det Kommunistiske Partis virksomhed, mål og metoder, kommunistiske hjælpe- og støtteorganisationer (frontorganisationer).
- Afdeling 3:* Kortlægning af kommunistisk infiltration i statens, kommunernes og ”i et vist begrænset omfang de private erhvervs livsvigtige institutioner” og forespørgsler på enkeltpersoner (sikkerhedsgodkendelser).
- Afdeling 4:* Straffelovens kapitel 12 og 13, bistand til det eksekutive politi i sådanne sager og indseende med Københavns Opdagelsespolitets overvågning, PET's forbindelse til udlandet.⁵²
- Afdeling 5:* Sager med særlig tilknytning til udlændinge og disses virke i Danmark.
- Afdeling 6:* Skoling af PET's og politikredsenes personale, sikkerhedsmæssige foranstaltninger ifølge NATO-forpligtelser, men også rent nationale synspunkter.

På et tidspunkt i 1960'erne – formentlig medio 1966, da Københavns Politis afdeling E blev overført til PET – fik PET følgende struktur.⁵³

- Afdeling I:* bl.a. journalisering, emnebehandling, registrering, arkivering, personundersøgelsessager.
- Afdeling II:* bl.a. yderliggående politiske bevægelser og organisationer.
- Afdeling III:* bl.a. sager vedrørende overtrædelse af straffelovens §§ 107, 108 og 110 a, fremmede diplomatiske repræsentationer. – ”Venskabsforeningerne”.

⁵¹ Jf. det i note 30 nævnte notat fra Brix.

⁵² Selve forbindelsen med udlandet skulle dog ske direkte gennem tjenestens ledelse.

⁵³ Jf. PET, ujournaliseret sag: Program for orientering af personel for FST-E den 24. januar 1967.

Afdeling IV: bl.a. efterretningsarbejdet inden for de storkøbenhavnske politikredse, forsvarrets nøgle og bevogtningspunkter, infiltration i stats- eller kommunale organer mv.

Afdeling V: Observationstjeneste.

Med virkning fra den 1. december 1971 blev sagsfordelingen følgende:

Afdeling A: Sekretariat med bl.a. journalisering og registratur.

Afdeling B: Sikkerhed med bl.a. personundersøgelser.

Afdeling C: Indland med bl.a. uro-området og herved overvågning, efterforskning og bearbejdning vedrørende organisationer, grupper eller enkeltpersoner, hvis virksomhed har til formål eller er egnet til at forårsage uroligheder eller at omstyrte eller undergrave den lovlige samfundsorden.

Afdeling D: SET (Sovjetisk efterretningstjeneste).

Afdeling E: Service med bl.a. observation og aflytning

Afdeling F: Satelit vedrørende bl.a. østtysk og polsk efterretningstjeneste.

Fra et tidspunkt og indtil den 1. december 1984 blev Centralafdelingens opgaver fordelt på otte afdelinger:

Afdeling A: Administration, registratur, arkiver, VIP-beskyttelse, uddannelse.

Afdeling B: Sikkerhed.

Afdeling C: Subversion.

Afdeling D: Kontraefterretningstjeneste (russerne).

Afdeling F: Kontraefterretningstjeneste (andre lande).

Afdeling T: International terrorisme.

Afdeling E: Observation og teknik.

Afdeling S: Aflytning.

Fra den 1. december 1984 omlagdes strukturen, hvorefter Centralafdelingens opgaver blev fordelt på fire afdelinger. Afdelingsstrukturen så herefter således ud:

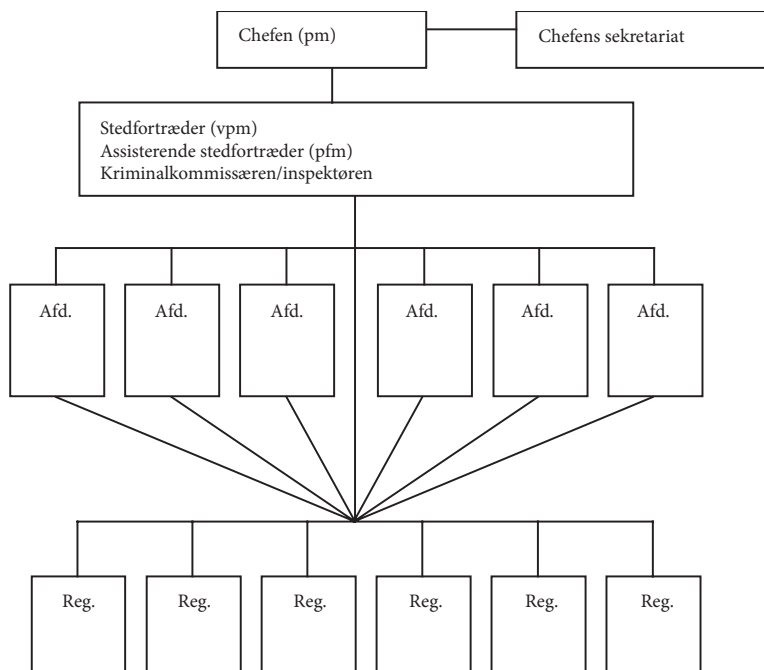
Afdeling 1: Administration, sikkerhed, registratur, arkiver, uddannelse.

Afdeling 2: Subversion, terrorisme, VIP-beskyttelse.

Afdeling 3: Kontraefterretningstjeneste.

Afdeling 4: Observation, teknik, aflytning, beredskabsplanlægning.

Selv om PET's struktur gennem den for Kommissionen relevante periode har varieret for derved at tilpasse organisationen de aktuelle opgaver, har grundstrukturen i PET stedse været nogenlunde fast. Med udgangspunkt i den struktur og sagsfordeling, der blev fastlagt pr. december 1971, kan PET's organisation i princippet beskrives således:

Chefen (politimesteren/politiinspektøren) har haft det overordnede ansvar for PET. Chefen havde direkte referat til Justitsministeriet, men var underlagt Rigspolitichefen for så vidt angik forskellige administrative forhold. Chefen blev bistået af en stedfortræder (vicepolitimester) og en eller flere politifuldmægtige, der indgik i ledelsen. I ledelsen indgik endvidere en overordnet polititjenestemand – en kriminalkommissær (fra 1977 en kriminalinspektør).

Ansvar for de enkelte afdelinger var typisk fordelt mellem vicepolitimesteren, politifuldmægtigen(e) og kriminalkommissæren, der ligeledes delte forskellige generelle opgaver, f.eks. kontakten til fremmede tjenester. Vicepolitimesteren

var den operative chef, men det er Kommissionens indtryk, at kriminalkommis-særen fik en stigende indflydelse på det operative arbejde.⁵⁴

I hver afdeling var udpeget en afdelingsleder, der var afdelingens formelle kontakt til ledelsen. Afdelingslederen deltog i de daglige parolemøder (eller ”ef-terparolemøder” hos den operative chef⁵⁵) og kunne medbringe spørgsmål her-til.⁵⁶

I hver region var udpeget en regionsleder, der havde den formelle kontakt til afdelingslederne i de relevante afdelinger og evt. til ledelsen.

Ud over de formelle kommandoveje var der kontakter mellem det underord-nede personale på sagsbehandlerniveau på tværs af afdelinger og regioner.

54 Jf. f.eks. RB: Ole Stig Andersen, 9. september 2003.

55 Jf. RB: Ole Stig Andersen, 9. september 2003.

56 Jf. RB: 1. oktober 2002.

5. PET'S OPGAVER

PET's opgaver beskrives nedenfor. Det er væsentligt i den forbindelse at holde sig for øje, at PET's arbejde i betydeligt omfang er præventivt og således skal hindre spionage og trusler mod den lovlige danske samfundsorden mv., selv om PET også kan udføre sædvanligt opklaringsarbejde. PET's effektivitet kan derfor ikke måles på grundlag af domfældelser i Danmark for overtrædelse af f.eks. reglerne i straffelovens kapitel 12 og 13, men afhænger snarere af, i hvilket omfang spionage mv. afværges eller undlades pga. PET's virke. Dette kan næppe opgøres. Hertil kommer, at PET også bistår det "åbne" politi med oplysninger. Således kan information fra PET evt. sætte det "åbne" politi i stand til at opklare sager og dermed opnå domfældelse.

5.1. Cirkulærer og instrukser

Som oplyst ovenfor etableredes REA i forsommeren 1945. Rigspolitichefen har i en redegørelse⁵⁷ oplyst, at hovedopgaven var at samarbejde med de allierede myndigheder vedrørende eftersøgning og pågribelse af efterlyste krigsforbrydere og landsforrædere, og der etableredes et samarbejde med Civilian Interrogation Center.⁵⁸ Endvidere forestod afdelingen undersøgelser af såkaldt varulvevirksomhed⁵⁹ og af illegale transporter fra Danmark af nazistiske personer og forestod afhøringer og eftersøgninger i Tyskland. REA beskæftigede sig efter

57 Jf. PET, ujournaliseret sag: Rigspolitichefens redegørelse for efterretningstjenesten af 2. juni 1950.

58 *Civilian Interrogation Centre* var et af den britiske kontraspionage ledet forhørstribunal, der var bemandet med danske politimænd, og som havde til opgave at afhøre allierede krigsfanger i Danmark, der havde været medlemmer af tyske spionageorganisationer, jf. nærmere Stevnsborg, *Politiet 1938-47* s. 452 ff.

59 Dvs. nazistiske stay-behind grupper.

Tysklands kapitulation ifølge Rigspolitechefens redegørelse ikke med politiske foreteelser i noget betydeligt omfang.

De efterretningsopgaver, der påhvilede politiet, blev nærmere fastlagt i Justitsministeriets cirkulære af 31. maj 1947 om politiets særlige efterretningsvirksomhed. I cirkulæret er bl.a. anført følgende om politiets opgaver:

”Det påhviler som hidtil, Politiet at modvirke Foretagender og Handlinger, som kan antages at være rettet imod Rigets Selvstændighed og den lovlige Samfundsorden, herunder i første Række de i Straffelovens Kapitler 12 og 13 omhandlede Forbrydelser, samt ogsaa andre Forbrydelser mod Rigets Selvstændighed eller dets politiske Organer eller mod Institutioner, som er Bærere af Samfundets demokratiske Ordning, herunder ogsaa Forberedelse til alle saadanne Handlinger.

Til dette Formål skal Politiet indsamle og bearbejde Oplysninger af Værdi for Modarbejdelsen eller Opklaringen af Forbrydelser af den ovennævnte Beskaffenhed. Et effektivt Samvirke på dette Område mellem Politikredsene formidles gennem den fælles Efterretningscentral for hele Landet.

...”

Cirkulæret pålagde politimestrene ansvaret for varetagelsen af de efterretningsmæssige opgaver og anførte om måden, hvorpå arbejdet skulle udføres bl.a.:

”Det er en Selvfølge, at der ligesom hidtil heller ikke fremtidig ved Tilvejebringelsen af de under I nævnte Oplysninger af Politiet maa anvendes Provokatører, hvorimod der i det Omfang det må anses for påkrævet, af politiet vil kunne ydes Vederlag for meddelte Oplysninger. Telefonaflytninger kan ske i overensstemmelse med Bestemmelserne i de af Ministeriet for offentlige Arbejder udfærdigede Instrukser for de koncessionerede Telefonselskaber vedrørende Telefonhemmeligheden.

De indkomne Oplysninger vil - forsaavidt der kan tillægges dem Betydning - være at registrere på sædvanlig Maade. Sådant Registrering må ikke finde Sted alene på Grundlag af en Persons lovlige politiske Virksomhed; såfremt der fra tidligere Tid måtte findes Kartoteker eller lignende, hvori Registrering er sket alene på Grundlag af vedkommendes lovlige politiske Virksomhed vil sådanne Oplysninger være at tilintetgøre.

...”

De opgaver, der særligt påhvilede REA (PET), blev angivet således i cirkulæret:

”Som central for modtagelsen, bearbejdelsen og videregivelsen af de i afsnit II nævnte indberetninger fra politikredsene virker den særlige efterretningsafdeling under rigspolitichefen.

Efterretningsafdelingen skal i fornødent omfang efter politikredsenes anmodning bistå det lokale politi ved løsningen af de heromhandlede opgaver. Det vil hensigtsmæssigt, at arbejdet i politikredsene sker i nøje kontakt med rigspolitichefens efterretningsafdeling, som i øvrigt ved regelmæssige rejser vil søge sådan kontakt etableret.”

Cirkulærets forbud mod rent politiske registreringer blev i maj 1948 ændret af Justitsministeriet, der tillod registrering af kommunister.⁶⁰ Cirkulæret fra 1947 blev i øvrigt ophævet ved Justitsministeriets cirkulære af 24. januar 1952. Ved cirkulæret fra 1952 fastsattes nærmere bestemmelser om forholdet mellem de stedlige politimyndigheder og PET. Cirkulæret fastslog indledningsvis, at Politidirektøren i København og politimestrene havde den selvstændige ledelse af efterretningsvirksomheden i politikredsene samt ansvaret for udførelsen af de efterretningsmæssige politiopgaver. Cirkulæret tillagde PET kompetence til at meddele det stedlige politi anvisninger mht. efterretningsopgaver og om den almindelige tilrettelæggelse af efterretningsvirksomheden. PET kunne endvidere meddele pålæg om at indlede en undersøgelse. Forholdet til udenlandske politimyndigheder og indhentelse af oplysninger af efterretningsmæssig art fra udlandet skulle varetages af PET. Det er bemærkelsesværdigt, at cirkulæret ikke som 1947-cirkulæret anviser, hvad der var politiets efterretningsmæssige opgave. Denne oplysning blev alene anført i en samtidig med 1952-cirkulæret til PET rettet instruks. 1952-cirkulæret har enkelte anvisninger om det politimæssige arbejde med kontrol med udlændinge, men forbuddet mod registrering alene pga. lovlig politisk virksomhed blev ikke gentaget.⁶¹

PET's opgaver, og herunder måden hvorpå opgaverne skulle løftes, var og er fastlagt i instrukser til tjenestens chef. Der var ingen regler for PET's arbejde på lov- eller bekendtgørelsesniveau, bortset fra de bestemmelser, der i øvrigt gælder for politiet og den offentlige forvaltning, således særligt reglerne i retsplejeloven. I forbindelse med PET's oprettelse modtog den første chef, Brix, mundtlige

60 Jf. nærmere Kommissionens beretning bind 6.

61 Spørgsmålet er nærmere behandlet i Kommissionens beretning bind 6.

instrukser, der efterfulgtes af justitsministerens skriftlige instruks af 24. januar 1952⁶² og ministerens fortrolige cirkulære af samme dato til Rigspolitichefen, Politidirektøren i København og samtlige politimestre angående organisationen af politiets efterretningsvirksomhed mv., der er omtalt ovenfor.⁶³ I instruksen af 24. januar 1952 var om PET's opgaver og arbejdsområde særligt anført følgende:

”Efterretningstjenestens formål er at tilvejebringe et værn imod foretagender og handlinger, som må antages at rumme en fare for rigets selvstændighed og sikkerhed og den lovlige samfundsorden, herunder i første række de i straffelovens kapitler 12 og 13 omhandlede forbrydelser.”

Til det formål angav instruksen en række opgaver, som påhvilede PET. Der var tale om bl.a. indsamling og bearbejdning af oplysninger, bistand til modvirken af spionage og efterforskning heraf og forskellige overvågnings- og kontrolopgaver. Heller ikke i denne instruks var forbuddet fra 1947 mod registrering alene på grundlag af lovlig politisk virksomhed gentaget.

Instruksen fra 1952 blev ophævet ved og erstattet af ”Instruks til chefen for politiets efterretningstjeneste” af 30. november 1953. Denne instruks har med en enkelt ændring været gældende i resten af den for Kommissionen relevante periode og i øvrigt til 1996. PET's formål var i 1953-instruksen i alt væsentligt en gentagelse af formålet fra 1952. Formålet blev angivet således:

”Efterretningstjenestens formål er at overvåge, forebygge og modvirke foretagender og handlinger, som må antages at rumme en fare for rigets selvstændighed og sikkerhed og den lovlige samfundsorden, herunder i første række de i straffelovens kapitler 12 og 13 omhandlede forbrydelser.”

Instruksen opregnede syv punkter med angivelse af opgaver, som det påhvilede PET at udføre til opfyldelse af det angivne formål. I de syv punkter var bl.a. anført følgende:

” 1. Efterforskning i sager angående de i borgerlig straffelov kapitel 12 og 13 omhandlede forbrydelser, derunder spionage af enhver art, og kontrol med overhol-

62 Uanset at dokumentet ikke selv benævner sig ”instruks”, er dette den rette betegnelse. Instruks af 30. november 1953 benævner således dokumentet af 24. januar 1952 for ”instruks”, som samtidig ophæves.

63 Jf. det i note 30 nævnte notat fra Brix.

delsen af bestemmelser vedrørende ind- og udførsel af varer, for så vidt kontrollen er af efterretningsmæssig interesse.

Så snart der foretages skridt som led i en straffesag mod en bestemt person, skal justitsministeren og - medmindre andet i det enkelte tilfælde bestemmes af denne - statsadvokaten underrettes. Efterforskningen i politikredsene gennemføres under ledelse af den stedlige politimester (politidirektøren), men i forståelse og samarbejde med politiets efterretningstjeneste.

Om efterforskning i sager, der må anses omfattet af militær retsplejelov, eller som i øvrigt har militær interesse, underrettes forsvarets efterretningstjeneste.

2. Bistand til planlægning og gennemførelse af forholdsregler til sikring mod spionage, sabotage, infiltration og lignende inden for statens og kommunernes civile administration og livsvigtige – offentlige eller private – institutioner og virksomheder ...

3. Gennemførelse af den efterretningsmæssige kontrol med udlændinge.

...

7. Indsamling og bearbejdelse af oplysninger, der er eller kan være af betydning for løsningen af de under 1-6 nævnte opgaver og for bedømmelsen af de sikkerhedsopgaver, der kan være anledning til at tage. Registreringen må indskrænkes til det absolut påkrævede.

Ved anvendelsen af det tilvejebragte materiale må der udvises stor forsigtighed. Oplysningernes rigtighed må, så vidt det er muligt, efterprøves, og hvis dette ikke har kunnet ske, men det dog efter omstændighederne i det enkelte tilfælde findes rigtigt at meddele dem til rette vedkommende, må denne udtrykkeligt gøre bekendt hermed. Oplysninger om enkeltpersoner på grundlag af det af politiets efterretningstjeneste indsamlede materiale må ikke under nogen form officielt eller under hånden gives til andre end danske politimænd, der virker med efterretningsopgaver, medmindre der i det enkelte tilfælde er givet bemyndigelse dertil af chefen for politiets efterretningstjeneste.”

Som nærmere gennemgået i bind 3 fremkom regeringen den 30. september 1968 med en erklæring om registrering af danske statsborgere. Erklæringen var ikke særlig rettet til PET, men som konsekvens af erklæringen ændrede Justitsministeriet samme dag instruksen for PET med en tilføjelse af følgende indhold:

”Til pkt. 7 føjes:

Registrering af danske statsborgere må ikke finde sted alene på grundlag af lovlig politisk virksomhed.”

5.2. Andre forskrifter

Foruden de generelle regler, der gælder for PET virksomhed, og som er fastsat i retsplejeloven og anden lovgivning, f.eks. forvaltningsloven og offentlighedsloven og de af Justitsministeriet meddelte instrukser, er politiets virksomhed og dermed PET's virksomhed ydermere reguleret ved generelle forskrifter fra Justitsministeriet (bekendtgørelser og cirkulærer) samt ved Rigspolitichefens tjenestebefalinger (kundgørelser). Rigspolitichefens kundgørelser er delt i to samlinger, dels "den grønne", der i al væsentlighed indeholder administrative regler, og dels "den orange" (B-kundgørelser), der indeholder mere specifikke regler for politiet, herunder om politikredsens rekvisition af bistand fra Rigspolitichefens afdelinger.

PET har oplyst,⁶⁴ at skiftende chefer for PET herudover – inden for rammerne af den gældende lovgivning og Justitsministeriets instruks – løbende har fastsat forskellige interne retningslinjer for PET's virksomhed som led i den almindelige tilrettelæggelse af arbejdet i tjenesten. Dette gælder også retningslinjer for efterforskning på særlige områder, regler om registrering osv. PET har videre oplyst, at man gennem tiden har haft forskellige interne regelsamlinger. Formentlig i 1969 blev der udfærdiget en regelsamling ("Den lille røde") med det formål at skabe en let tilgængelig oversigt over gældende interne bestemmelser. I juni 1984 blev der udsendt regelsamling med retningslinjer for sagsbehandling i PET ("Den lille grønne"). Denne samling indeholdt alene procedureregler, der allerede var gældende, og formålet var således at skabe grundlag for en ensartet sagsbehandling i de forskellige sektioner.

5.3. NATO-dokumentet (CM(55)15 (Final))

Danmarks deltagelse i Nato-samarbejdet indebar, at der påhvilede PET forskellige pligter med hensyn til bl.a. personregistreringer. De grundlæggende sikkerhedsmæssige principper og minimumsnormer for omgang med NATO-dokumenter mv. blev fastlagt i 1955 i NATO-dokumentet C-M(55)15 (Final), der siden er blevet revideret nogle gange. Ved de standarder, som er angivet i dette dokument, har NATO søgt at indføre en ensartet minimumssikkerhedsstandard

64 PET, ujournaliseret sag: "PET's indlæg ved mødet med undersøgelseskommissionen fredag den 1. oktober 1999".

i alle NATO-lande. Sikkerhedsforanstaltningerne skal sikre klassificerede oplysninger fra eller af betydning for NATO imod spionage, kompromittering eller uautoriseret videregivelse.⁶⁵ Forskrifterne i NATO-dokumentet er udmøntet ved Statsministeriets cirkulære af 14. april 1959.

Rækkevidden af de forpligtelser, Danmark har påtaget sig i henhold til NATO-dokumentet, blev under et møde i Regeringens Sikkerhedsudvalg den 29. maj 1968 opsummeret af Udenrigsministeriets direktør således:

”Af de i C-M(55)15 indeholdte bestemmelser kan uddrages tre slutninger, nemlig at der består en forudsætning om

at der findes en central registratur ad modum politiets efterretningstjenestes kartoteker,

at oplysningerne herfra kan gøres tilgængelige for de interesserede myndigheder, samt

at registret giver oplysninger om blandt andet ”subversive elementer”.

Selvom det sidste udtryk er noget uklart, viser historikken dog, at udtrykket efter alt at dømme omfatter bl.a. kommunister.”⁶⁶

5.3.1. Sikkerhedsgodkendelser

De opgaver, der har påhvilet PET i henhold til de af Justitsministeriet udsendte forskrifter, var bl.a. bistand til planlægning og gennemførelse af forholdsregler til sikring mod spionage, sabotage, infiltration og lignende, ligesom tjenesten skulle indsamle og bearbejde oplysninger, der er eller kan være af betydning for løsningen af denne opgave og for bedømmelsen af de sikkerhedsopgaver, der kan være anledning til at tage.

Dette indebærer, at en væsentlig del af PET's opgaver har bestået i baggrundsundersøgelser af personer, der skulle sikkerhedsgodkendes. En sådan undersø-

65 Nogle af sikkerhedsforanstaltningerne vedrører desuden sikring af vigtige installationer mod sabotage.

66 UM: 103.C.7.b., s. 2: Udtalelse fra embedsmandsudvalget for sikkerhedsspørgsmål af 28. maj 1968 vedrørende ophør af registreringer udelukkende på politisk grundlag.

gelse består dels af en kontrol i PET's arkiv, dels af andre undersøgelser af den pågældende, herunder f.eks. pågældendes økonomiske forhold, interviews med personer, der har kendskab til den pågældende mv.

Ole Stevns, der var ansat i PET fra 1951 til 1961, har om sikkerhedsgodkendelsesproceduren bl.a. forklaret:⁶⁷

”En såkaldt grundig undersøgelse indebar, at personen til undersøgelse udfyldte et skema og vandelsattester, og på grundlag af skemaet blev attestanterne afhørt, lige som PET gik videre på baggrund af oplysningerne i skemaet om tidligere arbejdssted eller skolegang. Man spurgte til, om noget var mistænkeligt, dvs. om forhold gjorde det betænkeligt, at man sikkerhedsgodkendte den pågældende. Skemaet og vandelsattesterne blev sendt til vedkommende politikreds, hvor PET bad kontaktpersonen forestå det fornødne. I København sendtes materialet til Københavns Politis Efterretningsenhed. Ved undersøgelsen søgtes også efter svage punkter, der kunne udnyttes som pressionsmiddel. PET henvendte sig til skole og arbejdsgivere, med mindre man måtte forudse, at dette ville give problemer. Man spurgte til de politiske tilhørsforhold, men ikke direkte om den pågældende var kommunist eller stærkt venstreorienteret. De, der var særlig interessante, var ikke kommunisterne, men krypto-kommunister i frontorganisationer. Vidnet ... forklarer, at alle, der skulle beskæftige sig med fortroligt eller højere klassificeret materiale, blev undersøgt.

...

PET havde ansvaret for sikkerhedsundersøgelser på det civile område og FE på det militære. Når folk kom fra det civile område til det militære, forestod PET undersøgelsen for forsvaret. Spørgeskemaet, der dannede grundlag for sikkerhedsundersøgelsen, var kalkeret af fra et NATO-dokument. Man kan sige, at sikkerhedsspørgsmål var et forhold, der vedrørte NATO. Vidnet har gennemført sikkerhedsinspektioner, og NATO sendte af og til en inspektør til Danmark. De informationer, som PET fik gennem sikkerhedsgodkendelser, blev ikke rapporteret til NATO.”

En kriminalpolititjenestemand, der var ansat i PET fra 1980 til 1985, har om indhentningen af oplysninger forklaret:⁶⁸

”Vidnets arbejdsområde i afdeling C var i begyndelsen sikkerhedsundersøgelser. De var 5 mand, der blev kaldt for indhentere, og de fik alle de sager, der omfattede sikkerhedsgodkendelser – både civile og militære. Sikkerhedsundersøgelsen fore-

67 Jf. RB: 6. november 2001.

68 Jf. RB: 22. maj 2002.

gik på den måde, at de modtog skemaer fra styrelser, ministerier og forsvaret vedrørende personer, der skulle cleares til en bestemt klassifikationsgrad. Ansøgerne havde opgivet referencer, der blev udspurgt, og der blev indhentet oplysninger i kriminalregisteret samt om ansøgerens økonomiske forhold. Da ansøgerne selv havde opgivet de enkelte referencer, var det naturligvis sjældent, at der kom noget negativt frem. ... Vidnet har aldrig spurgt om politiske tilhørsforhold. Han kan ikke huske, om det var noget, der var blevet indskærpet, at de ikke måtte.”

Ydermere har politimester Jørgen Skat-Rørdam, der var chef for PET i perioden fra 1971 til 1975 i et åbent retsmøde forklaret bl.a.:⁶⁹

”...Sikkerhedsundersøgelser i alle ministerier gik gennem PET,...

Om NATO-samarbejdet og forskrifter med hensyn til sikkerhedsforanstaltninger forklarede vidnet, at der i NATO var et graderet system med ”fortroligt”, ”hemmeligt”, osv. og regler for, hvordan man skulle opbevare dokumenter. Sikkerhedsundersøgelserne krævede en del arbejde af tjenesten.”

Det er væsentligt at bemærke sig, at det var *vedkommende myndighed selv*, der var ansvarlig for sikkerhedsgodkendelse på baggrund af det materiale, der blev tilvejebragt ved PET’s baggrundsundersøgelse. Den videregivelse af oplysninger fra PET, der er nødvendig for, at myndigheden kan foretage sin vurdering af, om en person kan sikkerhedsgodkendes, blev underlagt kontrol af det i 1964 nedsatte såkaldte Wamberg-udvalg.⁷⁰ I kommissoriet fra 1964 for udvalget hedder det bl.a.:

”Regler for udvalget, som skal føre tilsyn med politiets efterretningstjenestes registrering og videregivelse af oplysninger.

...

Udvalget har til opgave at føre tilsyn med politiets efterretningstjenestes registrering og videregivelse af oplysninger.

...

I tilfælde, hvor efterretningstjenesten påtænker i anledning af forespørgsel for en styrelse at videregive foreliggende oplysninger vedrørende enkeltpersoner, fore-

⁶⁹ Jf. RB: 29. januar 2002.

⁷⁰ Se om dette udvalg i kapitel 10.1 og i Kommissionens beretning bind 2 og 3.

lægges sagen forinden for udvalget til godkendelse af, at oplysningerne videregives.

Tilsvarende forelæggelse sker, såfremt efterretningstjenesten påtænker til vedkommende styrelse at videregive modtagne oplysninger vedrørende personer, der allerede er godkendt til behandling af klassificerede sager.

...
... ”

Som anført under 1.3 falder PET's virksomhed i forbindelse med sikkerhedsgodkendelser i det omfang, der er tale om sikkerhedsgodkendelser af personer uden tilknytning til politiske partier mv., uden for Kommissionens undersøgelse.

5.3.2. Grønlands strategiske betydning

I bind 14 er der nærmere redegjort for Grønlands strategiske betydning. Det fremgår heraf, at Grønlands politiske og strategiske betydning i Danmarks alliancepolitik indebar, at USA's militære baser på Grønland måtte accepteres, både for så vidt angår dem, der var oprettet under 2. Verdenskrig, og de nye der blev oprettet og udbygget under den kolde krig. Især Nord-Grønland havde strategisk betydning for USA såvel defensivt som for udgangspunkt for angreb mod Sovjetunionen, og det var under disse omstændigheder de danske myndigheders opgave at markere suveræniteten over Grønland, bl.a. ved i nogen grad at fastholde politimæssige funktioner på danske hænder. Det forudsatte, at man kunne imødekomme behovet for en effektiv indsats mod spionage og anden fjendtlig aktivitet i Grønland.

Som det videre fremgår af bind 14, blev opbygningen af de amerikanske baser finansieret af USA, mens arbejdet i vid udstrækning blev udført af danske entreprenørvirksomheder og med dansk arbejdskraft. Denne omfangsrige virksomhed faldt tidsmæssigt sammen med en betydelig dansk indsats for modernisering af det grønlandske samfund. Fra 1949 – 50 og de følgende årtier var der derfor – ud over det personale, som Grønlandsstyrelsen/Grønlandsdepartementet under normale omstændigheder sendte til Grønland – en stadig strøm frem og tilbage mellem Syddanmark og Grønland af ingeniører og arbejdere af forskellige fag.

I en overenskomst fra 1951 indgik, at USA kunne træffe foranstaltninger til forsvarsområdenes beskyttelse og indre sikkerhed. Dette medførte krav til de danske myndigheder om at foranstalte sikkerhedsundersøgelser af personer, der

skulle til Grønland.⁷¹ PET og FE havde i praksis ansvaret for, at spionage og sabotage, specielt mod ”militære områder” blev forhindret.

I 1964 blev sikkerhedsundersøgelser og dermed registreringer af personer, der skulle til militære områder eller hjemmestyret, begrænset efter en offentlig debat.

I hvert fald fra begyndelse af 1970’erne er der ikke konstateret en tæt overvågning af rejsende til Grønland.

71 PET-notits ”De Danmark påhvilende internationale forpligtigelser til at foretage sikkerhedsmæssige undersøgelser. I et ”Forslag til udførelsen af efterretningsarbejdet.” sign. Politiinspektør Arne Nielsen. 8.febr. 1968.”

6. PET'S ARKIV OG REGISTRATUR

6.1. Det modtagne materiale

Den betydeligste del af det materiale, der har dannet grundlag for PET-kommissionens undersøgelse, stammer fra PET' arkiver. Den altovervejende sagsgenemgang har fundet sted i Kommissionens lokaler.

Udfindelsen af sagerne er enten sket på den måde, at PET selv har fremfundet og overleveret sager inden for visse emner, f.eks. person-, emne- eller organisationsager, eller derved at Kommissionen har udbedt sig konkrete sager. Indtil efteråret 2004 modtog Kommissionen som altovervejende hovedregel PET's originalsager. Fra efteråret 2004 overgik Kommissionen efter ønske fra PET også til en elektronisk behandling af sagerne, selv om Kommissionen fortsat i vidt omfang modtog sagerne i papirform. Kommissionen har herefter modtaget en betydelig mængde sager fra PET som indscannede dokumenter i en elektronisk fil. Det tilhørende edb-program muliggjorde bl.a., at man kunne læse dokumentet i den indscannede form, dvs. som et billede, at der elektronisk kunne fritekstsøges i alle indscannede dokumenter, og at der elektronisk kunne "klippes" tekststykker fra de elektroniske dokumenter. Baggrunden for denne ordning var bl.a., at PET efter indscanning af en sag i elektronisk form kunne stille samme sag til rådighed for såvel Kommissionen som andre, f.eks. DIIS, der således kunne arbejde samtidig med det samme materiale. For Kommissionen indebar ordningen den fordel, at alle Kommissionens medlemmer og medarbejdere om nødvendigt kunne arbejde med de samme dokumenter samtidigt, fordi det elektroniske materiale placeredes på en central server, ligesom bl.a. søgefunktionerne i det tilhørende edb-program var effektive værktøjer til at skaffe sig overblik over indholdet i de modtagne sager. Den elektroniske sagsbehandling var ikke til hinder for, at Kommissionen kunne rekvirere den originale sag, såfremt Kommissionen fandt det formålstjenligt. Kommissionen har gjort brug af denne mulighed.

Forinden materiale er overleveret til Kommissionen, er dette gennemgået af PET, der har udtaget materiale, som efter PET's opfattelse ikke omfattes af Kommissionens kommissorium. Det har påhvilet PET at angive i de akter mv., der overgives til Kommissionen, i hvilket omfang materiale er udtaget heraf. Denne fremgangsmåde, hvorom der har været enighed mellem Kommissionen og PET, blev drøftet på et møde den 18. januar 2000, og der var tillige enighed om, at Kommissionen havde adgang til at kontrollere det frasorterede materiale uden begrænsning. Kommissionen har i enkelte tilfælde skønnet, at frasorteret materiale kunne være af relevans, og Kommissionen har i disse situationer uden yderligere drøftelse modtaget det ønskede materiale fra PET.

Formanden har – sammen med medlemmer af Kommissionen og Kommissionens sekretariat – gennemført stikprøvekontrol af det materiale i PET's arkiv, som efter PET's opfattelse ikke omfattedes af Kommissionens kommissorium. Kommissionen har herved haft ubegrænset adgang til alle dele af PET's arkiv.

Det er konkluderende Kommissionens opfattelse, at det relevante materiale har været stillet til rådighed for Kommissionen, og at PET i tilfælde af tvivl om, hvorvidt en sag falder inden for Kommissionens kommissorium, har valgt at stille den til rådighed.

6.2. Arkivet i PET

PET's arkiv og journaliseringssystem har været komplekst opbygget. Kommissionen har særligt i den indledende del af sit arbejde anvendt forholdsvis betydelige ressourcer på at sætte sig ind opbygningen og anvendelsen af arkivet.

Grundstrukturen i arkivet er imidlertid forholdsvis enkel. Arkivet kan inddeles i et antal afdelinger, hvortil kommer et historisk arkiv. De enkelte afdelinger kan i hovedtræk beskrives således:

1. Et *emnearkiv*, som indeholder såvel administrative som operative sager for perioden 1953 til medio/ultimo 1989. Opbygningen af denne afdeling af arkivet følger de daværende emnefortegnelser (og emnekartoteket). Emnefortegnelser og emnekartotek behandles nedenfor i kapitel 6.3.
2. Fra april 1989 blev emnearkivet afløst af et nyt *edb-journal- og arkiveringssystem* for emnesager som indeholder såvel administrative som operative sagskategorier. Under hensyn til, at det nye journal- og arkiveringssystem blev ibrugtaget i 1989, har denne afdeling af arkivet ikke haft nævneværdig betydning for Kommissionens arbejde.

3. En afdeling med arkiv over *personsager* (dossier-sager), med benævnelserne bl.a. INF-nr., P-nr. og B.-nr.. Benævnelsen INF-nr. blev benyttet i perioden ind til omkring 1953, da PET overgik til B.-nummer-systemet.

Personsagerne kunne indeholde materiale, der af PET blev opfattet som belastende for den pågældende. En meget betydelig del af sagerne var imidlertid oprettet som led i PET's undersøgelse af de pågældende til brug for sikkerhedsgodkendelse, og en betydelig del af disse sager indeholder ikke oplysninger, der kan opfattes som belastende.
4. En afdeling som indeholder arkiv med sager vedrørende undersøgelser i anledning af sikkerhedsgodkendelse, anført med sagsnumre fra de gamle emnefortegnelser. (1953-1990). Hertil kommer et arkiv over sager vedrørende undersøgelser i anledning af sikkerhedsgodkendelse.
5. Et arkiv, hvor særligt sensitive sager, f.eks. afsluttede sager vedrørende indgreb i *meddelelshemmeligheden og afsluttede operations- og kilde-sager* opbevares.
6. NATO-sager.

Fremfindelse af konkrete sager fra arkivet eller undersøgelse af, om PET i arkivet har information om et emne eller en person, skete gennem PET's komplicerede journaliseringssystem, der således udgjorde indgangen til arkivet. Det var ligeledes gennem journaliseringssystemet, at nye sager oprettedes, eller nye oplysninger lagdes på eksisterende sager. Varetagelsen af de journaliseringsmæssige opgaver i forbindelse med arkivet blev forestået af den såkaldte registratur, der behandles nedenfor i kapitel 6.3.

6.3. Registraturen

Betegnelsen registratur var betegnelsen for den sektion i PET, der forestod journalføring, emnebehandling, arkivering, revision mv. for de øvrige sektioner i PET's Centralafdeling. Registraturen var beliggende i tilknytning til arkivet.

”Registratur” var endvidere betegnelsen for de indgangsnøgler til arkivet, hvis behandling blev varetaget af Registraturen (sektionen). Forud for indførelse af en edb-journal og et edb-register i 1989 bestod PET's registratur af følgende:

- INF-nr.-lister (Informations-nr. lister) og B.-nr.-lister
- et plankartotek, ført til 1951-52 (erstattedes i 1957 af emnekartoteket)⁷²
- et hovedkartotek (erstattedes i 1953 af strimmelkartoteket/tromlerne)
- et emnekartotek, oprettet i 1957
- et navneindeks (strimmelkartotek/tromlerne), oprettet i 1953
- journaler, og
- et stikordsregister.

INF-nr.-listerne, plankartoteket, emnekartoteket og journalerne eksisterer fortsat, og PET har oplyst, at materialet fortsat anvendes – om end sjældent i det daglige arbejde – som indgangsnøgle til ældre materiale i arkivet.⁷³

6.3.1. INF-nr.-lister og B.-nr.-lister

I PET's arkiv beror mapper med lister over fortløbende INF-nr. og B.-nr. De laveste numre angår i overvejende grad emner, mens højere numre angår personregistreringer (dossiersager). Som anført ovenfor i kapitel 6.2 ophørte brugen af INF-nr. i 1953.

6.3.2. Plankartotek

Plankartoteket var opbygget i emner i alfabetisk orden. På kartotekskort var anført korte tekster, som refererede til kortenes emner, evt. suppleret med et nummer, som en henvisning til INF-nr.-listen og løbenummeret i journalen. Plankartoteket udgjorde en ”oversigt” over emner.

6.3.3. Hovedkartotek

Hovedkartoteket bestod af såkaldte ”personkort”, der var opstillet i alfabetisk rækkefølge. Hovedkartoteket, der i 1953 blev erstattet af strimmelkartoteket

⁷² PET har i det i note ⁷³ nævnte notat oplyst, at tilførsler i plankartoteket i princippet ophørte, da emnekartoteket blev taget i brug i 1957, jf. nærmere om dette nedenfor i kapitel 6.3.4.

⁷³ Jf. notat af 28. juli 1998 om PET's journaler, kartoteker, arkiver mv. (ujournaliseret)

(tromlerne), udgjorde således indtil dette tidspunkt PET's oversigt over personregistreringer. Ved konverteringen til tromlerne overførtes hovedkartotekets kort med den pågældende persons generalier til strimmelkartoteket, mens kartotekskortet blev henlagt på den underliggende sag.

6.3.4. Emnekartotek

Emnekartoteket blev oprettet i 1957. Kartoteket blev opbygget over en emnefortegnelse, der var udarbejdet i 1952 til brug for et nyt registreringssystem (strimmelkartoteket/tromlerne), der omtales nedenfor i kapitel 6.3.5. Fortegnelsen blev samtidigt revideret. Emnefortegnelsen er løbende revideret (herunder udvidet) og således tilpasset PET's aktuelle arbejdsområder.

Kartoteket består af kort over de emner, som fremgår af emnefortegnelsen, samt kort med eventuelle underemner. Emnekartoteket indeholder oplysninger om både administrative og operative (efterforsknings-) sager.

Emnekartoteket har – sammen med tromlerne, jf. om disse nedenfor i nr. 6.3.5 – fra slutningen af 1950'erne og til edb-journalens indførelse været indgangsnøglen til PET's sagsmateriale. Alle dokumenter og sagsmateriale blev emnebehandlet i registraturen, dvs. kategoriseret efter emnefortegnelsen, om nødvendigt i samarbejde med den relevante sektion. Emnekartoteket findes fortsat. Kommissionen har gennemført en undersøgelse heraf, jf. nærmere nedenfor i kapitel 6.3.7.

Forud for journaliseringen af et dokument undersøgtes gennem emnekartoteket, om der allerede fandtes en sag, som dokumentet eller sagsmaterialet skulle indgå i. Derefter udarbejdedes en tekst, som udgjorde et kort resume af dokumentet eller sagsmaterialet. Denne tekst og angivelse af, hvilke emnekort, som teksten skulle skrives på, var samtidig grundlag for teksten i journalen, såfremt der var tale om oprettelse af en ny sag.

6.3.5. Navneindeks (tromlerne)

I 1953 blev hovedkartoteket erstattet af et *navneindeks* i form af et strimmelkartotek. Som anført under 6.3.3 overførtes hovedkartotekets kort med den pågældende persons generalia til strimmelkartoteket. Strimlerne var opsat i alfabetisk rækkefølge på et antal tromler. Som søgenøgle anvendtes efternavnet på den person, der var angivet på strimmelen.

Det har været PET's praksis, at kun personer, der var anført på tromlerne, af PET blev anset for registrerede, hvorimod den omstændighed, at en person var nævnt i en rapport eller et avisudklip, som måtte henligge på PET's arkiv, ikke blev anset for en registrering.⁷⁴ Spørgsmål vedrørende PET's registrering er nærmere behandlet i bind 3.

En strimmel kunne indeholde oplysning om registreringsår, navnet på den registrerede, sagshenvisninger, stilling, fødselsdato eller cpr-nummer, fødested, adresse, nationalitet, fotooplysninger og evt. oplysninger om død. Det var ikke almindeligt, at en strimmel indeholdt alle typer oplysninger.

Tromlerne og dermed strimlerne var indgangsnøglen til arkivet særligt for så vidt angår personsager, der, som omtalt ovenfor i kapitel 6.2, kunne indeholde sager med belastende materiale, såvel som sager med oplysninger, der ikke blev opfattet sådan. Det følger af det i kapitel 6.2 anførte, at en registrering – dvs. i denne sammenhæng en angivelse på tromlerne – ikke i sig selv var udtryk for, at PET havde materiale liggende om den registrerede, som kunne opfattes som belastende.

Det skal på dette sted fremhæves, at PET's arkiv ikke havde en afdeling med "belastende" oplysninger, men udgjordes af ét arkiv, og at det var oplysningerne på sagerne og dermed angivelserne i journalen, der kunne afføde udtryk som "belastende" eller "ikke belastende" registreringer.

6.3.6. Journal

PET's journal bestod til edb-journalens indførelse i 1989 af mapper, hvor nye dokumenter, der skulle tildeles løbnummer, blev indført i datoorden med en kort angivelse af dokumentets indhold.

6.3.7. Stikordsregister

Emnekartoteket blev suppleret af et stikordsregister, der indeholdt "begreber", personnavne, adresser, forkortelser, telefonnumre mv. med henvisninger til relevante sager og/eller emnekort. Stikordsregisteret findes fortsat i PET, og Kommissionen har gennemført en stikprøveundersøgelse heraf. I stikordsregisteret

74 Se f.eks. Politiets Efterretningstjeneste, *Redegørelse vedrørende dele af PET's virksomhed*, s. 12.

gennemgik Kommissionen en betydelig mængde kort. Kortene indeholdt kun i begrænset omfang personnavne på danske statsborgere, men telefonnumre, adresser, øgenavne, navne på udenlandske diplomater mv. Der blev bemærket færre end ti navne på danske statsborgere, og i intet tilfælde var der henvisning til disses eventuelle politiske forhold. I tilslutning til stikordsregisteret forefandt i nogle arkivskuffer et navnekartotek over personer med ”østkontakter”. Kartoteket gav ikke Kommissionen anledning til bemærkninger.

6.4. Særligt om arbejdskartoteker

Arbejdskartoteker er et almindelig anvendt arbejdsredskab inden for politiet. Et arbejdskartotek, der kan bestå af kartotekskort, ringbind eller lignende anvendes typisk under efterforskning, hvor informationer, hvis relevans for tiden ikke (nødvendigvis) kan fastslås, samles, således at et mønster evt. kan vise sig. Arbejdskartoteker blev anvendt på tilsvarende måde i PET, men kartotekerne er ikke en del af det almindelige arkiv. En kriminalpolititjenestemand har om brugen af arbejdskartoteker bl.a. forklaret følgende:⁷⁵

”... at de ... brugte arbejdskartotekerne som en huskeseddel, der indgik i den aktuelle efterforskning. Man påførte på papkort personens navn, adresse, personnummer og eventuelt i hvilke rapporter den pågældendes navn var nævnt. Arbejdskartotekerne skulle revideres hver 3. år. Hvis der ikke var kommet sådanne oplysninger, at den pågældende i arbejdskartoteket var blevet registreret, skulle kortet destrueres.”

Brugen af arbejdskartoteker rejser særlige spørgsmål i forhold til PET og de registreringsmæssige begrænsninger, som PET har været underlagt. Det er åbenbart, at arbejdskartoteker er et instrument, der – hvis oplysninger henligger i et sådant i lang tid – ville kunne anvendes til omgåelse af registreringsreglerne, i det omfang det gøres gældende, at registrering først skete ved notering i strimmelarkivet (tromlerne). Brugen af arbejdskartoteker har således været underlagt Wamberg-udvalgets kontrol og intern kontrol i PET. Wamberg-udvalgets kontrol indledtes dog først fra 1984-85. Der henvises herom til Kommissionens beretning, bind 3.

75 RB: 8. maj 2002.

Spørgsmålet om PET's brug af arbejdskartoteker er behandlet i PET's redegørelse fra marts 1998, hvor der bl.a. anføres følgende:⁷⁶

”Heller ikke omkring arbejdskartoteker i PET er der fastsat regler i lovgivningen. Det er således ikke reguleret, i hvilket omfang den enkelte medarbejder i arbejdsnotater eller lignende må notere navne ned, føre systematiske lister m.v., ligesom regeringserklæringen fra 1968 efter sit indhold alene vedrører spørgsmålet om egentlige registreringer.

I Kommissionsdomstolens beretning af 13. juli 1977 vedrørende visse forhold i Forsvarets Efterretningstjeneste er der anført følgende om arbejdskartoteker (side 13):

”Det bemærkes herved, at kommissionsdomstolen ikke deler det synspunkt, som fra flere sider er fremkommet under sagens behandling, hvorefter der ved bedømmelsen af lovligheden af en efterretningstjenestes registreringsvirksomhed skulle kunne ses bort fra personarkiver uden for den ”officielle” registratur. Det er rettens opfattelse, at ethvert egentligt personregister må anses for omfattet af de regler, der er fastsat om begrænsning af adgangen til registrering. Af det anførte følger modsætningsvis, at de enkelte sagsbehandlere for at kunne løse deres arbejdsopgaver må anses for beføjet til at opnotere og opbevare personnavne m.v. som led i arbejdet med verserende efterretningsmæssige sager, således at det ved en sags afslutning påses, at navnene destrueres eller - hvis registrering er hjemlet efter gældende regler - overføres til den centrale registratur.”

Anvendelsen af arbejdskartoteker har ved flere lejligheder været genstand for overvejelser i PET.

I 1984 blev der efter drøftelser med Wamberg-udvalget udarbejdet retningslinier for brugen af arbejdskartoteker i PET. Retningslinierne blev i marts 1985 godkendt af justitsministeren samt i november samme år godkendt i Regeringens Sikkerhedsudvalg.

Retningslinierne har følgende indhold:

”Udgangspunktet for brug af arbejdskartoteker er, at den enkelte medarbejder til støtte for sin hukommelse i den løbende efterforskning må have et ”kartotek” eller en liste med navne. Efterforskningen må inden for en rimelig tid føre til en afgørelse af, hvorvidt en person kan registreres eller ej.

76 *Redegørelse vedrørende dele af PET's virksomhed, s. 19 ff.*

Såfremt der ikke er registreringsgrundlag, må oplysningerne vedrørende den pågældende destrueres.

De efterfølgende retningslinier vedrører alene personnavne m.v. på danske statsborgere. Lister over navne på kilder, kontaktpersoner m.v. er ikke omfattet af disse retningslinier.

1. Til brug for den løbende efterforskning kan der oprettes arbejdskartoteker inden for enkeltstående sagsområder.
2. Arbejdskartotekerne må ikke indeholde oplysninger alene om lovlig politisk virksomhed.
3. Specielt for så vidt angår subversionsområdet gælder det, at der skal foreligge en rimelig begrundet mistanke om subversive aktiviteter, eller at sådanne aktiviteter efter almindelige erfaringer må forventes.
4. Sammenlægning eller koordineret anvendelse af arbejdskartoteker inden for forskellige sagsområder må kun finde sted efter politimesterens godkendelse.
5. Som hovedregel har kun den eller de medarbejdere, der er beskæftiget med det/de pågældende sagsområde(r) samt vedkommende afdelingsleder adgang til arbejdskartotekerne.

Det vil dog fortsat være tilladt, at sagsbehandlerne på andre sagsområder, når efterforskningen giver anledning hertil, konsulterer vedkommende sagsbehandler og i den anledning gør brug af arbejdskartotekerne.

Der ændres herved ikke ved regionernes praksis i forbindelse med personsikkerhedsgodkendelsessager (grundige undersøgelser).

6. Personoplysninger, der kan danne grundlag for registrering, skal, medmindre andet godkendes af politimesteren, registreres. Kontroludvalget orienteres efterfølgende om politimesterens beslutning. Dette er ikke til hinder for, at der i arbejdskartotekerne, beror henvisninger til registrerede sager.
7. Vedkommende afdelingsleder og sagsbehandler skal til enhver tid over for ledelsen kunne redegøre for arbejdskartotekernes personoplysningers relevans for en løbende efterforskning.
8. Det skal ved periodevis revision af arbejdskartotekerne mindst en gang om året og senest pr. 31. december sikres, at personoplysninger, der ikke længere er aktuelle, destrueres.

9. Efter hver revision af arbejdskartotekerne udarbejder vedkommende afdelingsleder en rapport med oplysning om antallet af bibeholdte ikke registrerede personoplysninger samt antallet af udtagne og destruerede personoplysninger i perioden siden sidste revision inden for det enkelte arbejdskartotek, der individualiseres ved angivelse af sagsområde. På grundlag heraf udarbejder den centrale revisionsafdeling en samlet beretning, der forelægges kontroludvalget på førstkommende møde efter den 1. februar det følgende kalenderår.

10. Politimesteren foretager med passende tidsintervaller uanmeldte inspektioner i de enkelte afdelingers kartoteker.””

Kommissionen har flere steder i beretningen beskæftiget sig med arbejdskartoteker, særligt i bind 3 om registrering.

7. FORHOLDET MELLEM JUSTITSMINISTERIET, PET OG FOLKETINGET

7.1. Forholdet mellem Justitsministeriet og PET

PET er og var en politienhed, organiseret under Rigspolitichefen. I en periode fra ultimo 1950 til medio 1958 har efterretningstjenesten dog været organiseret som selvstændigt embede, jf. nærmere kapitel 4.1. Uanset om tjenesten organisatorisk er placeret som et embede under Rigspolitichefen, således som den har været i størstedelen af den periode, som har Kommissionens interesse, eller har været et selvstændigt embede, har forholdet mellem Justitsministeriet og PET stedse været tæt.

Justitsministeren er øverste chef for politiet, jf. retsplejelovens § 109, og dermed også for PET. Skønt PET i formen er en politiafdeling som andre politiafdelinger, der ikke er knyttet til en bestemt politikreds, indtager PET naturligt en særstilling. PET's opgaver adskiller sig på en række punkter fra det arbejde, som andre politiafdelinger udfører. Teknisk set er det mest iøjnefaldende formentlig, at hovedopgaven for PET er *præventivt* arbejde og således at hindre de forbrydelser, som tjenesten er pålagt at efterforske.⁷⁷ Derudover er de forhold, som PET skal rette sin efterforskning imod, af ganske særlig karakter. Samvirket mellem disse særlige omstændigheder betyder, at PET's arbejde på mange måder adskiller sig fra "almindelige" politiafdelinger. PET skulle – og skal – bl.a. modvirke spionagevirksomhed og foretage undersøgelser af personer, der skal sikkerhedsgodkendes. De efterforskningsmidler, der har været anvendt i dette

77 Dette er naturligvis også en betydelig opgave for det almindelige politi, men for dette har efterforskning af allerede begåede forbrydelser en mere fremtrædende plads.

arbejde bringer i mange tilfælde PET tæt på de undersøgte eventuelle politiske, herunder fagpolitiske, aktiviteter, ligesom en registrering i PET af personer, som af den ene eller anden grund havde vakt tjenestens opmærksomhed, har været anset for nødvendig. Dette efterforskningsmiddel – registreringerne – har, i hvert fald for så vidt angår registreringer med oplysning om politiske forhold, stort set fra tjenestens oprettelse givet anledning til en del offentlig debat og debat i Folketinget.⁷⁸

Mellem PET og Justitsministeriet har der bestået tætte bånd. Dette er naturligt, når henses til den sensitive efterforskning, som PET udfører og risikoen for politiske implikationer, der følger heraf. I det omfang, at PET's efterforskning måtte rette sig mod eksempelvis personer med diplomatisk immunitet, kan udenrigspolitiske spørgsmål rejse sig, og det er også af denne grund nærliggende, at justitsministeren og dermed regeringen har en direkte kontakt til efterretningstjenesten.

Ministeriets departementschef og PET's chef har altid haft tætte arbejdsrelationer. PET's chef har haft såkaldt "direkte referat" til Justitsministeriet, hvilket indebar, at chefen forelagde forhold vedrørende PET's politimæssige virke direkte for Justitsministeriet – normalt departementschefen – og ikke rejste dem gennem Rigspolitichefen.⁷⁹

Niels Madsen har forklaret, at ingen i Justitsministeriets departement, ud over departementschefen og ministeren, fik særlig følsomme oplysninger fra PET.⁸⁰ Hvis det tætte samarbejde mellem departementschef og efterretningschef skal fungere effektivt, skal efterretningschefen selvsagt være velunderrettet om forholdene i PET. Det er Kommissionens indtryk, at kommunikationen med Justitsministeriet – og særligt ministeriets departementschef – skete ved tjenestens chef. I dennes fravær kunne en anden fra ledelsen kontakte ministeriet.

I en for PET gældende såkaldt "Beskrivelse af forbindelsen mellem PET og udlandet, ministerier, styrelser m.v." af 13. august 1982 anføres til illustration bl.a.:

78 Jf. afsnit 7.3 om kartoteksdebatten og afsnit 7.4 om Wamberg-udvalget.

79 I de perioder, hvor efterretningstjenesten var et selvstændigt embede, havde spørgsmålet om direkte referat ikke betydning.

80 Jf. RB: 24. februar 2000.

”B. Indenlandsk udgående post behandles således:

1. Al post til ministerier og styrelser underskrives af politimesteren. Dette gælder dog ikke uformelle fremsendelser af notitser, rapporter o.lign. Denne form for post samt underhåndsbreve skal dog ses af politimesteren inden afsendelsen.

...

II Telefoniske eller personlige henvendelser til ministerier og styrelser fra PET.

Henvendelser sker efter forudgående samråd med det juridiske referat. Dette gælder dog ikke kriminalinspektøren, der træffer aftale herom med politimesteren, subsidiært vicepolitimesteren.

...”

Forholdet mellem ministeriet og PET indebar også, at justitsministeren har kunnet meddele PET’s chef instrukser for PET’s arbejde. Heri er det tætte forhold til Justitsministeriet også betonet. I instruksen til PET fra november 1953 anføres således bl.a.:

”Det påhviler chefen for politiets efterretningstjeneste til enhver tid at holde justitsministeriet underrettet om alle forhold af betydning for landets indre sikkerhed og i det hele om alle forhold af væsentlig betydning inden for efterretningstjenestens virksomhed, derunder om de almindelige retningslinier, efter hvilke der arbejdes, og de fremgangsmåder, der tages i anvendelse. Alle almindelige instruktioner, der skriftligt eller mundtligt gives politikredsene, skal inden udsendelsen forelægges justitsministeriet. Om vigtigere enkeltsager og sager, der efter foreliggende særlige omstændigheder må påregnes at give anledning til offentlig kritik eller besværligheder, må justitsministeriet ligeledes fra første færd holdes underrettet.”

Efterretningstjenestens første chef, Ernst Brix, modtog i forbindelse med tjenestens oprettelse mundtlige instrukser fra justitsministeren.⁸¹

Justitsministeriets interesse i PET’s forhold har givet sig udslag i ministeriets udnævnelsespraksis, for så vidt angik tjenestens chef. Arne Nielsen efterfulgte E. Mogens Jensen som chef for PET i 1964 og ledede tjenesten til sin død i november 1970.⁸² Som Arne Niensens efterfølger blev Jørgen Skat-Rørdam udnævnt. Han kom fra en stilling i Justitsministeriet og havde her bl.a. gjort tjeneste som

81 Jf. ovenfor i afsnit 5.1.

82 E. Mogens Jensen efterfulgte Brix, da denne forlod tjenesten i 1957.

ministersekretær, men havde ingen efterretningsmæssig erfaring.⁸³ Alle senere chefer for PET er fundet blandt embedsmænd fra Justitsministeriet, i hvert fald indtil udnævnelsen af Hanne Bech-Hansen fra den 29. august 1988. Baggrunden for denne udnævnelsespraksis skal utvivlsomt findes i ministeriets ønsker om, at efterretningstjenesten blev ledet af personer, der havde en høj grad af forståelse for Justitsministeriets rolle og ønsker og de politiske implikationer, som tjenestens arbejde kunne indebære.⁸⁴ Dette bekræftes af Niels Madsens forklaring for Kommissionen. Han har om udnævnelsen af Skat-Rørdam til PET-chef og senere chefer bl.a. forklaret, at

”... det indgik i overvejelserne vedrørende Skat-Rørdam, at vidnet ønskede en chef for PET, som han kendte særligt som en, der havde god indsigt i Justitsministeriets arbejde og havde forståelse for og kunne vurdere hvilke sager i relation til PET, der ville være væsentlige for Justitsministeriet.”⁸⁵

Og videre

”... at det var en fordel for Justitsministeriet, at PET-chefer havde været tæt knyttet til ministeriet og derved havde en forståelse for, hvad ministeriet skulle holdes orienteret om. Både Mogens Jensen og Arne Nielsen havde været for længe væk fra ministeriet.”⁸⁶

Denne tætte kontakt mellem PET's ledelse og Justitsministeriet er af særlig betydning for Kommissionens vurdering af, om de retningslinjer, der gjaldt for PET's arbejde, har været overholdt. Som anført ovenfor er og var justitsministeren chef for politiet og dermed for PET (REA). Ministeren har uden anden hjemmel end det bestående over- og underordningsforhold haft beføjelse til at

83 Jf. RB: Skat-Rørdam, 22. november 2000.

84 Skat-Rørdam har bl.a. forklaret følgende vedrørende sin udnævnelse, RB: 22. november 2000: ”Man ønskede en fra Justitsministeriet for derved at sikre en tæt forbindelse mellem tjenesten og ministeriet. ... Det var klart, at Niels Madsen ønskede en tæt forbindelse til tjenesten. Vidnet tør ikke sige, om ministeriet ønskede en anden praksis i tjenesten i øvrigt.

Vidnet havde ikke samme baggrund som Arne Nielsen. Niels Madsen ønskede systemet gearret således, at chefen kunne holde ministeriet orienteret.”

85 Jf. RB: 24. februar 2000.

86 Jf. RB: 24. oktober 2001.

meddele efterretningstjenesten (ved dens chef) tjenestebefalinger.⁸⁷ Denne be-
føjelser er udnyttet ved de instrukser, som justitsministeren siden efterretnings-
tjenestens etablering har meddelt tjenestens chef. En tjenestebefaling (instruks)
kan kun forpligte myndigheden – PET – inden for lovens rammer,⁸⁸ men skal,
når der ikke er spørgsmål om dette, i øvrigt efterleves af myndigheden, med
mindre den strider mod forvaltningsretlige grundsætninger, f.eks. magtfordrej-
ningsgrundsætningen.⁸⁹ Da en tjenestebefaling (instruks) har sin hjemmel i det
blotte hierarkiske forhold mellem myndigheder, er der ikke krav om en særlig
vedtagelsesform (som for lovgivning) eller offentliggørelsesform (som for love
og bekendtgørelser),⁹⁰ og tjenestebefalingen kan fraviges med samtykke fra den
overordnede myndighed, der har udstedt befalingen. Ved bedømmelsen af PET's
forhold har det således væsentlig betydning, om Justitsministeriet har været ori-
enteret om disse forhold, og om ministeriet har godkendt en praksis eller en
bestemt adfærd, f.eks. visse efterforskningskridt mv.

Der er ikke tvivl om, at den tætte kontakt mellem PET's chef og Justitsmini-
steriets departement var reel og ikke blot organisatorisk. De skiftende chefer i
PET har samstemmende for Kommissionen forklaret, at de orienterede Justits-
ministeriet om alt af betydning.⁹¹ Hvornår noget har været af betydning måtte

87 Jf. f.eks. Max Sørensen, *Statsforfatningsret*, 2. udg. ved Peter Germer (Juristforbundets Forlag 1979), s. 213 og Alf Ross, *Dansk Statsforfatningsret* 2, 3. udg. ved Ole Espersen (Nyt Nordisk Forlag – Arnold Busck, 1980), s. 509.

88 Jf. Ross, *ibid.*, s. 507.

89 Der gælder således en lydighedspligt for offentligt ansatte. Det er almindeligt antaget, at lydigheds-
pligten ikke gælder for *klart ulovlige* tjenestebefalinger, og at den ansatte har både ret og pligt til at
ikke at efterkomme befalingen, jf. Gammeltoft-Hansen m.fl., *Forvaltningsret*, 2. udg. (Juristforbun-
det, 2003), s. 191. Er en tjenestebefaling *ulovlig* uden at være klart ulovlig, har den ansatte i første
omgang pligt til at gøre den foresatte opmærksom på problemet, men hvis befalingen fastholdes,
antages det almindeligvis, at der består en pligt til at efterkomme tjenestebefalingen, jf. Gammel-
toft-Hansen m.fl., *ibid.*, s. 194.

90 Jf. Max Sørensen, *Statsforfatningsret*.

91 De forskellige chefer har dog mødtes med Justitsministeriets departementschef efter forskellig ka-
dence. Skat-Rørdam har forklaret, at han var hos departementschefen omkring 1 gang om ugen
(RB: 22. november 2000), Ole Stig Andersen, at han kom i ministeriet omkring 2 gange om ugen
(RB: 11. november 2003) eller 2-3 gange om ugen (RB: 24. oktober 2000), Henning Fode, at han
kom hos departementschefen omkring hver 14. dag (RB: 16. april 2004) og Hanne Bech Hansen,
at hun talte med departementschefen et par gange om ugen (RB: 4. april 2001). Niels Madsen,
der var departementschef mens Skat Rørdam, Ole Stig Andersen og Fode (for en del af tiden) var
chefer for PET, har forklaret (RB: 24. oktober 2001.), "at intensiteten af møder med PET-cheferne
varierede meget. Vidnet havde et nært og fortroligt forhold til de nævnte PET-chefer, og vidnet

naturligvis i første række bero på PET-chefens skøn, men der kan ikke herske tvivl om, at de skiftende chefer var opmærksomme på det politisk følsomme ved tjenestens virke. Skat-Rørdam har eksempelvis forklaret bl.a.:

”Niels Madsen gav klart udtryk for, at vidnet skulle komme til ham, hvis der var noget. Hver gang, der var noget, som ministeriet burde orienteres om, tog vidnet til Niels Madsen i ministeriet, men han havde også telefonisk kontakt. ... De forhold, vidnet orienterede departementschefen om, kunne være noget, som Niels Madsen konkret havde spurgt om eller være noget, som han havde anmodet om at blive holdt orienteret om. Hvis der var optræk til større uroligheder, spurgte Niels Madsen, hvad PET vidste. ...

Vidnet bestræbte sig på at sikre, at der ikke kunne opstå problemer for ministeriet.”⁹²

Og videre

”Orienteringen af ministeriet havde stor betydning for, at ministeren var så godt orienteret som muligt, ikke mindst vedrørende forhold, der kunne blive af politisk interesse og kunne give anledning til spørgsmål i Folketinget.”⁹³

Ole Stig Andersen har ligeledes forklaret bl.a., at

”For det andet var de [Ole Stig Andersen og Niels Madsen] enige om, at ministeren på grund af sit politiske ansvar altid skulle holdes fuldt orienteret om alle forhold vedrørende PET’s virksomhed. ... han tror, at Niels Madsen ønskede en fra departementet i stillingen af hensyn til ministeren.”⁹⁴

mener ikke, at noget blev holdt hemmeligt for ham. Det er muligt, at de mødtes som forklaret af Ole Stig Andersen, men vidnet erindrer dog ikke, at de skulle have mødtes så hyppigt. Der var vel normalt møder et par gange om måneden. Vidnet har ikke haft indtryk af, at der skulle have været nogen kvalitetsforskel på orienteringen af ham fra de tre chefer. Ole Stig Andersen kom nok tiere i ministeriet end de andre.”

92 Jf. RB: 22. november 2000.

93 Jf. RB: 21. november 2001.

94 Jf. RB: 24. oktober 2000.

Henning Fode har tilsvarende forklaret bl.a.:

”Niels Madsen tilkendegav overfor vidnet, at han ønskede at blive holdt meget tæt orienteret. Baggrunden var, at området var politisk følsomt, og Niels Madsen måtte sikre sig, at ministeren ikke kom galt af sted. Orienteringen af Niels Madsen skete ved vidnets nævnelser hos Niels Madsen.”⁹⁵

Og videre:

”Normalt blev departementschefen kun indgående orienteret om sager, der havde politisk interesse eller kunne give problemer. Der var også tæt orientering om kon-traefterforskning, fordi der var mulige problemer med fremmede tjenester.”⁹⁶

Nævnelserne for departementschefen var mundtlige, og der blev ikke taget referat, heller ikke ved departementschefens eventuelle senere nævnelser for ministeren.⁹⁷ PET-chefens orientering af departementschefen kunne dog ske på grundlag af medbragte dokumenter, som PET-chefen tog med sig efter mødet.⁹⁸ Denne forelæggelsesform betyder, at der i det foreliggende skriftlige materiale ikke er mange sikre oplysninger om, hvad der er forelagt Justitsministeriet eller justitsministeren. I en arkivkasse fra PET⁹⁹ findes notater og andet materiale, hvoraf noget ifølge påtegninger eller fremsendelsesskrivelser angiveligt har været forevist Justitsministeriets departementschef. Materialet kan antyde karakteren af de informationer, som PET meddelte Justitsministeriet. Der er eksempler på, at notater og andet materiale er fremsendt til departementschefen. Materialet er tilbageleveret PET efter brug. De eksempler på materiale, hvorom departementschefen er blevet orienteret, modsvarer ret præcist de forhold, som omtales i instruksen fra 1953. Hvornår forhold er ”af betydning” eller hvornår enkeltssager er ”vigtigere”, beror på et skøn og kan næppe beskrives dækkende i generelle udsagn. Dog illustrerer materialet, at sager, der måtte være indenrigs- eller udenrigspolitisk følsomme, nævnes for Justitsministeriet.¹⁰⁰ Forhold, der

95 Jf. RB: 24. april 2001.

96 Jf. RB: 11. november 2003.

97 Jf. RB: Niels Madsen, 24. februar 2000.

98 Jf. RB: Hanne Bech Hansen, 4. april 2001.

99 PET, ujournaliseret sag.

100 Et Notat om ”De sovjetiske efterretningstjenesters brug af receptioner og andre sociale arrangementer” omhandler eksempler på denne brug og beskriver PET’s interesse for deltagere i sådanne arran-

involverer danske politikere, synes at blive nævnt.¹⁰¹ Også forhold vedrørende pressen synes at have interesse.¹⁰² Ministeriet synes at blive orienteret om mere generelle forhold af efterretningsmæssig interesse,¹⁰³ herunder om aktiviteter i visse af de politiske grupperinger, som PET overvågede.¹⁰⁴ Ofte er sagernes karakter blandet, således at flere hensyn kan begrunde en nævnelse.¹⁰⁵ Begrebet ”vigtigere enkeltsager” synes at spænde ret vidt. Muligvis var der i PET’s tidlige år en større tendens til at nævne enkeltsager for departementschefen.¹⁰⁶ Dette ville i øvrigt være naturligt, da reglerne for tjenesten var nye, og der kunne bestå en usikkerhed med hensyn til, hvorledes ministeriet forstod instruksens krav

-
- gementer, og synes efter sammenhængen, hvori det er fundet og dets udformning, at være anvendt ved en nævnelse formentlig i Justitsministeriet. Notatet har karakter af at skulle anvendes ”eksternt”. Notatet er kun dateret, men ikke signeret, heller ikke med medarbejdernummer. Til Justitsministeriet ses endvidere en indberetning om et møde (1951) med en chef for et tysk visumkontor, der ønskede samarbejde mhp. at tilvejebringe oplysninger af politisk karakter om personer, der ønsker tysk indrejse- og gennemrejsevisum. PET har endvidere orienteret departementschefen om en tidligere CIA-agent, Phillip Agee, der i bogform og på møder angiveligt afslørede CIA-agenter, herunder i Danmark.
- 101 En notits om, at to tidligere folketingsmedlemmer står på ”særdeles god fod” med to russiske ambassademedarbejdere, har været i Justitsministeriet. Ifølge påtegning fra Niels Madsen blev justitsministeren orienteret.
- 102 En ironisk skrivelse til PET fra en journalist, hvor han fremkommer med personoplysninger om sig selv, angiveligt fordi PET har udvist interesse for ham, er sendt til departementschefen efter aftale, og ifølge påtegning blev ministeren orienteret.
- 103 Feks. er en notits om nationalisme, neutralisme og pacifisme i Europa (1982) foranlediget af et møde om disse spørgsmål i Det Franske Institut for Internationale Anliggender i Paris, fremsendt til departementschefen. Det samme er tilfældet med PET’s oversættelse af et dokument ”Østblok-subversion rettet mod de 9 lande”. Ifølge påtegning fra Niels Madsen er justitsministeren orienteret. En notits om Verdensfredsrådets møde i Berlin i juli 1952 er sendt til Justitsministeriet.
- 104 På baggrund af det til rådighed værende materiale kan man ikke med sikkerhed udlede, i hvilket omfang Justitsministeriet blev orienteret om aktiviteter i de forskellige politiske partier. Der forefindes et eksempel på, at Justitsministeriets departementschef har modtaget referater af taler, afholdt af DKP’s partiformand Knud Jespersen i et lukket informationsmøde og af SF’s Aksel Larsen ved et fællesbestyrelsesmøde (1963). Det fremgår ikke, om materialet er forevist ministeren.
- 105 Eksempelvis er en landsretskendelse vedrørende telefonaflytning af Arne Herløv Petersen fremsendt til departementschefen. En notits om et møde vedrørende Tvind-sagen (1981) vedrørende den hidtidige og fremtidige efterforskning er muligvis overladt til Niels Madsen, da den er påført en håndskrevet angivelse ”NM”. En indberetning fra Den Danske NATO-repræsentation i Bruxelles til Udenrigsministeriet om forudsatte fredsmarcher, som indeholder oplysninger om visse staters syn på eventuelle modforholdsregler, er ifølge påtegning fra Niels Madsen forevist ministeren.
- 106 Der foreligger i materialet en orienteringsskrivelse (1952) til dep.ch. om en tysk statsborgers forhold. Pågældende nærede angiveligt kommunistiske sympatier.

om orientering.¹⁰⁷ Justitsministeriet er orienteret om sager om mulig spionage¹⁰⁸ og oplysninger om mulig uro¹⁰⁹ eller politisk vold,¹¹⁰ ligesom der er sket en orientering af ministeriet om organisationer eller grupperinger, der af PET måtte karakteriseres som yderligtgående.^{111 112}

I nogle sager eller begivenhedsforløb, der er behandlet af Kommissionen, findes en mere sikker viden om de informationer, der er meddelt Justitsministeriet og justitsministeren. I Kommissionens beretning bind 3 har Kommissionen nærmere redegjort for omstændighederne i forbindelse med en mikrofotoografering af PET's arkiv i årene 1969-1970 og om en hævdet deponering i den danske ambassade i Washington af filmspoler indeholdende mikrofilmoptagelserne eller dele heraf.

Der er ikke noget, der tyder på, at Justitsministeriets departementschef eller justitsministeren fik forelagt spørgsmålet om mikrofotoograferingen, mens den fandt sted.

Hvis det imidlertid som i bind 3 antages, at fotoograferingen særligt har været begrundet i sikkerhedsmæssige forhold i forbindelse med, at PET og dermed arkivet flyttede til nye lokaler på Hørhusvej, er det ikke påfaldende, at ministeriets ledelse ikke er orienteret.¹¹³ Fotoograferingen er i denne sammenhæng en administrativ, teknisk foranstaltning, der skulle sikre arkivet i forbindelse med transport, og der har ikke været nogen nødvendig anledning til at søge god-

107 Forelæggelsesskrivelse fra E. Mogens Jensen til dep.ch. Boas, om hvorvidt PET skriftligt kunne orientere Udenrigsministeriet om sit kendskab til et antal østdiplomater (1962). Der udbedes en ret detaljeret stillingtagen af departementschefen.

108 Oversigt over en navngiven persons søgen efter oplysninger om militære installationer.

109 En aktivitetsplan for en fredsgruppe med angivelse af demonstration omkring Christiansborg på senere tidspunkt er tilsendt departementschefen.

110 Notits om "Trækdyrenes Befrielsesfront" er sendt til departementschefen. Notitsen er vedhæftet et avisudklip fra *Ekstra Bladet*, hvori talsmanden for fronten citeres for, at man ikke håber, at det i kampen for en omvæltning skal blive nødvendigt at bruge våben.

111 Begrebsdannelsen er dog ikke altid lige sikker.

112 En notits om fmtl. Niels Schmidts (sign. N.S.) foreløbige orientering af justitsminister Ole Espersen om Europæisk Arbejderparti. Af notitsen fremgår, at Niels Madsen er orienteret. Endvidere findes en notits om en henvendelse til PET fra en faglig aktiv i anledning af flere henvendelser fra European Labor Committees. Ifølge påtegning fra Niels Madsen er justitsministeren orienteret (JM). I materialet findes et notat om PET's kendskab til nynazistiske aktiviteter i Danmark. Notatet er "signeret" *Politiets Efterretningstjeneste* og har karakter af at skulle benyttes "eksternt", f.eks. som orientering for Justitsministeriet.

113 Justitsminister Thestrup blev underrettet men først senere.

kendelse hertil. Det kan naturligvis ikke udelukkes, at fotograferingen har været omtalt for departementschef og minister, men dette har i så fald ikke efterladt sig synlige spor. Som det er nærmere beskrevet i bind 3 var udgifterne ved mikrofotograferingen betydelige. Det kan af denne grund heller ikke udelukkes, at Justitsministeriet evt. gennem Rigspolitichefen som bevillingsansvarlig myndighed har været orienteret om fotograferingen, men heller ikke spørgsmål af denne art har nødvendigvis skullet forelægges departementschefen eller ministeren.

I Kommissionens beretning bind 9 omtales PET's forsøg på i 1971 at hverve en navngiven trotskist. Forsøget endte med, at PET's forsøg blev afsløret og med, at såvel forsøget som billeder af to involverede polititjenestemænd fra PET blev offentliggjort i pressen. Hvervningsforsøget, som efter en senere sprogbrug formentlig bedst karakteriseres som et forsøg på penetrering, var ikke forelagt Justitsministeriet til godkendelse, hvorimod Justitsministeriet og ministeren blev grundigt orienteret efter afsløringen.¹¹⁴ Det fremgår videre af bind 4, at sagen om trotskisten var anledningen til, at PET strammede de interne regler for brug af kilder. Dette kan beskrives som begyndelsen til en proces med større opmærksomhed rettet mod vilkårene for dele af PET's arbejde, som afsluttedes med godkendelsen fra Regeringens Sikkerhedsudvalg i 1983 af "Retningslinjer vedrørende efterforskning på det politiske område". Disse retningslinjer foreskriver, at penetrering kun må foretages efter forudgående godkendelse fra Centralafdelingen, som altid vil forelægge spørgsmålet for den politisk ansvarlige minister. Retningslinjerne fra 1983 var ved deres ikrafttræden i vidt omfang en kodifikation af allerede gældende praksis i PET, men med præciseringer og videreudviklinger.¹¹⁵

Efter denne episode blev Justitsministeriet i stigende grad orienteret om planlagte kildeoperationer. I 1981 havde PET endog justitsministerens tilladelse til at indplante Anders Nørgaard som kilde i det anarkistiske miljø i Århus, jf. nærmere i bind 12, hvor spørgsmålet om, hvorvidt der bestod uklarhed om tilladelsens rækkevidde og spørgsmålet, om der forelå tilladelse til at indplante ham i SAP, behandles.¹¹⁶

I Kommissionens beretning bind 13 behandles PET's efterforskning mod og senere anholdelse af forfatteren Arne Herløv Petersen, der blev sigtet for over-

114 Se JM, ujournaliseret: Kasper Neergaard.

115 Jf. RB: Ole Stig Andersen, 24. oktober 2000 og RB: Ole Stig Andersen, 26. marts 2003, 10. juni 2003 og 11. november 2003.

116 Smst. behandles det forhold, at justitsminister Ole Espersen afviser at have givet tilladelse til at udvide tilladelsen til at anvende Anders Nørgaard ud over aktiviteterne i Århus.

trædelse af strfl. § 108. Sagen mod Arne Herløv Petersen blev afgjort ved et tiltalefravalg i april 1982. Som tidligere anført, er det Kommissionens indtryk, at sager af efterretningsmæssig interesse er nævnt for Justitsministeriet, og under dette begreb henhører selvsagt spørgsmål om overtrædelse af den ”milde spionageparagraf”, strfl. § 108. Det er Kommissionens indtryk, at Justitsministeriet var vel orienteret om PET’s efterforskning mod forfatteren. I den redegørelse til justitsministeren, som blev fremsendt fra PET på baggrund af anholdelsen af Arne Herløv Petersen, anføres f.eks. som begrundelse for, at PET indhentede departementschefens tilladelse til at skride til anholdelse, at der var truffet ”diverse resolutioner og aftaler” i sagen.¹¹⁷ Departementschefen blev eksempelvis også orienteret om aflytning af forfatteren.¹¹⁸

Sagen om Arne Herløv Petersen er bemærkelsesværdig, bl.a. fordi den er et sjældent dokumenteret eksempel på, at justitsministeren har resolveret om PET’s efterforskning i tiden før de nævnte retningslinjer fra 1983, der som anført foreskrev ministerens godkendelse af penetreringsaktioner. Sagen er også bemærkelsesværdig, fordi ministerens indgriben var rettet mod et for politiet almindeligt anvendt efterforskningsskridt (tvangsindgreb). Ministerens indgriben var fuldt legitimeret gennem det bestående over- og underordningsforhold mellem minister og PET.

Justitsministeren er rigets øverste anklager, jf. retsplejelovens § 98, stk. 1. Ministeren er dog ikke en del af den egentlige anklagemyndighed, der udgjøres af Rigsadvokaten, statsadvokaterne og politimestrene,¹¹⁹ og det er ikke og har ikke været sædvanligt, at justitsministeren bliver inddraget i spørgsmål om påtale. Disse spørgsmål afgøres normalt i den egentlige anklagemyndighed. I visse situationer er kompetence i påtalespørgsmål henlagt til justitsministeren. Således bestemmer straffelovens §§ 110 f og 118 a, at påtale efter bestemmelserne i straffelovens kapitel 12 altid og efter kapitel 13 i de fleste tilfælde sker efter justitsministerens påbud.

Som anført andetsteds er efterforskning af sager, der omhandler straffelovens kapitel 12 og 13 et kerneområde for PET. Straffelovens §§ 110 f og 118 a betyder derfor for en række for PET centrale sagstyper, at kompetencen til at beslutte, at der *skal* iværksættes strafferetlig forfølgning, tilkommer justitsministeren. Derimod tilkommer det den almindelige anklagemyndighed efter de alminde-

117 Redegørelsen er gengivet in extenso i bind 13.

118 Jf. det i note 105 anførte.

119 Jf. hertil Eva Smith m.fl., *Straffeprocessen 2. udgave* (Thomson, 2008), s. 108.

lige regler at beslutte, at sigtelse *ikke* skal rejses, eller at en rejst sigtelse skal opgives. Det kan selvsagt forekomme, at justitsministeren eller Justitsministeriet har tilkendegivet at man også ønsker denne slags sager forelagt, og det påhviler i denne situation pga. overordnede-undersøgningsforholdet den egentlige anklagemyndighed og PET at forelægge sagerne for ministerium eller minister.¹²⁰ Uanset om der har foreligget en sådan tilkendegivelse, vil sager af denne karakter kunne have en sådan efterretningsmæssig interesse, at de har skullet forelægges ministeriet efter reglerne i instruksen til chefen for PET.

I det for Kommissionen foreliggende materiale er der ikke mange eksempler på justitsministerens involvering i påtale spørgsmål. Et kendt eksempel er dog ministerens afgørelse i den førnævnte sag mod forfatteren Arne Herløv Petersen. I sagen, der er udførligt behandlet i Kommissionens beretning bind 13, traf ministeren bestemmelse om, at forfatteren skulle meddeles et tiltalefrafald for overtrædelse af straffelovens § 108. En beslutning efter § 110 f var nødvendig, da et tiltalefrafald retligt set er en sanktion (straf), og den sigtede skal derfor nødvendigvis anses for skyldig i den sigtelse, der meddeles tiltalefrafald for. Også i den i bind 6 omhandlede "Runa-sag" er der truffet afgørelse om tiltalerejsning efter § 110 f. I omtalen af PET's efterforskning mod Tvind i beretningens bind 9 er der også eksempler på justitsministerens stillingtagen til PET's efterforskning.

7.2. Forholdet mellem PET og regeringen

Regeringens tilsyn med PET førtes af justitsministeren, som i sin administration af PET udstedte instrukser og andre generelle skriftlige bestemmelser om PET's virksomhed. Dette overordnede-undersøgningsforhold er beskrevet ovenfor.

7.2.1. Regeringens Sikkerhedsudvalg

Ud over den justitsministerielle kontrol drøftedes PET's virksomhed på tværminterielt niveau i *Regeringens Sikkerhedsudvalg*, der med pauser indtil 1964 har

120 Se om de spørgsmål, som påtaleopgivelse, meddelt af Justitsministeriet, rejser Eva Smith m.fl., *Straffeprocessen*, s. 108 f.

fungeret siden starten af 1950'erne¹²¹ og har behandlet overordnede spørgsmål på det sikkerhedsmæssige område. Udvalget er ikke nedsat som et kontroludvalg for efterretningstjenesterne, men kan i praksis have haft en sådan funktion gennem den orientering, som udvalget har modtaget om forskellige forhold der har berørt tjenesternes virksomhed. Udvalget bestod i den for Kommissionen relevante periode af stats-, udenrigs-, justits- og forsvarsministrene, bistået af deres departementschefer og direktøren for Udenrigsministeriet, ligesom cheferne for PET og Forsvarets Efterretningstjeneste også var tilforordnet udvalget. Oprindeligt var udenrigsministeren formand for udvalget, men efter en ministermøderesolution af 13. oktober 1971 blev statsministeren formand. Deltagerkredsen ændredes ikke.

Udvalget mødtes efter behov. I perioden 1958¹²²-1989 har der været lange perioder uden møder, mens der omvendt har været andre perioder med hyppig mødeaktivitet.¹²³ Der har gennem tiden været flere forsøg på at indføre en mere regelmæssig og hyppig mødeaktivitet, uden at det dog tilsyneladende er lykkedes. Møderne blev som regel indkaldt af formanden for Embedsmandsudvalget for Sikkerhedsspørgsmål, jf. herom nedenfor.

I perioden 1958-1989 drøftede udvalget bl.a. PET's virksomhed generelt og det aktuelle trusselsbillede samt sager af mere løbende karakter som f.eks. Wambergudvalgets kompetence, registreringen af personer på østrejser og oprettelsen af et parlamentarisk kontroludvalg, ligesom udvalget blev orienteret om konkrete sager som f.eks. den såkaldte Blekingegadebande-sag, BZ-brigaden, sikkerheden under kommende statsbesøg og afslørede spioner. Udvalget drøftede, ændrede og godkendte endvidere udkast til generelle forskrifter for PET's virksomhed som f.eks. retningslinjerne vedrørende efterforskning på det politiske område (1983) samt PET's retningslinjer for brug af arbejdskartoteker (1985).

121 Udvalget synes dog kort tid efter sin oprettelse at være ophørt med at holde regelmæssige møder, se embedsmandsudvalget for sikkerhedsspørgsmål: "Notat til statsministeren", november 1963, JM P.O.-sag, hvor udvalget bl.a. henstillede til statsministeren, at regeringsudvalget genoptog sin mødeaktivitet og at justitsministeren blev gjort ansvarlig for bedømmelsen af, hvornår regeringsudvalget burde indkaldes til møde.

122 Hvorfra de første referater stammer.

123 Der findes ingen referater for møder i Regeringens Sikkerhedsudvalg mellem november 1967 og januar 1971. Der er jf. Kommissionens beretning bind 3 i stedet afholdt ad hoc-møder i en snævrere kreds bestående af statsministeren, udenrigsministeren, justitsministeren og forsvarsministeren.

7.2.2. *Embedsmandsudvalget for sikkerhedsspørgsmål*

Som supplement til Regeringens Sikkerhedsudvalg er nedsat *embedsmandsudvalget for sikkerhedsspørgsmål*, også kaldet Embedsmændenes Sikkerhedsudvalg, der fast bestod af departementscheferne for henholdsvis Statsministeriet, Justitsministeriet og Forsvarsministeriet, Udenrigsministeriets direktør samt cheferne for PET og FE.¹²⁴ Herudover deltog andre embedsmænd lejlighedsvis efter behov. Udvalget blev nedsat i 1958 og forberedte bl.a. møderne i Regeringens Sikkerhedsudvalg, men afholdt også møder uafhængigt af dette. Embedsmændenes Sikkerhedsudvalg mødtes således oftere end Regeringens Sikkerhedsudvalg, ca. en gang om måneden undtagen i sommerferien og ellers efter behov. I perioden 1978-1983 var mødefrekvensen dog væsentligt lavere, hvilket blev bemærket ved tiltrædelsen af en ny formand i begyndelsen af 1984, hvor formandskabet skiftede fra Udenrigsministeriets direktør til Statsministeriets departementschef.¹²⁵ Efter den ny formands ønske blev mødefrekvensen sat op, og tiden derefter har der været afholdt mellem 8 og 11 møder om året.

Udvalgets arbejdsområde er fastsat i nogle retningslinjer fra 2. juni 1958, som dengang blev tiltrådt af stats- og udenrigsminister H. C. Hansen. Om udvalgets kompetence bestemmer retningslinjerne, at udvalget skal holde Regeringens Sikkerhedsudvalg underrettet om sager af betydning for landets indre og ydre sikkerhed. Udvalget skal endvidere sikre koordinationen af arbejdet i den civile og den militære efterretningstjeneste og samarbejdet mellem de ministerier, som beskæftiger sig med sikkerhedsspørgsmål, hvilket bl.a. skal ske ved, at udvalgets medlemmer holder hinanden orienteret om sager af betydning for arbejdet med sikkerhedsspørgsmål. Embedsmandsudvalget kan afgive udtalelser og fremkomme med henstillinger til Regeringens Sikkerhedsudvalg. I retningslinjerne er det endelig fremhævet, at udvalget ikke har nogen udøvende myndighed, hvorefter ekspeditionen af de sager, der behandles i udvalget, fortsat skal ske gennem det relevante ressortministerium eller den pågældende efterretningstjeneste.

124 Statsministeriets departementschef blev først medlem af embedsmandsudvalget i 1972 efter statsministerens anmodning, angiveligt fordi statsminister Krag ønskede en stærkere indsats fra embedsmændenes side og større koordination af tjenesternes arbejde. RB: Eigil Jørgensen, 7. marts 2001.

125 Som nævnt havde formandskabet i Regeringens Sikkerhedsudvalg skiftet tilsvarende fra udenrigs- til statsministeren allerede i 1971.

På møderne drøftedes de sager, der blev forelagt udvalget af formanden, et medlem eller af Regeringens Sikkerhedsudvalg. Hvis et medlem af Embedsmændenes Sikkerhedsudvalg fandt, at en sag burde forelægges Regeringens Sikkerhedsudvalg, inden den havde været drøftet i embedsmandsudvalget, skulle Embedsmændenes Sikkerhedsudvalgs formand ifølge retningslinjerne underrettes herom. Af udvalgets referater for perioden 1969-1989 fremgår det, at udvalget bl.a. løbende er blevet orienteret om efterretningstjenesternes metoder, retningslinjer og ændringer i de organisatoriske forhold, ligesom man har drøftet bl.a. Wamberg-udvalgets kompetence, herunder Wamberg-udvalgets løbende forsøg på at få udvidet kompetencen, og vilkårene for visse sikkerhedsgodkendelser, herunder arbejds- og ansvarsdelingen mellem PET og rekvirerende styrelse eller ministerium. I forhold til Regeringens Sikkerhedsudvalg har Embedsmændenes Sikkerhedsudvalg endvidere haft en mere detaljeret drøftelse af konkrete sager som f.eks. enkelte sikkerhedsgodkendelser, afslørede agenter og kommende demonstrationer samt de eventuelle risici, man vurderede, at de indebar. Formanden for udvalget forelagde statsministeren referater fra Embedsmændenes Sikkerhedsudvalg og holdt i øvrigt statsministeren løbende orienteret om de sikkerhedsspørgsmål, som skulle behandles i dette.

7.3. Forholdet mellem Justitsministeriet og Folketinget

Særligt efterretningstjenestens registrering af politisk virksomhed har givet anledning til debat i offentligheden og i Folketinget. Under indtryk af erfaringerne fra besættelsestiden opstod i februar 1947 en kraftig debat i pressen om efterretningstjenestens arbejde, i hvilken forbindelse justitsministeren fastholdt behovet for, at politiet skulle have et værktøj til at bekæmpe ulovligheder.¹²⁶ Den offentlige debat førte til en folketingsdebat den 5. marts 1947. Under denne debat udtalte justitsministeren bl.a., at politiet i hvert fald ikke siden den 5. maj 1945 uden mistanke om forbrydelse eller planlægning af forbrydelse førte eller brugte kartotek over ustraffede danske borgeres lovlige politiske virksomhed, men ministeren forsvarede, at politiet interesserede sig for politiske bevægelser, spionage osv., og at politiet måtte have en vis margen til at arbejde på hypotetisk

126 Debatten er nærmere behandlet i Kommissionens beretning bind 2.

grundlag.¹²⁷ I cirkulæret af 31. maj 1947 fra Justitsministeriet, omtalt foran i kapitel 5.1, bestemtes bl.a.,

”De indkomne Oplysninger vil - forsaavidt der kan tillægges dem Betydning - være at registrere på sædvanlig Maade.. Sådant Registrering må ikke finde Sted alene på Grundlag af en Persons lovlige politiske Virksomhed; såfremt der fra tidligere Tid måtte findes Kartoteker eller lignende, hvori Registrering er sket alene på Grundlag af vedkommendes lovlige politiske Virksomhed vil sådant Oplysninger være at tilintetgøre.”

Cirkulærets forbud mod registrering alene på grund af *lovlig* politisk virksomhed lægger sig tæt op ad ministerens udtalelser i Folketinget og svarer i øvrigt til formuleringen i den senere regeringserklæring i 1968. Påbudet om at tilintetgøre materiale, der måtte være i strid med det indførte registreringsforbud, blev omgjort ved en skrivelse fra Justitsministeriet den 11. juni 1947. I Kommissionens beretning bind 6 er der nærmere redegjort for, hvorledes ministeriet den 4. maj 1948 ved en meddelelse tillod registrering af kommunister uanset cirkulæret fra 1947. Forholdet mellem ministerens udtalelser under debatterne i 1947 med den usikkerhed, der dog var heri, og den registreringspraksis, som Justitsministeriet tillod, blev ikke præciseret over for Folketinget. Cirkulæret fra 1947 blev som nævnt ophævet ved Justitsministeriets cirkulære og instruks af 24. januar 1952. Herved fastsattes nærmere bestemmelser om forholdet mellem de stedlige politimyndigheder og PET, og forbuddet mod registrering alene pga. lovlig politisk virksomhed blev ikke gentaget. Imidlertid udtalte justitsministeren under en forespørgselsdebat i Folketinget den 31. oktober 1952, at ”der her i landet ikke foretages registrering af personer blot på grund af deres politiske overbevisning,” men udtalte under en finanslovsdebat den 13. november 1952 tillige, at politiet måtte have opmærksomheden rettet mod personer, der kunne mistænkes for at kunne begå ”politiske forbrydelser”, og at der i den forbindelse nødvendigvis måtte ske en registrering.¹²⁸ I en redegørelse til formændene for Folketingets partier til et partiledermøde den 8. januar 1953 behandler justitsminister Helga Pedersen spørgsmålet om politiske registreringer. Redegørelsen påpeger nødvendigheden af en løbende overvågning af personer, der har tilsluttet sig en vis ideologi, men trækker samtidig en grænse således, at personer af ikke-kommu-

127 Se om folketingsdebatten og ministerens udtalelser i Kommissionens beretning bind 2.

128 Jf. nærmere Kommissionens beretning bind 2.

nistisk observans ikke måtte forvente overvågning og registrering af politiske årsager.¹²⁹ Spørgsmålet om politiske registreringer i efterretningstjenesten forblev dog også efter ministerens kontakt til partiformændene et varmt politisk emne.

Instruksen fra 1952 blev ophævet ved og erstattet af ”Instruks til chefen for politiets efterretningstjeneste” af 30. november 1953. Denne instruks har med en enkelt ændring været gældende i resten af den for Kommissionen relevante periode og i øvrigt til 1996. Instruksens gentog i det væsentlige formålsangivelserne fra 1952. Formålet var således bl.a. at overvåge, forebygge og modvirke foretagender og handlinger, som måtte antages at rumme en fare for rigets selvstændighed og sikkerhed og den lovlige samfundsorden. PET skulle således efterforske mod de i straffeloven kapitel 12 og 13 omhandlede forbrydelser, derunder spionage af enhver art, ligesom PET skulle bistå til planlægning og gennemførelse af forholdsregler til sikring mod spionage, sabotage, infiltration og indsamle og bearbejde oplysninger, der kunne være af betydning for løsningen af opgaverne. Der var ikke i instruksens forbud mod registrering af politiske tilhørsforhold.

I 1963-64 rejstes i tidsskriftet *Politisk Revy* kritik af PET’s registreringer, og i 1964 rejstes spørgsmålet om ”de politiske kartoteker” i PET af Det Radikale Venstre, og der fremkom en del spørgsmål fra folketingsmedlemmer om sagen. Sagen tog et omfang, der blev opfattet som et problem for regeringen. I januar 1964 redegjorde justitsministeren i Folketinget for instruksens til PET og understregede, at PET var pålagt at indskrænke registreringerne til det absolut påkrævede. Endvidere overvejede regeringen etableringen af et kontroludvalg. Der kan ikke herske tvivl om, at regeringens tiltag skal ses som et forsøg på at imødegå den stigende kritik af PET’s registreringer og et forslag fra SF om en undersøgelse af PET’s virksomhed. Der kan heller ikke herske tvivl om, at regeringen anså registreringer som et nødvendigt instrument i PET’s arbejde. Regeringens overvejelser om et kontrolorgan fik støtte af Socialdemokratiet, Det Konservative Folkeparti, Venstre og Det Radikale Venstre. De nærmere rammer for kontrolorganets virke måtte imidlertid fastlægges gennem vanskelige forhandlinger, hvor særligt de radikale ministre ønskede en begrænsning af registreringerne.¹³⁰ Resultatet af forhandlingerne blev, at justitsministeren i sommeren 1964 nedsatte ”Udvalget vedrørende politiets efterretningstjenestes registrering og videregivelse af oplysninger” – også benævnt Wamberg-udvalget (efter udvalgets

129 Justitsministerens redegørelse er nærmere behandlet i Kommissionens beretning bind 2 ad ”Helga Pedersen og partiformændene”.

130 Se nærmere herom Kommissionens beretning bind 2.

første formand amtmand A. M. Wamberg). Ved dette tiltag blev SF's forslag om en undersøgelse af PET's virksomhed afværget. Kritikken af de politiske registreringer fortsatte dog både i offentligheden og på Christiansborg og førte til omfattende makulering af sager i PET's arkiv.¹³¹ Spørgsmålet blev endvidere inddraget under regeringsforhandlingerne mellem V, K og R i januar 1968, hvor R foreslog en begrænsning af registreringerne. Der opnåedes ikke enighed herom, men de tre partier overlod det til justitsministeren at undersøge spørgsmålet om de hemmelige kartoteker og bestemmelser om disse. På denne baggrund fremkom regeringen den 30. september 1968 med sin erklæring, der bl.a. udtaler, at "registrering af danske statsborgere ikke længere må finde sted alene på grundlag af lovlig politisk virksomhed."

Siden regeringserklæringens fremkomst har spørgsmål om PET's registreringer været rejst flere gange af medlemmer af Folketinget. Allerede under Folketingets åbningsdebat den 3. oktober 1968 anmodede Sven Haugaard (R) justitsministeren om at bekræfte, at "al politisk registrering nu ophører", men fik svar fra statsminister Baunsgaard, der bl.a. udtalte, "at der kan herefter ikke finde registrering sted på grund af nogen form for legal politisk virksomhed."¹³² Spørgsmålet om betydningen af ordet "alene" i regeringserklæringen blev ikke omtalt. Det var heller ikke tilfældet i november 1968, hvor der blev stillet spørgsmål til forsvarsministeren om FE. Spørgeren henviste til, at "man er ophørt med personregistreringer, der er politisk begrundede."¹³³ Under den politiske debat om den såkaldte "Kejsergadesag" fremkom fra flere politikere udsagn om, at politisk registrering skulle være ophørt. Justitsministeren anførte bl.a., at "kun de, der er under rimelig mistanke for ulovlig politisk virksomhed, herunder naturligvis først om fremmest voldelig omstyrtelse af forfatningen el. lign., registreres." Ministeren bemærkede videre, "at siden erklæringen af 30. september 1968 finder registrering af danske statsborgere ikke længere sted alene på grundlag af lovlig politisk virksomhed."¹³⁴

Eksemplerne er blot nogle af en række eksempler på, at den almindelige opfattelse blandt folketingspolitikere (og muligvis generelt) i tiden efter regeringserklæringen var, at registrering af politiske oplysninger i PET var ophørt. Skiftende regeringer siden erklæringens fremkomst har ikke fundet anledning

131 Se nærmere herom Kommissionens beretning bind 3.

132 FT 1968-69, forh. sp. 235.

133 FT 1968-69, forh. sp. 1955.

134 FT 1969-70, forh. sp. 1396.

til at præcisere betydningen af ordet ”alene” eller redegøre for den registreringspraksis som fandt sted i PET.

7.4. Wamberg-udvalget

Det er ovenfor omtalt, hvorledes regeringen i 1964 nedsatte et kontrolorgan, det såkaldte Wamberg-udvalg. Kommissoriet for dette udvalg blev fastlagt i en skrivelse af 8. juni 1964 fra Justitsministeriet. I skrivelsen er bl.a. anført følgende:

”...
 Udvalget nedsættes af regeringen. Det består af en formand og 3 andre medlemmer. I udvalgets forhandlinger deltager en repræsentant for politiets efterretningstjeneste samt direktøren for udenrigsministeriet og departementscheferne i justitsministeriet og forsvarsministeriet. Det er alene udvalgets medlemmer, der afgør de udvalget forelagte sager.
 Udvalget har til opgave at føre tilsyn med politiets efterretningstjenestes registrering og videregivelse af oplysninger.
 Udvalget holdes underrettet om de til enhver tid fulgte retningslinier for registrering.
 I tilfælde, hvor efterretningstjenesten påtænker i anledning af forespørgsel fra en styrelse at videregive foreliggende oplysninger vedrørende enkeltpersoner, forelægges sagen forinden for udvalget til godkendelse af, at oplysningerne videregives. Tilsvarende forelæggelse sker, såfremt efterretningstjenesten påtænker til vedkommende styrelse at videregive modtagne oplysninger vedrørende personer, der allerede er godkendt til behandling af klassificerede sager.
 ...
 Ethvert spørgsmål vedrørende punkterne 3 og 4 kan af udvalget eller et medlem af dette forelægges for justitsministeren.
 ...”

Udvalgets kommissorium blev udvidet ved en udtalelse fra justitsministeren i Folketinget den 20. januar 1965, således at udvalgets kompetence tillige omfatter videregivelse af oplysninger til udenlandske myndigheder i visumanliggender.¹³⁵ Endvidere indledtes en praksis i begyndelsen af 1971, hvorefter nyregistreringer blev forelagt udvalget.¹³⁶

¹³⁵ Jf. FT 1964-65, forh. sp. 1912 og WU: referat af møde den 4. marts 1965.

¹³⁶ Jf. WU: Referat af møde, 1. februar 1971.

Det ses, at Wamberg-udvalget er *regeringens* kontroludvalg og ikke Folketingets. En eventuel uenighed mellem PET og Wamberg-udvalget om forståelsen af retningslinjerne for PET eller om spørgsmål om adgangen til at videregive oplysninger kan efter kommissoriets pkt. 6 forelægges justitsministeren til afgørelse. Udvalget er ikke ved kommissoriet tillagt særlige beføjelser i forhold til PET. Derimod kan udvalget rejse spørgsmål over for justitsministeren, og denne mulighed er også udnyttet af udvalget adskillige gange. Wamberg-udvalgets stemmeberettigede medlemmer indtog hurtigt efter sin nedsættelse en kritisk holdning til visse af de af PET anvendte registreringsgrunde. Embedsmændenes holdning hertil var, da spørgsmålet senere kom til drøftelse, at afgørelsen af, om udvalgets synspunkter kunne imødekommes, måtte tages af regeringen.¹³⁷

Udvalget afholdt sit første møde den 12. juni 1964. I de første møder i udvalget pågik en drøftelse, særligt med justitsministeriets departementschef, om den nærmere afgrænsning af udvalgets kompetence, bl.a. om omfangets af udvalgets indsigt i PET's sager og arbejdsmetoder. Endvidere rejste udvalget spørgsmål om nogle af PET's registreringsgrunde og registreringspraksis. Disse møder synes præget af nogle modsatrettede holdninger. På den ene side synes Justitsministeriets holdning ved departementschef Boas at være præget af et ønske om, at udvalget ikke skulle have andre oplysninger end de, udvalget efter kommissoriet med sikkerhed havde krav på. Heroverfor stod udvalgets ønske om en i forhold til ministeriets opfattelse videregående information.¹³⁸ Et resultat af drøftelserne blev bl.a., at udvalget fik adgang til at udtage stikprøver blandt PET's sager, men således at Justitsministeriet og PET havde adgang til at nedlægge veto mod en stikprøve.¹³⁹

Møderne i Wamberg-udvalget fremtræder generelt forholdsvis udramatiske, om end der har været møder af mere konfrontatorisk karakter. Udvalget tog stilling til spørgsmål om udlevering af oplysninger, gennemgik stikprøvesager og drøftede forskellige spørgsmål af betydning for efterretningstjenesten. Udvalgets stemmeberettigede medlemmer forholdt sig dog kritisk over for omfanget

137 Jf. WU: Referat af møde, 12. januar 1967. På et møde mellem justitsministeren og udvalget den 26. februar 1967 imødekom ministeren i et vist omfang udvalgets ønsker. Udvalget fastholdt dog et ønske om yderligere begrænsning i PET's registreringer, jf. WU: Referat af møde, 26. februar 1967.

138 På et møde i udvalget den 11. december 1964, hvor justitsministeren deltog, tilkendegav et af udvalgets medlemmer, at udvalget havde en fornemmelse af at stå som garanter for noget, de ikke kunne garantere. Han henviste i den forbindelse til, at offentlighedens opfattelse af udvalget var, at dets kompetence var videregående, jf. WU: Referat af møde, 11. december 1964.

139 Stikprøveordningen er detaljeret gennemgået i bind 3.

af PET's registrering og registreringsgrundene.¹⁴⁰ Udvalget blev holdt løbende orienteret om revision af PET's registreringer, og særligt registreringsgrundene – og navnlig registrering som følge af ”østrejer” – gav anledning til fortsatte drøftelser. Afgrænsningsspørgsmål vedrørende udvalgets kompetence opstod fortsat af og til, og udvalgsreferaterne efterlader det indtryk, at spørgsmålet fik mindre betydning efter, at Niels Madsen afløste Boas som Justitsministeriets departementschef den 1. juli 1968. Allerede på udvalgets møde den 3. december 1968 tilkendegav Niels Madsen således, at ministeriet stillede sig velvillig over for et ønske fra udvalget om at blive bekendt med PET's efterforskningskridt og metoder.¹⁴¹ Dette ønske var tidligere blevet afvist af Boas.

I tiden efter regeringserklæringen blev PET afæsket svar på bl.a. status for revision og makulering af materiale, men også i hvilket omfang der ville blive bevaret materiale, hvis der forelå andet end blot politiske oplysninger.¹⁴² Svaret fra PET's chef var i sådanne tilfælde en understregning af betydningen af ordet ”alene” i regeringserklæringen. Spørgsmålet om registrering pga. østrejer var som anført ovenfor til jævnlig drøftelse i udvalget, men også andre registreringer af politisk indhold blev mødt med en vis skepsis af udvalgets stemmeberettigede medlemmer. Efterhånden blev det tillige opfattelsen blandt disse, at der bestod et misforhold mellem PET's registreringspraksis på den ene side og den almindelige opfattelse af denne praksis på den anden side. Der fremkom fra disse medlemmer et ønske – som blev fremsat ved flere lejligheder – om, at Folketinget fik en nærmere orientering.¹⁴³ Der er imidlertid ikke eksempler på, at de skiftende justitsministre i Folketinget nærmere har redegjort for PET's registreringspraksis og implikationerne af ordet ”alene” i regeringserklæringen.

Særligt i de første år efter udvalgets nedsættelse pågik en meningsudveksling mellem udvalgets stemmeberettigede medlemmer og Justitsministeriet om udvalgets kompetencer og forståelsen af udvalgets kommissorium. Disse pro-

140 På et møde i udvalget den 4. februar 1966 udtalte et medlem af udvalget, at det var medlemmets indtryk, at der registreredes i videre omfang end oplyst af justitsminister Hækkerup i Folketinget den 21. maj 1964, jf. WU: Referat af møde, 4. februar 1966. På det følgende møde anførte både Arne Nielsen og Boas, at de af medlemmet anførte eksempler på registrering var i overensstemmelse med de fastsatte retningslinjer, jf. WU: Referat af møde, 21. marts 1966. Et andet medlem af udvalget anførte, at der fortsat bestod en konflikt mellem justitsministerens udtalelser i Folketinget og en konstateret registrering, jf. anf.st.

141 Jf. WU: Referat af møde, 3. december 1968.

142 Jf. f.eks. WU: Referat af møde, 3. december 1968.

143 Jf. som eksempel herpå WU: Referat af møde, 22. marts 1972.

blemstillinger nedtonedes, efterhånden som samarbejdet mellem PET, Justitsministeriet og udvalget udvikledes. I tiden efter regeringserklæringen i 1968 havde udvalget, ministeriet og PET nogle meningsudvekslinger om forståelsen af regeringserklæringen, og om PET's registreringspraksis var i overensstemmelse hermed. Disse spørgsmål fandt tilsyneladende også en løsning, skønt der fra udvalgets stemmeberettigede medlemmer vedholdende var et ønske om en nærmere offentlig orientering fra ministeren om registreringsspørgsmålet. Formentlig fordi der mellem Wamberg-udvalget og efterretningstjenesterne var etableret et fungerende samarbejde, ophørte direktøren for Udenrigsministeriet og departementscheferne i Justitsministeriet og Forsvarsministeriet efterhånden med at deltage i udvalgets almindelige møder. Denne proces pågik i perioden 1974 til 1976. Endvidere overgik opgaven som sekretær for Wamberg-udvalget, der hidtil var varetaget af en embedsmand fra Justitsministeriet, til PET. Antallet af møder mellem udvalg og justitsminister aftog ligeledes. Når udvalget mødtes med justitsministeren, deltog styrelsescheferne imidlertid også.

7.5. Den sikkerhedspolitiske Kontaktgruppe

Den sikkerhedspolitiske Kontaktgruppe bestod af repræsentanter fra Statsministeriet, Udenrigsministeriet, Forsvarsministeriet, Justitsministeriet, Forsvarskommandoen, FE, PET og Civilforsvaret. Gruppen blev besluttet oprettet i 1974 – i første omgang uden deltagelse af Justitsministeriet og PET, som heller ikke var regelmæssige deltagere i møderne. Gruppen drøftede sikkerhedsspørgsmål med henblik på en krigssituation. De forskellige styrelser var typisk repræsenteret på kontorchefniveau eller lignende.¹⁴⁴

¹⁴⁴ Se PET, emnesag.

Del 3. RETSGRUNDLAGET FOR PET'S VIRKE

I denne del af bindet gennemgås i kort form de regler og retningslinjer, der i særlig grad har været af betydning for PET's arbejde. Gennemgangen kan ikke være udtømmende, og for en mere detaljeret analyse af reglerne henvises til speciallitteraturen samt til de i beretningens bind 15 trykte juridiske notater. Endvidere redegøres kort for organer, der udøver kontrol med PET.

8. RETSGRUNDLAGET FOR PET'S VIRKSOMHED

Der findes ingen generel lov om danske efterretningstjenester, og PET har således ikke noget særskilt lovgrundlag, og der har ikke før 1998 været tale om at skabe et særligt lovgrundlag.¹⁴⁵ Retsgrundlaget for PET's virke udgøres som for andre offentlige myndigheder af love, bekendtgørelser og cirkulærer, hvortil kommer instrukser og særlige retningslinjer mv.

PET's virke skal som alle andre myndigheders endvidere ske inden for de rammer, der er fastsat af den danske grundlov. Det betyder, at en række bestemmelser, som sikrer bl.a. borgernes frihed, boligens ukrænkelighed, brev- og telefonhemmeligheden, ytringsfrihed, forsamlings- og foreningsfrihed, skal respekteres i forbindelse med PET's virke. De samme rettigheder er endvidere beskyttet i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (1950), som ganske vist først blev inkorporeret i dansk ret i 1992, det vil sige efter den periode, som primært er relevant for Kommissionens overvejelser, men som har været folkeretligt bindende for Danmark siden konventionens ikrafttræden i september 1953.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Justitsministeriet nedsatte i april 1998 et udvalg vedrørende Politiets og Forsvarets Efterretningstjenester ("Wendler Petersen udvalget"), der som sin ene hovedopgave skal gennemgå regelgrundlaget for PET og overveje behovet for og udformningen af en mere samlet regulering af efterretningstjenestens virksomhed. Udvalget skal endvidere overveje en række spørgsmål og på dette grundlag udforme forslag til regler omkring registrering af personoplysninger og organisationer samt behandlingen og opbevaringen af tjenesternes oplysninger herom samt borgernes adgang til at få oplysning om, hvorvidt de er registreret i efterretningstjenesternes registre mv.

¹⁴⁶ Se betænkning nr. 1220 af april 1991 om Den europæiske Menneskerettighedskonvention og dansk ret, s. 62 ff.

8.1. Straffelovens kap. 12 og 13

Ifølge ”Instruks til chefen for politiets efterretningstjeneste” af 30. november 1953, som, med en enkelt ændring, har været gældende i resten af den for Kommissionen relevante periode og i øvrigt til 1996, har PET's opgave været:

”...at overvåge, forebygge og modvirke foretagender og handlinger, som må antages at rumme en fare for rigets selvstændighed og sikkerhed og den lovlige samfundsorden, herunder i første række de i straffelovens kapitler 12 og 13 omhandlede forbrydelser.”

De straffelovsbestemmelser, der har som formål at beskytte landets sikkerhed, findes først og fremmest i straffelovens kap. 12 og 13. Bestemmelser herom blev optaget i straffeloven af 1930. Efter den tyske besættelse 1940-1945 fik en række af bestemmelserne en ny udformning ved lov nr. 225 af 7. juni 1952. Baggrunden for en ændret formulering af disse lovbestemmelser og udformningen af en række nye bestemmelser var erfaringerne i forbindelse med retsopgøret efter besættelsen, der viste, at straffelovens kap. 12 og 13 – der har rod i ældre bestemmelser i straffeloven af 1866 – ikke opfyldte forventningerne til en moderne straffelov på dette område. Ikke mindst savnedes bestemmelser om denne særlige besættelsessituation, ligesom bestemmelsernes strafferammer viste sig at være mindre hensigtsmæssige.

I 1948 nedsatte justitsministeren et udvalg, som i 1949 kunne afgive sin betænkning om forslag til ændringer i straffelovens kap. 12 og 13.¹⁴⁷ Ofte omtales forslagene og den deraf følgende lovændring i 1952¹⁴⁸ som ”femtekolonnenloven”.¹⁴⁹ I lovudvalgets betænkning fremførtes i øvrigt netop den betragtning som bærende for det nye lovgrundlag, at erfaringen fra Anden Verdenskrig viste, at ideologierne havde fået en voksende betydning, og at mange havde sat hensynet til en

147 Betænkning afgivet af det af Justitsministeriet nedsatte udvalg til overvejelse af forslag til ændringer i borgerlig straffelov, navnlig kapitlerne 12 og 13 .

148 Lov nr. 225 af 7. juni 1952.

149 Der var dog allerede i samtiden protester mod denne betegnelse, da den blev opfattet som misvisende under hensyn til, at en række af lovforslagets bestemmelser blot udgjorde en revision af tidligere bestemmelser, der havde været gældende siden straffeloven blev vedtaget i 1930, og nogle af dem havde sågar rødder tilbage til straffeloven af 1866. Disse betragtninger blev støttet af justitsministeren, RT 1950/51, Folketinget, sp. 2918.

bestemt ideologi over hensynet til den stat, som de i kraft af deres tilhørsforhold havde en loyalitetspligt overfor.

8.1.1. *Forbrydelser mod statens selvstændighed og sikkerhed*

Straffelovens kap. 12 (§§ 98-110 f) rummer bestemmelserne om forbrydelser mod statens selvstændighed og sikkerhed, hvor beskyttelsesinteressen er statens sikkerhed. Den strafbare virksomhed kan betegnes under ét som landsforræderi, dvs. understøttelse af fremmede, fjendtlige magter. Landsforræderi kan f.eks. bestå i krigsanstiftelse, femtekolonne-virksomhed og anden bistand til fjenden, erhvervsmæssigt samarbejde med fjenden, spionage og anden ulovlig efterretningsvirksomhed.

§ 98 vedrører den, der ”foretager en handling, der sigter til ved udenlandsk bistand, magtanvendelse eller trussel herom at bringe den danske stat eller nogen del heraf under fremmed herredømme”. Bestemmelsen beskytter den danske stats integritet og suverænitet mod ydre og indre angreb.

§ 99 straffer den, der foretager en handling, der tilsigter at påføre den danske stat krig, besættelse eller andre fjendtligheder (blokader o. lign.) eller som i øvrigt virker for at krænke, hvad loven kalder ”statens bestemmelsesfrihed” ved udenlandsk bistand.

Efter § 100 straffes den, der ved offentlige udtalelser tilskynder til eller fremkalder fare for fjendtlige forholdsregler mod den danske stat, mens § 101 straffer den, der bistår fjenden med forberedelse af krig, besættelse eller andre fjendtligheder, og § 102 opregner en række tilfælde af strafbar bistand til fjenden under krig eller besættelse.

Straffelovens §§ 107 og 108 om *spionage* er de bestemmelser, der i praksis har spillet den største rolle. § 107 vedrører den, der i en fremmed magts eller organisations tjeneste giver oplysning om forhold, der af hensyn til danske interesser bør holdes hemmelige. Bestemmelsen vedrører spionage og har i nogle tilfælde ført til domfældelser, således f.eks. i 1959 af en dansk diplomat (Blechingberg), der havde udleveret hemmeligt stemplede dokumenter til polske efterretningsagenter.¹⁵⁰ Et andet eksempel fra 1960 vedrører en række personer, der bl.a. havde udleveret kort over danske befæstningsværker til fremmede agenter.¹⁵¹

150 U 1959.718 Ø. Blechingberg blev tillige dømt for overtrædelse af § 108.

151 U 1960.896 H. Også dømt for overtrædelse af § 108.

§ 108 angår den, der i øvrigt foretager handlinger, ”hvorved fremmed efterretningsvæsen sættes i stand til eller hjælpes til umiddelbart eller middelbart at virke inden for den danske stats område.” Bestemmelsen omfatter al strafbar efterretningsvirksomhed, der ikke rammes af spionagebestemmelsen i § 107, det vil sige dels efterretningsvirksomhed rettet mod Danmark, men vedrørende forhold, der ikke skal holdes hemmelige, eller hvis hemmeligholdelse i hvert fald ikke er påkrævet af hensyn til danske stats- eller samfundsinteresser, dels efterretningsvirksomhed, som retter sig mod andre stater, men ikke direkte berører danske stats- eller samfundsinteresser. Indsamling og sammenstilling af ellers frit tilgængelige oplysninger er også omfattet af bestemmelsen, hvis indsamlingen mv. sker til brug for fremmed efterretningsvæsen, hvorved det sættes i stand til eller hjælpes til at virke inden for den danske stats område til fare for danske eller fremmede stats- eller samfundsinteresser eller herværende enkeltpersoners liv eller sikkerhed. Det antages, at etablering af kontakt med en fremmed efterretningsstjeneste er en *grundlæggende* del af gerningsindholdet, hvilket dog ikke er det samme som, at det er nok til at ifalde strafansvar.¹⁵² Afgrænsningen af det strafbare område er herudover uskarp, men antages fortrinsvis at rette sig mod den hemmelige og mere systematiske indsamling og sammenstilling af oplysninger, mens enkelte lejlighedsvis udtalelser til fremmed efterretningsvæsen derimod nok falder udenfor.¹⁵³

I bind 13 er der nærmere redegjort for den oven for omtalte sag mod Arne Herløv Petersen. Et centralt punkt i denne sag var forståelsen af straffelovens § 108.

Efter § 109 straffes den, som giver oplysning om hemmelige rådslagninger i sikkerhedsspørgsmål, mens § 110 handler om forfalskning eller bortskaffelse af genstande af sikkerhedsmæssig betydning. §§ 110 a – c angår ulovlig fotografering mv., neutralitetskrænkelser og overtrædelse af forbudsbestemmelser til værn for forsvars- og neutralitetsforanstaltninger. § 110 f, der nærmere er omtalt ovenfor i kapitel 7.1 bestemmer, at kompetencen til at bestemme, at der skal rejses påtale efter kapitlet ligger hos justitsministeren. Begrundelsen for denne ordning er, at der er tale om forholdet til fremmede magter.¹⁵⁴

152 Vagn Greve m.fl.: *Kommenteret straffelov – Speciel del*, 9. omarbejdede udgave (Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2008), s. 16.

153 Ibid.

154 Vagn Greve m.fl., *Kommenteret straffelov – Speciel Del*, s. 6.

8.1.2. Forbrydelser mod statsforfatningen og de øverste statsmyndigheder

Straffelovens kap. 13 (§§ 111-118 a) indeholder bestemmelser om forbrydelser mod statsforfatningen og de øverste statsmyndigheder mv. Kapitel 13 tager sigte på handlinger, der angriber eller truer statens indre sikkerhed og den demokratiske samfundsorden, eller som hindrer eller undergraver folkestyrets funktioner. Bestemmelserne i kapitlet angår handlinger, der sigter på at forandre statsforfatningen ved udenlandsk bistand eller ved magtanvendelse eller trussel herom (§ 111), forbrydelser mod statsoverhovedet (§ 112), mod Folketingets sikkerhed eller frihed (§ 113), støtte til subversive korps mv. (§ 114), forhindring af valg (§ 116) eller offentlige myndigheders frie udøvelse af deres virksomhed (§ 118).

Af særlig interesse er § 114, som dog undergik en betydelig revision i 2002 – dvs. efter Kommissionens kommissorium. Indtil ændringen i 2002 var bestemmelsen i det væsentlige en videreførelse af ”uroloven”¹⁵⁵ fra 1934. Efter straffelovens § 114, stk. 1, straffedes den, som deltog i eller ydede væsentlig økonomisk eller anden væsentlig støtte til korps, gruppe eller sammenslutning, der havde til hensigt ved magtanvendelse at øve indflydelse på offentlige anliggender eller fremkalde forstyrrelse af samfundsordenen. Efter bestemmelsens stk. 2 straffedes endvidere den, som deltog i en ulovlig militær organisation eller gruppe. § 114 supplerede straffelovens § 111 (”den, som foretager en handling, der sigter til ved udenlandsk bistand, ved magtanvendelse eller trussel derom at forandre statsforfatningen eller sætte den ud af kraft, straffes med fængsel indtil på livstid”) ved at udbygge værnet mod samfundsomvæltninger med et forbud mod *sammenslutninger*, der har tilkendegivet en samfundsomstyrtende hensigt eller må antages at have en sådan.

Straffelovens § 141, der i øvrigt ikke er placeret i kapitel 12 eller 13, fastsætter straf for den, der vidende om nogen af de i §§ 98, 99, 102, 106, 109, 110, 111, 112 og 113 omhandlede og visse andre forbrydelser ikke gør, hvad der står i hans magt for at forebygge forbrydelsen evt. ved anmeldelse til øvrigheden. Det er dog en forudsætning for straf, at den pågældende forbrydelse bliver begået eller forsøgt.

¹⁵⁵ Lov nr. 123 af 28. april 1934.

8.2. Instrukser og andre interne tjenestebefalinger for PET

8.2.1. Instrukser og cirkulærer

Ovenfor i dette bind er beskrevet, hvorledes PET er underlagt justitsministerens instruktionsbeføjelse. I afsnit 5.1 er der nærmere redegjort for indholdet af instrukserne fra justitsministeren til chefen for PET og i afsnit 7.1 for instruksernes karakter af tjenestebefalinger.

Det har påhvilet PET i sit virke at efterleve de af ministeren meddelte instrukser – skriftlige eller mundtlige – med mindre instruksen måtte være klar ulovlig, jf. nærmere i afsnit 7.1.

8.2.2. Retningslinjer vedrørende efterforskning på det politiske område (1983)

Den 7. februar 1983 udstedte chefen for PET ”Retningslinjer vedrørende efterforskning på det politiske område”. Retningslinjerne fremtræder som interne retningslinjer, men var forinden forelagt af justitsministeren i Regeringens Sikkerhedsudvalg, der godkendte retningslinjerne med enkelte bemærkninger.¹⁵⁶ Hovedpunkterne i retningslinjerne angik forståelsen af registreringsgrundene af personer, regler for gennemførelse af baggrundsundersøgelser i forbindelse med sikkerhedsgodkendelse, regler for registrering af organisationer, regler om arbejdsnotater, regler om overvågning, herunder penetrering, regler for brug af kontaktnet, angivelse af PET's opgaver fsva. demonstrationer og forholdene på arbejdsmarkedet.

Retningslinjerne er optrykt in extenso i Kommissionens beretning bind 3.

8.2.3. Interne tjenestebefalinger i øvrigt

Ud over de nævnte centralt fastsatte cirkulærer og instrukser mv. består reguleringen af PET's virksomhed af en række mere interne tjenestebefalinger både for politiet generelt og mere specifikt fastsatte for PET. Se hertil ovenfor i kapitel 5.2.

¹⁵⁶ Se hertil Kommissionens beretning bind 3 og Politiets Efterretningstjeneste, *Redegørelse vedrørende dele af PET's virksomhed*, s. 11.

I 1984 blev der efter drøftelser med Wamberg-udvalget udarbejdet et sæt retningslinjer for brugen af arbejdskartoteker i PET. Retningslinjerne blev efterfølgende godkendt af justitsministeren i marts 1985 og forelagt og godkendt af Regeringens Sikkerhedsudvalg i november samme år. Udgangspunktet efter disse retningslinjer er, at den enkelte sagsbehandler i den løbende efterforskning må udarbejde et kartotek eller liste med navne til støtte for sin hukommelse. Sagsbehandleren skal på grundlag af efterforskningen inden for en ”rimelig tid” afgøre, om personer på navnelisten kan registreres eller ej. Hvis det ikke er tilfældet, skal oplysningerne om den pågældende destrueres. Der skal foretages periodevis revision af arbejdskartotekerne mindst én gang om året og senest pr. 31. december med henblik på at vurdere, om de indeholdte personoplysninger skal destrueres eller registreres.

Retningslinjerne for brugen af arbejdskartoteker vedrører kun personnavne mv. på danske statsborgere, mens lister over navne på kilder, kontaktpersoner mv. ikke er omfattet. Som for registrering med angivelse på tromlerne gælder også for arbejdskartotekerne, at de ikke må indeholde oplysninger alene om lovlig politisk virksomhed. For at forhindre en ”skjult” registrering er der fastsat detaljerede procedurer for sammenlægning eller koordineret anvendelse af arbejdskartoteker inden for forskellige sagsområder og andre sagsbehandlers adgang til ”fremmede” arbejdskartoteker” samt kartotekernes opretholdelse og revision.

8.3. Retsplejelovent

Grundlovens § 72 omhandler privatlivets fred og beskytter borgerne mod husundersøgelse, undersøgelse af breve og andre papirer, aflytning af telefonsamtaler mv. Centralt for forståelsen af denne bestemmelse er, at beskyttelsen ikke er absolut, men at der ved lov kan gøres undtagelse fra beskyttelsen, således at ransagning, indgreb i meddelelshemmeligheden mv. under visse omstændigheder kan ske.

Ved en række bestemmelser i retsplejelovent er der således fastsat bestemmelser om gennemførelse af sådanne indgreb: de såkaldte straffeprocessuelle tvangsindgreb.

8.3.1. Indgreb i meddelelshemmeligheden

Telefonaflytning og brud på post- og telegrafhemmeligheden sammenfattes i dansk retspleje under begrebet ”indgreb i meddelelshemmeligheden”. Reglerne om gennemførelse af disse indgreb findes i retsplejeloven og har i tidens løb undergået en del ændringer.

I 1914 og 1917 indgik politiet og telefonselskabet KTAS aftale om, at politiet under visse omstændigheder kunne få oplysninger om eller aflytte samtaler. En instruks herom blev udfærdiget i 1938 (ændret i 1947), men en egentlig lovhjemmel til at foretage telefonaflytninger blev først indført efter grundlovsændringen i 1953, hvorved der med § 72 skete en udvidelse af den hidtidige beskyttelse af borgerne mod ransagning og beslaglæggelse til også at omfatte brud på post-, telegraf- og telefonhemmeligheden. Retsplejeloven indeholdt allerede regler om brud på post- og telegrafhemmeligheden (§ 750), men der savnedes regler om telefonaflytning.

Ved lov nr. 202 af 11. juni 1954 blev § 750 a derfor indsat i retsplejeloven:

”Det kan ved rettens kendelse bestemmes, at der af vedkommende telefonadministration skal gives politiet adgang til aflytning af telefonsamtaler til og fra bestemte telefoner indenfor et nærmere angivet tidsrum, når der:

- 1) er påviselig grund til at antage, at der over dem gives meddelelser fra eller til nogen, der mistænkes for en af de forbrydelser, de omhandles i straffelovens kapitler 12, 13 (...), og det
- 2) må antages, at aflytningen vil være af væsentlig betydning for forbrydelsens opklaring.” (...)

Udgangspunktet var, at retten ved en forudgående kendelse skulle give tilladelse til telefonaflytning. Det fulgte imidlertid af § 750 a, stk. 2, at politiet, når der er ”øjensynlig fare for at øjemedet ville forspildes, dersom retskendelse skal afventes,” kunne foretage en aflytning og indhente retskendelsen efterfølgende, men dog kun når mistanken vedrørte en forbrydelse, som omhandles i straffelovens §§ 98, 99, 102, 106-110 og 111-113, eller som i øvrigt medfører fare for menneskers liv eller velfærd eller for betydelige samfundsværdier.

PET har gennem tiden benyttet rumaflytning som efterforskningsmiddel. Rumaflytning kan foregå enten ved radiotransmission eller via telefonlinjerne – i sidstnævnte tilfælde etableres den ved hjælp af teleselskaberne. Før 1972 fandtes der ingen regler i dansk lovgivning om politiets adgang til at bruge rumaflytning som efterforskningskridt. Samtidig med, at man i 1972 skærpede reglerne om beskyttelsen af privatlivets fred ved bl.a. at gøre det strafbart uberettiget at

foretage hemmelig aflytning eller optagelse af andres samtaler mv. ved hjælp af et apparat på ikke frit tilgængelige steder, blev der indsat en ny bestemmelse i retsplejeloven (§ 750 c), som gav politiet adgang til at foretage rumaflytning under lignende betingelser som for telefonaflytning. I modsætning til reglerne for telefonaflytning og de andre indgreb i meddelelshemmeligheden, var der ikke hjemmel til at iværksætte rumaflytning, før der forelå en retskendelse fra retten.

Reglerne om indgreb i meddelelshemmeligheden blev ændret i 1985,¹⁵⁷ hvorved betingelserne for at opnå tilladelse til at foretage indgreb i meddelelshemmeligheden blev samlet og ensrettet for de fleste indgreb. Fremover skulle et indgreb i meddelelshemmeligheden være af afgørende betydning for efterforskningen, før det kunne tillades. Indgrebene måtte endvidere kun foretages i sager, hvor efterforskningen angik *særlig grove lovovertrædelser*, herunder lovovertrædelser med en strafferamme på seks års fængsel eller derover, visse andre straffelovsovertrædelser, samt forsætlige overtrædelser af straffelovens kapitel 12 eller 13. Kravene til den forbrydelse, der efterforskedes, blev endvidere skærpet for rumaflytning, idet dette indgreb kun måtte foretages i forbindelse med efterforskningen af en forbrydelse, som havde medført eller kunne medføre ”fare for menneskers liv eller velfærd eller for betydelige samfundsværdier”.

8.3.2. *Agents provocateurs og (andre) eksterne kilder*

Som det øvrige politi gør også PET udstrakt brug af forskellige former for kilder i sin efterforskning. I PET's begrebsverden opereres der med en række betegnelser for forskellige udenforstående, civile aktører, der bistår PET, men som ikke er tjenestegørende i PET.

Brugen er kilder, meddelere, penetranter mv. er ikke lovreguleret. Derimod indeholder retsplejelovens § 754 a-e detaljerede regler om politiets brug af agents provocateurs. Reglerne er indført ved en ændring af retsplejeloven i 1986.

Ved agent provocateur-virksomhed forstås ifølge § 754 a, at *politiet* som led i en efterforskning af en lovovertrædelse foranlediger, at der tilbydes bistand til eller træffes foranstaltninger med henblik på at tilskynde nogen til at udføre eller fortsætte lovovertrædelsen.

Udgangspunktet efter loven var, at agent provocateur-virksomhed i almindelighed *ikke* er tilladt, jf. § 754 a, stk. 1, men i sager, hvor der forelå en *særlig*

¹⁵⁷ Reglerne fandtes herefter (og findes fortsat) i retsplejelovens §§ 780-791.

bestyrket mistanke om, at en lovovertrædelse, som efter loven kunne straffes med fængsel i mindst seks år eller derover (eller grov skattesvig), var ved at blive begået eller forsøgt begået, og ville andre efterforskningsskridt ikke være egnede til at sikre bevis i sagerne, kunne retten tillade brug af agents provocateurs.

Efterforskningen af overtrædelser af straffelovens kapitel 12 og 13 er undtaget fra reglernes anvendelsesområde, jf. § 754 e. Således er PET's brug af agents provocateurs som udgangspunkt ikke underlagt retsplejelovens regler herom.

Begrundelsen for at undtage PET's virksomhed fra retsplejelovens regler var ifølge Strafferetsplejeudvalget, hvis betænkning nr. 1023/1984 ligger til grund for reglerne, at efterforskningen på dette område som regel er af "særegen karakter". Med det menes bl.a., at efterforskningen på dette område kan være overordentlig langvarig, og at afsløring af de kriminelle aktiviteter undertiden vil forudsætte, at der kan udøves agentvirksomhed under andre betingelser, end det efter udvalgets opfattelse er acceptabelt ved andre lovovertrædelser. Det blev også anført, at efterforskningen undertiden retter sig mod "eksterritoriale personer" (diplomater) og ikke munder ud i en straffesag, men kun i et diplomatisk skridt. Af disse grunde mente udvalget, at det var en "uomgængelig nødvendighed", at efterforskningen kan holdes fuldstændig hemmelig.¹⁵⁸ Udvalget fandt dog ikke, at politiet ved efterforskningen af overtrædelse af straffelovens kapitel 12 og 13 (i praksis PET) var ubundet af regler. Udvalget anførte således i den i note 158 nævnte betænkning s. 154:

"En sådan begrænsning af reglernes anvendelsesområde betyder ikke, at politiets benyttelse af agenter som led i efterforskningen af overtrædelser af straffelovens kapitel 12 og 13 (...) vil kunne ske uden nogen form for begrænsning og regulering, men blot at de af udvalgets foreslåede nye begrænsninger og reguleringer ikke finder anvendelse i de omhandlede sager. Hertil kommer, at der af justitsministeriet som hidtil vil blive udøvet en særlig, direkte kontrol med politiets efterretnings-tjenestes virksomhed."

Udvalget har ikke nærmere anført, hvilke begrænsninger der gælder vedrørende anvendelse af agenter inden for efterforskning af forbrydelser efter straffelovens kapitel 12 og 13.

¹⁵⁸ Strafferetsplejeudvalgets betænkning 1023 om politiets indgreb i meddelelshemmeligheden og anvendelse af agenter, 1984, s. 153.

Retsplejelovens § 754 b, stk. 2, bestemte, at alene polititjenestemænd måtte virke som agents provocateurs. Denne begrænsning gjaldt ikke for (PET's) efterforskning af overtrædelse af straffelovens kapitel 12 og 13, jf. § 754 e.

At PET's anvendelse af agents provocateurs ikke er omfattet af retsplejelovens regler, er dog ikke ensbetydende med, at der ikke findes formelle retningslinjer på dette område. I PET's "Retningslinjer vedrørende efterforskning på det politiske område" af 7. februar 1983, der er omtalt ovenfor og gengivet i bind 3, er fastsat regler om anvendelse af penetranter, som i visse tilfælde kan komme til at udøve agent provocateur-virksomhed:

8.4. Anden lovgivning

8.4.1. Forvaltningsloven og offentlighedsloven

Den offentlige forvaltning er bl.a. reguleret af forvaltningsloven og offentlighedsloven, der bl.a. indeholder regler om *aktindsigt*. Hvor forvaltningslovens aktindsigtsregler gælder for parter i en forvaltningssag, gælder offentlighedsloven for "enhver".

Offentlighedsloven gælder imidlertid ikke for sager inden for strafferetsplejen (uanset om der er tale om verserende eller afsluttede sager), hvortil størstedelen af PET's virksomhed hører.¹⁵⁹ I de få tilfælde, hvor efterretningstjenestens virksomhed ikke er en del af strafferetsplejen, f.eks. i sager om sikkerhedsgodkendelse, giver offentlighedsloven mulighed for, at aktindsigt alligevel kan afslås, hvis f.eks. hensynet til statens sikkerhed eller til forebyggelse, opklaring og forfølgning af lovovertrædelser efter en konkret vurdering med afgørende vægt taler herimod. Efter PET's og Justitsministeriets opfattelse vil det i almindelighed skade efterretningstjenestens virksomhed at give aktindsigt, hvorfor det til stadighed har været tjenestens faste praksis (godkendt af Justitsministeriet som rekursmyndighed) at afslå at give aktindsigt i oplysninger, som efterretningstjenesten har om en person. For at undgå modsætningslutninger giver man heller

159 Justitsministeriets afgørelse af 21. juli 1998 i klagesag vedrørende aktindsigt, refereret i FOU nr. 98.176, ombudsmandssag om "Aktindsigt Afslag på oplysning om hvorvidt Politiets Efterretningstjeneste har registreret oplysninger om den pågældende".

ikke oplysning om, at man *ikke* er i besiddelse af oplysninger om en bestemt person.¹⁶⁰

Reglerne om aktindsigt efter forvaltningsloven gælder kun for *afgørelsessager*, hvortil den politimæssige efterforskning, herunder den personregistrering, som foretages af PET, ikke blev regnet.¹⁶¹ Endvidere gælder reglerne om partsaktindsigt ikke i verserende sager om strafferetlig forfølgning. Der er dog en vis adgang for en part i en *afsluttet* straffesag til at blive gjort bekendt med sagens dokumenter, hvis det er rimeligt begrundet af hensyn til varetagelse af den pågældendes interesser, og hensynet til forebyggelse, opklaring og forfølgning af lovovertrædelser eller særlige hensyn til beskyttelse af den sigtede, vidner eller andre ikke taler imod. Afgørelsen om aktindsigt i afsluttede straffesager træffes af den myndighed, der har truffet den administrative beslutning i straffesagen, dvs. normalt anklagemyndigheden. Dette ville normalt være en anden myndighed end PET.

8.5. Grundloven

PET er som alle andre dele af den offentlige forvaltning underlagt grundloven, herunder de principper, der går under samlebetegnelsen ”borgerlige rettigheder,” der tildeler statens borgere individuelle rettigheder og skal beskytte dem mod overgreb navnlig fra statsmagten, men også indeholder direktiver, der er styrende for udformningen af love og andre forskrifter. De rettigheder, der mest afgørende lægger begrænsninger på PET's virke, er § 72 om meddelelseshemmeligheden og § 78 om foreningsfrihed, som begge vil blive omtalt nærmere nedenfor. Af betydning er også § 77 om ytringsfrihed og § 79 om forsamlingsfrihed.

160 FOU nr. 98.176, ombudsmandssag om ”Aktindsigt. Afslag på oplysning om hvorvidt Politiets Efterretningstjeneste har registreret oplysninger om den pågældende”.

161 Justitsministeriets afgørelse af 21. juli 1998 i klagesag vedrørende aktindsigt, refereret i FOU nr. 98.176, ombudsmandssag om ”Aktindsigt Afslag på oplysning om hvorvidt Politiets Efterretningstjeneste har registreret oplysninger om den pågældende”.

8.5.1. Meddelelshemmeligheden – § 72

Grundlovens § 72 handler om boligens ukrænkelighed og beskytter privatlivets fred ved at indrømme personer (både fysiske og juridiske) retten til at være i fred på et bestemt sted (den såkaldte ”husfred”). Udover husfreden beskytter grundlovens § 72 også mod indgreb i meddelelshemmeligheden ved at kræve, at sådanne indgreb for at være lovlige som udgangspunkt skal ske efter retskendelse. Bestemmelsen er sålydende:

”§ 72. Boligen er ukrænkelig. Husundersøgelse, beslaglæggelse og undersøgelse af breve og andre papirer samt brud på post-, telegraf- og telefonhemmeligheden må, hvor ingen lov hjemler en særegen undtagelse, alene ske efter retskendelse”.

Bestemmelsen har mere eller mindre bevaret sin oprindelige udformning bortset fra, at ”brud på post-, telegraf- og telefonhemmeligheden” blev tilføjet ved grundlovsændringen i 1953 som yderligere beskyttelsesværdige elementer af privatlivets fred.

8.5.2. Foreningsfriheden – § 78

Grundlovens § 78 angår den enkeltes ret til at danne en forening og beskyttelsen af foreningen mod statslig kontrol. Enhver har efter denne bestemmelse ret til at danne en forening uden først at skulle indhente tilladelse hertil.

Friheden til at danne foreninger gælder dog kun for foreninger med *lovligt øjemed*. Foreninger, der har et ulovligt formål, er ikke beskyttet af grundloven. Grundloven fremhæver i den forbindelse særligt foreninger, der virker ved eller søger at opnå deres mål ved vold, anstiftelse af vold eller lignende strafbar påvirkning af anderledes tænkende (§ 78, stk. 2). Sådanne foreninger er ikke tilladte og bliver de alligevel dannet, eller anvender ellers lovlige foreninger de nævnte midler for at opnå deres mål, skal de opløses ved dom. Se i øvrigt nedenfor i kapitel 9.

8.5.3. *Andre bestemmelser: ytringsfriheden og forsamlingsfriheden*

Af betydning som ramme om PET's virke er endvidere navnlig bestemmelserne om ytringsfrihed (§ 77) og forsamlingsfrihed (§ 79).

Ifølge grundlovens § 77 er enhver berettiget til på tryk, i skrift og tale at offentliggøre sine tanker, dog under ansvar for domstolene.

Forsamlingsfriheden i grundlovens § 79 supplerer ytringsfriheden i det omfang, at den individuelle ytring fremkommer i en forsamling. En forsamling er en flerhed af mennesker, der er samlet på samme sted og til samme tid med et fælles formål.¹⁶² Efter grundlovens § 79 har borgerne ret til at forsamle sig ubevæbnede uden først at søge tilladelse.¹⁶³ Forsamlinger under åben himmel kan dog forbydes, når de udgør en fare for den offentlige fred, jf. grundlovens § 79, 3. pkt.

Politiet har efter grundloven udtrykkelig ret til at overvære offentlige forsamlinger, jf. § 79, 2. pkt.

8.6. Menneskerettighederne

Ud over den beskyttelse af den personlige integritet/privatlivets fred og rettigheder som ytrings- og foreningsfriheden, som følger af grundloven som beskrevet ovenfor, er disse rettigheder også beskyttet i internationale og regionale menneskerettighedsinstrumenter.

8.6.1. *Internationale konventioner*

Menneskerettighederne fandt deres første internationale, politiske udtryk i Verdenserklæringen om Menneskerettigheder fra 1948, der afspejler det internationale samfunds konsensus omkring menneskerettighedernes omfang og indhold.

¹⁶² Henrik Zahle, *Dansk Forfatningsret 3, Menneskerettigheder*, 3. udgave (Chr. Ejlers Forlag, 2003), s. 123.

¹⁶³ At der stilles krav om forudgående anmeldelse af en planlagt forsamling er på den anden side ikke i strid med grundloven.

De fleste af disse rettigheder blev senere kodificeret i to FN-konventioner¹⁶⁴ af 16. december 1966, henholdsvis Den Internationale Konvention om Borgerlige og Politiske Rettigheder og Den Internationale Konvention om Økonomiske, Sociale og Kulturelle Rettigheder. Danmark har undertegnet og ratificeret begge konventioner.¹⁶⁵ Opfyldelsen af forpligtelserne efter konventionen om borgerlige og politiske rettigheder overvåges af FN's Menneskerettighedskomité ved eksamination af rapporter afgivet af de forskellige stater og behandling af klager. Danmark har anerkendt FN's Menneskerettighedskomités kompetence til at modtage og behandle individuelle klagesager vedrørende konventionen om borgerlige og politiske rettigheder.

Konventionen om borgerlige og politiske rettigheder, *artikel 17*, foreskriver, at ingen må udsættes for vilkårlig eller ulovlig indblanding i sit privatliv eller familieliv, sit hjem eller sin brevvæksling, eller for ulovlige angreb på sin ære og sit omdømme. Stk. 2 sikrer enhver lovens beskyttelse mod den nævnte indblanding eller angreb. I henhold til *artikel 22* har enhver ret til foreningsfrihed uden andre begrænsninger end sådanne, som er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfund af hensyn til statens eller den offentlige sikkerhed mv. Endelig kan nævnes beskyttelsen af menings- og ytringsfriheden i *artikel 19*, som indeholder nogenlunde samme begrænsninger som foreningsfriheden omtalt ovenfor.

8.6.2. Den Europæiske Menneskerettighedskonvention

Den Europæiske Menneskerettighedskonvention fra 1950, der blev ratificeret af Danmark den 31. marts 1953 (og senere vedtagne tillægsprotokoller), har haft større gennemslagskraft i Danmark og andre europæiske lande end FN's menneskerettighedsinstrumenter. Det skyldes konventionens klagesystem (Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol). Menneskerettighedsdomstolens praksis har i flere tilfælde ført til ændringer i lovgivning og administrative forskrifter.

164 De to konventioner er – modsat Verdenserklæringen – folkeretligt bindende for de kontraherende stater.

165 FN's internationale konvention om borgerlige og politiske rettigheder blev tiltrådt af Danmark med virkning fra den 23. marts 1976, se bekendtgørelse nr. 30 af 29. marts 1976 (Lovtidende C). FN's internationale konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder blev tiltrådt af Danmark med virkning fra den 3. januar 1976, se bekendtgørelse nr. 5 af 14. januar 1976 (Lovtidende C).

Konventionen blev inkorporeret i dansk ret i 1992.¹⁶⁶ Højesteret havde dog allerede forud for inkorporeringen af menneskerettighedskonventionen fastslået i en række domme, at der bestod en pligt for danske domstole og andre myndigheder til så vidt muligt at lægge konventionen og den praksis, som knytter sig hertil, til grund ved fortolkningen af dansk ret.¹⁶⁷

Konventionens bestemmelser er bredt formuleret, men er blevet fortolket og tilpasset udviklingen i de europæiske retssystemer gennem praksis fra Domstolen, som særligt efter 1980 begyndte at få et væsentligt omfang. Menneskerettighedsdomstolen benytter sig af en såkaldt ”dynamisk fortolkningsstil”, der indebærer, at den i en del tilfælde er gået længere end en streng fortolkning af konventionens ordlyd og forarbejder ellers kunne føre til.

En central bestemmelse er artikel 8 om beskyttelsen af privatlivets fred:

Respekt for privatlivets fred

”Artikel 8

Stk. 1. Enhver har ret til respekt for sit privatliv og familieliv, sit hjem og sin korrespondance.

Stk. 2. Ingen offentlig myndighed kan gøre indgreb i udøvelsen af denne ret, undtagen for så vidt det sker i overensstemmelse med loven og er nødvendigt i et demokratisk samfund af hensyn til den nationale sikkerhed, den offentlige tryk-
hed eller landets økonomiske velfærd, for at forebygge uro eller forbrydelse, for at beskytte sundheden eller sædeligheden eller for at beskytte andres ret og frihed.”

”Retten til korrespondance” indebærer i henhold til Menneskerettighedsdomstolens praksis en ret til meddelelshemmelighed, herunder også en beskyttelse mod aflytning af telefoner og registrering af teleoplysninger, selvom det ikke direkte fremgår af bestemmelsens ordlyd.¹⁶⁸

Privatlivets fred efter menneskerettighedskonventionen er ligesom grundlovens § 72 ikke nogen absolut rettighed. Hvor der efter grundloven kan gøres indgreb i husfred og meddelelshemmelighed efter retskendelse eller særskilt lovhjemmel, skal privatlivets fred mv. efter artikel 8, stk. 2, således afvejes over for andre samfundsmæssige vigtige hensyn som f.eks. den nationale sikkerhed

166 Lov nr. 285 af 29. april 1992 om Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med senere ændringer.

167 Jf. U1989.928H, U 1990.13H og U 1990.181H.

168 Se bl.a. sagerne: *Klass and others v. Germany*, Judgement of 6 Sept. 1978 samt *Malone v. UK*, Judgement of 2 August 1984.

og forebyggelse af uro eller forbrydelser – hensyn, der spiller en væsentlig rolle i relation til PET's virksomhed.¹⁶⁹ Endvidere skal indgrebet være hjemlet i lov og ”nødvendigt i et demokratisk samfund.”

Kravet om lovhjemmel indebærer ikke altid, at der skal være tale om en ”lov” i formel forstand – også relevant national domspraksis, sædvaneret og administrative forskrifter kan efter omstændighederne opfylde kravet om lovhjemmel, hvis de er udtryk for retligt bindende normer. Kravet om lovhjemmel indeholder endvidere krav om, at hjemlen skal være tilstrækkelig *tilgængelig* (”accessible”) til, at borgeren under de givne omstændigheder skal have et realistisk indtryk af, hvilke regler der er anvendelige i en given sag. Hjemlen skal være *præcis* nok til, at borgeren kan indrette sin adfærd efter den og med en rimelig grad af sikkerhed forudse konsekvenserne af en given handling. Det udtrykkes af Domstolen som et krav om, at loven skal være forudselig (”foreseeable”).

Indgrebet skal forfølge et af de legitime formål, som er angivet i artikel 8, stk. 2, bl.a. hensynet til rigets sikkerhed og forebyggelse af uro og forbrydelse, og indgrebet skal være ”nødvendigt i et demokratisk samfund.” Her indrømmes staten et vist skønmæssigt spillerum (”margin of appreciation”), som afhænger af indgrebets karakter sammenholdt med formålet for indgrebet.

Artikel 10 beskytter ytringsfriheden:

Ytringsfrihed

”Artikel 10

Stk. 1. Enhver har ret til ytringsfrihed. Denne ret omfatter meningsfrihed og frihed til at give eller modtage meddelelser eller tanker, uden indblanding fra offentlig myndighed og uden hensyn til grænser. Denne artikel forhindrer ikke stater i at kræve, at radio-, fjernsyns- eller filmfortagender kun må drives i henhold til bevilning.

Stk. 2. Da udøvelsen af disse frihedsrettigheder medfører pligter og ansvar, kan den underkastes sådanne formelle bestemmelser, betingelser, restriktioner eller straffebestemmelser, som er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfund af hensyn til den nationale sikkerhed, territorial integritet eller offentlige sikkerhed, for at forebygge uorden eller forbrydelse, for at beskytte sundheden eller sædeligheden, for at beskytte andres gode navn og rygte eller rettigheder, for

169 Lignende forbehold for samfundsmæssige hensyn genfindes i konventionens bestemmelser om religionsfrihed (artikel 9), ytringsfrihed (artikel 10) og forenings- og forsamlingsfrihed (artikel 11), om end de ikke er helt enslydende. Alle indeholder dog en henvisning til national sikkerhed.

at forhindre udspredelse af fortrolige oplysninger, eller for at sikre domsmagtens autoritet og upartiskhed”.

Artikel 11 regulerer forsamlings- og foreningsfriheden:

Forsamlings- og foreningsfrihed

”Artikel 11

Stk. 1. Enhver har ret til frit at deltage i fredelige forsamlinger og til foreningsfrihed, herunder ret til at oprette og slutte sig til fagforeninger for at beskytte sine interesser.

Stk. 2. Der må ikke gøres andre indskrænkninger i udøvelsen af disse rettigheder end sådanne, som er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfund af hensyn til den nationale sikkerhed eller den offentlige tryghed, for at forebygge uro eller forbrydelse, for at beskytte sundheden eller sædeligheden eller for at beskytte andres rettigheder og friheder. Denne artikel skal ikke forhindre, at der pålægges medlemmer af statens væbnede styrker, politi eller forvaltning lovlige indskrænkninger i udøvelsen af disse rettigheder.”

9. REGERINGSERKLÆRINGEN FRA 1968 OG LOVLIG POLITISK VIRKSOMHED

9.1. Indledning

Regeringserklæringen udtalte som anført andetsteds, at "... registrering af danske statsborgere ikke længere må finde sted alene på grundlag af lovlig politisk virksomhed" og ikke mindst denne erklæring har dannet grundlag for drøftelser om, hvorledes det til stadighed sikres, at borgernes ret til at udøve lovlige politiske aktiviteter ikke bliver krænket – eller kan blive oplevet som krænket – i forbindelse med varetagelsen af PET's opgaver.

I det følgende behandles spørgsmål om forståelsen af begrebet "lovlig politisk virksomhed".

9.2. Lovlig politisk virksomhed

Lovlig politisk virksomhed er ikke et entydigt begreb. Det er således ikke klart, om der med begrebet sigtes til lovligheden af den politiske målsætning, f.eks. et partis langsigtede politiske mål, som kan være lovlige eller ulovlige, eller til den aktivitet, der udøves for på (længere) sigt at opnå et politisk mål. En sådan aktivitet kan være lovlig eller ulovlig, uanset om det politiske mål i øvrigt er lovligt.

Selv om lovlig eller ulovlig politisk virksomhed må forstås som hinandens modsætninger, kan en beskrivelse af ulovlig politisk virksomhed tænkes klarere at udskille tilfældegrupper af politisk aktivitet, der i sig selv lovligt kunne være mål for en registrering.

9.2.1. Ulovlig politisk virksomhed

Centralt i forståelsen af begrebet ”lovlig politisk virksomhed” er grundlovens § 78 om foreningsfriheden. Bestemmelsen er sålydende:

”§ 78. Borgerne har ret til uden forudgående tilladelse at danne foreninger i ethvert lovligt øjemed.

Stk. 2. Foreninger, der virker ved eller søger at nå deres mål ved vold, anstiftelse af vold eller lignende strafbar påvirkning af anderledes tænkende, bliver at opløse ved dom.

Stk. 3. Ingen forening kan opløses ved en regeringsforanstaltning. Dog kan en forening foreløbig forbydes, men der skal da straks anlægges sag imod den til dens opløsning.

Stk. 4. Sager om opløsning af politiske foreninger skal uden særlig tilladelse kunne indbringes for rigets øverste domstol.

Stk. 5. Opløsningens retsvirkninger fastsættes nærmere ved lov.”

En forening, herunder en politisk forening, kan efter § 78 opløses ved dom, ligesom foreninger efter hidtidig teori kan forbydes ved lov.¹⁷⁰ Foruden disse situationer, hvor lovligheden af en forening er afgjort ved dom eller lov, kan det overvejes, om der kan bestå foreninger, der må anses for ulovlige, selv om der (endnu) ikke er taget og måske heller ikke vil blive taget skridt til deres opløsning.

Afgørelsen af, hvornår en forening har et ulovligt øjemed, er ikke ukompliceret, og afgørelsen heraf hænger i øvrigt nært sammen med spørgsmål om bevis for det ulovlige øjemed, jf. nedenfor i kapitel 9.3. Afgørelsen må træffes efter en

¹⁷⁰ Jf. f.eks. Jens Kristiansen i *Grundloven med kommentarer*, 2. udgave, (Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2006), s. 457 f. og Zahle, *Dansk Forfatningsret* 3, *Menneskerettigheder*, s. 146. Jens Kristiansen rejser ibid. under henvisning til Højesterets dom i Tvind-sagen (U 1999.841 H) spørgsmål ved, om en opløsning ved lov er foreneligt med grl. § 3. Zahle antager ibid., at lovgiver med forbehold for Grl. § 78, stk. 2, ikke kan forbyde politiske partier. S. 143 anføres, at opløsning af en forening ikke kan ske ved lov, såfremt ”loven tager stilling til en konkret retstvist på grundlag af gældende ret”. *Justitsministeriet* har i notat af 7. juli 2004 antaget, at Grl. som udgangspunkt ikke vil være til hinder for, at lovgivningsmagten opløser en bestemt forening. Der har tilsyneladende kun været ét eksempel på, at lovgiver har opløst en forening ved lov, nemlig lov nr. 349 af 22. august 1941 om forbud mod kommunistiske foreninger og mod kommunistisk virksomhed.

konkret vurdering af spørgsmålet på baggrund af foreningens aktiviteter og evt. under hensyn til foreningens formålsparagraf.¹⁷¹

Enhver aktivitet inden for et politisk organ, hvis virksomhed er blevet forbudt ved lov eller dom, jf. Grl. § 78, må givetvis forstås som ulovlig politisk virksomhed, også selv om aktiviteten i andre sammenhænge, og i andre politiske sammenhænge, måtte være lovlig.¹⁷²

Aktiviteter for et politisk organ kan anses for ulovlig politisk virksomhed, selv om der ikke er tvivl om organets lovlighed. Det kan dreje sig om aktiviteter, der i sig selv er ulovlige, selv om de anvendes i forfølgningen af et lovligt politisk mål, f.eks. hvis vold, hærværk eller lignende anvendes for at henlede opmærksomheden på en politisk kamp.

Den omstændighed, at der politisk arbejdes efter mål, der er lovstridige, herunder i strid med straffeloven, gør ikke i sig selv aktiviteten lovstridig eller det politiske mål ulovligt. Politisk virksomhed angår i væsentlig grad forandring af samfundsforhold, herunder ændring af lovgivning. En stor del af almindelig politisk aktivitet kan derfor beskrives som et ønske om at forandre lovgivningen og herunder f.eks. lovliggøre forhold, der måtte være forbudt. Sådant aktivitet falder selvsagt indenfor begrebet ”lovlig politisk virksomhed”.

PET har i et notat af 16. januar 1978 om sin registreringspraksis gjort sig overvejelser over begrebet ”lovlig politisk virksomhed”. I notatet, der ifølge en påtegning har været drøftet på regeringsudvalgs møde den 17. januar 1978, anføres følgende om begrebet:

”Begrebet er vanskeligt – måske endog umuligt – at afgrænse.

I praksis har der med godkendelse af ”Wamberg-udvalget” tegnet sig et vist mønster.

Generelt kan man hævde, at en fortolkning, der lægger vægt på, om der aktuelt foretages handlinger, der er strafbare, vil være for snæver, medens en fortolkning, der lægger vægt på, om man under ”gunstige” betingelser er villig til at begå straf-

171 Se fra teorien om dette spørgsmål Zahle, *Dansk Forfatningsret* 3, *Menneskerettigheder* s. 144 f., Ross, *Dansk Statsforfatningsret*, 3. udgave ved Ole Espersen, s. 747f, Max Sørensen, *Statsforfatningsret*, 2. udgave ved Peter Germer, s. 387, Poul Andersen, *Dansk Statsforfatningsret*, 1954, s. 681, i *Politiken* den 3. oktober 1996, redegørelse af 15. januar 2004 om en eventuel opløsning af Hizb-ut-Tahrir efter grundlovens § 78.

172 Se Ross, s. 742.

bare handlinger for at nå sit mål, vil være for vid, jfr. bl.a. den omstændighed, at regeringserklæringen antages at forhindre registrering af bl.a. kommunister.

Det er i øvrigt PETs opfattelse, at det rejste spørgsmål ikke nødvendigvis vil skulle besvares ens for henholdsvis enkeltpersoner og organisationer, og at det i det hele taget næppe vil være muligt at foretage en mere specifik afgrænsning af begrebet. Spørgsmålet må som hidtil løses fra sag til sag i ”Wamberg-udvalget”.

Der er ikke konstateret eksempler på, at PET har fundet, at der burde efterforskes (registreres) mod personer, fordi disse forfulgte politiske mål, som i sig selv – og uden hensyn til de politiske midler – var anset ulovlige.

Det har således ikke for Kommissionen været nødvendigt at tage stilling til komplicerede problemstillinger om lovligheden af politiske mål.

9.2.2. Foreninger, der ikke er forbudt ved lov eller dom

En forening, der ikke er forbudt ved lov eller dom efter Grl § 78, stk. 2, kan være ulovlig, hvis foreningen har et ulovligt øjemed, jf. Grl. § 78, stk. 1.¹⁷³ Om øjemedet (formålet) er lovligt, afgøres af lovgivningsmagten og retsordenen i øvrigt.¹⁷⁴

Det har i den juridiske teori være drøftet, om § 78, stk. 2, indebærer en *pligt* for anklagemyndigheden til at iværksætte opløsningssag, hvis man mener at kunne bevise det ulovlige øjemed.

Teorien synes at indtage det synspunkt, at bestemmelsen medfører en pligt for anklagemyndigheden til at indlede opløsningssag. Således er det af en række teoretikere antaget, at anklagemyndigheden har pligt til at rejse en opløsningssag, jf. *Zahle*,¹⁷⁵ *Max Sørensen*,¹⁷⁶ *Ross*,¹⁷⁷ og *Poul Andersen*, der var tilforordnet forfatningskommissionen, der afgav betænkning i 1953.¹⁷⁸ På linje hermed er *Gorm Toftegaard Nielsen* i U 1999. B67 *Jens Kristiansen* i Danmarks Riges Grundlov med kommentarer s. 458 og *Jørn Vestergaard* i *Kriminalistisk Årbog* 1996, s. 85 ff. *Justitsministeriet* har i et notat af 30. september 1996 anført, at bestem-

173 Jf. f.eks. Jens Kristiansen i *Grundloven med kommentarer*, s. 459 og Max Sørensen, s. 387.

174 Jf. Max Sørensen og Ross, s. 746 f og s. 749. Se endvidere de nedenfor citerede forfattere vedrørende § 78, stk. 2.

175 Henrik Zahle, *Dansk Forfatningsret* 3, *Menneskerettigheder*, s. 143.

176 Max Sørensen, *Statsforfatningsret*, 2. udg. ved Peter Germer, s. 390.

177 Alf Ross, *Dansk Statsforfatningsret*, 3. og omarbejdede udgave ved Ole Espersen, s. 743.

178 Poul Andersen, *Dansk Statsforfatningsret*, s. 686.

melsen i grundlovens § 78, stk. 2, pålægger anklagemyndigheden at rejse sag ved domstolene til opløsning af de foreninger, der er omfattet af bestemmelsen.

Rigsadvokaten har i sin såkaldte rocker-redegørelse fra 1998 i modsætning hertil fundet, at spørgsmålet om, hvorvidt der i medfør af grundlovens § 78, stk. 2, skal indledes en forbudssag, skal afgøres i overensstemmelse med strafferetsplejens almindelige principper for indgreb over for lovovertrædelser.

9.3. Bevis for ulovligheder

Adskilt fra spørgsmålet, om der påhviler anklagemyndigheden en pligt til at rejse opløsningssag, og om der bør rejses opløsningssag i de tilfælde, hvor en pligt ikke består, men hvor en organisation har et ulovligt formål, er spørgsmålet om *bevis* for ulovligheden.

Det er i alle tilfælde anklagemyndigheden,¹⁷⁹ der skal tage stilling til, om der er fornødent bevis for, at en organisation har et ulovligt øjemed, herunder om den virker ved eller søger at nå sit mål ved vold, anstiftelse af vold eller lignende strafbar påvirkning af anderledes tænkende. Finder anklagemyndigheden, at der ikke er fornødent bevis for, at *organisationen* (foreningen) har et ulovligt øjemed eller virker ved ulovligheder, skal der ikke anlægges opløsningssag.

Det grundlag, som anklagemyndigheden skal træffe sin afgørelse på, tilvejebringes normalt gennem en efterforskning, der udføres af politiet, herunder PET.

Det er i den forbindelse af interesse, at PET's opgaver helt overordnet kan beskrives dels som bl.a. præventive og som rettet mod aktiviteter, der truer statens sikkerhed, de højere statsorganer eller angriber den lovlige samfundsorden.

PET's opgaver har således bestået i at efterforske, herunder præventivt, mod ulovlig aktivitet, og lovligheden af aktiviteten skal afgøres efter gældende ret. Såfremt en given aktivitet må anses for ulovlig, må den, inden for de af Justitsministeriet udstukne rammer, påkalde sig PET's interesse. Da PET's virke som anført i vidt omfang er præventivt, vil en efterforskning mod personer, grupperinger og organisationer søge at afdække, om de pågældende måtte påtænke at overtræde gældende dansk ret. Det er således ikke afgørende for legitimiteten af en efterforskning, om personer, grupperinger, organisationer mv. allerede kan konstateres at udøve ulovlig politisk virksomhed. En efterforskning kan angå

179 Med mindre Folketinget skridter til opløsning ved lov.

spørgsmålet, om en forening (eller dens medlemmer) reelt har et ulovligt øjemed, fordi dette skal opfyldes gennem lovovertrædelser.

9.4. Lovligheden afgøres efter gældende ret

Det fremgår af instrukserne for PET, at PET skal efterforske ”forbrydelser”. Dette giver naturligvis kun mening, hvis der hermed sigtes til overtrædelser af gældende ret. Dette er i overensstemmelse med den statsretlige opfattelse af, at afgørelsen af, om en forening har et lovligt øjemed, overlades til lovgivningsmagten og retsordenen i øvrigt.¹⁸⁰

9.5. Foreningen/den politiske organisation ctr. enkeltpersoner

Det er almindeligt anerkendt, at forudsætningen for at forbyde en forening under henvisning til, at den virker ved vold mv., er, at *foreningen* – i modsætning til foreningens medlemmer – har dette virke.¹⁸¹

Det kan således være et led i PET’s efterforskning at undersøge, om mulige ulovlige aktiviteter, herunder med politisk sigte, er udtryk for en foreningsaktivitet med deraf flydende overvejelser om foreningens opløsning, jf. om dette ovenfor, eller om der er tale om aktiviteter, der alene kan tilskrives enkeltpersoner eller grupper af personer med tilknytning til foreningen, således at aktiviteten ikke kan tilskrives foreningen som sådan. Det kan i den forbindelse ikke udelukkes, at visse aktiviteter, der ikke kan tilskrives foreningen, ofte udøves som led i – eller under dække af – foreningsaktivitet.

9.6. Enkeltstående ulovligheder eller generel aktivitet?

Et selvstændigt spørgsmål er endvidere, hvornår foreningen *virker* ved vold mv. Det antages sædvanligvis, at enkeltstående strafsanktionerede episoder, der vel kan tilskrives foreningen, ikke i sig selv er tilstrækkeligt til at begrunde forenin-

¹⁸⁰ Jf. Ross, s. 746 f. med note 28, Max Sørensen, s. 388 og Zahle, s. 145.

¹⁸¹ Jf. Zahle, s. 144, Ross, s. 747, Max Sørensen, s. 387 og Dalgas Rasmussen i indlæg i Politiken, den 3. oktober 1996.

gens opløsning.¹⁸² PET's efterforskning kan således angå spørgsmålet, om konstaterede lovovertrædelser er enkeltstående episoder, eller om de er udtryk for mere almindelige foreningsaktiviteter.

182 Jf. Zahle, s. 144, Max Sørensen, s. 387, Ross s. 747 og Jørgen Albæk Jensen i *Juristen* 1996.1 (s. 13).

10. KONTROLLEN MED PET

Uanset at der ikke er et særligt retsgrundlag for PET's virksomhed, er PET med visse undtagelser dog underlagt de almindelige regler i bl.a. retsplejeloven, som gælder for politiets virksomhed generelt, ligesom også grundloven og menneskerettighederne sætter begrænsninger for PET's handlefrihed. Overholdelsen af disse regler er påset af en række forskellige myndigheder og retlige og politiske instanser, som vil blive omtalt i dette kapitel.

Udover den almindelige kontrol med forvaltningen, som PET er en del af, udøvet af regering, Folketinget, Ombudsmanden og domstolene, er der nedsat to særskilte kontrolorganer: det såkaldte "Wamberg-udvalg" og Udvalget om forsvarets og politiets efterretningstjenester.

10.1. Wamberg-udvalget

Mens justitsministeren og Regeringens Sikkerhedsudvalg, der er omtalt ovenfor i afsnit 7.2.1, kan udøve en mere overordnet generel kontrol med PET og efter omstændighederne også involveres i konkrete sager, varetages den løbende kontrol med bl.a. *PET's registrering og videregivelse af oplysninger til andre myndigheder*, af det såkaldte Wamberg-udvalg, der nærmere er omtalt ovenfor i afsnit 7.4.

Udvalget udgiver ikke beretninger, men fører referat af sine møder. For en mere detaljeret gennemgang af baggrunden for udvalgets nedsættelse, udvalgets arbejde og den gradvise udvidelse af udvalgets kompetence, henvises der i øvrigt til bind 2 og 3 i Kommissionens beretning.

10.2. Folketinget

10.2.1. Almindelig parlamentarisk kontrol

Folketingets parlamentariske kontrol med regering og forvaltning er ikke udtrykkeligt fastlagt i grundloven, men udledes først og fremmest af princippet om parlamentarisme i henhold til grundlovens § 15. Folketinget udøver sin kontrol med regeringen ved at skaffe sig forskellige oplysninger fra ministrene gennem spørgsmål, drøfte aktuelle politiske sager med ministrene under samråd i udvalgene eller forespørgsler i folketings salen, eller søge at påvirke ministrenes forvaltning af love ved f.eks. at pålægge dem bestemte handlinger gennem folketingsbeslutninger mv.¹⁸³

Alle tre elementer spiller en rolle ved Folketingets kontrol med PET, der til tider har været ret omfattende og af stor politisk betydning i løbet af perioden 1945-89.¹⁸⁴ Efterretningstjenestens virksomhed generelt har været genstand for en lang række forespørgsler, spørgsmål både fra enkeltmedlemmer og udvalg, samråd og lov- og beslutningsforslag, ligesom også konkrete sager, hvor PET eller FE har været involveret, har været drøftet politisk. I folketings samlingerne 1946/47 – 1988/89 blev der afviklet otte forespørgsler og én redegørelse, fremsat syv lovforslag og otte beslutningsforslag samt stillet 197 spørgsmål med relation til efterretningstjenestens virksomhed.¹⁸⁵

Hovedparten af de forhold, der vedrører PET's virksomhed, er af fortrolig eller hemmelig karakter. En række oplysninger og baggrunden for deres indhentning er endvidere ikke alene tavshedsbelagte fra de danske myndigheders side, men kan være videregivet af fremmede myndigheder eller organisationer under den forudsætning, at de forbliver hemmelige. Justitsministeren, som er ansvarlig for politiet generelt, herunder også PET, kan derfor komme i et dilemma i forhold til Folketinget på den ene side og statens sikkerhed/udenlandske myndig-

183 Lars Busck, *Folketingets kontrol med forvaltningen*, (København, 1988), s. 36 ff.

184 Se hertil Kommissionens beretning, bind 2 og 3. Se også generelt Preben Wilhjelm, *Demokratiets vogtere – 50 års bestræbelser på kontrol mod efterretningstjenesten* (Centrum, 1999).

185 Tallene er hentet fra en opgørelse medtaget som bilag i Wilhjelm, *Demokratiets vogtere*, s. 306 ff. Opgørelsen omfatter ikke udvalgsspørgsmål, dels fordi Folketinget først fik stående udvalg midt i perioden (1972), der samtidig fik mulighed for at stille spørgsmål under "almindelig del" uden direkte tilknytning til konkrete forslag, dels fordi en tematisk søgning først blev mulig fra 1990, da Folketinget tog sit daværende elektroniske registreringssystem (FTU) i brug (dokumenter foreligger fra og med folketingsåret 1990/91, 2. saml.).

heder på den anden side, når ministeren af Folketinget afkræves oplysninger om PET's virksomhed.

10.2.2. Ministres pligt til at videregive oplysninger til Folketinget

Hverken grundloven eller lovgivningen pålægger den offentlige forvaltning en generel pligt til at videregive oplysninger – hvad enten de er uklassificerede eller fortrolige – til Folketinget.¹⁸⁶ En pligt til at videregive oplysninger på bestemte områder kan dog følge af særlige bestemmelser i lovgivningen. Det følger endvidere af bestemmelsen i grundlovens § 51, at der består en vis oplysningspligt over for parlamentariske kommissioner nedsat af Folketinget i henhold til den nævnte grundlovsbestemmelse. Denne oplysningspligt er dog formentlig begrænset således, at en minister altid lovligt kan nægte en parlamentarisk kommission bestemte oplysninger, hvis det er begrundet med hensynet til statens sikkerhed eller dens forhold til fremmede magter. Ministre er heller ikke forpligtet til at svare på spørgsmål fra Folketinget.

10.2.3. Folketingets indhentelse af oplysninger hos ministeren

Folketinget har en række forskellige midler til sin rådighed, som det kan benytte til at indhente oplysninger fra en minister. Indhentelsen af oplysninger fra ministeren om PET's virksomhed er først og fremmest gennemført ved hjælp af forespørgsler, en enkelt redegørelse fra justitsministeren og ikke mindst spørgsmål stillet både af enkeltmedlemmer og af relevante udvalg.¹⁸⁷

En forespørgsel er en enmæssigt afgrænset redegørelse med efterfølgende debat om et offentligt anliggende, jf. grundlovens § 53 og Folketingets forretningsorden § 21. Forespørgsler afvikles i folketingssalen og er offentlige. I pe-

¹⁸⁶ John Vogter & Jens Erik Stausbøll, "Tavshedspligt over for Folketinget", *Juristen* nr. 8/1990, s. 353, Jon Andersen, "Ændringer i retsgrundlaget for tavshedspligt i den offentlige forvaltning", *Juristen* nr. 1/1991, s. 2 ff.

¹⁸⁷ Der er dog i perioden 1945-1989 også fremsat enkelte beslutnings- og lovforslag, som tilstræbte en forøget kontrol med PET, se f.eks. beslutningsforslag (SF) om undersøgelse af PET, FT 1964/65, Tillæg A, sp. 945; Beslutningsforslag (RV) om sikring af demokratiske rettigheder, FT 1967/68, 1. saml., Tillæg A, sp. 1361; Lovforslag (VS) om forbud mod registrering af politisk tilhørsforhold, FT 1968-69, Tillæg A, sp. 657.

rioden 1945-1989 er der afviklet otte forespørgsler vedrørende efterretningstjenesterne.

Under behandlingen af forespørgsler kan der stilles forslag til vedtagelse, som er en politisk udtalelse, som der stemmes om efter afslutningen af forespørgslen, og hvor Folketinget kan give udtryk for sin opfattelse, herunder eventuel kritik eller tillid/mistillid til den pågældende minister, jf. Folketingets forretningsorden § 24.

Spørgsmål kan også tilgå ministre på vegne af et folketingsudvalg, jf. Folketingets forretningsorden § 8, stk. 6. Spørgsmålene stilles til enten skriftlig eller mundtlig besvarelse. De stilles ofte på initiativ fra enkelte medlemmer af udvalget, men fremtræder udadtil som udvalgets spørgsmål uden tilkendegivelse af den eventuelle oprindelige spørgsmålsstiller.

Når udvalgene stiller skriftlige spørgsmål til ministeren, som udvalget ønsker besvaret mundtligt i et udvalgsmøde, kaldes ministeren i samråd, jf. Folketingets forretningsorden § 8, stk. 6.

10.2.4. Udvalget om forsvarets og politiets efterretningstjenester (Kontroludvalget)

”Udvalget om forsvarets og politiets efterretningstjenester” (i daglig tale kaldet ”Kontroludvalget”), blev nedsat i 1988 for at give Folketinget yderligere indseende i efterretningstjenesternes virksomhed.¹⁸⁸ Udvalget begyndte først sin virksomhed i løbet af de sidste to år af Kommissionens kommissorium, men udvalget og dets kommissorium hører med til det samlede billede af kontrolforanstaltninger i forhold til PET.

Kontroludvalget blev nedsat i medfør af lov nr. 378 af 6. juli 1988 om etablering af et udvalg om forsvarets og politiets efterretningstjenester med det formål ”at have *indseende* med forsvarets og politiets efterretningstjenester”, jf. lovens

¹⁸⁸ Allerede i 1947 blev der under en forespørgsel om registrering af politisk virksomhed mv. nedsat et folketingsudvalg på 17 medlemmer til at modtage en fortløbig orientering om efterretningstjenestens virksomhed efter den 5. maj 1945 (FT 1946-47, FF sp. 2869, anmeldt den 25. februar 1947 og foretaget den 5. marts 1946, se FF sp. 3179 ff). Udvalget var et ad hoc udvalg, der blev nedlagt igen, efter at denne orientering havde fundet sted. I kølvandet på den såkaldte Kejsergade-sag i 1969 blev der nedsat endnu et ad hoc 17-mands udvalg for den konkrete sag, og udvalget blev nedlagt igen, da det havde afsluttet sine undersøgelser (FT 1969-70, Tillæg B, sp. 2551).

§ 1.¹⁸⁹ Udvalget er sammensat af fem medlemmer af Folketinget, som udpeges af de folketingspartier, der har sæde i Folketingets præsidium.¹⁹⁰ Udvalget nedsættes efter hvert folketingsvalg og vælger selv sin formand. Medlemmerne og de to sekretærer for udvalget (embedsmænd fra Folketingets administration)¹⁹¹ er ved loven pålagt en særlig *tavshedspligt* om forhold, de måtte blive bekendt med under udvalgsarbejdet, jf. lovens § 5.¹⁹² Embedsmændene (men ikke politikerne) er desuden sikkerhedsgodkendte til klassifikationsgraden ”hemmeligt.”

Hvert medlem af udvalget kan foranledige udvalget indkaldt til møde. Desuden kan drøftelse i udvalget finde sted efter ønske fra regeringen, jf. lovens § 1, stk. 3. Regeringen skal for det første underrette udvalget om indholdet af de retningslinjer, der gælder for efterretningstjenesternes virksomhed. Regeringen skal endvidere holde udvalget orienteret om ”væsentlige omstændigheder af sikkerhedsmæssig karakter eller vedrørende udenrigspolitiske spørgsmål, som er af betydning for efterretningstjenesternes virksomhed under hensyn til de særlige forhold, som gør sig gældende for efterretningsvirksomhed”, jf. lovens § 2. Det har gennem årene været praktiseret på den måde, at cheferne for henholdsvis forsvarets og politiets efterretningstjenester én gang om året giver udvalget en udførlig, bred orientering om deres respektive tjenesters virksomhed. I forbindelse med denne orientering redegøres der – med udgangspunkt i tjenesternes

189 Forud for vedtagelse af loven om etablering af kontroludvalget fandt regeringen anledning til at understrege, at ansvaret for efterretningstjenesternes virksomhed både retligt og politisk fortsat må påhvile regeringen, og at en ordning med et særligt udvalg derfor måtte udformes i overensstemmelse hermed. Endvidere var det magtpåliggende for regeringen, at de særlige hensyn, der gør sig gældende på efterretningsområdet, bl.a. med at sikre diskretion vedrørende efterretnings-tjenesternes oplysninger og baggrunden for disse, kunne tilgodeses. Derudover havde regeringen efter eget udsagn ikke noget imod at ”medvirke til, at der sker en forøgelse af den politiske indsigt i efterretningstjenesternes virksomhed ” under de nævnte forudsætninger. Se bemærkningerne til lovforslaget L 34 (1987/88, 2. samling), s. 3.

190 Folketinget vælger ved hver folketingssamlings begyndelse (første tirsdag i oktober) og efter nyvalg et præsidium, der består af en formand og indtil fire næstformænd, jf. Folketingets forretningsorden § 2. I praksis er præsidiets sammensætning af repræsentanter for de fem største partier i Folketinget.

191 Udvalget har tilknyttet to sekretærer i lighed med den ordning, der efter Folketingets forretningsordens § 8, stk. 14, er almindeligt gældende i relation til andre udvalg i Folketinget.

192 Tavshedspligten svarer til, hvad der er gældende med hensyn til medlemmer af Udenrigspolitisk Nævn, jf. lov nr. 54 af 5. marts 1954 om Udenrigspolitisk Nævn, § 4. Det følger allerede af sædvanlig parlamentarisk praksis, at der i almindelighed ikke refereres fra lukkede udvalgsmøder, men tavshedspligten for medlemmerne af kontroludvalget må siges at være særlig kvalificeret ved, at den udtrykkeligt er fastsat ved lov.

aktiviteter og prioriteringer – indholdsmæssigt for tjenesternes sagsområder. Der orienteres endvidere om de mere generelle organisatoriske og ressource-mæssige forhold, som knytter sig til tjenesternes virksomhed og som har betydning for deres virke og effektivitet, således at udvalget får en indgående indsigt i tjenesternes prioriteringer.¹⁹³ Den bevillingsmæssige kontrol med efterretningstjenesterne er ikke omfattet af udvalgets kompetence, jf. § 4. Det udelukker på den anden side dog ikke udvalget fra at blive gjort bekendt med generelle bevillingsmæssige forhold i relation til efterretningstjenesterne, når det i øvrigt indhenter oplysninger hos regeringen om tjenesternes virksomhed. Udvalget kan enten mundtligt eller skriftligt over for regeringen tilkendegive sin opfattelse af de spørgsmål, som tages under behandling i udvalget, jf. § 3.

I beretning afgivet af udvalget den 6. september 2004 redegør udvalget for nogle drøftelser, man har haft med regeringen om betingelserne for udvalgets arbejde, herunder udvalgets reaktionsmuligheder over for regeringen. Man har bl.a. drøftet, om tavshedspligten er absolut, og om den indebærer, at udvalget reelt er afskåret fra at reagere, hvis det finder, at der er forhold, der bør kritiseres. Regeringen og udvalget er bl.a. enige om, at *tavshedspligten knytter sig til forhold, der ikke er almindeligt kendt*, herunder til detaljer, der ikke er almindeligt kendt i en sag, der ellers er kendt i offentligheden på et mere generelt plan. Udvalget kan som nævnt i lovens § 3 tilkendegive sin eventuelle kritik af forholdene vedrørende efterretningstjenesterne for regeringen – det vil sige først og fremmest over for den ansvarlige minister – i enten mundtlig eller skriftlig form. Skulle en sådan tilkendegivelse i en sag ikke have den ønskede virkning, kan udvalget eller eventuelt enkelte medlemmer af dette ”såfremt det findes påkrævet” henvende sig til statsministeren og gøre denne bekendt med sagen.¹⁹⁴ Endelig henviser udvalget i beretningen til straffelovens § 152 e, nr. 2, hvorefter straffelovens bestemmelser om tavshedspligt (§§ 152-152 d) ikke omfatter tilfælde, hvor den pågældende ”handler i berettiget varetagelse af åbenbar almeninteresse eller af eget eller andres tarv”.

193 Se Beretning afgivet af Udvalget vedrørende Efterretningstjenesterne den 6. september 2004, FT 2003-04, Tillæg B s. 2427 ff.

194 Kontroludvalgets beretning (2004).

10.3. Folketingets Ombudsmand

Folketingets Ombudsmand fører kontrol med statslige og kommunale myndigheder og andre offentlige forvaltningsmyndigheder, jf. Ombudsmandsloven § 7, stk. 1.¹⁹⁵ Ombudsmandens kompetence omfatter således alle dele af den offentlige forvaltning, herunder også PET. I den oprindelige lov om Folketingets Ombudsmand,¹⁹⁶ der var gældende i hovedparten af den periode, som er genstand for denne kommissions undersøgelse, var Ombudsmandens kompetence afgrænset på følgende måde:

”§ 1, stk. 1. Efter hvert folketingsvalg vælger folketingsrådet en Ombudsmand, som på folketingsrådets vegne *har indseende med statens civile og militære forvaltning*. Dommernes embedsførelse falder i det hele udenfor Ombudsmandens kompetence.”...

Ombudsmandens virksomhed omfattede ifølge den tidligere lovs § 4 ”ministrene, statens tjenestemænd og alle andre personer, som virker i statens tjeneste,” Ombudsmanden havde ifølge § 5 ”indseende med, om de i § 4 nævnte *personer gør sig skyldige i fejl eller forsømmelse* under udøvelsen af deres tjeneste.”¹⁹⁷ Dette var yderligere uddybet i den dagældende instruks for Folketingets Ombudsmand, hvorefter det påhvilede Ombudsmanden ”at være opmærksom på, om nogen, der omfattes af hans virksomhed, i tjenesten forfølger ulovlige formål, træffer vilkårlige eller urimelige afgørelser eller på anden måde gør sig skyldig i fejl eller forsømmelser ved udførelsen af tjenesten,” jf. instruksens § 3, stk. 1.¹⁹⁸

195 Lov nr. 473 af 12. juni 1996 med senere ændringer.

196 Lov nr. 203 af 11. juni 1954 med senere ændringer.

197 Der er dog visse undtagelser for kirkelige tjenestemænd og den del af forvaltningen, der varetages af dommere mv., se den dagældende instruks for Folketingets Ombudsmand, Bek. nr. 48 af 9. februar 1962, vedtaget af Folketinget den 9. februar 1962, § 2, stk. 2 og 4. Instruksen afløste den første instruks, bek. nr. 109 af 22. marts 1956. De to instrukser er i det væsentlige enslydende, men den nye instruks blev udarbejdet for at indarbejde de ændringer i forhold til domstolene og det kommunale område, som Folketinget vedtog i 1961. Ombudsmandens kompetence over for ministre fremgik endvidere udtrykkeligt af den tidligere lov og var forudsat allerede ved udformningen af grundlovens § 55 om oprettelse af en Ombudsmandsinstitution, jf. Betænkning nr. 66 afgivet af forfatningskommissionen af 1946, København, 1953, s. 38.

198 Ifølge den gældende Ombudsmandslov behandler Ombudsmanden klager over de *myndigheder og institutioner*, der er omfattet af hans kompetence, mens Ombudsmandens behandling af klager ifølge den gamle lovs formulering angik fejl og forsømmelser hos de *personer* (ministre, tjenestemænd mv.), som var omfattet af Ombudsmandens virksomhed ifølge lovens § 4. Den nye lovs

Ombudsmanden behandler for det første klager over forvaltningsmyndighedernes afgørelser og deres behandling af borgerne og sagerne, jf. den gældende Ombudsmandslovs § 13. Herudover kan Ombudsmanden tage sager op på eget initiativ og iværksætte generelle undersøgelser af en myndigheds behandling af sager, jf. Ombudsmandslovens § 17.¹⁹⁹

Myndigheder, der er omfattet af Ombudsmandens kompetence, er forpligtet til at give Ombudsmanden de oplysninger samt udlevere de dokumenter mv., som forlanges af Ombudsmanden til dennes undersøgelser af klager mv., jf. Ombudsmandslovens § 19 (før 1997, § 7).²⁰⁰ Denne oplysningspligt er – på samme måde som pligten over for parlamentariske kommissioner – dog begrænset i overensstemmelse med retsplejelovens almindelige regler om vidner og indebærere, at administrationen som udgangspunkt ikke er forpligtet til at give materiale til Ombudsmanden, som er fortroligt af hensyn til offentlige interesser, og altid vil kunne nægte at give oplysninger, som må hemmeligholdes af hensyn til statens sikkerhed, forholdet til fremmede magter eller hensyn til tredjemands liv eller helbred.²⁰¹ En sådan undtagelsesadgang er dog aldrig blevet påberåbt i praksis, heller ikke i sager vedrørende PET, og Ombudsmanden modtager således også de oplysninger han anmoder om i sager, hvor hensynet til statens sikkerhed kunne have begrundet, at oplysninger var nægtet ham efter retsplejelovens almindelige bestemmelser.²⁰²

Hidtil har Ombudsmanden ikke spillet nogen betydelig rolle i kontrollen med PET. I det følgende skal dog omtales nogle af de sager, som er Kommissionen bekendt, hvor Ombudsmanden har været inddraget i og taget konkret

formulering afspejler dog ingen realitetsændring, men er ændret for bedre at afspejle den reelle praksis, se FT 1995-96, tillæg A, sp. 1704. Nærmere om baggrunden for denne udvikling, se Lars Nordskov Nielsen, *Folketingets Ombudsmand 1955-80* (Juristen og Økonomen, 1980), s. 274 f.

199 Herudover kan Ombudsmanden inspicere enhver institution og ethvert tjenestested, der hører under Ombudsmandens kompetence, jf. Ombudsmandsloven, § 18. Sådanne inspektioner foretages dog navnlig på steder, hvor borgerne er frihedsberøvede som f.eks. på fængsler, arresthuse, detentioner, psykiatriske hospitaler og lignende.

200 Før en lovændring i 1997 påhvilede oplysningspligten enkeltpersoner, mens de nu påhviler myndighederne, hvilket bedre afspejler den praksis, som har været fulgt fra Ombudsmandsinstitutionens start, jf. Jon Andersen m.fl., *Ombudsmandsloven med kommentarer*, (Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1999), s. 91.

201 Jf. retsplejelovens § 169 ff.

202 L. Nordskov Nielsen, *Folketingets Ombudsmand 1955-80*, s. 268.

stilling til sager vedrørende efterretningstjenesterne, enten af egen drift eller via en klagesag.²⁰³

10.3.1. Kejsergade-sagen

I den såkaldte Kejsergade-sag, der angik en aflytningscentralen i Kejsergade, som var drevet af Forsvarets Efterretningstjeneste og blev afsløret i 1969, udtalte Ombudsmanden, der i sagens natur må gælde særlige retningslinjer for efterretningstjenesters arbejde:

”Hvis en efterretnings- og varslingstjeneste skal fungere effektivt, er det nødvendigt, at der gives den en mulighed for at arbejde, og det må derfor erkendes, at knudepunktets virksomhed ikke kan bedømmes efter samme retningslinier som dem, der gælder ved bedømmelsen af almindelig civil administration.”²⁰⁴

10.3.2. Sagen om forsorgssekretæren (1954)

Før et sagsanlæg mod Justitsministeriet klagede en forsorgssekretær, som i 1953 havde været under kortvarig observation af Politiets Efterretningstjeneste, til

203 Kommissionen har gennem bistand fra Ombudsmanden fået kendskab til yderligere syv sager angående Politiets Efterretningstjeneste i perioden 1954-1989. De syv sager er Kommissionen bekendt, men vil ikke blive nærmere omtalt her, da de på grund af deres karakter ikke har været genstand for en egentlig realitetsbehandling. Ombudsmandens daværende journalsystem var dog ikke elektronisk og er derfor ikke egnet til at finde sager frem via en bestemt myndighed. Sagerne er identificeret via Ombudsmandens gamle adressekartotek, hvor der er søgt på sager, hvor ”PE,” ”PET” eller ”efterretningstjeneste” er nævnt i sagens titel. Det kan dog ikke udelukkes, at der *kan* findes yderligere sager, hvor PET er genstand for den pågældende klage, om end det i givet fald formodentligt drejer sig om et ret begrænset antal; se også referat af møde med udvalget vedrørende politiets og forsvarrets efterretningstjenester den 11. januar 1982, hvor medlem af udvalget Jon Palle Buhl under en bemærkning om, hvorledes han mener Ombudsmanden bør agere under sin behandling af klager vedrørende efterretningstjenesterne, kvantificerer sagerne til at være ”hidtil sjældent forekommende”. De to sager, som har givet anledning til Wamberg-udvalgets møder med Ombudsmanden (hhv. 2. november 1965 og 11. januar 1982, se nærmere nedenfor), er i øvrigt hverken blandt de sager, som er udfundet af Ombudsmanden eller som var Kommissionen bekendt i forvejen, hvilket tyder på, at der er flere sager, end der på nuværende tidspunkt er Kommissionen bekendt.

204 FOB 1969.62.

Ombudsmanden over politiets fremgangsmåde og mangel på diskretion under den stedfundne observation. Sagen er en af tre sager, som Kommissionen har kendskab til, hvor Ombudsmanden har taget konkret stilling til forhold vedrørende PET's virksomhed.

Ombudsmanden fandt, at der var begået ”en alvorlig tjenestefejl” af politiet, da man i en rapport af 7. oktober 1953 havde givet en urigtig fremstilling af årsagen til en henvendelse til et hotel.²⁰⁵ Ombudsmanden indskærpede over for chefen for PET, at denne på ny formanede politipersonalet ”at udvise den yderste forsigtighed og omhu med udvælgelsen af de personer, til hvem der i sager som nærværende rettes henvendelse udenfor politiets kreds”.²⁰⁶ Ombudsmanden fandt dog ikke, at forholdet udgjorde tilstrækkeligt grundlag for at rejse en disciplinær- eller straffesag mod de involverede polititjenestemænd eller andre implicerede. Om PET's arbejdsforhold og anvendelse af kilder udtalte Ombudsmanden:

”Ved bedømmelse af politiets fremgangsmåde må alvorligheden af den forbrydelse, hvorom mistanke var rejst, tages i betragtning samt de særlige vanskeligheder, der gør sig gældende ved efterforskning af sager af denne art. Politiets efterretningstjeneste har i denne forbindelse overfor mig oplyst, at det er pålagt politiets tjenestemænd at vise den største varsomhed, med hensyn til hvilke personer uden for politiets kreds der rettes henvendelse til, og at sådan henvendelse normalt kun bør rettes til personer, som man gennem længere tids kendskab har en begrundet tillid til.”²⁰⁷

10.3.3. Sag om begæring af egenaces (1998)

Anders Nørgaards oplysninger i TV-2's udsendelse i marts 1998 om sin infiltration af SAP i begyndelsen af 1980'erne gav anledning til, at en journalist, der var tidligere medlem af SAP, søgte PET om indsigt i de oplysninger, som tjenesten måtte have registreret om ham. Efter først at have fået afslag på egenindsigt fra

205 Den pågældende kriminalbetjent havde ladet sig overtale af en overbetjent til at anføre et forkert grundlag i et svar til forsorgssekretærens arbejdsgiver for en henvendelse til et hotel, der havde til formål at skaffe oplysninger om forsorgssekretærens færden.

206 FO: Brev fra Folketingets Ombudsmand til Justitsministeriet af 28. april 1956 med gengivelse af svar til forsorgssekretæren, s. 6.

207 Ibid, s. 5 f.

PET og dernæst fra Justitsministeriet som rekursinstans klagede journalisten til Ombudsmanden, der i sit svar af 2. december 1998 ikke fandt grundlag for at kritisere PET's og Justitsministeriets afslag på aktindsigt.²⁰⁸

Ombudsmanden fandt, hvis hemmeligholdelsen af selve eksistensen af et dokument anses for påkrævet, at der er hjemmel til i det hele at afslå begæringen om aktindsigt.²⁰⁹ Ombudsmanden bemærkede følgende om sine forudsætninger for at sætte sig ud over PET's vurderinger af konsekvenserne for sikkerheden:

”Som Ombudsmand har jeg ikke særlige forudsætninger for at foretage en vurdering af skadevirkningerne på en anden og bedre måde end Politiets Efterretningstjeneste.

Normalt kan jeg derfor ikke gå ind i en nærmere efterprøvelse af en konkret vurdering af denne karakter. Kun hvis der er tale om ganske særlige omstændigheder, kan jeg kritisere efterretningstjenestens (og Justitsministeriets) afgørelse. Det kan f.eks. være tilfældet hvis sagen er mangelfuldt oplyst eller afgørelsen i forhold til andre lignende sager er udtryk for en forskelsbehandling der ikke er sagligt begrundet.”²¹⁰

10.3.4. Ombudsmandens kompetence i forhold til Wamberg-udvalget

Baggrunden for Ombudsmandens praksis i forhold til efterretningstjenesterne skal bl.a. findes i de retningslinjer, som Ombudsmanden og Wamberg-udvalget allerede i 1965 fastlagde for at klarlægge kompetencefordelingen mellem sig. Retningslinjerne blev til under et møde i Wamberg-udvalget den 2. november 1965, hvor daværende Ombudsmand, Stephan Hurwitz, deltog i udvalgets drøftelser af en konkret sag, som var påklaget til Ombudsmanden.²¹¹ Ombudsmanden henviste til udtalelser i Folketinget af folketingsmedlemmerne Vagn Bro, Hans Hækkerup og K. Axel Nielsen,²¹² hvori det forudsattes, at Ombudsmanden er

208 Sagen findes refereret i Ombudsmandens årsberetning for 1998: FOU nr. 98.176.

209 Ibid., s. 10.

210 Ibid., s. 11.

211 WU: Referat af møde den 2. november 1965.

212 FT 1963-64, FF sp. 3282-3283, sp. 3295 og FT 1964-65, FF sp. 9110.

kompetent i forhold til Politiets Efterretningstjeneste.²¹³ Samtidig medgav Ombudsmanden, at det ville være utænkeligt, at han ville gå imod en enstemmig opfattelse i udvalget vedrørende en sag om registrering eller videregivelse af oplysninger, ligesom han tilkendegav, at han ikke ville anfægte eller tilsidesætte skønnet over, hvad hensynet til efterretningstjenestens arbejde kræver. Ombudsmanden udtalte videre ifølge referatet, at det særlige ved den hemmelige efterretningstjeneste er, at borgernes individuelle interesser må vige for vigtige almene hensyn, og at andre instansers kontrol måtte være ”yderst subsidiær,” når der som her var nedsat et særligt udvalg til at varetage kontrolfunktionen.

Ombudsmanden afgrænsede herefter sin kompetence til en kontrol med overholdelsen af de *formelle regler* og til ganske særlige tilfælde som f.eks. ekspeditionsfejl, personforvanskninger og lignende. Ombudsmanden gav tilsagn om at sende udvalget ”alvorlige henvendelser til Ombudsmanden, som falder ind under udvalgets virkeområde,” og tilbød at drøfte sådanne enten med udvalget eller Justitsministeriets departementschef. Han tog dog forbehold for, at han under andre forhold, og hvis der var større interesser at varetage, ikke kunne lægge sig fast på den netop fastsatte praksis, men at den i så fald kun ville blive ændret efter samråd med Wamberg-udvalget.

Endnu en konkret sag gav anledning til et møde den 11. januar 1982 mellem Wamberg-udvalget og Hurwitz’ efterfølger som Folketingets Ombudsmand, Eilschou Holm,²¹⁴ til en ny principdrøftelse om Ombudsmandens kompetence i sager vedrørende efterretningstjenesterne, specielt for så vidt angår sager under Wamberg-udvalgets kompetence. Ombudsmanden bekræftede på mødet, at han i det hele taget kunne tilslutte sig de principper, som Hurwitz havde givet udtryk for under udvalgets møde i november 1965. Selvom de afgørelser, som Ombudsmanden i praksis først og fremmest kunne tænkes at skulle tage stilling til, formentlig ville være truffet af de involverede ministerier, kunne Ombudsmanden på den anden side ikke helt afvise, at der kunne opstå ganske særlige situationer, hvor Ombudsmanden ville blive bedt om at tage stilling til Wamberg-udvalgets sagsbehandling, f.eks. ved klager over inhabilitet. Han medgav dog selv, at muligheden måtte anses for rent teoretisk, og der er da tilsyneladende heller ikke opstået sådanne sager i praksis. Eilschou Holm bekræftede endelig, at Ombuds-

213 Inden Wamberg-udvalgets nedsættelse i 1964 havde Ombudsmanden behandlet fem sager vedrørende efterretningstjenesten. Klagerne var dog alle blevet afvist, efter at der var redegjort for sagerne over for Ombudsmanden.

214 WU: Referat af møde, 1. januar 1982.

mandens beføjelser på det efterretningsmæssige område fortsat ville blive udøvet med tilbageholdenhed under særligt hensyn til kontroludvalgets eksistens, og at en eventuel fravigelse af de retningslinjer, der blev aftalt i 1965, ikke ville ske uden forudgående drøftelse med udvalget.

10.4. Domstolene

Grundlovens § 63 bestemmer, at domstolene er berettigede til at efterprøve ethvert spørgsmål om øvrighedsmyndighedens grænser – og således også sager om PET.

Sager ved domstolene efter grundlovens § 63 om PET's virksomhed må dog i sagens natur være få, og Kommissionen har kun kendskab til en enkelt "regulær" sag, hvor en forsorgssekretær anlagde sag mod Justitsministeriet, fordi ministeriet nægtede ham adgang til at tage afskrift af nogle erklæringer udarbejdet af PET i forbindelse med, at man havde holdt forsorgssekretæren under observation i en kort periode. Sagen, der er omtalt ovenfor i kapitel 10.3.2, er gengivet i U.1960.351 H.²¹⁵ I praksis spiller domstolene i højere grad en rolle i forbindelse med kendelser om om tvangsindgreb efter PET's begæring om f.eks. ransagning, telefonaflytning mv.

10.5. Bevillingsmæssig kontrol

Udgifterne til PET – herunder løn mv. – er omfattet af den almindelige revision af politiets regnskaber, som varetages af Rigsrevisionen i samarbejde med Rigs-politichefens revisionsafdeling og Justitsministeriets kasseinspektører.²¹⁶ En del af PET's regnskaber er undergivet en særlig grundig revisionsprocedure, der indebærer en mere fuldstændig revision af udgifterne i stedet for den stikprøvevis kontrol af udgifterne, som foretages under den almindelige revision af politiets udgifter. Det drejer sig om den såkaldte "hemmelige kasse", der blev revideret af

215 Højesteret anførte bl.a., at klagerens ret til at kræve afskrifter af erklæringer vedrørende klagen over den mod ham indledte politiundersøgelse ikke kunne gøres gældende, når hemmeligholdelse, som anført af Justitsministeriet, af sikkerhedsmæssige grunde var fundet nødvendig i statens interesse, jf. den dagældende bestemmelse i retsplejelovens § 749, stk. 1.

216 Politiets Efterretningstjeneste, *Redegørelse vedrørende dele af PET's virksomhed*, s. 34.

en kontorchef fra Justitsministeriet. Fra midten af 1970'erne er kasseinspektionen blevet udført af en kontorchef fra Justitsministeriets og en særligt beskikket medarbejder i Rigsrevisionen (kontorchef). Rigsrevisionens særligt beskikkede medarbejder redegør efterfølgende for den udførte revision over for Rigsrevisionen. Om revisionen af den hemmelige kasse har en tidligere kasseinspektør redegjort som følger over for Kommissionen:

”Nærmere adspurgt om revision af den hemmelige kasse forklarede vidnet, at man anmeldt eller uanmeldt foretog en gennemgang af de bilag, der var for den pågældende periode, og man gennemgik hvert enkelt bilag. Der var ikke tale om stikprøvekontrol. Man startede revisionen ved at få oplysning om tilførslen til kassen, og derefter blev udgifterne gennemgået. Kassen kunne bl.a. benyttes til visse former for materielanskaffelser, som efter deres natur skulle være fortrolig. Endvidere kunne kassen benyttes til at yde godtgørelse til personer for tabt arbejdsfortjeneste eller til repræsentation. Repræsentationsudgifter afholdes af kassen, for at man ikke skal kunne se, hvem efterretningstjenesten har kontakt med. Det kunne forekomme, at vedkommende kriminalmand blev tilkaldt for at forklare om bilag, men revisorerne fik aldrig information om formålet med et møde eller identiteten på den, udgiften angik. ... Vidnet tilføjede, at den kontrol der føres med PET, er langt mere dybtgående, end inden for rigspolitichefembedets område i øvrigt.”²¹⁷

²¹⁷ RB: Erik Justesen, 23. oktober 2001.

11. SAMMENDRAG AF KOMMISSIONENS BERETNING

11.1. PET-kommissionens beretning

Beretningen udgøres inklusive nærværende bind af i alt 16 bind heraf et sammenfatningsbind. Bind 15 indeholder en mindretalsudtalelse vedrørende regeringserklæringen af 30. september 1968 samt en række juridiske analyser, der er udarbejdet som baggrundsmateriale for Kommissionens arbejde, og som ikke er en del af beretningen og ikke nødvendigvis er indgået i Kommissionens beslutningsgrundlag. I øvrigt samler beretningen sig i to dele.

Kommissionens beretnings første del beskriver over fire bind PET's historie 1945-89, forholdet til Justitsministeriet og andre myndigheder, regler og retningslinjer for tjenestens virksomhed, arbejdsmetoder og virkemidler samt PET's forhold til FE og forbindelse til den private antikommunistiske kamp under den kolde krig. Et væsentligt aspekt i disse bind er spørgsmålet om PET's registreringer. Beretningens anden del udgøres af ni bind omhandlende PET's overvågning af politiske partier og partiforberejede miljøer, faglige konflikter, politisk-ideologisk prægede grupperinger og bevægelser samt PET's efterretningsvirksomhed i forhold til Grønland og Færøerne. Foruden at beskrive PET's arbejde er det et centralt aspekt i disse bind at præsentere baggrunden for PET's overvågning samt fremlægge resultaterne heraf. Kommissionens retlige vurderinger i tilslutning til PET's virksomhed i perioden 1968-89 er anført efter de historiske beskrivelser.

11.2. Bind 2: Politiets Efterretningstjeneste 1945-89

Bind 2 gennemgår baggrunden for PET's etablering og udvikling frem til regeringserklæringen af 30. september 1968. Bindet redegør for den i 1945 nystiftede Rigspolitechefens Efterretningsafdeling (REA), der blev omdannet til PET ved årsskiftet 1950-51. Desuden gennemgås forholdet mellem PET, Justitsministeriet og skiftende regeringer, hvor sidstnævnte formulerede PET's opgaver samt de regler og retningslinjer, der var gældende for PET's virksomhed. I bindet bliver der yderligere redegjort for en række politisk-juridiske forhold af betydning for PET's aktivitet, f.eks. baggrunden for femtekolonnelovens tilblivelse i 1952, implementeringen i 1953 af det såkaldte tromlesystem (indgangsnøglen til PET's arkiv), spørgsmål om PET's videregivelse af oplysninger til udenlandske myndigheder, karakteren af forholdet mellem Socialdemokratiet, AIC og PET samt baggrunden for Wamberg-udvalgets oprettelse og dets indledende virksomhed 1964-67. Der redegøres for, hvordan det politiske system, der fra 1960'ernes begyndelse gennemgående stillede sig stadig mere kritisk til efterretningstjenesterne, ønskede at føre kontrol med PET's registreringer på det politiske område, og hvordan de politiske partier forsøgte at imødekomme offentlighedens krav om kontrol med PET.

11.3. Bind 3: Regeringserklæringen og PET's registreringer på det politiske område 1968-1989

Bind 3 beskriver regler og praksis for PET's registreringer på det politiske område fra 1968 til 1989.

Bindet gennemgår den i offentligheden meget omtalte regeringserklæring af 30. september 1968. Desuden behandles spørgsmålet om mikrofotoografering af PET's arkiv, aspekter af 1977-kommissionsdomstolen (den såkaldte Hetler-sag), daværende justitsminister Ole Espersens (S) retningslinjer for registrering 1981-82, retningslinjer fra 1983 om efterforskning på det politiske område, herunder spørgsmålet om personregistreringer, men også spørgsmålet om registreringer af lovlige organisationer samt PET's virksomhed i forbindelse med arbejdsmarkedskonflikter. Afslutningsvis behandles PET's brug af arbejdskartoteker og organisationssager, ligesom der redegøres for PET's registreringspraksis, og måden hvorpå der blev ført tilsyn med, hvorvidt PET efterlevede gældende regler og retningslinjer.

11.4. Bind 4: PET's virkemidler

Bind 4 behandler en del af de virkemidler, som PET har anvendt i sin efterforskning. PET's brug af kilder, aflytning, overvågning mv. beskrives og analyseres.

Hvor de tre foregående bind er opbygget kronologisk og struktureret efter forløb af betydning for tjenestens historie og udvikling, er bind 4 opbygget tematisk. PET i det internationale efterretningssamarbejde (f.eks. Bern-klubben, Trevi-samarbejdet og EF), spørgsmålet om PET's kildeføring og afslutningsvis tjenestens tekniske og øvrige virkemidler behandles. Bindet behandler perioden 1945-89.

Kommissionen gennemgår og vurderer et antal konkrete efterforsknings-skridt eller -metoder.

11.5. Bind 5: Stay-Behind og Firmaet

Bind 5 beskriver PET's forbindelse til det danske okkuperingsberedskab, det såkaldte "stay-behind-net." Da okkuperingsberedskabet imidlertid primært havde kontakt til Forsvarets Efterretningstjeneste (FE), beskriver bind 5 endvidere aspekter af PET's forhold til Forsvaret og FE. Desuden skildres PET's forbindelser til private antikommunistiske grupper, f.eks. Firmaet. Bindet redegør for en højrefløjsorganisation – Absalon – som ifølge oplysninger tilgået FE skal have forsøgt at indsamle våben til brug for en eventuel besættelsessituation.

Bindet redegør for, hvorledes okkuperingsberedskabet havde et dobbelt formål: dels at virke i Danmark under en eventuel sovjetisk besættelse blandt andet med henblik på at forsyne en eksilregering med efterretninger, dels at organisere en væbnet modstand mod en besættelsesmagt. Det fremgår, at okkuperingsberedskabet havde sit udspring i drøftelser mellem danske, amerikanske og britiske myndigheder. Hjemmeværnet som en vigtig del af okkuperingsberedskabet beskrives, herunder at PET i begyndelsen af 1950'erne bidrog til at føre kontrol med dele af Hjemmeværnets virksomhed, ligesom der redegøres for, at okkuperingsberedskabet i 1976 blev reorganiseret, da det skulle optages i det transnationale ACC (Allied Coordination Committee), der var et koordinerende organ for sikkerhedstjenesterne i blandt andet USA, Storbritannien, Vesttyskland, Italien, Danmark og Norge. Optagelsen fandt sted i 1980.

Spørgsmålet om karakteren af PET's forhold til Firmaet, en privat antikommunistisk organisation, der blev etableret i 1947, beskrives. Der redegøres for, at Firmaet under ledelse af den forhenværende modstandsmand Arne Sejr og

med støtte fra Niels Frommelt i 1950'erne stod bag en aflytning af DKP's næstformand, Alfred Jensens lejlighed, ligesom Firmaet i 1950'erne stod for såkaldt psykologisk krigsførelse over for DKP.

11.6. Bind 6: PET's overvågning af Danmarks Kommunistiske Parti 1945-1989

Bind 6 beskriver PET's overvågning af Danmarks Kommunistiske Parti i perioden 1945-1989. Det fremgår heraf, at DKP havde en særlig status i PET's efterforskning under hele den kolde krig, idet DKP var det eneste parti, der var knyttet til Sovjetunionen. Der redegøres for PET's antagelse om, at DKP og dets medlemmer ville støtte Sovjetunionen under en eventuel krig mellem Warszawa-pagten og NATO, ligesom PET arbejdede ud fra den hypotese, at DKP'ere ville indstillet på at udføre efterretningsvirksomhed i Danmark til fordel for Sovjetunionen. Der redegøres for, at DKP af PET og det politiske system på baggrund af disse forhold blev opfattet som en permanent sikkerhedsrisiko for Danmark. Bind 6 redegør for karakteren af DKP's forhold til de kommunistiske lande i øst-blokken, og i hvilket omfang DKP blev overvåget af PET under den kolde krig.

11.7. Bind 7: PET's overvågning af politiske partier 1945-1989

Bind 7 redegør for PET's overvågning af Socialdemokratiet, Det Konservative Folkeparti, Venstre, Det Radikale Venstre, Kristeligt Folkeparti, Centrum Demokraterne og Fremskridtspartiet samt Socialistisk Folkeparti og Venstresocialisterne. Der redegøres for, i hvilket omfang PET overvågede og registrerede ledende politikere og medlemmer af disse partier, og i hvilket omfang der i disse partier pågik aktiviteter, der var af efterretningsmæssig interesse for PET.

Fremstillingen i bind 7 er i væsentlig grad baseret på det såkaldte Gordijevskij-materiale, det vil sige skriftlige kilder tilført PET i forbindelse med en udenlandsk myndigheds hvervning af den sovjetiske KGB-oberst Oleg Gordijevskij. Dette materiale, der skønsomt omfatter 4.000 sider, benyttes dels til at beskrive sovjetiske forsøg på meningspåvirkning af danske politikere i sidste halvdel af 1970'erne og begyndelsen af 1980'erne, dels til at vurdere resultaterne af de sovjetiske påvirkningsforsøg.

En række metodiske problemstillinger til materialets anvendelse beskrives, så det står klart, hvilke styrker materialet har, men også hvilke faldgruber det rummer. Desuden beskrives det, hvordan Gordijevskij blev hvervet.

Bindet redegør for konstaterede spionageaktiviteter til fordel for østblokken.

11.8. Bind 8: PET's overvågning af arbejdsmarkedet 1945-1989

Bind 8 beskriver dels, i hvilket omfang PET overvågede arbejdsmarkedet under den kolde krig, herunder baggrunden for overvågningen og hvordan den blev udført, og om det fik konsekvenser for de overvågede. Dernæst beskriver bindet PET's trusselsbillede og undersøger, om trusselsbilledet var retvisende i forhold til det, der kan dokumenteres i dag.

Det fremgår, at PET ikke på noget tidspunkt mellem 1945 og 1989 var interesseret i udviklingen på arbejdsmarkedet eller faglige konflikter i sig selv, men at det, der optog PET, var, om der på arbejdsmarkedet eller i fagpolitiske miljøer blev udfoldet virksomhed, der var i strid med den lovlige samfundsorden, det vil sige, om danske eller udenlandske statsborgere inden for fagbevægelsen bedrev spionage/efterretningsvirksomhed til fordel for udenlandske myndigheder, eller om der inden for fagbevægelsen eller i tilslutning til denne blev planlagt voldelige aktioner/demonstrationer.

Der redegøres bl.a. for, at PET frem til 1968 havde et tæt forhold til centrale dele af den socialdemokratiske bevægelse, og især til AIC (Arbejderbevægelsens Informations-Central), der forsynede PET om oplysninger om DKP'ernes, fra 1959 desuden SF'ernes stilling i fagforeningerne og på arbejdspladserne, ligesom bindet beskriver, hvorledes den radikalt venstreorienterede del af "Det nye Venstre" forsøgte at anvende faglige konflikter i den politiske kamp.

Bindet omhandler tillige retningslinjer for PET's efterforskning på det politiske område, der blev indført i 1983.

11.9. Bind 9: PET's overvågning af den antiimperialistiske venstrefløj 1945-1989

Bind 9 fremlægger resultaterne af Kommissionens rekonstruktion af PET's overvågning af trotskistiske grupperinger, maoistiske miljøer, herunder PET's rolle i efterforskningen af den såkaldte Blekingegadebande, foruden overvågningen af skolesamvirket Tvind og diverse solidaritetsbevægelser. Endvidere fremstil-

les PET's virksomhed i forhold til fagforeningsmand og forhenværende DKP'er Preben Møller Hansens Fælles Kurs Klubben, der senere omdannedes til partiet Fælles Kurs.

Bindet redegør for aktiviteter i disse miljøer og beskriver bl.a., at en navngiven trotskist, stod bag den såkaldte Randersbombe, hvor et antal aktivister ved et uheld sprængte en bombe i et hus, hvorved et barn kom til skade.

I bindet redegøres der for PET's efterforskning mod Manifest/Kommunistisk Arbejdsgruppe, stiftet i 1978, hvorfra medlemmer i slutningen af 1980'erne blev kendt under navnet Blekingegadebanden. Bindet behandler en række spørgsmål, der er blevet rejst om PET's samarbejde med Lyngby Politi i et efterforskningsarbejde, der fulgte efter et røveri i Lyngby i 1983, og påstande om, at Justitsministeriet trænerede en af Lyngby Ret fremsat udleveringsbegæring af to i Paris anholdte arabere, der var mistænkt for at have forbindelse til røveriet.

Bind 9 behandler tillige spørgsmål om PET's brug af dobbeltagenter.

11.10. Bind 10: PET's overvågning af protestbevægelser 1945-1989

Bind 10 redegør for PET's overvågning af Kampagnen mod Atomvåben og OOA, Vietnambevægelsen, de såkaldte Verdensbankuroligheder i 1970 og baggrunden herfor, studenterpolitiske bevægelser, universitetsmiljøer og Danmarks Journalisthøjskole, EF-modstanden, fredsbevægelser samt PET's overvågning af de såkaldte slumstormere og BZ-Brigaden. Bindet dækker tiden fra den tidlige efterkrigstid, men tyngdepunktet er 1960-89, det vil sige fra "Det nye Venstres" opkomst til den kolde krigs afslutning.

Bindet beskriver, hvorledes østblokken fra begyndelsen af 1970'erne gjorde en betydelig indsats for at påvirke protestmiljøerne i Danmark, og hvorledes Sovjetunionen og danske kommunister forsøgte at udnytte fredsbevægelsens status og desuden forsøgte at udnytte den brede EF-modstand.

11.11. Bind 11: PET's overvågning af den yderste højrefløj 1945-1994

Bind 11 redegør for, hvori PET's overvågning af den yderste højrefløj bestod, og hvilken rolle den yderste højrefløj indtog i PET's trusselsbillede. Endvidere behandler bindet spørgsmål om PET's forhold til den yderste højrefløj på baggrund af en række påstande i den offentlige debat, hvor det er blevet hævdet, at PET

skal have haft et særlig tæt forhold til ekstremt højreorienterede kræfter og anvendt disse i overvågningen af venstrefløjen.

Bindet behandler sagen om den såkaldte Søllerødgade-bombe fra 1992. I denne sag blev et medlem af Internationale Socialister dræbt; det er blevet hævdet, at danske myndigheder, herunder PET, ikke har ønsket drabet opklaret.

Bindet behandler REA's overvågning i de omtrent fem første efterkrigsår af det tyske mindretal i Sønderjylland.

11.12. Bind 12: Operation Zeus

Bind 12 behandler PET's overvågning i 1980'erne under anvendelse af PET's kilde Anders Nørgaard. Bindet omhandler Anders Nørgaards aktiviteter for PET i et venstrefløjsmiljø, der samlede sig i bogcafeen Regnbuen i Århus, og hans efterfølgende infiltration i det trotskistiske Socialistisk Arbejderparti i København.

Under behandlingen af Anders Nørgaards aktiviteter i Århus behandler bindet spørgsmålet, om Anders Nørgaard som agent provocateur på vegne af politiet tilbød det anarkistiske miljø i Århus sprængstoffer. Under behandlingen af Anders Nørgaards virke i København behandler Kommissionen spørgsmålet, om justitsminister Ole Espersen blev underrettet om Nørgaards overflytning, og om ministeren godkendte Nørgaards virke i København.

11.13. Bind 13: KGB's kontakt- og agentnet i Danmark under den kolde krig

Bind 13 beskriver PET's overvågning af KGB's kontakt- og agentnet i Danmark under den kolde krig, idet hovedvægten er på perioden fra midten af 1970'erne frem til 1989. Bind 13 falder i tre dele: Første del indeholder blandt andet beskrivelser af kildesituationen, men også af KGB og KGB's arbejde i Vesten. Anden og tredje del beskriver i detalje sagerne vedrørende forfatter og oversætter Arne Herløv Petersen og journalist Jørgen Dragsdahl. Førstnævnte blev i 1981 anholdt og sigtet efter den milde spionageparagraf, § 108, mens sidstnævnte efter afslutningen af den kolde krig offentligt er blevet beskyldt for at være agent for Sovjetunionen.

Foruden PET's akter er også dette bind i betydelig grad baseret på Gordijevskij-materialet. Desuden er anvendt det såkaldte Mitrokhin-materiale, det vil

sige resumeer af KGB's sagsakter, som Mitrokhin, der var arkivar i KGB's arkiv, nedskrev og smuglede ud fra arkivet fra begyndelsen af 1970'erne til 1984.

Bindet indeholder en kortfattet skildring af KGB's historie, herunder af forholdet mellem Centeret, KGB's hovedkvarter i Moskva, og residenturet, det lokale KGB-kontor på de sovjetiske ambassader, og bindet redegør for, hvordan KGB arbejdede i praksis, når hensigten var at hverve kontakter og agenter samt påvirke den offentlige meningsdannelse.

11.14. Bind 14: PET's virksomhed i forhold til Grønland og Færøerne

Bind 14 er det afsluttende bind i Kommissionens historiske beskrivelse. Bindet redegør for, hvorledes Danmark og USA i 1951 indgik en aftale, der gav USA ret til fortsat at have baser på Grønland. Der redegøres for, at PET's virksomhed i forhold til Grønland først og fremmest bestod i at foretage sikkerhedsgodkendelser af personer, der skulle rejse til det nordatlantiske område.

Af bindet fremgår, at PET's interesse for politisk virksomhed på Færøerne var meget begrænset. Det fremgår således, at PET ikke ses at have foretaget selvstændig efterforskning på øerne, men at det, der havde PET's interesse, var Sovjetunionens forbindelse til Færøerne, herunder spørgsmålene om, hvorvidt Sovjetunionen forsøgte at påvirke den færøske befolkning gennem såkaldte aktive foranstaltninger, og om det lykkedes Sovjetunionen at hverve færinger til at bedrive efterretningsvirksomhed til fordel for Sovjetunionen.

11.15. Bind 15: Mindretalsudtalelse og juridiske notater

Bind 15 indeholder Jens Vedsted-Hansens mindretalsudtalelse vedrørende regeringserklæringens retlige status, indhold og rækkevidde. I bindet bringes desuden en række juridiske notater, der som nævnt ikke er en del af Kommissionens beretning. Synspunkterne heri er således ikke nødvendigvis udtryk for opfattelsen hos de enkelte medlemmer af Kommissionen. De pågældende notater handler om straffelovens kapitler 12 og 13 (femtekolonne-loven), om retsplejelovens regler vedrørende indgreb i meddelelshemmeligheden, dvs. telefonaflytning, anden aflytning, teleoplysning, brevåbning og brevstandsning. Desuden beskrives de myndigheder og statsorganer, der førte kontrol med PET. I forlængelse heraf beskrives spørgsmålet om sikkerhedsundersøgelser i PET. I bindet findes yderligere beskrivelser af grundlovsbestemmelser og af Den Europæiske Menneskerettighedskonvention.

DEL 4. BILAG

I den følgende samling er medtaget følgende bilag:

- Bilag 1. Justitsministeriets cirkulære af 31. maj 1947.
- Bilag 2. Instruks af 24. januar 1952 til Politiets Efterretningstjeneste.
- Bilag 3. Instruks af 30. november 1953 til chefen for Politiets Efterretnings-tjeneste.
- Bilag 4. Tillæg af 30. september 1968 til instruks af 30. november 1953 til che-fen for Politiets Efterretningstjeneste.
- Bilag 5. Oversigt over spørgsmål til justitsministeren stillet i forbindelse med behandlingen af forslag til om undersøgelse af politiets efter-retningsvirksomhed på det politiske område og af de aktiviteter, der var baggrunden for denne virksomhed, L 65 af 28. oktober 1998, og Kommissionens svar herpå.
- Bilag 6. Ole Stig Andersens udtalelse af 11. marts 2009 til PET-kommissio-nens beretning.
- Bilag 7. Kommissionens bemærkninger til Ole Stig Andersens udtalelse.
- Bilag 8. Advokat Oluf Engells skrivelse af 13. marts 2009.
- Bilag 9. Jørn Bros bemærkninger af 18. marts 2009 til materiale fra PET-kommissionen.
- Bilag 10. Kommissionens bemærkninger til det af Jørn Bro anførte.

- Bilag 11. Niels Schmidts udaterede høringssvar.
- Bilag 12. Kommissionens bemærkninger til det af Niels Schmidt anførte.
- Bilag 13. Ole Espersens udaterede høringssvar.
- Bilag 14. Kommissionens bemærkninger til det af Ole Espersen anførte.
- Bilag 15. Ole Espersens høringssvar af 8. januar 2009.
- Bilag 16. Ole Espersens høringssvar af 24. februar 2009.
- Bilag 17. Jørgen Skat-Rørdams høringssvar af 1. april 2009.
- Bilag 18. Kommissionens bemærkninger til det af Skat-Rørdam anførte.
- Bilag 19. Hanne Bech Hansens og Per Larsens høringssvar af 27. februar 2009.
- Bilag 20. Supplerende udtalelse fra Hanne Bech Hansen af 27. februar 2009.
- Bilag 21. Supplerende udtalelse fra Hanne Bech Hansen af 6. marts 2009.
- Bilag 22. Frank Poulsens høringssvar af 19. februar 2009.

Kommissionen har kun optrykt et mindre antal høringssvar, der har givet Kommissionen anledning til nærmere at overveje indholdet af beretningen.

Bilag 1

JUSTITSMINISTERIET

København, den 31. maj 1947

Fortroligt.

5' ktr. 1946 nr. 298

Cirkulære til Politidirektøren i København og Politimestrene vedrørende Politiets særlige Efterretningsvirksomhed.

I.

Det paahviler som hidtil Politiet at modvirke Foretagender og Handlinger, som kan antages at være rettet imod Rigets Selvstændighed og den lovlige Samfundsorden, herunder i første Række de i Straffelovens Kapitler 12 og 13 omhandlede Forbrydelser, samt ogsaa andre Forbrydelser mod Rigets Selvstændighed eller dets politiske Organer eller mod Institutioner, som er Bærere af Samfundets demokratiske Ordning, herunder ogsaa Forberedelse til alle saadanne Handlinger.

Til dette Formaal skal Politiet indsamle og bearbejde Oplysninger af Værdi for Modarbejdelsen eller Opklaringen af Forbrydelser af den ovennævnte Beskaffenhed. Et effektivt Samvirke paa dette Omraade mellem Politikredsene formidles gennem den fælles Efterretningscentral for hele Landet.

Politiets Efterretningsvirksomhed maa tage Sigte paa at skaffe Oplysninger om saadanne Kræfter, som paa ulovlig Vis virker eller kan antages at ville virke opløsende paa det danske Samfunds Eksistens eller Struktur, eller som forbereder eller maa antages at forberede Uroligheder i Samfundet eller Dannelse af Sammenslutninger med det Formaal at fremkalde og støtte saadanne Uroligheder, hvad enten Angrebet rettes fra udenlandske Kredse eller fra Personer og Organisationer, som opholder sig her i Landet. Som Objekter for Efterretningsvirksomheden kan særlig fremhæves Spionage rettet imod Danmark eller en fremmed Stat, herunder foruden Spionage af militær Karakter ogsaa anden Spionage, f. Eks. ^{Handels- og} Kolonne-Virksomhed, terroristisk Virksomhed, Attentantvirksomhed, Sabotage, "Varulvebevægelser" og lign.

Efterretningsvæsenets Opgaver omfatter ogsaa:

1. Undersøgelser med Henblik paa Udlændinges Erhvervelse eller Lejemaal af fast Ejendom her i Landet.
2. Undersøgelser til Brug for Ministeriet for offentlige Arbejders Kontrol med Oprettelsen af private Radiosendere.
3. Kontrollen med Overholdelse af Uniformsloven og Vaabenlovgivningen.

Løsningen af de tidligere nævnte Opgaver gør det hensigtsmæssigt, at der etableres et nøje Samvirke mellem Efterretningsvirksomheden og det egentlige Fremmedtilsyn, saaledes at der indbyrdes søges Orientering og udveksles Oplysninger af gensidig Interesse.

Bilag 1

- 2 -

II:

Ansvar for Varetagelsen af Efterretningsvirksomheden og Løsningen af de i Forbindelse dermed staaende Opgaver af efterforskningsemæssig Karakter paahviler Politimestrene - i København Politidirekteren, som med Hensyn til Arbejdets Fordeling paa Personalet skal forhandle med Rigspolitichefen.

Det er en Selvfølge, at der ligesom hidtil heller ikke fremtidig ved Tilvejebringelsen af de under I nævnte Oplysninger af Politiet maa anvendes Provokatorer, hvorimod der, i det Omfang det maa anses for paakrævet, af Politiet vil kunne ydes Vedlæg for meddelte Oplysninger. Telefonaflytninger kan ske i Overensstemmelse med Bestemmelserne i de af Ministeriet for offentlige Arbejder udfærdigede Instrukser for de koncessionerede Telefonselskaber vedrørende Telefonhemmeligheden.

De indkomne Oplysninger vil - forsaavidt der kan til - lægges dem Betydning - være at registrere paa sædvanlig Maade. Saadan Registrering maa ikke finde Sted alene paa Grundlag af en Persons lovlige politiske Virksomhed; saafremt der fra tidligere Tid maatte findes Kartoteke eller lignende, hvori Registrering er sket paa Grundlag af vedkommende lovlige politiske Virksomhed vil saadanne Oplysninger være at tilintetgøre.

Om alle Oplysninger af væsentlig Betydning for Løsningen af efterretningsmæssige Opgaver, herunder i første Række saadanne Oplysninger, som ogsaa vil kunne have Interesse for andre Politikredse, eller som paa Grund af deres mere almindelige Betydning bør videresendes til den øverste Politiledelse, skal der snarest skriftligt eller mundtligt gives Indberetning til den under Rigspolitichefen henlagte særlige Efterretningsafdeling, jfr. nedenfor under III.

Forinden der i Politikredsen i Sager af den omhandlede Karakter foretages Anholdelser eller fremsættes Begæring overfor Retten om Iværksættelse af særlige Retsskridt under Efterforskning eller Forundersøgelse, herunder Kendelser om Telefonaflytning *Tilbageholdelse* af Post og Telegrammer m.v., bør det saavidt muligt forinden søges oplyst fra Rigspolitichefens Efterretningsafdeling; om der maatte foreligge Oplysninger, der afgørende taler imod Iværksættelsen af de paatænkte Foranstaltninger.

III.

Som Central for Modtagelsen, Bearbejdelsen og Videregivelsen af de i Afsnit II nævnte Indberetninger fra Politikredsen virker den særlige Efterretningsafdeling under Rigspolitichefen.

Efterretningsafdelingen skal i fornødent Omfang efter Politikredsenes *Anmodning* støtte det lokale Politiet ved Løsningen af de heromhandlede Opgaver. Det vil være hensigtsmæssigt, at

Bilag 1

- 3 -

Arbejdet i Politikredsene sker i nøje Kontakt med Rigspoliti-
chefens Efterretningsafdeling, som iøvrigt ved regelmæssige Rej-
ser vil søge saadan Kontakt etableret.

----- 0 -----

A.L.H. Elmquist.

/E. Andersen.

Bilag 2

Afskrift

JUSTITSMINISTERIET

Brev nr. 6

F.O.J.5.k.1952 nr.1²

København, den 24. januar 1952.

I forbindelse med det herfra i dag til rigspoliti-
 chefen, chefen for Poli-
 tiets Efterretningstjeneste, politidirektøren i København og samtlige politi-
 mestre udsendte cirkulære om efterretningstjenestens organisation fastsætter
 justitsministeriet herved følgende bestemmelser vedrørende efterretningstjene-
 stens opgaver og arbejdsområde:

Efterretningstjenestens formål er at tilvejebringe et værn imod foretag-
 ender og handlinger, som må antages at rumme en fare for rigets selvstændig-
 hed og sikkerhed og den lovlige samfundsorden, herunder i første række de i
 straffelovens kapitler 12 og 13 omhandlede forbrydelser.

Til det angivne formål påhviler der efterretningstjenesten navnlig føl-
 gende opgaver:

1. Indsending og bearbejdelse af oplysninger om foretagender og handlinger
 af den ovennævnte beskaffenhed.
2. Bistand til planlægning og gennemførelse af forholdsregler til sikring
 imod spionage, sabotage, infiltration o.lign. inden for statens og kommu-
 nernes administration og livsvigtige såvel offentlige som private insti-
 tutioner og virksomheder herunder post-, telegraf- og telefonvæsenet,
 statsradioforbindelsen, jernbanevæsenet, skibsfarten og luftfarten.
3. Efterforskning af spionage såvel af militær karakter som af anden art,
 f.eks. handelsspionage rettet imod Danmark eller en fremmed stat, samt
 kontrol med overholdelse af bestemmelser vedrørende ind- og udførsel af værn
 i det omfang, en sådan kontrol er af efterretningsmæssig interesse.
4. Varetagelse af den fornødne overvågelse af fremmede representationer.
 Justitsministeriet forudsætter, at denne opgave løses i nøje samarbejde med
 politidirektøren i København.
5. Gennemførelse af en nøjere efterretningsmæssig kontrol med udlændinge.
6. Undersøgelser med henblik på udlændinges erhvervelse eller leje af fast
 ejendom her i landet.
7. Undersøgelser til brug for ministeriet for offentlige arbejders kontrol
 med private radiosendere, herunder efterforskning af og kontrol med ulov-
 ligt oprettede radiosendere i det omfang, en sådan kontrol under de givne
 forhold er gennemførlig.
8. Kontrol med overholdelse af våbenlovgivningen.

Det pålægges endvidere Politiets Efterretningstjeneste efter forhandling
 med vedkommende militære myndigheder - for så vidt angår de ikke militære
 områder - at planlægge og gennemføre der inden for Den Nordatlantiske Trak-
 tats Organisation forudsatte sikring af dokumenter og personel samt iøvrigt
 at gennemføre sådanne efterretningsmæssige og sikkerhedsnæssige foranstalt-

Bilag 2

- 2 -

ninger, som Danmark i nædfer af de inden for Den Nordatlantiske Traktats
Organisation truffne aftaler har forpligtet sig til at gennemføre.

Det pålægges chefen for Politiets Efterretningstjeneste til enhver tid
at holde rezerinteen underrettet om alle forhold af betydning for landets
indre sikkerhed og regelmæssigt at aflægge rapport herom, samt at formidle
den videre kunngørelse for politidirektøren i København, politimestrene og i
forødent omfang rigspolitichefen af de fra regeringe. meddelte direktiver
om efterretningstjenestens udførelse.

Chefen for Politiets Efterretningstjeneste beuyndiges til i nødvendig
omfang at gøre politidirektøren i København og samtlige politimestre be-
kendt ved de ovenfor under 1-8 omhandlede efterretningsmæssige opgaver.

sign. Helga Pedersen

/ Heide-Jørgensen

Politiets Efterretningstjeneste.

Bilag 3

Instruktion til chefen for Politiets Efterretningstjeneste.

Efterretningstjenestens formål er at overvåge, forebygge og modvirke fortagender og handlinger, som må antages at rumme en fare for rigets selvstændighed og sikkerhed og den lovlige samfundsorden, herunder i første række de i straffelovens kapitler 12 og 13 omhandlede forbrydelser.

Det påhviler chefen for politiets efterretningstjeneste til enhver tid at holde justitsministeriet underrettet om alle forhold af betydning for landets indre sikkerhed og i det hele om alle forhold af væsentlig betydning indenfor efterretningstjenestens virksomhed, herunder om de almindelige retningslinier, efter hvilke der arbejdes, og de fremgangsmåder, der toges i anvendelse. Alle almindelige instruktioner, der skriftligt eller mundtligt gives politikkredsen, skal inden udsendelsen forelægges justitsministeriet. Om vigtigere enkeltager og sager, der efter foreliggende særlige omstændigheder må påregnes at give anledning til offentlig kritik eller bevisninger, må justitsministeriet ligeledes fra første færd holdes underrettet.

Modtaget politiets efterretningstjenestes henvendelse fra inden- eller udenlandske myndigheder eller institutioner, skal justitsministeriet straks orienteres om henvendelsen og dens indhold, såfremt den enten kan give anledning til drøftelse om virksomhed - herunder meddelelse af oplysninger -, som ikke kan finde sted indenfor de for efterretningsevne fastsatte retningslinier, eller vedrører forhold, hvorom ministeriet ifølge foreskiftelse skal holdes underrettet. Om henvendelse fra politiets efterretningstjeneste til inden- eller udenlandske myndigheder eller institutioner skal justitsministeriet ligeledes i tilsvarende omfang orienteres.

Det påhviler chefen for politiets efterretningstjeneste at drage omsorg for, at de direktiver om efterretningstjenestens udøvelse, der gives af justitsministeren, i for-

Bilag 3

- 2 -

nødent omfang meddeles politidirektøren i København, politimestrens og rigspolitichefen, og i videst muligt omfang at påse, at de givne direktiver efterleves. Spørgsmål om deres forståelse og rækkevidde såvel som spørgsmål om at fravige dem må forelægges justitsministeriet.

Efterretningstjenestens arbejdsområde følger af det angivne formål, men omfatter navnlig følgende opgaver:

1. Efterforskning i sager angående de i borgerlig straffelov kap. 12 og 13 omhandlede forbrydelser, derunder spionage af enhver art, og kontrol med overholdelsen af bestemmelser vedrørende ind- og udførsel af varer, for så vidt kontrollen er af efterretningsmæssig interesse.

Så snart der forstages skridt som led i en straffesag mod en bestemt person, skal justitsministeren og - medmindre andet i det enkelte tilfælde bestemmes af denne - statsadvokaten underrettes. Efterforskningen i politikredsene gennemføres under ledelse af den stedlige politimester (politidirektøren), men i forståelse og samarbejde med politiets efterretningstjeneste.

Om efterforskning i sager, der må anses omfattet af militær retsplejelov eller som ellers har militær interesse, underrettes forsvarets efterretningstjeneste.

2. Bistand til planlægning og gennemførelse af forholdsregler til sikring mod spionage, sabotage, infiltration og lignende indenfor statens og kommunernes civile administration og livsvigtige - offentlige eller private - institutioner og virksomheder, herunder særlig post-, telegraf- og telefonvæsenet, statsradiofonien, jernbaneanvæsenet, skibefarten og luftfarten. Det påhviler endvidere politiets efterretningstjeneste - i nødvendigt omfang efter forhandling med vedkommende militære myndighed - indenfor civile områder at planlægge og søge gennemført de (efterretningsmæssige og) sikkerhedsmæssige foranstaltninger, som Danmark i medfør af de indenfor Den Nordatlantiske Traktat Organisation truffne aftaler er for-

Bilag 3

- 3 -

pligtet til at gennemføre.

3. Gennemførelse af den efterretningsemæssige kontrol med udlændinge.
4. Undersøgelser med henblik på udlændingens erhvervelse eller leje af fast ejendom her i landet.
5. Undersøgelser til brug for ministeriet for offentlige arbejders kontrol med private radiosendere, herunder efterforskning af og kontrol med ulovligt oprettede radiosendere i det omfang en sådan kontrol under de givne forhold er gennemførelig.
6. Kontrol med overholdelse af våbenlovgivningen.
7. Indsamling og bearbejdelse af oplysninger der er eller kan være af betydning for løsningen af de under 1 - 6 nævnte opgaver og for bedømmelsen af de sikkerhedsforholdsregler, der kan være anledning til at tage. Registreringen må indskrænkes til det absolut påkrævede.

Ved anvendelsen af det tilvejebragte materiale må der udvises stor forsigtighed. Oplysningernes rigtighed må, så vidt det er muligt, efterprøves, og hvis dette ikke har kunnet ske, men det dog efter omstændighedernes i det enkelte tilfælde findes rigtigt at meddele dem til rette vedkommende, må denne udtrykkelig gøres bekendt hermed. Oplysninger om enkeltpersoner på grundlag af det af politiets efterretningstjeneste indsamlede materiale må ikke under nogen form officielt eller underhånden gives til andre end danske politimænd, der virker med efterretningsopgaver, med mindre der i det enkelte tilfælde er givet bemyndigelse dertil af chefen for politiets efterretningstjeneste eller hans stedfortrædere.

Denne instruks træder i stedet for den tidligere instruks af 24. januar 1952, som samtidig opheves.

Den 30. november 1953.

Konrad Madsen
Chr. Lindberg

Bilag 4

Tillæg til instruks af 30. november 1953 til
chefen for politiets efterretningstjeneste.

Til pkt. 7 føjes:

"Registrering af danske statsborgere må ikke
finde sted alene på grundlag af lovlig politisk virk-
somhed."

JUSTITSMINISTERIET, den 30. september 1968.

Knud Thustrup / Gentofte

Bilag 5

**Oversigt over
spørgsmål til justitsministeren,
som ministeren har undladt at besvare under henvisning til PET-kommissionens arbejde.**

I oversigten er anført det bind i Kommissionens beretning, hvor spørgsmålet søges besvaret. Der er endvidere i de enkelte bind i et bilag anført, hvilke spørgsmål, der søges besvaret i bindet.

Alle spørgsmål er forsøgt besvaret for så vidt de omfattes af Kommissionens kompetence, jf. PET-kommissionslovens § 3.

Spørgsmål nr.		Svar: Bind
1	Ministeren bedes bekræfte eller afkræfte, at PET har spioneret mod Folkebevægelsen mod EF og forklare baggrunden herfor.	10
2	Ministeren bedes redegøre for det nærmere samarbejde mellem PET og medlemmer af den højrabiante organisation "Den Danske Forening", herunder med Poul Vinter Jensen.	11
3	Kan ministeren dementere, at der har eksisteret forbindelser mellem PET eller medarbejdere i PET og efterrettningsorganisationen "Gladio"?	5
4	Kan ministeren bekræfte, at det tidligere folketingsmedlem og medlem af Europaparlamentet, retsforbundsformanden Ib Christensen, er blevet telefonaflttet privat og/eller på sin arbejdsplads på Psykoteknisk Institut i Randers?	7
5	Ministeren bedes oplyse, om der også har været en PET-meddeler i Junibevægelsen eller dens ledelse.	Spørgsmålet angår forhold, der tidsmæssigt falder uden for Kommissionens kommissorium, jf. PET-kommissionslovens § 3
66	Kan ministeren bekræfte, at Justitsministeriets interne instrukser til PET altid godkendes i regeringens sikkerhedsudvalg og Wambergudvalget?	3
67	Kan ministeren bekræfte PET's oplysninger i redegørelsen om, at personregistreringer har været udført efter en praksis, der har været godkendt af skiftende justitsministre?	3
71	Kan ministeren bekræfte, at det i regelsættet fra 1983 fra ministeriet udtrykkeligt fremgår, at regeringserklæringen ikke indeholder noget forbud mod registrering af organisationer, ligesom medlemmer af politiske partier kan registreres på grundlag af udtalelser fra partiledere?	3
75	Er ministeren bekendt med, at KGB under den kolde krig blandt andet havde til opgave at destabilisere den politiske situation i vesten, og at KGB forsøgte at hverve personer ansat i de danske ministerier?	Problemstillingen er belyst i bind 6
82	Har ministeren nogen grund til at betvivle formanden for Wambergudvalgets udsagn i brev til ministeren af 24. april 1998 om, at Wambergudvalget til stadighed omhyggeligt har gennemgået de udvalgte forelagte sager, og i intet tilfælde har godkendt nogen personregistrering på grundlag af lovlig politisk virksomhed.	3
115	Hvis PET kan overvåge folketingsmedlemmer og beslutter at overvåge et folketingsmedlem, med hvilke begrundelser kan dette så ske, og skal	Problemstillingen er belyst i bind 7

Bilag 5

	beslutningen godkendes af justitsministeren?	
117	Er medlemmer af Folketinget blevet overvåget af PET, og har det resulteret i en registrering? I bekræftende fald hvem, hvornår og hvorfor?	7
118	Bliver medlemmer af Folketinget i dag overvåget af PET, og resulterer det i en evt. registrering?	Spørgsmålet angår forhold, der tidsmæssigt falder uden for Kommissionens kommissorium, jf. PET-kommissionslovens § 3
122	Har PET haft agenter placeret eller benyttet sig af meddelere i politiske partier, organisationer eller bevægelser senere end i 1980'erne, og har PET det i dag?	11
123	Er der personer, som er blevet registreret af PET, fordi de pågældende har skrevet under på anmeldelse af et politisk parti f.eks. SAP, KAP eller DKP/ML?	9, 3, 12
127	Benyttede PET sig af agenter meddelere, infiltration eller personregistrering i forbindelse med HT-konflikten, overenskomstindgrebet i 1985, Ribus-konflikten eller andre større arbejdskonflikter, og foregik der registrering på denne baggrund? I bekræftende fald var det i overensstemmelse med regeringserklæringen fra 1968? I benægtende fald ville det have været i overensstemmelse med 1968-erklæringen?	8, 12
132	Skal PETredegørelsens side 18, nederste afsnit, forstås således, at ingen personer siden 1965 er blevet registreret på baggrund af medvirken til anmeldelse af eller stiller for et politisk parti?	3
134	Hvor mange personer har været registreret i mere end en 10års periode (jf. PETredegørelsens side 23)?	3
135	Ministeren bedes sende udvalget en statistik over afsagte kendelser om indgreb i meddeleleshemmeligheder, som PET har ansøgt om siden 1985.	4
136	Ministeren bedes sende udvalget en statistik over, hvor mange underretninger om indgreb i meddeleleshemmeligheder retten har udsat eller givet tilladelse til at udlade.	4
138	Er der andre organisationer hvis forbindelse med danske ide- og interesseorganisationer, der påkalder sig særlig bevågenhed? (F.eks. islamiske fundamentalister, separatist- eller løsrivelsesbevægelser som PKK).	Problemstillingen er belyst i bind 9
141	De politiske grupperinger, der er nævnt i PETredegørelsens side 39-43, omfatter angiveligt frihedsbevægelser. Er listen komplet? Blev organisationer som PLO og ANC også overvåget?	9
143	Overvåger PET systematisk alle demonstrationer? Hvis ja, er dette så foreneligt med PET's opgaver som beskrevet i PETredegørelsens kapitel 2?	4
144	Hvordan adskilles PET's opgaver fra de almindelige politiopgaver i forbindelse med en demonstration?	4
145	Kan personer, der har deltaget i en lovlig demonstration, blive registreret i PET på dette grundlag?	3, 4
149	Hvorfor blev notatet, som Frede Farmand havde udarbejdet om kurderhøringen, ikke destrueret, når båndoptagelsen blev?	11
150	Blev indholdet i regeringserklæringerne i 1968 og i 1983 alene behandlet af de regeringer, der var på disse tidspunkter, eller konsulterede de	3

Bilag 5

	daværende regeringer repræsentanter for andre partier, inden de vedtog erklæringerne?	
151	Blev repræsentanter for andre partier end regeringspartierne kontaktet på noget tidspunkt om de overvågninger og penetreringer, der blev foretaget fra PET's side i 1980'erne?	Kan ikke besvares af Kommissionen
152	Blev 1. maj møder i 1980'erne overvåget af PET? I bekræftende fald: hvilke og hvorfor?	8, 9
153	Kan ministeren bekræfte Morten Rud Pedersens formodning om, "at PET fandt en anden til at overvåge mødet i Odense", jf. oplysningerne i Jyllands-Posten den 18. april 1998 ?	8
154	Foretog PET overvågning af Tillidsmandsringen i 1980'erne? I bekræftende fald: - hvordan foregik overvågningen? - hvem foretog overvågningen? og skete der registrering hos PET på baggrund af denne overvågning?	8
155	Hvis PET foretog overvågning af Tillidsmandsringen i 1980'erne, ønskes oplyst: - begrundelsen for overvågningen, - hvor og af hvem overvågningen blev besluttet samt om overvågningen var godkendt eller havde accept hos den daværende justitsminister.	8
156	Hvis PET foretog overvågning af Tillidsmandsringen ønskes oplyst, om denne overvågning på noget tidspunkt havde karakter af penetrering ?	8
157	Hvis PET foretog overvågning af Tillidsmandsringen i 1980'erne, hvorfor er det ikke omtalt i PET redegørelsen, og er der andre faglige aktiviteter, der blev overvåget, men som ikke er omtalt i redegørelsen?	8
158	Hvis PET foretog overvågning af Tillidsmandsringen i 1980'erne ønskes oplyst, om det var i overensstemmelse med 1968- og/eller 1983-regeringserklæringerne?	8
160	Skal formuleringen i PET redegørelsen side 27: "PET har således ikke i forbindelse med HT-konflikten i 1984, som anført i pressen, foretaget aflytninger af SID's telefoner" forstås sådan, at andres telefoner under denne eller andre faglige konflikter godt kan være aflyttet, f.eks. Trafikfunktionærenes Fagforening under HT-konflikten i 1984 ?	8
162	Hvilke grupper i VS blev overvåget i 1980'erne, jf. PET redegørelsen side 39?	7
163	Hvad menes der i PET redegørelsen side 55 med: "PET var beklageligvis ikke tilstrækkelig opmærksom på notatet ved orienteringen af justitsministeren og det Parlamentariske Kontroludvalg"? Betyder det, at PET vedkender sig at have videregivet urigtige oplysninger til justitsministeren og Det Parlamentariske Kontroludvalg?	Kan ikke besvares af Kommissionen
164	Er der medlemmer af "Kvinder for Fred", som qua deres medlemskab er blevet overvåget og/eller registreret?	10
165	Er der sket overvågning af arrangementer, som "Kvinder for Fred" har afholdt ?	10
166	Er der medlemmer af "OOA", som qua deres medlemskab er blevet	10

Bilag 5

	overvåget og/eller registreret?	
167	Er der sket overvågning af arrangementer, som "OOA" har afholdt?	10
168	Er der medlemmer af "Amnesty International", som qua deres medlemskab er blevet overvåget og/eller registreret?	10
169	Er der sket overvågning af arrangementer, som "Amnesty International, har afholdt?	10
170	Er der medlemmer af "Husets Forlag", som qua deres medlemskab er blevet overvåget og/eller registreret?	9
171	Er der sket overvågning af arrangementer, som "Husets Forlag" har afholdt?	9
172	Er der medlemmer af "Socialistisk Bogklub"; som qua deres medlemskab er blevet overvåget og/eller registreret?	9
173	Er der sket overvågning af arrangementer, som "Socialistisk Bogklub har afholdt?	9
174	Er der medlemmer af "Modtryk", som qua deres medlemskab er blevet overvåget og/eller registreret?	9
175	Er der sket overvågning af arrangementer, som "Modtryk" har afholdt?	9
176	Er der medlemmer af "Dansk-Cubansk Venskabsforening", som qua deres medlemskab er blevet overvåget og/eller registreret?	9
177	Er der sket overvågning af arrangementer, som "Dansk-Cubansk Venskabsforening" har afholdt?	9
178	Er der medlemmer af "Russel-Tribunalet", som qua deres medlemskab er blevet overvåget og/eller registreret?	10
179	Er der sket overvågning af arrangementer, som "RusselTribunalet" har afholdt?	10
180	Er der medlemmer af "Socialdemokratisk Samfund", som qua deres medlemskab er blevet overvåget og/eller registreret?	7
181	Er der sket overvågning af arrangementer, som "Socialdemokratisk Samfund" har afholdt?	7
182	Er der medlemmer af "Vietnam 69", som qua deres medlemskab er blevet overvåget og/eller registreret?	10
183	Er der sket overvågning af arrangementer, "Vietnam 69" har afholdt?	10
184	Er der medlemmer af "Vietnamkomiteerne", som qua deres medlemskab er blevet overvåget og/eller registreret?	10
185	Er der sket overvågning af arrangementer, som "Vietnamkomiteerne" har afholdt?	10
186	Er der medlemmer af "Socialdemokrater mod EEC", som qua deres medlemskab er blevet overvåget og/eller registreret?	10
187	Er der sket overvågning af arrangementer, som "Socialdemokrater mod EEC" har afholdt?	10
188	Er der medlemmer af "Folkebevægelsen mod EF", som qua deres medlemskab er blevet overvåget og/eller registreret?	10
189	Er der sket overvågning af arrangementer, som "Folkebevægelsen mod EF" har afholdt?	10

Bilag 5

190	Er der medlemmer af "Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed", som qua deres medlemskab er blevet overvåget og/eller registreret?	10
191	Er der sket overvågning af arrangementer, som "Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed" har afholdt ?	10
192	Er der medlemmer af "Kvindernes Internationale Liga for Fred og Frihed", som qua deres medlemskab er blevet overvåget og/eller registreret ?	10
193	Ender sket overvågning af arrangementer, som "Kvindernes Internationale Liga for Fred og Frihed" har afholdt?	10
194	Er der medlemmer af "Aldrig Mere Krig", som qua deres medlemskab er blevet overvåget og/eller registreret?	10
195	Er der sket overvågning af arrangementer, som "Aldrig Mere Krig" har afholdt?	10
196	Er der medlemmer af "Landskomiteen mod Berufsverbod i Vesttyskland", som qua deres medlemskab er blevet overvåget og/eller registreret?	12
197	Er der sket overvågning af arrangementer, som "Landskomiteen mod Berufsverbod i Vesttyskland" har afholdt?	12
199	Hvor mange danske borgere var registreret for politisk virksomhed op til oprettelsen af Wamberg-udvalget i 1964	2, 3
200	Hvilke organisationer blev overvåget/registreret op til oprettelsen af Wamberg-udvalget i 1964?	5, 10
201	Overfor hvilke organisationer anvendtes penetratorer op til oprettelsen af Wamberg-udvalget i 1964?	4, 10
203	Hvor mange danske borgere var registreret for politisk virksomhed i perioden 1964-68?	3
204	Hvilke organisationer blev overvåget/registreret i perioden 1964-68?	10
205	Overfor hvilke organisationer anvendtes penetratorer i perioden 1964-68?	4, 10
207	Hvor mange danske borgere var registreret for politisk virksomhed fra regeringserklæringen i september 1968 til februar 1983?	3
208	Hvilke organisationer blev overvåget/registreret fra regeringserklæringen i september 1968 til februar 1983?	3, 5, 10, 11, 12
209	Overfor hvilke organisationer anvendtes penetratorer fra regeringserklæringen i september 1968 til februar 1983?	4, 10, 12
210	Hvor mange danske borgere er registreret for politisk virksomhed efter retningslinjerne fra februar 1983?	3
211	Hvilke organisationer er overvåget/registreret efter disse retningslinjer fra februar 1983 - og i hvilke perioder?	3, 10, 12
212	Overfor hvilke organisationer har der efter februar 1983 været anvendt penetratorer - og i hvilke perioder?	4, 10, 12
213	Har der været anvendt arbejdskartoteker efter retningslinjerne fra marts 1985, jf. PET redegørelsen side 19-20? I givet fald over hvilke lovlige partier, organisationer eller grupper?	3, 10
214	Hvilken "rimelig begrundet mistanke om subversive aktiviteter", jf. retningslinjerne, punkt 3, har i hvert enkelt tilfælde dannet grundlag for	3, 10

Bilag 5

	anvendelsen af et arbejdskartotek?	
215	Krævede anvendelsen af penetratorer også før februar 1983 udtrykkelig tilladelse fra justitsministeren i hvert enkelt tilfælde?	4, 12
223	Hvilken forfatningsretlig status eller gyldighed har en erklæring af denne art? [regeringserklæringen, MK]	3
224	Kan en regeringserklæring efter at være officielt fremsat helt eller delvist trækkes tilbage, uden at hverken offentligheden eller Folketinget orienteres herom?	3
225	Kan man med henvisning til, at regeringserklæringen af 1968 første afsnit vedrører registrering af borgere konkludere, at den så ikke gælder partier eller organisationer, til trods for, at tredje afsnit indeholder en langt bredere formulering, som efter sin ordlyd også må omfatte lovlige partier og organisationer?	3
226	Med hvilken ret kan PET i så henseende støtte sig på rapporten fra Kommissionsdomstolen af 13. juli 1977 (Hetler-FET-sagen, PET redegørelsen side 16), når Kommissionsdomstolen udtrykkelig kun havde til formål at få oplyst nogle forhold, men ikke at fremkomme med juridiske eller retlige vurderinger?	3
227	Hvordan kan man på grundlag af regeringserklæringen af 1968 hævde, at det kun er ulovligt at registrere danske borgere alene på grund af lovlig politisk virksomhed, hvis der oprettes en personfil på dette grundlag, men ikke hvis personerne "kun" registreres i den pågældende, lovlige organisations fil?	3
228	Skal bemærkningen i PET redegørelsen side 19 om, at "regeringserklæringen fra 1968 efter sit indhold alene vedrører spørgsmålet om egentlige registreringer" forstås således, at PET indtil marts 1985, hvor der kom retningslinjer for arbejdskartoteker, praktiserede den opfattelse, at registrering i arbejdskartoteker ikke var omfattet af regeringserklæringen? I givet fald: Med hvilken juridisk logik kan man støtte sig på 1977-rapportens fortolkninger af regeringserklæringens rækkevidde, når disse fortolkninger er bekvemme for PET, men tilsidesætte samme rapportes fortolkninger, når disse er ubekvemme for PET?	3
229	Med hvilken ret kan PET yderligere udhule regeringserklæringen ved at hævde, at der med lovlig politisk virksomhed kun er tænkt på medlemskab af "egentlige politiske partier, som efter godkendelsen af indenrigsministeren opstiller til folketingsvalgene" (PET redegørelsen af side 83), når regeringserklæringen ikke indeholder noget som helst til støtte for en sådan indsnævring?	3
230	Er det korrekt, når det i PET redegørelsen oplyses, at regeringens sikkerhedsudvalg i februar 1983 godkendte et sæt retningslinjer bl.a. indeholdende denne indsnævring?	3
231	Er det korrekt, når det i PET redegørelsen oplyses, at også det parlamentariske kontroludvalg efter dets oprettelse i 1988 godkendte de pågældende retningslinjer med denne og andre udhulinger af regeringserklæringen, og var det i givet fald et enigt kontroludvalg, der stod bag godkendelsen?	3
234	Mener ministeren, at der i PET redegørelsen er noget belæg for, endsige bevis for, at SAP berettiget kan være omfattet af 1983-retningslinjerne: "Såfremt et sådant politisk parti imidlertid ifølge sit program eller udtalelser fra partiets ledere m.v. forudsætter brug af ulovlige metoder, og såfremt partiets virksomhed bekræfter dette, må det uanset ovenstående	3

Bilag 5

	være tilladt at registrere partiets medlemmer?	
235	Er "og" det samme som "eller" hos PET, da PET tilsyneladende ikke har lagt vægt på, at en forudsætning for at lovlig registrering af medlemmer af politiske partier forudsætter: "såfremt partiets virksomhed bekræfter dette"?	3
236	Hvad var det i SAP's program, bl.a. jf. PET redegørelsens bilag 1, der forudsatte "brug af ulovlige metoder"?	12
237	I hvilke "udtalelser fra partiets ledere" (SAP's ledere, fra 1980'erne) er der dokumentation for "brug af ulovlige metoder"?	12
238	Brugte PET stillerlister i forbindelse med indsamling af navne på medlemmer af SAP i forbindelse med registreringer af medlemmer af SAP?	12
258	Ministeren bedes kommentere Anders Nørgaards redegørelse, som bl.a. er omtalt i Information den 14. maj 1998 - specielt for så vidt angår de oplysninger, der ikke findes i PET redegørelsen.	12
259	Hvorfor kan man finde oplysninger i Anders Nørgaards redegørelse (Information den 14. maj 1998), der ikke er med i PET redegørelsen - f.eks. Anders Nørgaards overvågning af beboermøder m.v. på Nørrebro?	12
260	Hvorfor mente PET, at det var nødvendigt at overvåge beboermøder mv. på Nørrebro?	12
261	Havde PET andre agenter, overvågere m.v. end Anders Nørgaard på Nørrebro, og hvad var deres status og funktion i PET?	4, 10, 12
262	Kan ministeren bekræfte, at PET brugte Anders Nørgaard som agent provocateur i forhold til Regnbuegruppen?	12
263	Kan ministeren bekræfte, at det bl.a. var Arne Siezing, der fostrede ideen til denne type agentvirksomhed og til tilbuddet om sprængstof samt til, hvordan Anders Nørgaard om nødvendigt skulle klare frisag, ved at en helt fremmed person blev inddraget i tilfælde af, at der opstod problemer?	12
264	Har PET ellers benyttet sig af agent provocateur-virksomhed? I bekræftende fald hvor og hvornår?	4, 12
265	Kan ministeren bekræfte, at PET's opgave til Anders Nørgaard om agent provocateur-virksomhed var ulovlig, jf. Ole Espersens udtalelse den 15. maj 1998 i Ekstra Bladet?	12
266	Kan ministeren i øvrigt bekræfte indholdet i artiklen? I det omfang der eventuelt er enkelte dele, som ikke kan bekræftes ønskes oplyst, hvad der kan bekræftes, hvad der kan afvises, og hvad man ikke har oplysninger om?	12
267	I det omfang at der er oplysninger i artiklen, som hverken kan bekræftes eller afvises, vil ministeren så undersøge sagen nærmere, evt. gennem henvendelse til de dengang involverede parter, så sagen kan oplyses?	12
268	Hvad vil ministeren foretage sig overfor de involverede personer i politiet, som dengang begik ulovligheder - ifølge artiklen - og som måske stadig er ansat i politiet?	12
269	Hvor går grænsen mellem registrering af forsøgshandlinger og efterretningsmæssig registrering?	Registreringsproblematikken belyses overordnet i bind 3
272	Hvordan vil ministeren forklare den manglende overensstemmelse mel-	12

Bilag 5

	lem ministerens tidligere besvarelser - bl.a. på spørgsmål nr. S 141 - og oplysningerne fra Anders Nørgaard om, at hans opgave for PET i Landskomiteen Sydafrika-Aktion var en selvstændig opgave og ikke en udløber af opgaven i SAP, og hvilket belæg har ministeren for, at PET's oplysninger er korrekte, jf. besvarelsen på spørgsmål nr. S 141, og at Anders Nørgaards oplysninger nødvendigvis derfor må være ukorrekte?	
273	Hvorfor var det overhovedet relevant at indhente oplysninger (overvåge, infiltrere m.v.) om Landsforeningen Sydafrika-Aktion, der var en åben og fredelig organisation?	12
274	Blev Landsforeningen Sydafrika-Aktion eller andre aktiviteter imod apartheid i Sydafrika overvåget, infiltreret m.v. af PET, efter at Anders Nørgaard var ophørt med at fungere for PET i denne sammenhæng?	12
275	Blev oplysninger om mennesker, begivenheder m.v. i forbindelse med anti apartheid-aktioner m.v., som PET fik indsamlet, videregivet til andre efterretningssvæsener, og kan nogle af disse oplysninger være tilgået Sydafrikas efterretningssvæsen?	4, 12
276	Hvad var baggrunden for, at politiet i 1989 ransagede Landskomiteen Sydafrika-Aktions kontor og beslaglagde medlemskartoteket, og hvad blev de oplysninger, som PET i den forbindelse fik adgang til, anvendt til? Er nogle af disse oplysninger givet videre til andre efterretningssvæsener, og kan nogle af disse oplysninger være tilgået Sydafrikas efterretningssvæsen?	4
277	Hvad er ministerens kommentar til forhenværende justitsminister Ole Espersens udsagn om, at han kun godkendte infiltration i en enkelt organisation (miljøet omkring Regnbuegruppen), og til Anders Nørgaards oplysninger om, at PET - da denne opgave med Regnbuegruppen var afsluttet - gav Anders Nørgaard til opgave at foretage infiltration i SAP, BZbevægelsen i København og Landsforeningen Sydafrika-Aktion, herunder hvem har givet ordren (godkendelse) hertil, når det ikke er Ole Espersen? Er en sådan ordre ikke ulovlig, og hvilke konsekvenser vil det få for de pågældende?	12
278	Ministeren bedes kommentere Gorm Gunnarsens opfattelse af, hvad PET's interesse for Landskomiteen Sydafrika-Aktion kan skyldes, herunder ikke mindst en evt. sammenhæng mellem USA's politik på området på dette tidspunkt og udveksling af informationer fra PET til Sydafrikas efterretningssvæsen?	4
283	Har informationer indsamlet af PET om lovlig politisk virksomhed nogensinde været videregivet til en efterretningstjeneste i et andet land?	4, 5, 10, 12
284	Kan man være kommet i PET's arkiver udelukkende ved at have abonneret på en publikation med samfunds- og/eller politikkritisk indhold f.eks. Socialistisk Dagblad, Politisk Revy, Socialistisk Weekend og Socialisten?	7
285	Befinder det materiale om Internationale Socialister indsamlet i forbindelse med efterforskningen af drabet på Henrik Christensen i IS's lokaler i Søllerødgade sig i dag i PET's arkiver?	11
286	Har PET eller PET-agenter medvirket ved indbrud eller lignende hos politiske partier, ungdomsorganisationer eller bevægelser?	4, 10, 11, 12
287	Har PET eller PET-agenter medvirket ved indbrud hos politiske partier, ungdomsorganisationer eller bevægelser, hvor disses medlemsarkiver er blevet fjernet og/eller kopieret?	4, 10, 11, 12

Bilag 5

288	Hvilke forbrydelser - mod staten eller mod enkeltpersoner - er i de sidste 30 år blevet opklaret eller afværget på grund af PET's virksomhed?	6, 10
289	Blev alle pas ved udrejse af Danmark til lande i Østeuropa med kommunistisk styre rutinemæssigt affotograferet i et tidsrum cirka fra 50'erne til 1990? - I bekræftende fald: - Hvorfor - Blev oplysningerne arkiverede? - Er de blevet slettet og i givet fald hvornår?	4
295	Er det korrekt forstået, at når der står "JM underr." så betyder det sædvanligvis, at justitsministeriet skal underrettes, hvorimod når denne underretning er sket, vil der blive anført en dato samt et par navne?	12
296	Hvilket samarbejde foregik mellem PET og den tyrkiske ambassade i forbindelse med efterforskningen af mordforsøget på kurderen Imdad Yilmaz den 7. februar 1994?	Spørgsmålet angår forhold, der tidsmæssigt falder uden for Kommissionens kommissorium, jf. PET-kommissionslovens § 3
297	Hvad gjorde politiet/PET ved alle de disketter og medlemsarkiver, som politiet hentede i Dansk Kurdisk Forening under en razzia samme dag, som Imdad Yilmaz blev forsøgt myrdet?	Spørgsmålet angår forhold, der tidsmæssigt falder uden for Kommissionens kommissorium, jf. PET-kommissionslovens § 3
298	Kan det oplyses, hvad der kom ud af, at politiet/PET kontaktede kurdere umiddelbart efter mordforsøget på Imdad Yilmaz og opfordrede dem til at afbryde samarbejde med PKK?	Spørgsmålet angår forhold, der tidsmæssigt falder uden for Kommissionens kommissorium, jf. PET-kommissionslovens § 3
299	Hvorfor nægtede politiet/PET at udlevere resultatet af sit efterforskningsarbejde til Imdad Yilmaz' advokater?	Spørgsmålet angår forhold, der tidsmæssigt falder uden for Kommissionens kommissorium, jf. PET-kommissionslovens § 3
301	I hvor mange sager er der de sidste 20 år rejst tiltale som følge af PET's aktivitet, og hvor mange af disse sager har ført til fældende dom?	1,
302	Hvor mange diplomater er blevet udvist i de sidste 20 år som følge af spionageaktivitet afsløret af PET?	Spørgsmålet angår forhold, falder uden for Kommissionens kommissorium, jf. PET-kommissionslovens § 3. Se om emnet DIIS, Danmark under Den Kolde Krig, bind 4, s. 111 ff.
303	Hvor mange udvisninger af ikke-diplomater foranlediget af PET er foretaget de sidste 20 år, uden at de pågældende har været retsforfulgt?."	10
304	Finder ministeren, at PET's måde at rekruttere agenter på, således som det fremgik af udsendelsen i Fak2eren den 17. maj 1998, forekommer særlig professionel og betryggende?	12
305	Er det normalt, at PET rekrutterer sine agenter blandt personer, som i forvejen er kendt af politiet, f.eks. som tidligere kriminelle?'"	4, 10

Bilag 5

306	<p>Er der overhovedet noget, der minder om et sandsynligt belæg for, at de mennesker, der holder til i Solidaritetshuset i Griffenfeldgade "er ekstrem voldelige", "fabrikerer bomber", "har noget med sprængstof at gøre", "vil bruge våben", vil anvende "meget voldelige midler" m.v., jf. PET-medarbejderens udtalelser i Fak2eren den 17. maj 1998?</p> <p>- I benægtende fald, finder ministeren så, at det er etisk korrekt, at PET i et forsøg på at hyre en agent bruger den slags argumenter?</p> <p>- I bekræftende fald, hvorfor får politiet ikke en ransagningskendelse, så man kan undersøge en så alvorlig sag?</p>	Spørgsmålet angår forhold, der tidsmæssigt falder uden for Kommissionens kommissorium, jf. PET-kommissionslovens § 3
307	<p>Når forsvarer havde kendskab til Peter Strædes medlemskab af Rebel betyder det så</p> <ul style="list-style-type: none"> - at PET overvåger Rebel? - at en sådan overvågning kræver ministerens godkendelse? <p>at ministeren har godkendt overvågningen af Rebel?</p>	Spørgsmålet angår forhold, der tidsmæssigt falder uden for Kommissionens kommissorium, jf. PET-kommissionslovens § 3
308	I Fak2eren den 17. maj 1998 gav ministeren udtryk for manglende kendskab til Rebel, men drog herefter en parallel til rockerne som argument for, at man ikke kunne bruge et medlem af Rebel som officer. Mener ministeren, at det er rimeligt at drage en sådan parallel? - og i bekræftende fald: hvorfor?	Spørgsmålet angår forhold, der tidsmæssigt falder uden for Kommissionens kommissorium, jf. PET-kommissionslovens § 3
309	Har PET fundet en anden agent end "Morten" til den opgave som "Morten" var udset til, jf. Fak2eren den 17. maj 1998?	8
310	Ministeren bedes uddybe, hvad der menes med sætningen: "Det er således ikke blevet anset som værende i strid med regeringserklæringen, at PET har efterforsket mod f.eks. SAP, KAP og DKP/ML", (PET redegørelsen side 39). Samtidig bedes ministeren oplyse, hvem der har foretaget vurderingen af DKP/ML, på hvilket grundlag det er sket, samt om sager har været forelagt den ansvarlige minister og i givet fald hvornår.	9
311	Ministeren bedes oplyse, om PET har infiltreret DKP/ML. I bekræftende fald ønskes oplyst, i hvilke perioder og hvem der har givet tilladelsen. Samtidig ønskes oplyst, om infiltreringen har været forelagt den ansvarlige minister og i givet fald hvornår.	9
312	Ministeren bedes oplyse, om PET har ransaget eller foretaget indbrud i DKP/ML's partikontor. I bekræftende fald ønskes oplyst hvornår	4, 9
313	Ministeren bedes oplyse, i hvilket omfang PET har foretaget rumaflytning af partiets kontorer og kontrolleret post sendt til partiet.	4, 9
314	Ministeren bedes oplyse, om PET har overvåget eller infiltreret DKP/ML's årlige sommerlejre. I bekræftende fald ønskes oplyst, hvorvidt der er sket en registrering af lejrdelegerne.	9
315	Ministeren bedes oplyse, om PET på noget tidspunkt har modtaget oplysninger på grundlag af de anmelderblanketter, som gjorde DKP/ML opstillingsberettiget til folketingsvalgene i 1984 og 1987 under navnet Marxistisk Leninistisk .Parti. I bekræftende fald ønskes oplyst, om der er sket registreringer på grundlag af disse oplysninger.	9
316	Ministeren bedes oplyse, i hvilket omfang PET har aflyttet telefoner tilhørende DKP/ML og Dagbladet Arbejderen.	4, 9
317	Ministeren bedes oplyse, om PET på noget tidspunkt har foretaget en registrering af abonnenterne på Dagbladet Arbejderen. Samtidig bedes ministeren oplyse, om det er korrekt, at PET gennem postvæsenet har indhentet oplysninger om Dagbladet Arbejderens abonnenter, samt på	9

Bilag 5

	hvilket juridisk grundlag dette fandt sted.	
318	Ministeren bedes oplyse, i hvilket omfang PET har foretaget telefonaflytninger, rumaflytninger og kontrolleret privat post hos ledende medlemmer af DKP/ML.	9
319	Ministeren bedes oplyse, om medlemmer af DKP/ML er blevet registreret af PET alene på grundlag af rejser til Albanien, Nordkorea eller Cuba. I bekræftende fald bedes oplyst hvem, og hvornår.	10, 9
320	Ministeren bedes oplyse, om PET har benyttet kontaktnet til at registrere DKP/ML's medlemmer og/eller aktiviteter.	9
321	Ministeren bedes oplyse, om PET foretager registrering af medlemmer af DKP/ML alene på grundlag af deres partitilhørsforhold.	9
322	Ministeren bedes oplyse, om PET har videregivet oplysninger om DKP/ML - herunder oplysninger om lovlige politiske aktiviteter - til andre landes efterretningstjenester.	4, 9
323	Ministeren bedes oplyse, om PET ved hjælp af sin overvågning, registrering og mulige infiltration af DKP/ML på noget tidspunkt har afsløret ulovligheder?	9
324	Godkendte den daværende justitsminister overvågningen af gruppen "Kampagnen til støtte for de sultestrejkende irske fanger", jf. Aktuelt den 14. maj 1998? I bekræftende fald - med hvilken begrundelse overvågede man gruppen? I benægtende fald - hvem godkendte overvågningen og med hvilken begrundelse?	9
325	Foretog PET husundersøgelser hos Inger V. Johansen eller andre medlemmer af gruppen "Kampagnen til støtte for de sultestrejkende irske fanger" i forbindelse med overvågningen, og med hvilken begrundelse, jf. Aktuelt den 14. maj 1998. Hvad skulle de indsamlede oplysninger bruges til?	9
326	Havde PET opfattelsen af - eller mistanke om - at arbejdet i gruppen "Kampagnen til støtte for de sultestrejkende irske fanger" kunne have karakter af samfundsomstyrtende virksomhed, eller at gruppen havde planer om at begå forbrydelse mod staten eller enkeltpersoner, jfr. Aktuelt den 14. maj 1998?	9
327	Anså PET gruppen "Kampagnen til støtte for de sultestrejkende irske fanger" for at være "en kriminel organisation"? Gør ministeren?	12
328	Hvorfra havde det britiske udenrigsministerium sin viden om de danske organisationer og deres arbejde med irske spørgsmål, som de offentliggjorde i en rapport i januar 1988 om IRA?	7
329	Har PET i forbindelse med overvågningen af gruppen "Kampagnen til støtte for de sultestrejkende irske fanger" - eller på noget andet tidspunkt - udvekslet oplysninger med den britiske efterretningstjeneste vedrørende støtte til øget selvbestemmelse til nordirske katolikker	Problematikken belyses i bind 12
332	I hvilket omfang foregik der aflytning af støttekomiteens telefoner eller Solidaritetshusets telefoner?	9
333	I hvilket omfang er der sket overvågning, herunder rumaflytning og registrering af støttekomiteens lokaler?	9
334	I hvilket omfang skete der registrering og overvågning af personer med	9

Bilag 5

	tilknytning til støttekomiteen, og af hvilke personer?	
335	I hvilket omfang skete der registrering og overvågning af støttekomiteens aktiviteter?	9
336	I hvilket omfang forsøgte PET at infiltrere støttekomiteen?	9
337	Med hvilken begrundelse har ministeren ikke besvaret spørgsmål 50, om PET's eventuelle placering af agenter i andre politiske partier m.fl. end SAP, og mener ministeren, at den manglende besvarelse er i overensstemmelse med de tilkendegivelser, der også fra ministeren er kommet om, at alle spørgsmål vedrørende PET vil blive besvaret?	12
338	Havde PET i 1980'erne agenter eller meddelere placeret SF, eller overvågede PET SF?	7
339	Havde PET i 1980'erne agenter eller meddelere placeret i VS, eller overvågede PET VS?	7
340	Havde PET i 1980'erne agenter eller meddelere placeret i DKP, eller overvågede PET DKP?	6
341	Havde PET i 1980'erne agenter eller meddelere placeret i KAP, eller overvågede PET KAP?	9
342	Havde PET i 1980'erne agenter eller meddelere placeret i DKPml, eller overvågede PET DKPml?	9
343	Havde PET i 1980'erne agenter eller meddelere placeret i andre partier end SAP, SF, DKP, KAP og DKP/ML, eller overvågede PET andre partier end disse?	Problemstillingen belyses i bind 9
344	Havde PET i 1980'erne agenter eller meddelere placeret i andre organisationer eller bevægelser, eller overvågede PET andre organisationer eller bevægelser?	9, 10
347	Ministeren bedes angive, hvilke af de 346 spørgsmål der er stillet på lovforslaget i 1998, der efter ministerens opfattelse naturligt vil høre ind under den undersøgelse af efterretningstjenesterne, som regeringen mener bør gennemføres.	Skal ikke besvares af Kommissionen
355	Hvorfor er undersøgelsen rettet mod PET, når regeringserklæringen kan være ændret i form af en tjenestebefaling til PET fra en minister eller departementschef i Justitsministeriet?	Kan ikke besvares. Forholdet mellem PET og Justitsministeriet er behandlet flere steder, særligt i bind 1 og 3
366	Hvad har ministeren gjort for i ministeriet at efterprøve de avisforlydender, der har påstået, at Folketinget kendte til registreringer fra de politiske overdrev, jf. Preben Wilhjelm, Demokratiets vogtere side 57, og er ministeren ikke enig i, at ansvaret ikke påhviler PET, hvis Folketinget og regeringen accepterede den slags registreringer?	3
367	Vil ministeren gennemgå de forhandlinger fra Folketinget, der angiver, at Folketinget var bekendt med de i spørgsmål 18 nævnte registreringer, og giver disse oplysninger ministeren anledning til at ændre kommissoriet?	Kan ikke besvares af Kommissionen
394	Kan ministeren garantere, at der i de oplysninger, som Politiets Efterretningstjeneste havde i sit register, og som angiveligt skal være blevet affotograferet og sendt til den danske ambassade i USA, ikke indgik oplysninger indsamlet af Forsvarets Efterretningstjeneste?	3
396	Kan ministeren oplyse, hvem der fjernede mødereferaterne fra Jens Thofts ringbind i Udvalget vedrørende Efterretningstjenesternes penge-	Spørgsmålet angår forhold, der tidsmæssigt falder

Bilag 5

	skab i forbindelse med, at han i 1994 overlod sin plads i udvalget til Holger K. Nielsen, og med hvilken hjemmel?	uden for Kommissionens kommissorium, jf. PET-kommissionslovens § 3
397	Kan ministeren bekræfte - som antydnet af tidligere folketingsmedlem Jens Thoft - at Udvalget vedrørende Efterretningstjenesterne med mellemrum har modtaget modstridende forklaringer om den samme sag?	Spørgsmålet angår forhold, der tidsmæssigt falder uden for Kommissionens kommissorium, jf. PET-kommissionslovens § 3
398	Kan ministeren oplyse, hvor mange danske statsborgere, som - år for år - var registreret af efterretningstjenesterne i perioden fra 1945-98?	3
399	Kan ministeren oplyse, hvor mange udenlandske statsborgere med varig opholdstilladelse i Danmark, som - år for år - var registreret af efterretningstjenesterne i periode 1945-98?	3
400	Kan ministeren oplyse, hvem der skal godkende PETs registrering af udenlandske statsborgere med varig opholdstilladelse i Danmark?	3
401	Kan ministeren oplyse, i hvor mange tilfælde Wamberg-udvalget har nægtet PET tilladelse til at registrere en borger, eller er det aldrig nogensinde sket?	3
402	Kan ministeren oplyse, hvordan Wamberg-udvalget kan kontrollere, at de oplysninger, som det får forelagt af PET som grundlag for at registrere en person, er korrekte?	3
403	Kan ministeren oplyse, hvor mange danske statsborgere PET har fået tilladelse til at telefonaflytte i perioden 1968-98, hvor mange af disse der senere er blevet rejst tiltale imod, samt hvor mange som efterfølgende har fået oplyst, at de er blevet telefonaflyttet (som retsplejeloven åbner mulighed for)?	4
405	Kan ministeren bekræfte, at der er forekommet eksempler på, at PET har telefonaflyttet danske statsborgere, uden at der har foreligget en dommerkendelse?	4
406	Kan ministeren bekræfte, at PET har advaret folketingsmedlem Peter Duetoft om trusler mod hans person på baggrund af udtalelser fra Albert Larsen?	11
407	Kan ministeren oplyse, om PET har advaret historiker Erik Jensen om trusler mod ham og hans kone afgivet af Albert Larsen?	11
408	Kan ministeren bekræfte, at Frede Farmand Rasmussen fik besøg af en PET-mand fra Århus umiddelbart efter bombedrabet på Henrik Christensen i Søllerødgade, og hvad var i givet fald årsagen til dette besøg?	11
409	Kan ministeren bekræfte, at PET ikke alene har været involveret i aflytning af Folkebevægelsen mod Nazisme, men også har indgået i en operation for direkte at splitte og svække den?	11
410	Kan ministeren bekræfte, at PET kan udvirke, at offentlige arbejdsgivere (f.eks. DSB) afskediger en ansat (f.eks. med det formål at den pågældende skal arbejde som fuldtids- agent for PET)?	Problemstillingen er behandlet i bind 10 og 12
411	Kan ministeren bekræfte (som forklaret af Anders Nørgaard), at PET har organiseret og finansieret involvering af et mindreårigt barn på 3 år i en agent-operation, uden at indehaveren af forældremyndigheden til barnet havde givet sit tilsagn, og uden at den pågældende blev informeret hverken før eller efter?	12
412	Kan ministeren bekræfte, at den daværende PET-ansatte Leon Mandal	12

Bilag 5

	Jensen anmodede Anders Nørsgaard om at stjæle dokumenter fra Socialistisk Arbejderparti, og at PET bl.a. fik udleveret navnene på alle abonnenter på SAPs ugeavis "Klassekampen"?	
413	Kan ministeren bekræfte, at der foregik et samarbejde mellem PET og FE i overvågningen af Socialistisk Arbejderparti bl.a. med henblik på partiets internationale kontakter f.eks. på det afrikanske kontinent?	12
414	Kan ministeren oplyse, om oversigten over grupperinger i de retningslinjer vedrørende politisk overvågning, som Regeringens Sikkerhedsudvalg godkendte i 1983, var opstillet i prioriteret rækkefølge? I bekræftende fald efter hvilke kriterier? I benægtende fald efter hvilken metode?	3
415	Kan ministeren bekræfte, at PET kontaktede Anders Nørsgaard for at advare ham mod at fortælle sin historie til Ekstra Bladet, og om det i bekræftende fald er normalt, at PET på den måde øver pression mod tidligere samarbejdspartnere?	12
416	Kan ministeren oplyse, om der foregik en aflytning af det kurdiske eksilparlaments møde på Hotel Ascot i marts 1996, og kan ministeren udelukke, at PET var orienteret herom, da journalist Martin Uhlenfeldt bragte sin historie herom i TV2-Nyhederne søndag den 7. februar 1997?	Spørgsmålet angår forhold, der tidsmæssigt falder uden for Kommissionens kommissorium, jf. PET-kommissionslovens § 3
417	Kan ministeren bekræfte, at PET generelt bruger hemmelig overvågning af moder, hvor diskussion af PETs arbejde eller dele heraf må anses for at være en mulighed?	Problemstillingen er belyst i bind 2
418	Kan ministeren bekræfte, at det vil være aldeles ulogisk og uforståeligt, hvis PET aflytter et offentligt møde om kurdernes menneskerettigheder under ledelse af en socialdemokratisk LO-formand, men ikke aflytter et lukket møde i det kurdiske eksilparlament under ledelse af folk, som Danmarks NATO-allierede betegner som støtter til terrorisme?	Kan ikke besvares af Kommissionen
419	Kan ministeren bekræfte, at Flemming Jønsson fra Hjemmeværnet i Køge har overvåget og aflyttet venstrefløjen i Danmark for både FE og PET, samt at han har kendskab til den påståede aflytning af professor Hans Gammeltoft-Hansens kontor?	Kan ikke besvares af Kommissionen
420	Hvad kan ministeren oplyse om PETs samarbejde med efterretningsenheder inden for Hjemmeværnet inden for det politiske område?	5
421	Hvad kan ministeren oplyse om den påståede aflytning af Hans Gammeltoft-Hansens kontor?	Kan ikke besvares af Kommissionen
422	Hvad kan ministeren oplyse om PETs aktiviteter i forhold til skraldemandskonflikten og Ribus-konflikten?	Spørgsmålet angår forhold, der tidsmæssigt falder uden for Kommissionens kommissorium, jf. PET-kommissionslovens § 3
423	Vil ministeren undersøge, om kriminalassistent Kristian Sandbæk Mikelsen på Esbjerg Politistation har videregivet oplysninger om Peter Strædes politiske tilhørsforhold til Den Kongelige Livgarde?	Spørgsmålet angår forhold, der tidsmæssigt falder uden for Kommissionens kommissorium, jf. PET-kommissionslovens § 3
424	Ministerens bedes oplyse om baggrunden for, at ikke alene PET i Haderslev, men også PETs hovedkvarter på Bellahøj finder det relevant i årevis at registrere to artikler fra Jyske Vestkysten om Peter Strædes deltagelse i en indsamling af nødhjælp organiseret af "Konvoj til Bosni-	Spørgsmålet angår forhold, der tidsmæssigt falder uden for Kommissionens kommissorium, jf. PET-

Bilag 5

	en", som støttes af en lang række fagforeninger?	kommissionslovens § 3
425	Ministeren bedes oplyse, om det er normalt, at PET registrerer danske statsborgeres deltagelse i nødhjælpsindsamlinger, eller om det kun gælder, hvis de pågældende borgere er venstreorienterede?	Grundlaget og praksis for PET's registreringer er behandlet i bind 3
426	Ministeren bedes oplyse, om det er normal praksis, at medarbejdere ved Politiets Efterretningstjeneste opsøger udlejere af lokaler og opfordrer dem til at opsige leje-kontrakter, som de har indgået med almindelige politiske foreninger?	Problemstillingen er belyst i bind 10
427	Ministeren bedes oplyse, om det er korrekt, at der ved gennemgangen af alle registreringer i PET umiddelbart efter regerings-erklæringen i 1968 blev fundet sager, som ikke ville kunne opretholdes, hvis regeringserklæringens hensigt skulle overholdes, og hvor mange var der i givet fald tale om?	3
428	Kan ministeren bekræfte, at PET har overvåget/aflyttet journalister, som under udøvelsen af deres arbejde har interesseret sig for spørgsmål og problemstillinger, som også havde PETs interesse?	12
429	Vil ministeren sikre (bl.a. i forlængelse af ministerens besvarelse på bilag 53), at alle ubesvarede spørgsmål på lovforslaget overleveres til Undersøgelseskommissionen med henblik på videre behandling?	Spørgsmålene er modtaget af Kommissionen

Bilag 6

Frederiksberg den 11/3 2009.

Ole Stig Andersens udtalelse til PET-Kommissionens beretning.

Herved følger min skriftlige udtalelse til Kommissionen om de faktiske og retlige spørgsmål, som Kommissionens undersøgelse rejser for mit vedkommende.

Generelt vil jeg udtrykke forundring over Kommissionens valg af ord, der, og det må erkendes, egner sig til de store avisoverskrifter. Man bruger ord som "vildledning", "omgåelse" og "forholdelse".

Kommissionen udtaler, at der heller ikke for min embedsperiode "foreligger præcise oplysninger for, hvorvidt PET har forevist de af Wambergudvalget forlangte sager". Jeg går ud fra, at Kommissionen ikke er af den opfattelse, at jeg og mine fuldmægtige skal kunne dokumentere, at de af Wambergudvalget forlangte sager er blevet forevist udvalget. Når jeg nævner denne udtalelse beror det på, at den umiddelbart efterfølges af en oplysning om, at tre nærmere angivne sager i min embedsperiode ikke har været forevist udvalget i forbindelse med en stikprøvekontrol. Denne sammenkædning mellem den generelle udtalelse om manglende dokumentation og de tre konkrete sager er efter min opfattelse egnet til at bibringe læseren det indtryk, at kontrolsystemet ikke har fungeret.

Justitsministeriets ledelse havde et ønske om at skabe ro og orden i PET, og det gjorde departementschef Niels Madsen efter Arne Nielsens død ved at placere betroede medarbejdere i stillingen som PET-chef. Den tætte kontakt til Justitsministeriet gav anledning til, at en af kriminalpolitiets chefer lidt smagløst kaldte departementschefen stationslederen. Men det er rigtigt, at PET-chefen var i kort snor.

Hertil kommer, at Kommissionen efter min opfattelse udtrykker sine vurderinger med det justitsministeriet i forarbejderne kalder domsvirkning, hvilket er kritisabelt, idet pensionerede tjenestemænd ikke har mulighed for at blive renset ved en tjenestemandundersøgelse. Nu må vi imidlertid se hele beretningen i sammenhæng, men jeg frygter, at det vil vise sig, at undersøgelsen er blevet grebet forkert an, og at Kommissionens konklusioner delvis kan tilbagevises.

Ifølge § 13, stk. 2, i lov om undersøgelse af politiets efterrettningsvirksomhed på det politiske område og af de aktiviteter, der var baggrunden for denne virksomhed, skal Undersøgelseskommissionen efter bevisførelsen orientere den pågældende minister eller embedsmand og dennes bisidder om de faktiske og eventuelt retlige forhold vedrørende den pågældende, som kommissionen overvejer at give udtryk for i sin beretning. Jeg går ud fra, at Kommissionen har givet mig en udtømmende orientering i overensstemmelse hermed.

Den absolutte sandhed findes (heller ikke) i samfundsmæssige spørgsmål. Sandheden er altid relativ, og den forandrer sig med historien og indretter sig også efter det perspektiv, som et givet fænomen ønskes ud fra.

Bilag 6

Man bør ligeledes - selvom det nok er en utopi - have forståelse for, at intet nogenlunde normalt menneske kan undgå at forandre sig, efterhånden som han eller hun får nye erfaringer. Man kan utvivlsomt finde uoverensstemmelser mellem mine udtalelser fra 1975, da jeg blev PET-chef, og udtalelser fra 1984, da jeg forlod tjenesten. Og igen kan der opstå uoverensstemmelser, når afhøringerne af mig finder sted indenfor perioden i 2000 - 2009. Endelig må man ikke glemme, at jeg nu befinder mig i en fase af min udvikling, hvor den store historie begynder at bundfælde sig.

Omvendt vil jeg påstå, at Kommissionen befinder sig i Platons hule. Den skal beskrive en verden, medlemmerne ikke har oplevet, på grundlag af skyggerne fra fortiden på hulens væg.

Udnævnelse som PET-chef

Da jeg som 35-årig blev kaldt til departementschefen og blev "bedt" om at søge stillingen som PET-chef, var min første reaktion tøvende, og jeg spurgte Niels Madsen, om han ville sende mig i Københavns Byret, hvis jeg sagde nej. Dette besvarede han ikke direkte, men sagde blot, at han ville lægge afgørende vægt på, at jeg accepterede tilbuddet. Vi blev enige om, at jeg skulle konstitueres nogle måneder, inden jeg traf min endelige beslutning.

Han spurgte også, om jeg ville undlade at skrive dagbog. Valgte jeg at skrive dagbog, så måtte han jo også gøre det, og i øvrigt var det hans erfaring, at man ikke ubetinget kunne stole på dagbøger skrevet af politikere og embedsmænd, idet de meget vel kunne være affattet med tanke på fremtidens kritiske læsere.

Jeg imødekom hans ønske, således at jeg ikke har kunnet forsyne Undersøgelseskommissionen med mere eller mindre autentiske data. Jeg kunne have ønsket mig, at Kommissionen havde forsøgt sig med en - gerne kritisk - dialog i stedet for at afhøre mig på samme måde, som jeg selv i min tid som anklager har afhørt tiltalte i straffesager. Som en bekendt har udtrykt det meget levende: "Man bliver afhørt "in bits and pieces", således at man ikke har nogen anelse om, i hvilken sammenhæng ens forklarings skal indgå, eller hvad den skal bruges til".

PET's relationer til det almindelige politi

PET var også dengang en afdeling under Rigspolitechefen, men med direkte referat til Justitsministeriet uden om Rigspolitechefen. Denne ordning har en historisk forklaring, men den havde en række uheldige konsekvenser. Forholdet var det, at Rigspolitechefen, selvom han var PET-chefens formelle overordnede, ikke kunne inddrages i PET's sager, og han kunne principielt ikke kræve at blive orienteret om disse. Han deltog ikke i drøftelserne i Justitsministeriet og naturligvis heller ikke i Regeringens Sikkerhedsudvalg.

Da Rigspolitechefen imidlertid sad på pengeposen og havde afgørende indflydelse på tildeling af personelle ressourcer og charger, var situationen ikke gunstig for PET, som af mange blev betragtet som Justitsministeriets trojanske hest i systemet.

Personalemæssigt var PET stort set isoleret i forhold til det øvrige kriminalpoliti. Ingen kunne i praksis forfremmes ud af PET, og næsten ingen kriminalpolitibetjente søgte ledige stillinger i PET. Vi var stort set henvist til at rekruttere fra vores Observationstjeneste, som bestod af unge ordenspolitifolk. Og vores

Bilag 6

personalenormativ i Centralafdelingen var utilstrækkeligt. Forsøg på nytænkning med hensyn til at få tilført afdelingen faglig ekspertise bl.a. inden for statskundskab løb ud i sandet. Der var dog mange dygtige efterretningsfolk i PET og personalets indstilling var meget professionel.

Heller ikke økonomisk var vi i kridthuset, og budgetterne var stramme. I ganske ekstraordinære tilfælde kunne jeg få hjælp i Justitsministeriet, som imidlertid som udgangspunkt ikke på ad hoc basis kunne eller ønskede at intervenere i Rigspolitichefens forvaltning.

Efter min ankomst til PET spurgte jeg rigspolitichef Heide-Jørgensen, om det var muligt at justere systemet, således at han kunne blive inddraget i PET's forhold. Han afviste dette med en bemærkning om, at det var for sent, men at jeg kunne prøve det af med hans efterfølger. Det gjorde jeg så, uden at det ændrede afgørende ved forholdene i min tid.

Det er også på denne baggrund, at man skal se mit ønske om dengang at få kriminalkommisær i Glostrup Politikreds Ejgil Dalsgaard tilknyttet PET. Han var tidligere formand for "Sammenslutningen af Politiinspektører og Kriminalkommisærer", og han havde en fortid i Rigspolitichefembedets personaleafdeling, således at jeg på denne måde kunne forbedre personalesituationen i PET. Dette viste sig at være en dårlig ide, som jeg vender tilbage til.

Med disse bemærkninger har jeg prøvet at beskrive, at PET ikke alene mødte politisk modstand, men at der heller ikke var medvind på de indre linjer i politiet.

Det politiske minefelt og området for den politiske efterforskning

Da jeg blev chef i 1975, var verdensherredømmet lidt forenklet sagt delt op mellem to supermagter og disses allierede (NATO og Warszawa-pagten), og der var ingen tvivl om, at PET skulle arbejde for at fremme Vestens sikkerhedspolitiske interesser og begrænse den anden supermagts forsøg på at svække os. Der var ikke frit valg. Dengang gav begrebet statens sikkerhed mening. Warszawa-pagten var hovedfjenden.

Sagen blev kompliceret ved, at Vestens (USA's) politik på nogle områder på den verdenspolitiske scene kunne anfægtes, og i et demokrati var dette jo helt legitimt. En stormagts valg af midler til at varetage sine vitale økonomiske og sikkerhedspolitiske interesser vil fra tid til anden med rette kunne kritiseres, og det er klart, at Sovjetunionen gerne ville udnytte enhver form for kritik af USA og dets allierede. I den anledning oprettede man bl.a. de såkaldte frontorganisationer, der kunne kanalisere og forstærke denne kritik. Det kunne være organisationer med ædle formål, men de sejlede under falsk flag. Samtidig forsøgte man gennem de såkaldte "active measures" at påvirke opinionen i de vestlige lande. Herløv Petersen-sagen var et lysende eksempel på denne metode. Denne del af Sovjetunionens virksomhed var styret af SUKP's internationale departement. Og det blev bl.a. KGB, som - sammen med andre instanser inden for det sovjetiske informations- og propagandaapparat - omsatte denne politik til virkelighed på samme måde, som det bl.a. var CIA, der befandt sig på den anden side i propagandakrigens skyttegrave. Af særlig interesse var DKP, som vi naturligvis måtte følge tæt. Dette parti var finansieret af Sovjetunionen, og her var ingen i tvivl om, hvilke interesser partiet varetog. Selv terrorismen i vores del af verden havde tråde tilbage til Sovjetunionen.

Bilag 6

PET's hovedopgave blev herefter - udover at fange rigtige klassiske spioner - af følge med i Sovjetunionens forskellige skaktræk for at svække USA og NATO, og det måtte vi så gøre gennem en overvågning af det politiske landskab og de mange foreninger, hvor igennem holdningen til samfundsmæssige problemer blev formidlet. Vi var naturligvis særligt opmærksomme på de miljøer, hvor kritikken mod USA og NATO var fremherskende, herunder også lovlige partier såsom DKP, SF, VS og dele af Socialdemokratiet. Det var også her, at KGB's residentur fiskede i rørt vand.

Dog var jeg i hele perioden overbevist om, at Sovjetunionen var en reel trussel mod os. Her var ingen tvivl. Demokratierne var trængt i min tid.

For at alludere til Det Kommunistiske Manifest kan man sige, at hver periode i historien har sine spøgelse.

Min indstilling til denne komplicerede verden er nok præcist udtrykt af Harald Engberg-Petersen, der var medlem af Wambergudvalget, i dette brev til mig af 16. september 1984:

"Kære politimester.

Jeg følger vist ikke godt med i de store nyheders kundgørelse. Først i dag læser jeg i avisen, at du forlader os.

Det gør mig umiddelbart helt bedrøvet. Jeg sagde - til Bull var det vist, sidst vi var sammen, - at der vel snart kunne ventes et skifte på din post, men jeg anede intet om, at den superbe middag i Møgeltønder også var dit farvel til udvalget.

For os har du, som du sikkert ved, været en stor gevinst. Alt går nu mere civiliseret til end tilforn. For mig har du været en fornemt kvalificeret modstander, måske ikke af tilbøjelighed, men givetvis af en urokkelig loyalitet.

Hvis vi i Møgeltønder havde siddet i et kammer for os selv, ville jeg nok have vovet at spørge hele gruppen om, hvad vi hver for sig egentlig mener om vore fælles anliggender, ikke officielt, men nede i sjælen. Det var nok ikke blevet nogen succes, men jeg vil ofte ved tanken på dig fundere lidt over det igen - selv om vi aldrig skulle rende på hinanden mere.

Under alle omstændigheder: Tak for meget stimulerende samarbejde.

Mange hilsner "

Det storpolitiske spil gik langt ind i Folketinget. Nogle politikere (og embedsmænd) var af den opfattelse, at det var nyttigt - naturligvis med respekt af en egentlig tavshedspligt - at have kontakt med diplomater fra Sovjetunionen og andre lande i Østblokken, selvom de måtte være efterretningsofficerer. Argumentet var,

Bilag 6

at det ville være en fordel, om de fremmede efterretningstjenester havde de korrekte oplysninger om de politiske forhold i Danmark. I modsat fald ville der være risiko for, at man på grund af misforståelser ville agere på en for danske interesser uhensigtsmæssig måde.

Disse politikere (og embedsmænd) har eftertiden med Lenins lidet flatterende betegnelse kaldt nyttige idioter.

Jeg har altid haft en vis forståelse for denne argumentation, men har også altid måtte afvise den. Ved at engagere sig i en sådan informationsudveksling sparede man KGB for meget arbejde med hensyn til at udarbejde dækkende analyser af danske politiske forhold. Og man fik et omfattende kendskab til personer på Venstrefløj, som kunne bruges i det fremtidige "påvirkningsarbejde".

Kommissionen beskæftiger sig med dette aspekt under omtalen af Ole Espersens kontakt med KGB-officeren Gribin.

Jeg tror, at mange uden for systemet opfattede regeringserklæringen fra 1968 sådan, at PET ikke måtte ligge inde med oplysninger om personers lovlige politiske virksomhed, men denne opfattelse var altså ikke dækkende for den virkelige verden. Såvel personsager som organisationsager måtte nødvendigvis indeholde et væld af politiske oplysninger.

Man må heller ikke glemme, når man som Kommissionen skal vurdere PET's "politiske" arbejde, at PET har fået sit navn, fordi tjenesten i sit historiske udgangspunkt var et serviceorgan for politiet. Man var og er, som navnet siger, efterretningstjeneste for politiet. I virkeligheden burde tjenesten have et navn, som svarer til dens mange funktioner. På engelsk hedder tjenesten i dag "The Danish Security and Intelligence Service".

Under alle omstændigheder forventede det almindelige politi(ordenspolitiet) at modtage efterretningsmæssige oplysninger fra PET, når man blev eller kunne forventes at blive konfronteret med alvorlig uro, hvor det var vigtigt at have et strategisk og taktisk overblik. Jeg tænker herved på omfattende demonstrationer, som kunne løbe løbsk, alvorlige arbejdskampe m.v. Vi prøvede at leve op til vores efterretningsmæssige ansvar på "uroområdet". Nogle gange var vi til nytte, selvom politidirektøren i København altid var utilfreds. Andre gange kunne vi ikke levere varen. Vi havde ikke de fornødne kilder, og vores bemanning var langt fra tilfredsstillende. Jeg håber, at Kommissionen i sin meget lange beretning også har oplysninger om de enkelte afdelingers størrelse. Det er pudsigt at tænke på, at der i Centralafdelingen var under 10 mand, som beskæftigede sig med det politiske og subversive område. Disse få kriminalpolitifolk sammen med nogle ligeledes fåtallige kollegaer spredt i Provinsens udgjorde *den "stat i staten"*, som i den grad kan sætte og fortsat kan sætte sindene i bevægelse.

Man kan kun glæde sig over, at man af Kommissionens beretning kan udlede, at PET ikke helt negligerede denne næsten håbløse opgave. Men nemt var det ikke at operere i det hajfyldte politiske farvand.

Nemmere blev det ikke af, at det blev os forbudt at beskæftige os med visse områder. Dette gjaldt fx Christiania, hvor der på et tidspunkt gik rygter om, at der om natten var blevet hørt skud i området. Tvind havde vi præcist på sigtekornet, men dette "visionære" skoleprojekt var stort set fredet. Og selvom vi

Bilag 6

fortalte kriminalpolitiet i Lyngby Politi, hvem vi mente havde begået postrøveriet i Lyngby, så valgte man ikke at agere på dette grundlag, men at begive sig ud i en håbløs brevveksling med de franske justitsmyndigheder på trods af, at den magtfulde franske [REDACTED] havde smækket døren i.

Centralafdelingen i PET

Mit møde med PET's Centralafdeling i København var kun positiv. Efterretningsarbejdet i Centralafdelingen blev udført med stor professionalisme under ledelse af vicepolitimesteren som operativ chef. Man havde forståelse for min funktion som justitsministeriets garant for, at PET ikke handlede i strid med de gældende retningslinjer og ikke udførte handlinger, som ville kunne udsætte regeringen for et politisk pres. Jeg gennemgik aldrig selv de operative sager. Disse blev mundtligt nævnt for mig, og jeg resolverede med udgangspunkt i de mundtlige indstillinger. Når ministeriet skulle underrettes, fik jeg ofte en kort notits med i mappen. Jeg kan naturligvis ikke udelukke, at man i enkelte tilfælde har "sparet" mig for et problem, men overordnet set var jeg i hele perioden tilfreds med arbejdet.

Der var nogle, der mente, at statens sikkerhed var for vigtig en sag til helt og holdent at overlade til politikerne, hvilket naturligvis i den iskolde kalkule kunne have som konsekvens, at forbudte grænser blev overtrådt. Dette var imidlertid ikke den generelle indstilling. Jeg gjorde altid opmærksom på, at vi i Danmark havde den efterretningstjeneste, som politikerne ønskede.

På det ledelsesmæssige plan var der dog problemer. Tjenesten var topstyret af juristerne. Herved adskilte PET sig fra de traditionelle politiafdelinger, hvor det var lederen af kriminalpolitiet, som var efterforskningsleder. Denne forskel var for så vidt velbegrundet, idet PET's opgave dengang ikke var traditionel efterforskning af forbrydelser, men (kontra) efterretningsvirksomhed. Jeg kunne konstatere, at kriminalkommisæreren var meget frustreret, idet han som politipersonalets førstemand stort set var henvist til rent administrative opgaver, herunder at udforme vagtplaner. Det gav jo heller ikke prestige hos kollegaerne i det almindelige kriminalpoliti, at kollegaerne i PET blev styret af jurister.

På et tidspunkt, da kriminalkommisæreren gik på pension, besluttede jeg derfor imod mine juristers råd at lade den nye kommissær indgå i den operative ledelse, hvilket for den interne stemning kunne være til gavn for samarbejdet. Mit valg faldt på kriminalkommisær i Glostrup Politikreds Ejgil Dalsgaard. Som nævnt oven for havde jeg også et personalemæssigt strategisk motiv for dette valg.

Niels Madsen og rigspolitichef Ivar Boye kendte indgående Dalsgaard, som var på "Davs Niels" med departementschefen, og begge to advarede mig imod at ansætte Dalsgaard. Også disse advarsler overhørte jeg i mit overmod, og så lukkede jeg, som en jurist sagde, en ræv ind i hønsehuset.

Embedets jurister afleverede på et tidspunkt et brev til mig, hvori de meddelte mig, at de ikke, så længe Dalsgaard var chef for kriminalpolitiet, kunne påtage sig ansvaret for, heller ikke i mit fravær, tjenestens virksomhed. Denne skrivelse har Kommissionen modtaget.

Efter udløbet af konstitueringsperioden på et år lykkedes det mig - med stor hjælp fra Dalsgaard selv - at undgå en fastansættelse af ham, og i stedet for blev Per Larsen ansat.

Bilag 6

I forbindelse med magtkampen med Dalsgaard vedtog alle politijenestemænd i PET en mistillidsresolution mod mig. De prøvede at få kontorpersonalet og juristerne med, men dette lykkedes ikke, og sagen endte med, at Dalsgaard vendte tilbage til Glostrup.

Mine oplevelser i Dalsgaard-tiden fik personlig betydning for mig. Det berørte mig meget, at folk, jeg havde haft et godt samarbejde med, fra den ene dag til den anden, beskyldte mig for tillidsbrud og bakkede op bag en mand, som helt åbenbart ikke var den rette til jobbet, og som ikke var loyal mod sin politimester. Man er meget ensom og fortabt, når man som juridisk chef i politiet står isoleret uden for korpsen.

Når jeg nævner forholdet med Dalsgaard, skyldes det, at hans ageren var afgørende for anholdelsen af Arne Herløv Petersen, og hvad deraf fulgte i sagen, som analyseres af Kommissionen, jfr. nedenfor.

PET's regioner.

Organisatorisk var der i PET en afgørende skillelinje mellem PET's centralafdeling i København og PET's regioner inklusive kontaktmændene i de enkelte politikredse. Kriminalkommisæreren kom i øvrigt til ære og værdighed i Provinsen. Her havde han den traditionelle respekt, som var forbundet med hans stilling. Som en senere slagfærdig souschef udtalte: "I regionerne bærer de ham på skulder".

Jeg oplevede en stor frustration hos Provinsens personale, som følte sig marginaliseret i forhold til det spændende efterretningsarbejde, som fandt sted i Centralafdelingen.

Den vigtigste opgave for personalet i Provinsen var at foretage baggrundsundersøgelser, når folk skulle sikkerhedsgodkendes, samt at følge bilerne med de blå nummerplader, når de forlod Storkøbenhavn. Endvidere havde de en rolle at spille i Totalforsvaret, som netop var grunden til, at PET dengang havde 6 regioner. Hertil kom arbejdet med at fungere som efterretnings-tjeneste for de enkelte politikredse. Også her var der problemer. Vi havde en kontaktsmand i alle politikredse, men disses arbejdskraft blev i mange kredse "slugt" af det almindelige politiarbejde. Det var for den lokale kriminalkommisær vigtigere at løse "her og nu" problemer end at have en mand i normativet, som var "på jagt efter lygtemænd", som man udtrykte det. Når der var optakt til uroligheder, var det ikke morsomt at have en utilstrækkelig viden, når en eller flere politikredse efterlyste et efterretningsbillede fra PET's region. Det hele går bare op i "skæg og blå briller", sagde man så.

Disse forhold kan spores i Kommissionens materiale om aktiviteterne i regionerne. Jeg kunne ikke ændre afgørende ved disse realiteter, men jeg kunne forsøge at opmuntre til større efterretningsmæssig kreativitet og dermed meningsfuldt arbejde.

Jeg ofrede på denne baggrund megen tid på at drøfte med personalet i Provinsen, hvorledes man også dér kunne udvikle en professionel og meningsfuld efterretningsvirksomhed. Denne beskedne del af min indsats som PET-chef har Kommissionen godt fat i formentlig som følge af, at de dokumenter, der belyser nogle af mine initiativer, har overlevet.

Bilag 6

Et tilbagevendende klagepunkt var, at man ikke vidste, hvad man måtte og ikke måtte. Ganske vist havde man altid mulighed for at kontakte "efterretningsprofessorerne" i Centralafdelingen, men man savnede sammenhængende og konsistente retningslinjer. Det lovede jeg dem, og resultatet blev "Retningslinjer vedrørende efterforskning på det politiske område" fra 1983. Retningslinjerne var stilet til medarbejderne i regionerne og ikke møntet på Centralafdelingen. Betydningen heraf er nærmest teoretisk, idet jeg lod mig inspirere af praksis i Centralafdelingen. Men man ville ikke kunne udelukke, at Centralafdelingen med den fornødne godkendelse i Justitsministeriet eller i Regeringens Sikkerhedsudvalg kunne gå ud over disse retningslinjer.

Det var også et problem, at man oplevede Regeringserklæringen som et snærende bånd på efterretningsvirksomheden. Regeringserklæringen kunne ligefrem blive en sovepude og en forklaring på manglende initiativ og resultater. Dette forklarer nok også den (for) vidstrakte brug af arbejdskartoteker. Dette spørgsmål vender jeg tilbage til. Det var en slags tvangstanke, at man ikke kan drive efterretningsvirksomhed, hvis man ikke kan registrere personer. Da handlinger begås af personer, er der en vis logik i dette synspunkt, men i Centralafdelingen kunne man godt løsrive sig fra dette rigide udgangspunkt.

På et møde med regionerne for 33 år siden filosoferede jeg lidt over spørgsmålet, hvorledes man kunne udføre meningsfyldt efterretningsarbejde på trods af Regeringserklæringen fra 1968. Mine bemærkninger ved den lejlighed i en diskussion med mine medarbejdere fortjener ikke den tankekraft, som Kommissionen udsætter dem for i sin beretning. Lad mig prøve at forklare, hvad jeg mente dengang, efter at jeg nu har genoplevet disse bemærkninger på samme måde - uden sammenligning i øvrigt - som Marcel Proust genoplevede sin Madeleinekage.

Hvis man nu mente, og det mener jeg, at man gjorde, at "Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed" var en kommunistisk frontorganisation styret af SUKP, så ville det være interessant at følge denne organisations virksomhed ude i regionerne, og i den forbindelse ville man på denne emnesag efterhånden samle en del materiale (avisomtaler, mødereferater, læserbreve m.v.). Herved ville man i den enkelte region have et relevant overblik over organisationens aktivitet i regionen, og man kunne i Centralafdelingen få et landsdækkende overblik over organisationens virksomhed. De pågældende sager ville indeholde mange eller få navne, herunder også på kendte eller mindre kendte politikere, men dette ville ikke være i strid med regeringserklæringen. Man skulle blot undlade at systematisere navnene på medlemmer og sympatisører.

Hvis der - for at bruge et andet eksempel - var optakt til en omfattende overenskomststridig blokade, som kunne forventes at medføre voldelige konfrontationer med politiet, så kunne man oprette en emnesag i den anledning. Hvis konflikten blev styret af fx VS i lokalområdet, kunne man også i organisations sagen om VS, hvis man havde en sådan, oprette en undersag (en emnesag) med den pågældende blokade som underemne. En sådan emnesag ville også indeholde personnavne.

Dette var min tanke. Systematiser efterretningsarbejdet og gør jer fri af den tvangstanke, at regeringserklæringen forhindrer jer i dette! Men jeg har aldrig ment, at man på sådanne emnesager kunne udarbejde egentlige og systematiserede navneregistre.

Bilag 6

At dreje sådanne overvejelser i retning af, som jeg synes Kommissionen gør, at jeg med mine bemærkninger gav en opskrift på omgåelse af regeringserklæringen, er der ikke belæg for. Neden for vil jeg vende tilbage til spørgsmålet om organisations-sager og arbejdskartoteker.

Forholdet til FE

FE måtte ikke operere (drive efterretningsvirksomhed) i Danmark. Dog måtte FE på territoriet beskæftige sig med sikkerheden i Forsvaret, og de måtte beskæftige sig med sikkerheden i de firmaer, der fremstillede eller medvirkede til fremstillingen af klassificeret materiale til Forsvaret.

Derfor var Hetler-sagen en katastrofe for FE. Man havde simpelthen drevet politisk efterretningsvirksomhed på et område, der var PET's ansvarsområde. Forklaringen var nok delvis den, at FE ikke havde den fornødne tillid til PET's muligheder for at gennemføre effektiv efterretningsvirksomhed på det politiske område. Man var sig bevidst, at PET blev holdt i kort snor af Justitsministeriet.

FE måtte derfor igennem en undersøgelse, der blev afsluttet med Beretning af 13. juli 1977 fra Kommissionsdomstolen om Forsvarets Efterretningstjeneste.

Kommissionsdomstolens beretning indeholdt en fortolkning af Regeringserklæringen af 1968, som var interessant for PET. For så vidt angår **personregistreringer** var det vigtigt, at domstolen valgte at følge Justitsministeriets og PET's fortolkning af Regeringserklæringen.

Regeringserklæringen vedrører ikke spørgsmålet om registrering af **organisationer**, men domstolens konklusioner med hensyn til en mulig omgåelse af regeringserklæringen ved at systematisere personnavne på organisations-sager havde også betydning for PET.

Undersøgelseskommissionen lægger stor vægt på denne beretning, hvilket jeg for så vidt er enig i, når det drejer sig om **registreringer af danske statsborgere**. Men efter min mening kræver det nærmere overvejelse, inden man tager stilling til, om denne beretnings konklusioner i øvrigt uden videre kan overføres til PET.

PET måtte godt - ja havde nærmest pligt til - at foretage politisk efterforskning. Medens FE skulle holde sig langt væk fra politisk efterforskning, havde PET behov for - uden at krænke regeringserklæringens begrænsninger m.h.t. personregistreringer - at følge mange foreninger og organisationer tæt. Derfor måtte PET's "organisations-sager" rumme personoplysninger. Min efterfølgers vurdering på dette punkt, der gengives på side 281, er jeg derfor enig i.

PET blev aldrig blandet ind i Kommissionsdomstolens beretning, og vi modtog aldrig instrukser om indretningen af vores organisations-sager. Det ville man nok have gjort, såfremt vores lovlige politiske efterforskning skulle anbringes i helt den samme juridiske prokrustesseng. Sådan mener jeg at huske det.

Undersøgelseskommissionen er opmærksom på alle disse problemer, og jeg ville have ønsket, at jeg havde fået lejlighed til at drøfte disse spørgsmål med Kommissionen.

Wambergudvalget

Bilag 6

Samarbejdet med Wambergudvalget var nok det mest positive aktivitet under min tid som PET-chef. De dage, hvor udvalget kom på kontrolbesøg, var rene plusdage. Det var et anderledes forfriskende og intellektuelt pust i min verden, når udvalgets medlemmer trådte ind ad døren.

Jeg besluttede ved min tiltrædelse at være helt åben over for medlemmerne. Jeg tror ikke, at der er noget emne i Kommissionens beretning, som vi ikke ved flere lejligheder drøftede. Referaterne er kortfattede, men afspejler det åbne og tillidsfulde forhold. Medlemmerne fik lov til at medtage referater m.v., og i den anledning blev de udstyret med transportkassetter og pengeskabe. Møderne blev efterhånden heldagsmøder.

Også Harald Engberg-Petersen var meget tilfreds med de nye toner, hvilket fremgår af hans ovennævnte citerede brev til mig. Kommissionen har modtaget en kopi af dette brev. Han har også forklaret i et interview i DR omkring årtusindeskiftet, at forholdene på et tidspunkt blev forbedret.

Jeg afskaffede med det samme systemet med de røde sedler, hvad jeg fortalte udvalget. Efter afhøringen i Kommissionen om dette, er jeg nået til den konklusion, at der var røde sedler i stakken af sager i tilknytning til mit første møde. Det var på denne måde, at jeg blev bekendt med fænomenet. Efter dette møde lod jeg en fuldmægtig forberede møderne og skrive referat. Jeg mener ikke, at jeg skrev referat af det første møde.

Niels Madsen blev underrettet om, at jeg fremover ville lade alle sager cirkulere (forevise) i udvalget.

Da jeg ikke administrerede efter systemet med de røde sedler, har jeg ikke kendskab til de nærmere detaljer. Det var efter min bedste overbevisning imidlertid ikke tale om et system, der gik ud på at vildlede eller forholde sager for Wambergudvalget. Sagerne med de røde sedler blev ikke forevist, men der fandt formentlig en mundtlig orientering sted.

Kommissionen er derfor efter min opfattelse på galt spor, når man proklamerer, at man har fundet "et eksempel på, at Wamberg-udvalget ikke har fået forelagt en nyregistrering på en emnesag...", hvori der var indlagt en rød seddel. Strengt taget kan Kommissionen kun slutte sig til, at sagen ikke har været **forevist**, idet det er dette ord, som anvendes på den røde seddel. Sagen kan jo sagtens have været **forelagt** mundtligt. Den pågældende emnesag, som er fra før min tid, var en ret delikat operationssag, som formentlig har kastet en del registreringer af sig, og jeg er ikke i tvivl om, at man tidligere ikke har ønsket at åbenbare detaljerne i denne sag for Wambergudvalget. Derfor den røde seddel. Kommissionen henviser i forbindelse med denne sag til en notits, men jeg ved ikke, om man har afhørt underskriveren af denne.

På denne baggrund er jeg mest tilbøjelig til at nå samme konklusion som PET, der har fået forelagt denne sag af Kommissionen. Herefter kunne der være tale om en omregistrering og ikke en nyregistrering. Jeg husker en agent, som må have været registreret på emnesagen, og som senere i min tid tog kontakt til KGB. Vedkommende må herefter være blevet omregistreret med eget B-nummer. Det kan være denne sag, som det drejer sig om. Herefter kan Kommissionen ikke bruge sit fund som eksempel på, at man i min tid forholdt sager (her en nyregistrering) for udvalget.

Man må i øvrigt sondre mellem Wambergudvalgets gennemgang af nyregistreringer og udvalgets gennemgang af sager i forbindelse med stikprøvekontrol.

Bilag 6

Nyregistreringer

Jeg har fra min tid ingen viden om, at man ikke har forelagt Wambergudvalget alle nyregistreringer. Mine fuldmægtige fra dengang må kunne oplyse, hvordan proceduren var. Det var fuldmægtigene, der forberedte møderne, og de ville i givet fald have drøftet med mig, om en nyregistrering skulle holdes tilbage. Kommissionens attitude er uden belæg i kendsgerninger, og hvad skulle begrundelsen have været?

Kommissionens tager i sit ræsonnement tilsyneladende heller ikke hensyn til, at personregistreringer til brug for sikkerhedsgodkendelser ikke passerede udvalget, medmindre der var belastende oplysninger. Det kan meget vel forklare de manglende B-numre i referaterne fra Wambergudvalgets møder. Jeg deltog ikke i mødernes forberedelse, men dette spørgsmål kunne have været afklaret gennem afhøringerne af mine fuldmægtige. Nogle af hullerne kan også - som nævnt af Kommissionen selv - forklares ved, at der var tale om omregistreringer.

Der er derfor ikke fundet eksempel i min tid på, at nyregistreringer ikke har passeret udvalget, og man har fra Kommissionens side da heller ikke sandsynliggjort, at dette har været tilfældet.

Stikprøver

Her ville systemet med de røde sedler næppe have været af betydning, selvom jeg under en afhøring nævnte dette som en mulighed. Spurgte udvalget efter en sag, hvorfra den røde seddel ikke var blevet fjernet, kunne man jo blot have fjernet den i tilslutning til fremtagelsen. Der var ingen risiko ved dette, idet Wambergudvalget ganske vist ikke tidligere fysisk havde gennemgået sagen, men var blevet orienteret om den. Jeg gentager her mit lille forbehold, idet jeg ikke i detaljer kendte til konsekvenserne af det system, som jeg afskaffede.

Interessen må derimod samle sig om mulige tilfælde, hvor udvalget bad om at se en sag, som burde have været makuleret efter Regeringserklæringen fra 1968. At der kunne forekomme enkelte eksempler af denne karakter, kan ikke udelukkes. Tusindvis af registreringer skulle efter 1968 fjernes, og det kan ikke udelukkes, at der er sket fejl. Efter min opfattelse kan man henføre to af de tre sager, som Kommissionen har fundet, til denne kategori. Medarbejderen i Registraturen opdager fejlen og retter ind ved nu at makulerer sagerne. Det er ikke pynteligt, men menneskeligt forståeligt. Det havde været helt uproblematisk for mig og min fuldmægtig at forklare dette for Wambergudvalget. Der var betydelig gensidig tillid, og indrømmelse af fejl, som ikke altid kan undgås, fremmer denne.

Det tredje eksempel kan jeg ikke forklare, men der er flere muligheder. Måske man ikke kunne finde sagen, idet denne befandt sig i et pengeskab ude i en afdeling? Blot kan jeg sige, at jeg ikke med den pågældende sagsbehandlende fuldmægtig har overvejet og truffet beslutning om ikke at orientere Wambergudvalget korrekt. Også her kunne den pågældende medarbejder i registraturen (hr. B) blot været kommet til os og givet os den nødvendige forklaring.

Jeg har kun erindring om en sag, der faldt i "stikprøvenettet", og som ikke er blevet forevist udvalget. Der var tale om Gordijevski-sagen. Udvalget fik at vide, at de kunne se sagen, men at også jeg ville fraråde dette. Hvis der skete den pågældende noget fatalt, ville man søge efter lækagen, og udvalget ville i den

Bilag 6

situation ikke gå fri for en eventuel mistanke. Dette accepterede udvalget, og sagen blev ikke forsynet med medlemmernes "flueben" (de havde hver sin farve).

Dette kan Mose-Hansen, der i en længere periode var sekretær for Wambergudvalget, bekræfte, idet sagen blev behandlet i udvalget i hans sekretærtid. Også Birgitte Bundgaard kender til dette forhold. Vi blev senere gift, og på et tidspunkt skulle der holdes et meget hemmeligt møde på min bopæl, hvor MI6 mundtlig ville betro mig en personoplysning, som man ikke skriftligt ville rapportere gennem mit system. Derfor måtte min kone godkendes til indsigt i denne sag, og i den forbindelse har jeg fortalt hende, at denne operationssag ikke blev forevist, men alene nævnt i Wambergudvalget.

Kommissionens konklusion, hvorefter meget "tyder på, at en mere omfattende fejlinformation og vildledning af udvalget har fundet sted" kan efter min opfattelse ikke begrundes ud fra disse få eksempler i min næsten tiårige periode som chef for PET.

Selvom Kommissionen bebrejder mig det, er jeg i dag godt tilfreds med, at jeg ikke gik ned i registraturen/arkivet for at blande mig i fremtagningen af sager til Wambergudvalget. Havde jeg gjort det, kunne Kommissionen have nået til den konklusion, at politimesteren aktivt tog del i vildledningen af Wambergudvalget.

Jeg har noteret mig, at den påståede vildledning og fejlinformation af udvalget i Kommissionens optik pludselig skulle være ophørt i 1984, hvor jeg forlader PET. Man leder forgæves efter svar på dette i beretningen. For det tilfælde, at Kommissionen måtte have ret i sine formodninger (hvad Kommissionen ikke har), så måtte man nødvendigvis være stødt på objektive data, der vil kunne forklare dette paradigmeskift. Men det var jo den samme fuldmægtig, som var sekretær for udvalget, og også medarbejderen i registraturen var den samme, og der foreligger ikke oplysning om nye instrukser. Hvad er begrundelsen for dette paradigmeskift, som forudsættes af Kommissionen? Svaret er, at der ikke skete nogen ændringer, idet Wambergudvalget fortsat som også i min tid fik en optimal ærlig betjening.

Om arbejdskartoteker og organisationsager m.v.

Det er klart, at Regeringserklæringens registreringsforbud ville blive udhulet, såfremt man ved siden af de "statsautoriserede tromler" oprettede alternative personregistre, som der kunne søges i og forventelig ville blive søgt i.

De medarbejdere i Centralafdelingen, der konsulterede tromlerne, var ofte de medarbejdere fra sikkerhedsafdelingen, der havde ansvaret for sikkerhedsgodkendelser og ansvaret for at give personoplysninger til udenrigsministerium, forsvarsministeriet m.m. De pågældende måtte kun foretage personsøgning på tromlerne. De måtte ikke søge i lokale arbejdskartoteker eller i organisationsagerne. I øvrigt ville søgninger af denne karakter være uoverkommelige.

I Provinsen var det anderledes. Her behøvede den medarbejder, der skulle sende en sag om sikkerhedsgodkendelse til Centralafdelingen, ikke alene at søge i afdelingens lokale register. Han kunne, men det ville være forkert, blot råbe ud til kollegaerne i rummet, om nogen kendte denne eller hin. Og i det hele taget var der på dette punkt grund til at være lidt utryg ved de mere uformelle forhold i regionerne.

Bilag 6

Risikoen for alternative søgbare navneregistre var størst for arbejdskartotekernes vedkommende. Det er lidt søgt at forestille sig medarbejderne fra sikkerhedsafdelingen stå og checke efter et navn i alle organisationsager.

Arbejdskartoteker

I dag - altså 25 år efter min fratræden - forstår jeg, at alle arbejdskartoteker i afdeling C efterhånden smeltede sammen. Det oplyses ikke, hvornår denne udvikling blev påbegyndt.

Denne fusion af arbejdskartoteker er naturligvis kritisabel, selvom medarbejderne i Sikkerhedsafdelingen stadigvæk ikke måtte konsultere dette kartotek. Oplysningen er som nævnt ny for mig, og jeg kan kun beklage, at jeg ikke sammen med Wambergudvalget blev orienteret om dette forhold.

Det kan godt være, at Wambergudvalget før min tid ikke interesserede sig for arbejdskartotekerne i regionerne, men i min tid talte vi meget om det, og jeg rejste rundt med udvalget til alle regionerne, således at medlemmerne og jeg kunne gøre os bekendt med tingenes tilstand. Jeg henviser herved til oplysningerne i beretningen, hvor det direkte fremgår, at udvalget var nede at kigge i arbejdskartotekerne i Region III og IV. Dette var også en medvirkende årsag til, at jeg indså nødvendigheden af en reform.

Det er formentlig korrekt, at en mere indgående drøftelse af arbejdskartotekerne i Centralafdelingen ikke fandt sted i Wambergudvalget, men det kan nok forklares med, at vi i modsætning til situationen i regionsafdelingerne ikke blev konfronteret med virkeligheden. Jeg var overbevist om, at alt var i orden.

Det er derimod ikke korrekt efter min opfattelse, at Wambergudvalget hævdes at have været af den opfattelse, at udvalgets kompetence vedrørende registrering ikke omfattede PET's arbejdskartoteker. Kommissionens logik tager udgangspunkt i den antagelse, at en notering i et arbejdskartotek efter udvalgets opfattelse ikke blev anset for at være en registrering, og da udvalget kun skulle kontrollere registreringer, så mente udvalget ikke at have kompetence vedrørende arbejdskartoteker. Herved undervurderer man Wambergudvalget, hvortil kommer, at Kommissionen jo selv har oplysninger om, at udvalget rent faktisk var "nede i" kartotekerne i Provinsen.

Wambergudvalget var bare ikke - og så enkelt er det - klar over tingenes tilstand i Centralafdelingen, og det var det ikke alene af den grund, at heller ikke jeg var klar over den fusion af arbejdskartotekerne, som Kommissionen omtaler. Noget andet er så, at den forfinelse af registreringsbegrebet, som har fundet sted det seneste kvarte århundrede med udgangspunkt i en lov, som ikke var og fortsat ikke er gældende for PET, og som lægges til grund af Kommissionen, af gode grunde ikke havde plads i Wambergudvalgets eller min tankeverden. Tankegangen var mere jordnær. Medlemmer af lovlige politiske partier måtte ikke registreres på tromlerne i PET. Herved forhindrede man, at der blev taget hensyn til deres politiske ståsted i forskellige sammenhænge, herunder når de søgte stillinger inden for det offentlige (ikke noget berufsverbot).

Kommissionens kritik må imidlertid tages til efterretning. Der er noget at komme efter, men det indså jeg allerede i min tid, hvilket også noteres af Kommissionen. Men tiøren var længe om at falde. Jeg tog mig tid til regionernes problemer på regionsmøderne, men var ikke tilstrækkelig dybt nede i forretningsgangene i

Bilag 6

de enkelte regioner. Først sammen med Wambergudvalget blev jeg klar over, at det måtte gøres noget. Arbejdskartotekerne i Provinsen var blevet betændte bylder.

Inden man helt slipper jordforbindelsen må man erindres om, at oplysninger om lovlig politisk virksomhed jo kunne komme frem i de obligatoriske baggrundsundersøgelser. Den menneskelige hjerne er jo et slags arbejdskartotek, og også sådanne arbejdskartoteker har det med at fusionere.

Jeg påbegyndte som nævnt et projekt med hensyn til at fastsætte nærmere regler for arbejdskartoteker, men forlod PET inden færdiggørelsen.

Organisationsager

Sager om lovlige politiske partier kan naturligvis ikke indeholde et systematiseret navneregister over medlemmerne, selvom faren for misbrug ikke er så stor som for arbejdskartotekernes vedkommende.

I min tid blev DKP-sagen ved flere lejlighed på sækkevogn kørt ind til Wambergudvalget for at man kunne konstatere, at der ikke var et skjult register over medlemmerne. Men der var personoplysninger hulter til bulter i denne sag.

Omvendt er der vel også enighed om, at man i en sag om en organisation, hvis medlemmer individuelt kunne registreres, også kunne have en medlemsfortegnelse.

Andre forenings- og organisationsager kunne indeholde personoplysninger, men ikke medlemsfortegnelser i systematiseret form. Men der er mange tvivlsspørgsmål for jurister. Hvornår er navne systematiserede? Hvornår udgør nogle navne et register? Ja, hvad er et register? Hvor meget skal der til, for at en notering udgør en registrering i nutidig forstand?

Kommissionen oplyser, at "der i nogle tilfælde er **oprettet** alfabetiske navnelister i organisationsager om politiske partier" (fremhævet af mig). Det drejer sig vistnok om SF og VS i Region I, medmindre Kommissionen ikke har underrettet mig om alle faktiske forhold vedrørende dette spørgsmål.

Kommissionen nævner ikke, at der er forskel på, om medarbejdere i PET (region I) **oprettede navnelister** eller om man "blot" anbragte diverse lister med navne på organisationsagerne. Disse sidste lister har jo haft eller havde en lovlig eksistens uden for PET. Efter min mening er dette en væsentlig sondring, som nok ikke tillægges betydning.

Ole Espersens udnævnelse og ministertid

Jeg tager til efterretning, at Ole Espersen først blev registreret i PET i min tid som chef for tjenesten, selvom jeg naturligvis heller ikke kan afvise den mulighed, som Kommissionen anfører, og hvorefter der kunne have været belastende oplysninger om Ole Espersen i PET, uden at han formelt var blevet registreret.

Min formodning om, at Ole Espersen var registreret, skal ses på baggrund af de samme rygter, som omtales af Kommissionen.. Da det var oplysninger fra udlandet, kan det være en nærliggende mulighed, at Ole Espersen var blevet registreret i FE. PET opererede jo ikke uden for rigets grænser. Det fremgår ikke af det materiale, som jeg har fået til gennemsyn, om denne mulighed er blevet undersøgt bl.a. under

Bilag 6

afhøringerne af den tidligere ledelse af PET og FE. Personlig har jeg aldrig tillagt rygterne den store betydning. Rygterne var i øvrigt på et tidspunkt genstand for indgående omtale i Ekstrabladet, inden Ole Espersen blev udnævnt til minister.

I forbindelse med regeringsdannelser i min tid har PET aldrig efter min viden været i kontakt med Statsministeriet. Kommissionens formuleringer kan give det modsatte indtryk. Det var (og er vel stadig) justitsministeriets ledelse, som i disse sager havde kontakten til Statsministeriet. PET var alene underleverandør af oplysninger. Og jeg har aldrig personligt på dette område haft nogen form for konsultativ status.

Jeg husker ikke, at jeg specifikt i processen omkring en regeringsdannelse har begivet mig til Niels Madsen med en samling af oplysninger om Ole Espersen. Men naturligvis havde vi dem. Niels Madsen var i øvrigt løbende blevet orienteret om Ole Espersens aktiviteter, når de var af efterretningsmæssig interesse. Således var han længe forud for udnævnelsen af Ole Espersen i besiddelse af oplysningerne om Ole Espersens kontakt med Gribin. Niels Madsen ville i øvrigt efter mit skøn aldrig betragte det som et sikkerhedsmæssigt problem, at Ole Espersen var aktiv på Venstrefløjten. Dette var lovlig politisk virksomhed.

Det eneste af afgørende betydning var, om en kommende minister kunne mistænkes for at være blevet hvervet af en fremmed efterretningstjeneste eller om en sådan havde oplysninger eller materiale om den kommende minister, som kunne bruges i et forsøg på hvervning. I Ole Espersens tilfælde var rygterne derfor af en vis interesse, og det samme var oplysningerne om hans kontakt med en russisk efterretningsofficer.

I forbindelse med udnævnelsen af Erling Jensen tog justitsministeriets ledelse kontakt med PET, men det var ikke med mig, der var bortrejst, men med min souschef. Jeg har ingen erindring om forløbet ved udnævnelsen af Henning Rasmussen.

Når alt dette er sagt, vil jeg gerne tilføje, at Niels Madsen aldrig over for mig har beklaget sig over nogen minister - heller ikke Ole Espersen. Sidstnævnte blev behandlet af Niels Madsen og PET på samme måde som alle andre. Jeg genkender slet ikke den virkelighed, som gengives af Kommissionen, og hvorefter der skulle have været et anstrengt forhold til Ole Espersen.

Det var ikke kun Ole Espersen, der ikke fik kendskab til sagen om Oleg Gordijevski, som påstået af Kommissionen. Selv statsministeren blev ikke underrettet. [REDACTED] anså sagen for den mest betydningsfulde hvervning i det 20. århundrede, og den mindste indiskretion kunne bringe Gordijevskis liv i fare.

Jeg husker meget vel, at Gordijevski gav os detaljerede oplysninger om pengenes gang, når midler til DKP skulle overføres fra Det Internationale Departement i Moskva via KGB i København. Niels Madsen og jeg fortalte under et møde med Statsministeren om disse forhold, hvorefter Anker Jørgensen spurgte, hvor vi havde oplysningerne fra. Jeg sagde, at vi havde fået dem via vores samarbejdspartner i [REDACTED] Anker Jørgensen sagde, at det var underligt, at sådanne oplysninger om danske forhold kom fra [REDACTED] Mit svar var teknisk korrekt, men viser, at selv landets statsminister ikke blev underrettet om Gordijevski.

Bilag 6

Jeg tror heller ikke på Kommissionen, når den anfører, at det kan virke overraskende, at Anker Jørgensen udnævnte Ole Espersen. Hverken Niels Madsen eller jeg blev overrasket. Min vurdering er, at Anker Jørgensen aldrig ville have taget Ole Espersen, hvis han havde alvorlige sikkerhedsmæssige betænkeligheder. Sagen var jo, at Anker Jørgensen formentlig politisk var enig med Ole Espersen og Socialdemokratiets venstrefløj, og at dette var begrundelse for, at han valgte at udnævne Ole Espersen. Det afgørende for statsministeren var derfor efter min vurdering i al væsentlighed Ole Espersens forbindelse til Gribin, og det valgte han at se bort fra samtidig med, at han gav Ole Espersen et godt råd om at passe på.

Sagen om Arne Herløv Petersen

Hovedspørgsmålet i denne sag er at udrede hændelsesforløbet, der førte til anholdelsen af Arne Herløv Petersen. Dette er vigtigt, idet Kommissionen lægger til grund, at regeringen havde givet ordre om, at Herløv Petersen ikke måtte anholdes, og at også Ole Espersen havde givet ordre om, at Herløv Petersen ikke måtte anholdes.

Jeg har ikke viden, der kan be- eller afkræfte Kommissionens håndfaste konklusioner. Min erfaring, herunder med hensyn til Niels Madsens nærmeste pedantiske loyalitet over for skiftende justitsministre (6 i min tid), siger mig dog, at sagen nok er mere kompliceret end som så. På en eller anden måde må der være opstået en misforståelse mellem Ole Espersen og Niels Madsen. Jeg har derfor mere end svært ved at tro, at Niels Madsen har givet PET tilladelse til anholdelsen, hvis ordren fra ministeren var helt klar og utvetydig.

Men når nu Kommissionen har draget sine konklusioner, bliver det af betydning at udrede hændelsesforløbet i PET op til anholdelsen. Kommissionen tager her udgangspunkt i det notat, som der dateret den 11. Maj 1982, og som gengives i Kommissionens beretning. Dette notats betydning beror på, at det indeholder en lang forklaring på, hvorfor der blev ringet til departementschefen den 3. november 1981 for at få dennes tilladelse til at anholde Herløv Petersen. Min daværende souschef og jeg er enige om, at notatet er skrevet af kriminalinspektør Dalsgaard. Jeg henviser her til min tidligere souschefs forklaring til Kommissionen, afgivet af ham, inden at han, langt senere, blev gjort bekendt med notatets eksistens.

Kommissionen afviser, at Dalsgaard kan have skrevet notatet. Kommissionen lagde tidligere til grund, at Dalsgaard først tiltrådte sin stilling den 10. november 1981, og således ikke var i PET på anholdelsestidspunktet den 3. november 1981. Dette er afgørende, idet notatets koncipist må have været tjenestegørende i PET på anholdelsestidspunktet.

Kommissionen skrev i et udkast: "Dalsgaard havde første arbejdsdag den 10. november 1981, en uge efter anholdelsen af Herløv Petersen", Og et andet sted tog man afstand fra min forklaring, som ikke forekommer sandsynlig, "idet Dalsgaard som nævnt slet ikke var involveret i beslutningsprocessen forud for anholdelsen, men først tiltrådte den 10. november og blev sendt til Svendborg den 12. november 1981."

Kommissionens opfattelse er imidlertid ikke rigtig. Dalsgaard var ankommet til PET før anholdelsestidspunktet, hvor han øjeblikkeligt havde overtaget den operative ledelse i PET. Efter, at Niels Schmidt har protesteret over for Kommissionens antagelse med hensyn til tidspunktet for Dalsgaards tiltrædelse, har Kommissionen undersøgt sagen yderligere, jfr. i det hele nedenfor.

Bilag 6

De "nye" oplysninger om en kode i et glansbilledalbum, som omtales i notatet fra af 11. maj 1982, husker jeg ikke, men blev sagen af Dalsgaard forelagt mig på dette grundlag, har jeg uden tvivl godkendt kriminalpolitiets behov for gennem en ransagning at sikre sig dette bevis. Og har jeg godkendt dette, har jeg på samme måde som Niels Madsen gjort det på et mangelfuldt grundlag. Jeg har nok følt mig lidt utryk ved den nye magtfulde leder af kriminalpolitiet, og har derfor henvist ham til selv at tale med Niels Madsen. At det ikke var mig der ringede til Niels Madsen, fremgår også af Ole Espersens forklaring, hvorefter Niels Madsen havde oplyst, at han "havde fået en opringning fra PET, nok fra en anden end Ole Stig Andersen, og fået det indtryk, at der var tale om nye oplysninger".

Det er ikke rigtig, når Dalsgaard forklarer, at "ingen i PET turde ringe til justitsministeriets departementschef uden om Ole Stig Andersen". Hele hans beskrivelse af hændelsesforløbet omkring hans returnering til Glostrup er heller ikke rigtig, men dette sidste hører ikke hjemme på dette sted.

Dalsgaard var i kraft af sin position i det danske kriminalpoliti på "davs Niels" med departementschefen, som kendte ham ud og ind, hvilket formentlig også er forklaringen på, at også Niels Madsen advarede mig imod at ansætte Dalsgaard i PET. At Dalsgaard godt "turde" ringe direkte til Niels Madsen fremgår fx af Hans Kristian Mogensen Kristjansens forklaring til Kommissionen den 21. Maj 2001. Herefter skulle jeg være blevet meget vred, da man i forbindelse med en iværksat bevogtning af en dansk politikers lejlighed først orienterede mig, efter at Niels Madsen var blevet orienteret. Min vrede skyldtes, at Dalsgaard først orienterede departementschefen.

Alt dette kunne meget nemt have været afklaret af Kommissionen. Man kunne ved afhøring af få vidner have fået fastslået, at Dalsgaard var dus med Niels Madsen, og hans tiltrædelsestidspunkt kunne have været undersøgt på mange forskellige måder. Den forkerte oplysning om tiltrædelsestidspunktet, som stammer fra Undersøgelseskommissionens fortolkning af Dalsgaards dagbog (jeg minder om Niels Madsens advarsel mod dagbøger), har min souschef Niels Schmidt som nævnt reageret imod, og jeg støtter ham i dette. Vi ved begge, at Dalsgaard kom tidligere til PET, og at han øjeblikkeligt markerede sig som leder af kriminalpolitiet, og fra dag 1 overtog den operative ledelse. Dette var naturligvis en episode i Niels Schmidts arbejdsliv, som han ikke glemmer uden videre. Fra den ene dag til den anden blev han skubbet til side af dette nye kriminalpolitimæssige magtmenneske. Og det hele var mit ansvar ved at have ansat Dalsgaard på trods af såvel departementschefens som rigspolitichefens, og også min souschefs advarsler.

Først efter Niels Schmidts protest sætter Undersøgelseskommissionen sig i bevægelse for at undersøge min vicepolitimesters påstand om, at Dalsgaard "kørte" Herløv-Petersen-sagen. Der var mange spor at gå efter fx gennem diverse personalesager i PET og Glostrup, Glostrup Politis døgnrapporter, Svendborgs sag om AHP (herunder afhøring af daværende politimester), PET's log over ud- og indpassage, kørebøger i Glostrup, afhøring af daværende politimester og konstituerede kriminalinspektør i Glostrup, relevante funktionsvederlag i Glostrup og PET, afhøring af stedfortræder vicekommisær Thinggaard og afdelingsleder Jens Iversen i PET. Det er nærmest utilgiveligt, at man tilsyneladende ikke har afhørt sidstnævnte, som var leder af afdelingen for den russiske kontraspionage.

Man vælger nu - efter Niels Schmidts protest - efter over 9 år at undersøge sagen nærmere (men utilstrækkeligt) på et tidspunkt, hvor beretningen er i trykken og de involverede tjenestemænd har få

Bilag 6

muligheder for at påvirke Kommissionen. Resultatet af disse undersøgelser, som er nedfældet i et notat af 3. marts 2009, kan tjene som en illustration over kvaliteten af Kommissionens arbejde. Derfor gennemgås notatet udførligt.

1. I notatet skriver man:

”Kommissionen har i udkastet til beretning anført, at Dalsgaard blev ansat pr. 1. november 1981, og at han formentlig blev introduceret i tjenesten den 10. november 1981.”

Denne oplysning findes ikke i det udkast til beretning, som jeg har fået til gennemsyn, jfr. mine citater foran. Hvis denne for mig nye oplysning er rigtig, betyder det, at der findes et udkast til beretning, som jeg ikke har haft til gennemsyn.

2. Endvidere henviser man til, at Dalsgaard til retsbogen den 26. August 2008 har forklaret: ”vidnet forklarede, at han begyndte i PET den 1. november 1981...”

Denne oplysning fremgår ikke af mit eksemplar af Dalsgaards forklaring til retsbogen den 26. august, hvilket, hvis notatets for mig nye oplysning er rigtig, er meget beklageligt.

3. Et andet sted anføres:

”Det kan udledes af notatet af 11. maj 1982, at koncipisten har været ansat i PET i perioden omkring udvisningen af den sovjetiske diplomat Vladimir Merkulov...”

Denne konklusion må afvises.

Udvisningen af Merkulov indeholder nemlig tre tidsmæssige fikspunkter:

- a. Beslutningen om udvisningen i Regeringens Sikkerhedsudvalg (17. oktober 1981)
- b. Meddelelse af regeringens beslutning af udenrigsministeriets direktør til den sovjetiske ambassadør (21. oktober 1981)
- c. Den aktuelle udrejse (afgørende for pressens offentliggørelse af historien), som fandt sted efter anholdelsen – formentlig 7. november 1981.

Merkulovs konkrete udrejse, som udvist, fandt i hvert fald sted efter den 3. november 1981, og da var Dalsgaard jo i fuld gang.

4. Endvidere anføres i notatet, at ” koncipisten (har) været involveret i i efterforskningen forud for anholdelsen af Arne Herløv Petersen den 3. november 1981...”

Påstanden begrundes ikke, hvilket ellers havde været nyttigt.

5. I notatet konkluderes, at Dalsgaard tiltrådte den 1. november, men, da dette var en søndag, så tiltrådte han de facto den 2. november. Kommissionen fastslår også, at Dalsgaard var til formøde i PET den 29. oktober 1981. Her har han meget vel og helt selvfølgelig ført indgående samtaler med lederen af

Bilag 6

kontraafdelingen Jens Iversen, og de øvrige afdelingsledere, men denne mulighed indgår tilsyneladende heller ikke i Kommissionens forestillingsverden.

6. jeg har i øvrigt følgende kommentarer;

Kommissionen overser helt den mulighed, at notatet af 11. maj 1982, 6 måneder efter anholdelsen, kan være præget af en vis form for efterrationalisering og være tilpasset ministerens opfattelse af sagsforløbet. Men lad dette ligge.

Dog får notatet mig til at gøre opmærksom på, at en operativ-kriminalpolitimæssig stillingtagen til Herløv Petersen-sagen netop ikke krævede lang tid. Kriminalpolitiet var, som jeg husker det, frustreret over, at juristerne holdt det - kriminalpolitiet mente, var en sikker vindersag ved domstolene - tilbage, og nu kunne man risikere, når Merkulovs udvisning blev kendt, at det sikre bytte undslap.

Og så kommer kriminalkommissær Dalsgaard og kan sætte gang i sagen ud fra en traditionel politimæssig tankegang. En sådan beslutning tager i sig selv ikke lang tid, og omdrejningspunktet blev så at få klarlagt, om bevismateriale ville forsvinde, såfremt Herløv Petersen lugtede lunt. Og her kunne koden i glansbilledalbummet behændigt spilles ind i en hastig godkendelsesproces.

Sammenfattende demonstrerer Kommissionens undersøgelser og ræsonnementer, at det er et problem, at man ikke som i Norge har haft en ekspert i efterretningsvirksomhed med i/tilknyttet Kommissionen.

Kommissionens afsluttende konklusion, hvorefter man er af den opfattelse, "at en sådan redegørelse ikke kan være fremsendt til departementschefen uden PET-chef Ole Stig Andersens vidende og accept", kan jeg kun acceptere, såfremt man hermed mener, at jeg alene blev bekendt med, at Dalsgaard fremsendte et notat til ministeriet om baggrunden for beslutningen om anholdelsen. Jeg har imidlertid aldrig set notatet eller godkendt dets indhold.

Ole Stig Andersen

Bilag 7

PET-kommissionens bemærkninger til Ole Stig Andersens høringssvar:

Ad side 1, 3. afsnit og side 12, 2. nye afsnit:

Vedrørende forholdelse af sager fra Wamberg-udvalget:

Kommissionen er enig i, at beretningsudkastet kan læses på en måde, hvorefter de 3 dokumenterede tilfælde fra 1976, 1977 og 1978 er udtryk for en generel praksis i Ole Stig Andersens embedsperiode. Dette har ikke været tilsigtet, og beretningen er derfor ændret i sin endelige udgave. Kommissionens opfattelse af, at der har været tale om en generel praksis, bygger alene på Ole Stig Andersens vidneforklaring om, at han afskaffede *systemet* med de røde sedler, samt de 17 dokumenterede tilfælde fra perioden 1969-70.

Ad side 6, 4. og 5. nye afsnit og side 16-19:

Vedrørende fhv. ki. Eigil Dalsgaards rolle i Arne Herløv Petersen-sagen.

Kommissionen har i sit beretningsudkast anført, at Dalsgaard havde første arbejdsdag i PET den 10. november 1981. Dette bygger på et brev fra Dalsgaards bisidder af 9. september 2008, som henviser til et notat i Dalsgaards kalender (index-planner og således ikke en dagbog som anført af Ole Stig Andersen). Kommissionens oprindelige opfattelse var, at Dalsgaard var tiltrådt den 1. november 1981. Denne antagelse byggede på PET's personaledatabase og svarede til Dalsgaards oprindelige forklaring for Kommissionen. I forbindelse med høringen over beretningsudkastet har Niels Schmidt oplyst, at Dalsgaard *de facto* tiltrådte før den 1. november 1981. Kommissionen iværksatte derfor en undersøgelse, som fastslog, at Dalsgaard i overensstemmelse med sin oprindelige forklaring tiltrådte den 1. november 1981. Kommissionens undersøgelser tilbageviser dermed Niels Schmidts forklaring. Dette er baggrunden for Kommissionens notat af 3. marts 2009. Formålet med notatet er derfor ikke som antaget af Ole Stig Andersen at efterprøve den 10. november 1981 som Dalsgaards tiltrædelsesdato, men derimod at prøve påstanden om, at Dalsgaard tiltrådte før den 1. november 1981. Der er ikke holdepunkter for at antage, at Dalsgaard var ansat i PET før denne dato.

Kommissionen finder anledning til at bemærke, at Kommissionen ikke tillægger tiltrædelsesdatoen afgørende betydning, men derimod har lagt vægt på, at anholdelsen af Arne Herløv Petersen skete med ledelsens godkendelse. At ledelsen godkendte anholdelsen, bestrides ikke af Ole Stig Andersen. Ole Stig Andersen ses da også at have haft den opfattelse, at Arne Herløv Petersens aktiviteter var omfattet af strfl. § 108. Se hertil beretningens bind 13, kapitel 6. Det fremgår af beretningens bind 13, kapitel 5, at anholdelsen skete som kulminationen på en 2-årig overvågning og i særlig grad som følge af de operative skridt, som blev taget fra marts 1981 i samarbejde med en udenlandsk samarbejdspartner. Kommissionen anser under alle omstændigheder Dalsgaards rolle i forløbet for beskeden og uden væsentlig betydning for anholdelsesbeslutningen.

Videre bemærkes, at Kommissionen - uanset hvem koncipisten måtte være - fortsat lægger afgørende vægt på, at den redegørelse af 11. maj 1982, der blev sendt til justitsminister Ole Espersen, efter Kommissionens opfattelse må være sendt med ledelsens godkendelse. For Kommissionen har identiteten af koncipisten ikke været afgørende. Se hertil bind 13, kapitel 5 og 7 og tilhørende retlig vurdering.

Det anføres i høringssvaret side 17 nederst, at Kommissionen først efter 9 år har valgt at undersøge sagen om Dalsgaards tiltrædelsestidspunkt, og det antydes, at Kommissionens undersøgelse har været mangelfuld. Kommissionen skal hertil bemærke, at spørgsmålet om Dalsgaards tiltræden først blev aktuelt, da Ole Stig Andersen under en vidneforklaring den 25. juni 2008 oplyste, at han ikke havde udarbejdet ovennævnte redegørelse af 11. maj 1982 til Ole Espersen, men derimod anførte, at redegørelsen måtte være udarbejdet af Dalsgaard. Redegørelsen, der ikke er underskrevet, fremstod for Kommissionen som et dokument udarbejdet af Ole Stig Andersen selv eller på hans vegne. Denne antagelse var efter Kommissionens opfattelse overordentlig nærliggende, da Ole Espersen for Kommissionen havde oplyst, at han gentagne gange havde rykket departementschefen for en redegørelse. Kommissionen havde fået det indtryk, at kommunikation med Justitsministeriet af nogen betydning skulle ske gennem PET's ledelse. Niels Madsen havde således også for Kommissionen den 4. december 2001 forklaret, at det ville have været "utænkeligt, at andre end Ole Stig

Bilag 7

Andersen eller hans næstkommanderende havde talt med vidnet om sagen [Arne Herløv Petersen].” Det var derfor en overraskelse for Kommissionen, at ledelsen oplyste ikke at kende til redegørelsen.

Kommissionens undersøgelser om bl.a. Dalsgaards tiltræden var således foranlediget af Ole Stig Andersens forklaring om redegørelsens oprindelse, idet Kommissionen i et vist omfang måtte forsøge at fremfinde kilden til dokumentet. Da Kommissionen som ovenfor anførte ikke har fundet det afgørende nærmere at fastslå koncipistens identitet, idet Kommissionen lægger vægt på, at redegørelsen er sendt med ledelsens godkendelse, har man ikke fundet anledning til yderligere efterforskning af spørgsmålet om Dalsgaards tiltræden.

Det anføres ydermere i høringssvaret side 18, pkt. 3c, at Merkulov formentlig udrejste den 7. november 1981. Kommissionen har derfor på ny gennemgået PET's akter angående udvisningen af Merkulov, og det ses – som også anført i Kommissionens beretningsudkast – at Merkulov udrejste den 30. oktober 1981.

Samme side anføres under pkt. 4, at Kommissionen ikke har begrundet, hvorfor koncipisten af notatet af 11. maj 1982, der er omtalt ovenfor, måtte have været involveret i efterforskningen af Arne Herløv Petersen forud for anholdelsen den 3. november 1981. Det bemærkes hertil, at første side af notatet af 11. maj 1982 viser, at koncipisten var i PET på et tidspunkt, hvor Merkulov endnu ikke var udvist, og havde eksekutive beføjelser over for ansatte i PET. Det fremgår endvidere af notatet, at koncipisten var involveret i en sags gennemgang umiddelbart inden anholdelsen den 3. november 1981. Se hertil beretningen, bind 13, kapitel 5.

Side 8, 3. - 6. afsnit:

Vedrørende Ole Stig Andersens udtalelse på Fjordgårds-mødet den 9.- 10. november 1976.

Det anføres i høringssvaret, at Ole Stig Andersens bemærkninger om regeringserklæringen ikke fortjener den tankekraft, som Kommissionen udsætter den for i beretningen. Der henvises antageligt til beretningens bind 3, kapitel 9, hvor Kommissionen citerer Ole Stig Andersen for følgende: “På givne foranledning giver Pm. udtryk for, at vi ikke kan forvente at få regeringserklæringen fra 1968 lavet om. Den er der nu og giver en vis ro. Så må vi bøje og strække den, så vi kan udføre vore opgaver alligevel.” Det bemærkes, at Kommissionen ikke har fundet, at Ole Stig Andersen har givet udtryk for, at PET skulle handle i strid med regeringserklæringen, men at ordene netop lå inden for rammerne af Justitsministeriets notat af 14. september 1968. Ved vurderingen af bemærkningen må det efter Kommissionens opfattelse tillægges betydning, at der var tale om et svar på spørgsmål fra en række medarbejdere, der savnede præcise retningslinjer.

Side 9, 6. afsnit.

Vedrørende betydningen af Kommissionsdomstolen af 13. juli 1977' konklusioner.

Det anføres af Ole Stig Andersen, at domstolens konklusioner mht. til mulig omgåelse af regeringserklæringen ved at systematisere personnavne på organisationsager muligvis ikke gjaldt PET. Kommissionen skal hertil bemærke, jf. bind 3, kapitel 14, at Ole Stig Andersen i 1978 netop påpegede, at PET måtte tage højde for domstolens konklusioner, men at han efterfølgende i 1984 lagde afstand til dette synspunkt.

Side 9 nederst – side 12:

Vedrørende Wamberg-udvalget.

Ole Stig Andersen oplyser i sit høringssvar, at han afskaffede systemet med de røde sedler, hvad han fortalte Wamberg-udvalget. Oplysningen om, at han orienterede Wamberg-udvalget, er ny for Kommissionen. Den er ikke blevet fremført under Kommissionens afhøring af Ole Stig Andersen om de røde sedler, og oplysningen om orienteringen fremgår heller ikke af Wamberg-udvalgsreferaterne.

Det anføres i høringssvaret side 10, afsnit 6, at sagerne om de røde sedler ikke blev forevist Wamberg-udvalget, men at der formentlig fandt en mundtlig orientering sted. Det fremgår af Wamberg-udvalgsreferaterne, at det var almindelig praksis at orientere udvalget mundtligt om de sager, som udvalget

Bilag 7

trods ønske herom ikke fik adgang til. Den røde seddel fra 1970 omtalt i bind 3, kapitel 4, viser imidlertid, at de røde sedler anvendtes om de sager, som man oplyste udvalget om ikke eksisterede. Wamberg-udvalget fik således ikke kendskab til sagen. Desuden anføres i beretningen en række eksempler på sager, der ifølge en urigtig oplysning fra PET ikke eksisterede.

Det anføres i høringsvaret side 10, afsnit 7, at en nyregistrering på en emnesag, der indeholder en rød seddel om, at sagen ikke har været *forevist* udvalget, ikke kan anvendes som bevis for, at sagen er forholdt udvalget, idet sagen kan være blevet *forelagt* udvalget mundtligt. Hertil bemærkes, at der i referaterne udtrykkeligt gøres opmærksom på, når der er sket en mundtlig orientering. En bemærkning herom ses ikke i referatet for den pågældende periode. Indsættelsen af den røde seddel styrker antagelsen om, at sagen er blevet forholdt udvalget. Det er Kommissionens opfattelse, at PET's udtalelse vedrørende manglende orientering af Wamberg-udvalget om nyregistreringer, hvori det anføres, at der for nogle sagers vedkommende kan være tale om en omregistrering og ikke en nyregistrering, udtrykker PET's generelle opfattelse - som Kommissionen i øvrigt er enig i, jf. herved beretningens bind 3, kapitel 4 - men ikke konkret tager stilling til operationssagen med den røde seddel.

I høringsvaret side 11, 2. afsnit anføres, at manglende B.-numre i referaterne fra Wamberg-udvalget kan skyldes, at der er tale om registreringer som følge af personundersøgelser, som ikke skulle forelægges udvalget. Kommissionen skal hertil bemærke, at den her berørte problemstilling angår de manglende B.-numre i relation til stikprøveordningen og ikke spørgsmål om forelæggelse af nyregistreringer. Der er intet, der tyder på, at personregistreringssager, der er kommet til veje som følge af personundersøgelser, ikke skulle forelægges udvalget som led i udvalgets stikprøvekontrol. Tværtimod lå det udvalget på sinde at kontrollere, at personsikkerhedsundersøgelsessager ikke indeholdt politiske oplysninger, som var fremkommet på forespørgsel fra PET. Se hertil beretningen bind 3. Endelig skal Kommissionen gøre opmærksom på, at der - som allerede anført i beretningen - bortset fra den røde seddel i den ovennævnte operationssag fra 1977, ikke er fundet eksempler på, at nyregistreringer ikke er blevet forelagt udvalget i Ole Stig Andersens embedsperiode. Kommissionen har alene anført, at det forhold, at omregistreringer fra en emnesag til en personsag muligvis ikke blev forelagt udvalget, vanskeliggjorde udvalgets generelle kontrol.

I høringsvaret side 11, 2. og 3. afsnit fn. omtales Ole Stig Andersen forklaring på, at Kommissionen har konstateret 2 tilfælde, hvor sager ikke er blevet forevist udvalget i forbindelse med stikprover. Se hertil beretningen bind 3, kapitel 4.

Side 13 – 14:

Vedrørende arbejdskartoteker og organisationssager.

Ole Stig Andersen har i sit høringsvar side 13, 3. og 4. afsnit fn. anført, at Wamberg-udvalget ikke har været af den opfattelse, at det ikke havde kompetence i forhold til PET's arbejdskartoteker. Det bemærkes hertil, at Wamberg-udvalget havde kompetence til kontrol af registrering og videregivelse af oplysninger, og Wamberg-udvalget havde accepteret PET's opfattelse af begrebet registrering som en notering på tromlerne og dermed ikke i arbejdskartotekerne. Dette er bl.a. kommet til udtryk i et notat af 10. februar 1982 vedrørende Wamberg-udvalgets kompetence, som efterfølgende er drøftet i udvalget.

Beretningen fra Kommissionsdomstolen af 13. juli 1977 førte til en drøftelse om arbejdskartoteker på et møde i udvalget den 24. januar 1978, hvor Ole Stig Andersen tilsluttede sig Kommissionsdomstolens konklusioner om arbejdskartoteker. Wamberg-udvalget tilkendegav ikke et krav om undersøgelse af PET's arbejdskartoteker. Først i 1983 i forbindelse med PET's ønske om at indføre minicomputere til systematisering af arbejdskartotekerne påpegede udvalget muligheden for, at arbejdskartotekerne kunne udvikle sig til et parallelt registersystem, hvorved en kontrol med arbejdskartoteker naturligt faldt ind under udvalgets kompetence, jf. retningslinjerne fra 1985, hvorefter udvalget skal udøve kontrol med arbejdskartoteker. Der har således i perioden efter Ole Stig Andersens tilkendegivelse over for udvalget i januar 1978 ikke været ønske om systematisk kontrol, om end lejlighedsvis stikprover i forbindelse med udvalgets besøg i regionerne kan have fundet sted. Der henvises til beretningens bind 3, kapitel 14.

Bilag 7

Det anføres endvidere af Ole Stig Andersen, at Kommissionen ved sin vurdering har taget udgangspunkt i en lov, som ikke var og ikke er gældende for PET. Kommissionen antager, at Ole Stig Andersen herved henviser til registerlovgivningen. Kommissionen skal bemærke, at man ved sin vurdering ikke har bygget på denne lovgivning. Derimod har Kommissionen lagt vægt på, at en notering i arbejdskartoteker i visse tilfælde har virket som en notering på tromlerne, hvilket af PET betegnes som registrering. Se om den nærmere bedømmelse af registreringsbegrebet i forhold til arbejdskartoteker, Kommissionens retlige vurderinger i forlængelse af kapitel 14 i bind 3.

Ole Stig Andersen anfører side 14, 3. og 4. afsnit fn., at der bør sondres mellem den situation, at medarbejdere i PET opretter alfabetiske navnelister i organisationssager om politiske partier og den situation, at navnelister oprettet *uden for PET* – f.eks. medlemslister – lægges på en organisationssag, da lyster i sidstnævnte tilfælde har en lovlig eksistens uden for PET. Kommissionen skal hertil bemærke, at denne sondring ikke findes at være af betydning, da funktionaliteten af de systematiserede lyster er den samme, uanset hvem der opretter dem.

Side 14 n – 16:

Vedrørende Ole Espersens udnævnelse og ministertid.

Kommissionen bygger sin opfattelse af spørgsmålet om, hvorvidt Ole Espersen skulle informeres om Gordijevskij-sagen, på Niels Schmidts vidneforklaring samt en række forhold i Ole Espersens personsag i PET. Der henvises til beretningen bind 7 vedrørende Socialdemokratiet, hvor spørgsmålet behandles, og hvor Kommissionen tillige inddrager de af Ole Stig Andersen i høringssvaret anførte bemærkninger.

Side 16 anføres det, at Kommissionen ikke har taget højde for, at der kunne ligge en misforståelse til grund for Ole Espersens opfattelse af, at departementet i Herløv Petersen-sagen havde handlet imod ministerens ordre.

Kommissionen skal hertil bemærke, at Kommissionen efter udsendelsen af udkastet til Ole Stig Andersen til høring modtog oplysninger fra tidligere departementschef, daværende afdelingschef Poul Lundbæk Andersen. Disse oplysninger angår en mulig misforståelse mellem minister og daværende departementschef Niels Madsen. Disse nye oplysninger er indarbejdet i bind 13, ligesom Kommissionens retlige vurdering har taget højde for denne mulighed.

Kommissionen bemærker afslutningsvis, at man i høringssvaret har anonymiseret enkelte angivelser af fremmede myndigheder under hensyn til den anonymiseringspraksis, som Kommissionen har anvendt på baggrund af PET-kommissionslovens § 4, stk. 1.

Bilag 8

MØDTAGET I PEY-
KOMMISSIONEN D 1:1 MRS. 2009

BRUUN & HJEJLE

KAI MICHELSEN HENRIK WEDELL-WEDELLSBORG PER MAGID OLUF ENGBELL CLAUD HØEG MADSEN SØREN BAGGER KARSTEN HÅVKROG PEDERSEN JEPPE SKADHALGE MØGEN EBELING TORBEN BYSKOV PETERSEN TOVE H. DAHL SØREN LINDSGAARD	POUL HEIDMANN CHRISTIAN SCHOW MADSEN HENRIK DICHTMAN CHRISTIAN SINDING HENRIK DAHL MORTEN STADIL SØREN LEHMANN NIELSEN ROBIN PHILIP SASKIA KRÜGER LARSEN JAN STEEN HANSEN OLAF RØKTYVEDGAARD CHRISTINE JANSBY	CHRISTIAN GREGERSEN MØGEN THORNINGER SØREN DAMGAARD KARSTEN KRISTOFFERSEN HENRIK RØSSING LØNBERG ERIK KJÆR-HANSEN ELISE ROSS-HANSEN OLE SPIERMANN	CAMILLA HEE WILLE GITTE DEHN LANSNER ULRIK LINDOW SØRENSEN PETER CHR. KIERKEGAARD JULIE ARNTH JØRGENSEN LISE LAURIDSEN JAKOB ECHWALD SEVEL JAKOB LENTZ CHRISTIAN YANG NICOLAJ KLEIST NIELS FROSTHOLM HENRIK SELCHAU POULSEN	PETER F. THOMMENSEN TOBIAS STEIND RIKKE SØGAARD BERTH NICOLAJ BOSEBRUP ANDREAS NIELSEN JESPER NØRDØE RIKKE STENILD ANNA STAMHUS NIELSEN PETER THEIS JENSEN NIELS GROVE JENSEN CAROLINE S. NIELSEN SØREN JUSTENSEN
--	--	--	--	--

OVERBRINGES
 Undersøgelseskommissionen vedrørende PET
 Amagertorv 29 A, 1.
 1160 København K

Direktør Ole Stig Andersen

13. marts 2009

Hermed følger Ole Stig Andersens skriftlige udtalelse til Kommissionens udkast til beretning, herunder om de faktiske retlige spørgsmål, som Kommissionens undersøgelse rejser for hans vedkommende.

Oluf Engell
 Partner
 oo@brunhjeje.dk

Som bisidder for Ole Stig Andersen bemærker jeg, at der i de modtagne udkast er udtalelser, som går ud over forudsætningerne i lovgrundlaget (lov nr. 359 af 2. juni 1999). I lovbemærkningerne til § 3, stk. 2 er således anført (Folketingstidende 1998-99, Tillæg A III, § 1753 - mine understregninger)

Ref 116361
 Dok 642413

"For fratrædte embedsmænd, der ikke længere gør tjeneste i staten, gør der sig det særlige gældende, at der ikke kan rejses spørgsmål om disciplinært ansvar, men alene spørgsmål om eventuelt strafansvar, hvis der ikke er indtrådt forældelse. Undersøgelseskommissionen bør i forhold til sådanne fratrædte embedsmænd alene udtale sig om et eventuelt strafansvar. Kommissionen bør således ikke vurdere spørgsmålet om et disciplinært ansvar og heller ikke udtale sig på en sådan måde, der efterlader det indtryk, at der f.eks. ville have været grundlag for at søge disciplinær ansvar gennemført, hvis den pågældende fortsat havde været ansat som embedsmand i staten. Baggrunden for denne begrænsning er, at den

Bredgade 38 1260 København K
 Amagertorv 24 1160 København K
 Advokatfirma Tlf 33 34 50 00 www.brunhjeje.dk

Bilag 8

BRUUN & HJEJLE

pågældende foran en embedsmand ikke vil have mulighed for at få et sådant belastende udsagn prøvet under en efterfølgende tjenstlig sag. Herved vil Undersøgelseskommissionens vurdering komme til at stå som den endelige "afgørelse" og dermed få "domsvirkning"."

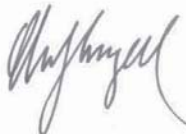
Eksempelvis er i det forelagte udkast til "Sammenfatning og retlig vurdering vedrørende Wamberg-udvalgets stikprøver og forelæggelse af nyregistreringer i udvalget" anført, at "Meget tyder på, at en mere omfattende fejlinformering og vildledning af udvalget har fundet sted" og senere tilføjes med adresse til Ole Stig Andersen:

"Under alle omstændigheder er det Kommissionens opfattelse, at det har været PET-chefens ansvar at påse, at udvalget ikke forholdtes sager, som det havde kompetence til at se".

Ole Stig Andersen har i den vedlagte udtalelse redegjort for, at der i hans embedsperiode ikke er belæg for Kommissionens udtalelse om fejlinformation og vildledning af Wamberg-udvalget. Hertil kommer, at Kommissionens udtalelser både i indhold og formulering efter Ole Stig Andersens og min opfattelse er uforenelig med lovbemærkningerne til § 3, stk. 2.

Jeg anmoder om, at nærværende skrivelse og Ole Stig Andersens redegørelse offentliggøres som bilag til beretningen.

Med venlig hilsen

Bilag 9

Politimester Jørn Bro.

18.marts 2009.

Bemærkninger til materiale fra PET-kommissionen, der gennem advokat John Petersen er blevet forelagt mig.

Ad materiale med Kommissionens brev af 18.december 2008, tre gule omslag, mærket Bind 6, Bind 7 og Bind 8 (høring – Jørn Bro)

I materialet er visse linier mærket med gul farve. Jeg ved ikke, hvem der har foretaget disse farvemærker, og hvordan de skal tolkes.

Det er uklart, om farvemærkerne indikerer, at der er tale om forhold, der eventuelt kan bebrejdes mig, idet disse forhold kan opfattes som forsømmelighed i tjenesten – se således eksempelvis Bind 6, side 271.

Da side 272 mangler, er jeg ikke i stand til at forholde mig til Norgaards oplysninger, og om de implicerer mig.

Når man betænker, at der er tale om undersøgelser i strafferetsplejens form, finder jeg generelt tekstens formodninger og antagelser foruroligende og uantagelige.

På side 217 øverst skrives " ... iværksatte PET sin mest ambitiøse operation." Det forekommer mig at være en stærkt overdrevet vurdering. Der var ikke tale om en operation, men snarere en (lidt for) tilfældig udnyttelse af muligheder, der opstod i forbindelse med forskellige unge mennesker, der ville en tur til Østersøuge.- Se således retsbog 24.8.2005, side 27 midt.

På side 271 er en omfattende farvemærkning og ligeledes i note 917, der rummer helt udokumenterede spekulationer om, hvorvidt en udenlandsk tjeneste har iværksat en aflytningsoperation. Spekulationerne synes at bygge på det angiveligt overraskende i, at den udenlandske tjeneste ville acceptere, at dets højt klassificerede udstyr blev siddende. Det, der formentligt er blevet siddende, er millimeter-tynde rør, som kun med stort besvær, om overhovedet kunne trækkes ud af væggen igen. Hvis man ville genåbne operationen, kunne disse rør genanvendes i forbindelse med placering af meget små og følsomme mikrofoner og optageudstyr på egen side af væggen. En bemærkning i et mødereferat ca 15 år senere kan efter min opfattelse ikke anvendes som indikation for noget som helst i forbindelse med omhandlede operation

Historien om Spionen der slap fri – side 278 – 283 har jeg ikke kendskab til. Blot må jeg igen generelt anholde spekulationer, gul markering nederst på side 280 , og som ved tidligere lejligheder anholde, at kommissionen synes at gå ud over sit kommissorium, når man begynder at kvalitetsvurdere kontrafterretningsmæssige sager.

Bind 7, side 203 rummer en vurdering af en kontrafterretningsmæssig sag på et øjensynligt tyndt grundlag, da Vivikes sag blev makuleret i 1996

Side 233-234 rummer spekulationer, uden belæg, - " en forklaring kunne være" – "en anden og mere sandsynlig forklaring kunne være".

Bind 8, side 329 rummer generaliserende vurdering uden belæg i det materiale, jeg har set

Bilag 9

Ad materiale med PET-Kommissionens brev af 19.januar 2009.

Side 74, nederst og side 75 øverst – de omhandlede oplysninger blev formentlig ikke videregivet, fordi de var ubekræftede forlydender.

Til Nordentofts og Søren Hein Rasmussens påstande fristes jeg til at minde om, at Hein Rasmussen så vidt jeg erindrer var Moskva-skolet kommunist, der optrådte i samklang med landsretssagfører Carl Madsens dygtigt gennemførte Agit-Prop udnyttelse af sin stilling som forsvarer.

Ad materiale med PET-Kommissionens brev af 2.februar 2009.

På side 54 er citeret et notat fra en medarbejder på revisionsholdet. – Det bemærkes, at i den originale tekst er ordet " behageligt" understreget, hvad det også bør være i citatet.

På side 143 ses kap. 8.Mikrofotoografering af PET's arkiv.- I denne tekst savner jeg en omtale af Norgaards bog, side 120, hvor han fortæller, at han afleverede det hele til sin nærmeste foresatte, der fortalte mig (på min forespørgsel) ,at han havde til agt at opbevare disse film i en bankboks her i København.

I det oprindelige manuskript til Norgaards bog, som den daværende PET-chef bad mig læse igennem og vurdere, inden PET udtalte sig om udgivelsen, stod , at Norgaard afleverede materialet til sin nærmeste foresatte " kriminalkommissær K". Kriminalkommissær K er givetvis identisk med kriminalkommissær Kaumann, der stod for ledelsen af flytningen.

Ad materiale med PET-Kommissionens brev af 5. marts 2009.

Ingen bemærkninger.

Bilag 10

Bemærkninger Jørn Bros høringsvar af 18. marts 2009.

Jørn Bro skriver generelt om bind 6-8, at han finder ”tekstens formodninger og antagelser foruroligende og uantagelige”, da der er tale om ”undersøgelser i strafferetsplejens form”. Kommissionen skal hertil bemærke, at bind 6-8 er resultatet af en *historisk* undersøgelse, og at der således er tale om en historisk fremstilling. Kommissionen har vurderet, at det er velbegrunderet at foretage historiske formodninger og antagelser om de beskrevne begivenheder. Vedrørende Kommissionens tolkning af kommissoriet i forbindelse med PET’s kontraefterretningsvirksomhed henvises til Kommissionens beretning, bind 1.

Vedrørende Østersøugerne. **Bind 6, afsnittet om PET’s overvågning af Østersøugerne.**

Jørn Bro skriver, at han finder Kommissionens beskrivelse af en aktion som PET’s ”mest ambitiøse operation” at være en ”stærkt overdrevet vurdering”, idet der ikke var tale om en operation, men en tilfældig udnyttelse af muligheder (dvs. nogle unge mennesker, der skulle til Østersøugerne). Kommissionen skal hertil bemærke, at den blev opfattet som sådan af PET’s ledelse, og at den blev registreret i PET med operationsnavn. Når Kommissionen benyttede betegnelsen den ”mest ambitiøse operation” skal det ses i forhold til de andre Østersø-operationer, som Kommissionen har kendskab til, og som omfattede færre dobbeltagenter (der var otte i denne operation). Formuleringen er dog ikke af afgørende betydning, og Kommissionen har derfor valgt delvis at følge Bro og har ændret den til: ”I 1970 iværksatte PET endnu en operation.”

Vedrørende rumaflytning af Land og Folks hus. **Bind 6, afsnittet om aflytningen af Land og Folks hus.**

Spekulationen om, at aflytningen kunne være videreført af en udenlandsk tjeneste, byggede på det faktum, at Bro havde oplyst, at aflytningsudstyret blev siddende, efter at operationen var blevet opgivet. Bro oplyser i sit høringsvar, at det kun drejede sig om nogle tynde rør, der blev siddende. I lyset af Bros seneste oplysning har Kommissionen valgt at slette afsnittet og fodnoten.

Vedrørende Spionen, der slap fri. **Bind 6, afsnittet om spionen, der slap fri.**

Fremstillingen af PET’s indsats bygger på det forhold, at PET på et tidligt tidspunkt modtog oplysninger, der, hvis de var blevet fulgt op, kunne have ført til, at spionen var blevet stoppet.

Vedrørende Holger Vivike. **Bind 7, afsnittet om Holger Vivike: KGB’s agent i SF.**

Det er korrekt, at Vivikes personsag blev makuleret i 1996. Fremstillingen bygger imidlertid på et PET-notat udarbejdet i 1985, som indeholdt en beskrivelse af oplysningerne i personsagen. Kommissionen fastholder vurderingen og henviser til, at der udtrykkeligt er gjort opmærksomt på kildeforholdene.

Vedrørende makuleringen af SF-sagen. **Bind 7, afsnittet om makuleringen af SF-sagen i 1972-73.**

Det gøres i beretningen klart, at der kan findes flere mulige forklaringer, som bygger på samtidige skriftlige kilder og senere udsagn: Den første forklaring bygger på det forhold, at PET ikke måtte overvåge SF, hvilket kunne være årsag til makuleringen. Den anden forklaring bygger på Jørn Bros skriftlige ordre og en senere udtalelse på et møde i PET fra den involverede arkivmedarbejder. Det bemærkes i øvrigt, at det fremgår af fremstillingen, at Jørn Bro er uenig i denne forklaring.

Vedrørende arbejdsmarkedet. **Bind 8, Konklusion. PET’s overvågning af arbejdsmarkedet 1945-1989.**

Der er tale om konklusionen på den historiske fremstilling om arbejdsmarkedet. Den bygger således på den fremlagte dokumentation og analyse i bind 8.

Bilag 11

I forbindelse med Pet-Kommissionens afsluttende arbejde, har jeg, i fire omgange, modtaget forskelligt materiale, helt overvejende vedrørende nogle forløb omkring anholdelsen af Arne Herløv Petersen tirsdag den 3. november 1981 til evt. udtalelse.

Det bemærkes, at jeg var ansat i Pet fra 1974 til 1983. Fra 1974 til 1977 som politifuldmægtig, hvor jeg blev 'oplært' i den (kontra) efterretningsmæssige teori og praksis, særligt af den yderst efterretningsmæssigt kyndige og internationalt anerkendte vicepolitimester Jørn Bro, som jeg så efterfulgte i 1977.

Jeg har to præciserende bemærkninger, og en egentlig indsigelse vedrørende det materiale, jeg har modtaget.

Kommissionen har i nogle ræsonnementer vedrørende Pet's angivelige holdning til Ole Espersens kandidatur til justitsministerposten, samt vedrørende Departementschef Niels Madsens mulige holdning til en anholdelse af AHP, gjort brug af nogle korte gengivelser fra retsbøgerne, vedr. nogle af mine forklaringer for Kommissionen.

Disse spredte bemærkninger har Kommissionen, efter min opfattelse, tillagt en vægt, de på ingen måde kan bære.

Pet forholdt sig alene til sikkerhedsmæssige forhold vedrørende ministerudnævnelser, og ikke til evt. generelle politiske sympatier hos en konkret minister.

Og jeg har ikke været bekendt med Niels Madsens eventuelle holdning til en anholdelse af Arne Herløv Petersen.

Kommissionen har udtalt, at den ikke kan afgøre, hvem der den 3. november 1981, havde flere telefoniske kontakter med Justitsministeriet, og var leder af anholdelsesaktionen mod Arne Herlov Petersen.

Kommissionen har som begrundelse anført, at daværende konstituerede kriminalkommissær Dalsgaard har afvist at have været i Pet på det pågældende tidspunkt, og at han under alle omstændigheder ikke på egen hånd ville have ringet til Justitsministeriet (in casu departementschef Niels Madsen).

Heroverfor står imidlertid mine klare erindringer omkring dagene for Dalsgaards faktiske tiltræden i Pet, og specielt hans rolle i forbindelse med ransagnings/anholdelsesaktionen tirsdag den 3. november 1981.

Ved konstitueringen af Dalsgaard, ved brev af 27. oktober 1981 fra Rigspolitichef Boye, blev det betydet mig, at der var lagt op til et ledelsesmæssigt "systemsifte" i Pet.

Bilag 11

Den hidtidige ordning, hvorefter afdelingslederne refererede direkte til den juridiske ledelse skulle afløses af en mere ordinær politimæssig forretningsgang, hvorefter alle sager skulle passere kriminalkommissæren, før der evt. kunne foretages videre.

Dette system satte Dalsgaard omgående i kraft, i forbindelse med det 'tiltrædelsesmøde' han havde i Pet med afdelingsledere og det øvrige personale, formentlig den 29. oktober.

Jeg husker tydeligt mit første møde med Dalsgaard på hans kontor, hvorunder han var i fuld gang med at planlægge ommøbleringer, og hvor han også havde forbindelse til medieerne. Som eksempel på 'tinglysningen' af de nye tider kan nævnes et helsidesinterview, som BT bragte den 14. november 1981, under overskriften "007 Dalsgaard". (og for den sags skyld med 'fratraedelsesinterviewet' i BT af 27. oktober 1982

Kommissionen har udførligt omtalt et, unavngivet, notat af 11. maj 1982 vedrørende beslutningsprocessen omkring anholdelsen af AHP. Notatet er utvivlsomt begået af den person; som fra Pet forestod aktionen.

Notatets indhold svarer nøje til min erindring, og forklaring for Kommissionen, afgivet foer notatet kom frem, om Dalsgaards rolle i den sag.

I forbindelse med en telefonsamtale Dalsgaard (jeg husker ikke anledning eller tidspunkt nærmere) førte med justitsministeriet, lod Dalsgaard på et tidligt tidspunkt mig forstå, at han, i kraft af sin baggrund, var på "Niels" med departementschef Niels Madsen.

Det var således på ingen måde en fremmed tanke for ham at sætte sig i direkte forbindelse med departementschefen, også vedrørende anliggender, som hidtil havde sorteret direkte under Chefen for Pet.

Jeg kan fuldstændig udelukke, at notatet af 11. maj er skrevet af Ole Stig Andersen, eller mig selv.

Det var således Dalsgaard, som forestod anholdelsesaktionen mod AHP, og som i den forbindelse også var i direkte kontakt med Justitsministeriet.

Bilag 12

Bemærkninger til Niels Schmidts udaterede høringssvar, modtaget af Kommissionen den 2. april 2009.

Niels Schmidt har i sit høringssvar anført sit syn på forløbet i Arne Herløv Petersen-sagen, herunder om fhv. kriminalinspektør Dalsgaards rolle i forbindelse med anholdelsen af Herløv Petersen.

Kommissionen har indarbejdet Schmidts synspunkter herom i Kommissionens beretning, bind 13.

Niels Schmidt anfører endvidere, at Kommissionen i nogle ræsonnementer vedrørende PET's angivelige holdning til Ole Espersens kandidatur til justitsministerposten har anvendt kortfattede gengivelser af Niels Schmidts vidneudsagn, som er blevet tillagt en vægt, de på ingen måde kan bære.

Kommissionen har indarbejdet Niels Schmidts opfattelse i Kommissionens beretning, bind 13, men er fortsat af den opfattelse, at PET havde visse sikkerhedsmæssige forbehold over for Ole Espersen, jf. Kommissionens beretning, bind 7.

Bilag 13**Notits**

Arne Herløv Petersen

Ad side 66: Vicepolitimester Niels Schmidts forklaring om, at Ole Stig Andersen meddelte ham, at jeg havde bestemt, at der kun måtte nedlægges påstand om opretholdelse af anholdelsen i tre gange 24 timer kan jeg jo af gode grunde ikke verificere. Som tidligere meddelt kommissionen var der ingen tvivl om, at departementet kendte min holdning til sagen. Jeg er overbevist om at jeg på en eller anden måde gav udtryk for, at såfremt der ikke forelå noget nyt i forhold til min tidligere resolution stod denne naturligvis fast: jeg ville ikke rejse tiltale på det foreliggende grundlag. En mere bastant udmelding i detaljer mener jeg ikke at jeg fremkom med, hvilket jo også skulle være overflødig.

Ad side 97: Jeg mener ikke og kan i hvert fald ikke erindre, at statsminister Anker Jørgensen var medinddraget i nogen del af beslutningsprocessen før efter anholdelsen af Arne Herløv Petersen. Medmindre der foreligger andet materiale, der skulle sandsynliggøre dette, dvs. der alene foreligger notatet af 11. maj 1982, må jeg antage at der foreligger en fejlhuskning eller anden form for fejltagelse hos den, der udfærdigede notatet.

Bilag 14

Bemærkninger til Ole Espersen udaterede høringsvar.

Det anføres i høringsvaret, at statsminister Anker Jørgensen næppe var medinddraget i nogen del af beslutningsprocessen før efter anholdelsen af Arne Herløv Petersen.

Kommissionen har ladet denne bemærkning indarbejde i Kommissionens beretning, bind 13.

Bilag 15

Ole Espersen 08.01.09

Notits

Operation Zeus

Til kommissionens udkast til beretning om ovenstående operation (bind 12 side 80ff) har jeg alene følgende kommentar:

Jeg erindrer med sikkerhed, at der på det relevante tidspunkt forelå nedskrevne regler for PET's anvendelse af penetranter. Der har formentlig været tale om et tillæg til den almindelige instruks, se herom side 180 linie 12, hvoraf fremgår at retningslinierne fra 1983 (fra tiden efter min fratreden) i nogen grad var en "sammenskrivning af de senere års praksis og enkeltstående retningslinier", og meget tyder derfor på, at der også i nogen tid forud for 1983 har bestået et skriftligt nedfældet krav om, at ministeren skulle godkende brugen af penetranter. Henset til en sådan beslutnings alvor og risikoen for misbrug fandt jeg, at dette var et helt igennem naturligt krav.

Jeg skal tilføje, at vendingen "JM. under" for mig har været ukendt. En sådan vending kunne anvendes i forbindelse med en orientering af ministeren om faktiske forhold, men en regel om, at ministeren skulle underrettes om andres vigtige allerede truffne beslutninger, som han altså alene skulle tage til efterretning, forekommer ikke sandsynlig. Som nævnt under afhøringen har jeg ingen underretning modtaget.

Bilag 16

24.2.09

Notits

Ole Espersens kommentarer til afsnit 12 i PET kommissionens rapport: Ole Espersens retningslinier 1981-1982

En generel kommentar

Da afsnittet bl.a. repræsenterer en videreførelse af, hvad der er passeret i de tidligere år under andre ministre (som jeg ikke har kendskab til) kan det undertiden være vanskeligt at følge den udvikling i arbejderne med nye regler som beskrives. Det skyldes, at nogle af mine reaktioner på udkast mv. relaterer sig til skridt, der er taget før min periode. Jeg mener imidlertid ikke at dette spiller nogen væsentlig rolle, da der ikke for så vidt angår de dele af min virksomhed, der beskrives, er tale om endelige beslutninger, men om diskussioner til dels baseret på tidligere oplæg.

Kommentarer til enkeltdele

1. Som tidligere forklaret til retsbogen er jeg noget mystificeret over referatet af 23. september 1981 af mødet den 10. juni 1981 (side 243) (der synes at være en fejl i note 502, hvor referatet af mødet 10. juni 1981 nævnes to gange). Jeg henviser i øvrigt til mine bemærkninger på side 245.
2. Det nævnes, at registrering af østkontakter i realiteten var et stedfortrædende begreb for overvågning og registrering af danske kommunister mv. Det var det også. Men det var jo ydermere i realiteten udtryk for en ret til registrering af en stor del af det politiske liv i almindelighed, især i betragtning af de øgede kontakter med østlande der fandt sted i 80'erne bl.a. pga. Helsinki aftalerne og den åbning for turisme, videnskabelig udveksling og opfordringer i det hele taget til dette samkvem som disse aftaler indebar.
3. På side 259-260 er medlem af Wambergudvalget Krestof Glamann refereret for at sige, at jeg skulle have personlige motiver i relation til forbudet mod en generel bemyndigelse uden videre og uden nærmere betingelser til at registrere østkontakter, og Krestof Glamann er citeret for følgende: "Da Ole Espersen blev justitsminister, følte Ole Stig Andersen af han skulle fortælle Espersen, at Espersen var registreret. Dette blev Espersen gal over og han brugte lejligheden til at se på, om ambassadekontakter kunne udgøre grundlaget for registrering". Dette må bero på en fejlskning, eller misforståelse hos enten Ole Stig Andersen eller Glamann. Jeg berørte ikke og hørte ikke om min egen eventuelle registrering før de fornyede påstande i The Economist om en mulig spion "i regeringens top". De papirer, som Ole Stig Andersen i den forbindelse efter anmodning overgav mig og, som der intet overraskende var i, gav mig ikke anledning til nogen vredes-reaktion.

Bilag 17

MODTÆGET I PET-
KOMMISSIONEN

- 2 APR. 2009

ADVOKAT JOHN PETERSEN

Møderet for Højesteret

Undersøgelseskommissionen vedrørende PET
Amagertorv 29 A, 1.
1160 København K

Dato: 1. april 2009
J.nr.: 5003-001
Advokat: John Petersen
E-mail: john@petersen-adv.dk
Direkte tlf.: 33 73 70 10

Sekretær: Anja Rønne Vilstrup
E-mail: arv@adve.dk
Direkte tlf.: 33 73 70 29

Politimester Jørgen Skat-Rørdam - udtalelse i henhold lovens § 13

Som bisidder for Jørgen Skat-Rørdam fremkommer jeg nedenfor på min klients vegne med en udtalelse i henhold til lovens § 13. Udtalelsen vedrører det materiale, som blev bragt til mig med Kommissionens brev af 2. februar 2009.

Side 97 øverst anfører Kommissionen: "Der mangler dokumentation fra Skat-Rørdams tid som chef for PET, idet der i perioden 1971-1975 ikke foreligger præcise oplysninger for, hvorvidt PET har forevist de af Wamberg-udvalget forlangte sager."

Det er altså ikke dokumenteret, at reglerne i min klients embedsperiode faktisk blev fulgt.

Kommissionen har med andre ord vendt bevisbyrden om.

Kommissionen burde i overensstemmelse med almindelige bevisbyrderegler have formuleret sig anderledes, f.eks. således: "Der er ikke i sagen oplysninger, der dokumenterer, at PET i Skat-Rørdams tid som chef for PET ikke har forevist de af Wamberg-udvalget forlangte sager."

Side 105: Min klient har under den seneste afhøring i Kommissionen forklaret, at begrebet "røde sedler" ikke siger ham noget. Endvidere har Kommissionen ikke under sin formentlig meget omhyggelige gennemgang af sager fra min klients embedsperiode fundet eksempler på sådanne røde sedler. Kommissionen har derimod fundet eksempler herpå i sager fra min klients forgængers embedsperiode og i sager fra min klients efterfølgers embedsperiode.

Bilag 17

Kommissionen når alligevel frem til det resultat, at de nævnte røde sedler har været brugt i min klients embedsperiode med en argumentation, som aldrig ville holde i en dansk retssal.

Side 125 indeholder rene hypoteser om baggrunden for, at min klient den 21. august 1974 ophævede Arne Niensens retningslinier fra 1968.

Side 139 midt: Dette afsnit indeholder som afsnittet på side 125 rene hypoteser om baggrunden for min klients meddelelse den 21. august 1974.

Med venlig hilsen

John Petersen

Bilag 18

Bemærkninger til Jørgen Skat-Rørdams høringssvar af 1. april 2009.

Skat-Rørdam har ved sin bisidder på s. 1 anført, at Kommissionen ikke har dokumenteret, at reglerne vedrørende orienteringen af Wamberg-udvalget [ikke] er blevet fulgt.

Kommissionen har i Kommissionens beretning, bind 3 taget højde for det af Skat-Rørdam anførte og præciseret teksten.

Det anføres i høringssvaret s. 2, at Kommissionen har fremført ”rene hypoteser” med hensyn til baggrunden for, at Skat-Rørdam den 21. august 1974 ophævede Arne Nielsens retningslinjer fra 1968.

Kommissionen bemærker hertil, at Skat-Rørdam ikke har kunnet oplyse Kommissionen nærmere om baggrunden for den nævnte ordre fra 1974, hvorfor Kommissionen i sin historiske gennemgang har gjort sig antagelser på baggrund af andet kildemateriale. Det anføres således i beretningens bind 3, at der er tale om en mulig tolkning og ikke et konstateret faktum.

Bilag 19

Bilag 20

ADVOKAT I PET-KOMMISSIONEN D - 2 FRS. 2009

ADVOKAT JOHN PETERSEN
Møderet for Højesteret

Undersøgelseskommissionen vedrørende PET
Amagertorv 29 A, 1.
1160 København K

Dato: 27. februar 2009
J.nr.: 5003-001 JP/TNI
Direkte tlf.: 33 73 70 10
e-mail: john@petersen-adv.dk

Politidirektør Hanne Bech Hansen – Frede Farmand

Jeg holdt i går et møde med Hanne Bech Hansen, som gerne vil sikre sig, at kommissionen ikke har fået den opfattelse, at hun intet erindrer om operationen hos nazisterne.

Hanne Bech Hansen husker udmærket operationen, men husker ikke, at den er blevet forelagt hende inden iværksættelsen. Hun husker det mere som en orientering om den igangværende operation.

Med venlig hilsen

John Petersen

Bilag 21

MODTAGET I PET-
KOMMISSIONEN D 10 MRS. 2009

ADVOKAT JOHN PETERSEN
Møderet for Højesteret

Undersøgelseskommissionen vedrørende PET
Amagertorv 29 A, 1.
1160 København K

Dato: 6. marts 2009
J.nr.: 5003-001 JP/TNI
Direkte tlf.: 33 73 70 10
e-mail: john@petersen-adv.dk

Politidirektør Hanne Bech Hansen – Operationen mod Nordland Forlag

Under henvisning til kommissionens brev af 4. ds. kan jeg oplyse, at min klient, som nævnt i mit brev af 27. februar 2009, ikke har nogen erindring om drøftelser inden operationens iværksættelse, men alene som en efterfølgende orientering om den igangværende operation.

Supplerende kan jeg oplyse, at min klient ikke erindrer at have deltaget i eller hørt om overvejelser om hjemmelsgrundlaget.

Med venlig hilsen

John Petersen

Bilag 22

FRANK POULSEN

19.02.2009

Undersøgelseskommissionen vch. P&T

Jeg har modtaget uddrag af undersøgelseskommissionens ind-
kald til beretning.

Jeg har følgende bemærkninger til sider 36 linie 17 ff. Reklam-
holdet med side 37 linie 16 ff.:

Der var på baggrund af de mange drøftelser, vi havde haft,
og den vidne, jeg i det hele havde om hans indstilling, ingen tvivl
om, at Boas med sin tilkendegivelse om „at de gjorde, som
det passede dem“, mente, at man om fornødent skulle gå ud
over selv den videst mulige fortolkning af ordlyden „alene...“
Och var denne opfattelse, jeg gav udtryk for, at jeg ikke kunne
leve med. Jeg var enig i, at ordet „alene“ gav et betydeligt
spillerum som ansigt af kommissionen. Dette var netop me-
ningerne med anvendelsen af ordet, men at vi herudover -
altså endnu videre - fandt jeg altvel inacceptabelt og uløseligt
for mig og for dem, erklaringen var ved det til - Folke-
tingen / befolkningen.

Til side 197 linie 16 ff. bemærkes, at det ikke blot var
advokaten, men en skolelærer, at justitsministeren var tale i
sagen; eftersom ministeren (ministeren) skulle formidle, at
Dronningen beskyttede den dommer, der skulle foretage un-
dersøgelsen ved en kommissionsdomstol.

For en ordens skyld bemærkes, at jeg er fuldstændig
enig i kommissionens redegørelse vedrørende kommissionsdom-
stolen af 13. juli 1977, hermed de til dels væsentlige / kom-
missionens bemærkninger side 199 linie 22 ff - 200/0.

Bilag 22

afslutnings i - Udt for en ordens stykke. Nogle Møder disse blev
i 2000 som angik side 107 line 18, men først i 2005, og alle st.

Jens uanset hvem

Frank Jensen

BERETNING AFGIVET AF PET-KOMMISSIONEN:

Leif Aamand (formand), landsdommer,
Østre Landsret.

Johnny Laursen, lektor, ph.d.,
Institut for Historie og Områdestudier, Aarhus Universitet.

Regin Schmidt, adjunkt, ph.d.,
Afdeling for Historie, Saxo-Instituttet, Københavns Universitet.

Ditlev Tamm, professor, dr.jur. et phil., dr.h.c.,
Det Juridiske Fakultet, Københavns Universitet.

Jens Vedsted-Hansen, professor, dr.jur.,
Juridisk Institut, Aarhus Universitet.

Forsideillustration:

Kollage: Instruks af 30. november 1953, som var grundlaget for PET's virksomhed under resten af den kolde krig, og tillægget til instruks af 30. september 1968. (*PET's arkiv*)

Resumé:

I dette bind redegøres for Kommissionens nedsættelse og kommissorium. Desuden beskrives grundlaget for Kommissionens beretning.

Endvidere beskrives PET's etablering og regelsæt, ligesom kontrollen med PET skitseres. Afslutningsvis præsenteres indholdet i beretningens øvrige bind. Bindet indeholder desuden gengivelser af de grundlæggende instrukser, regler og retningslinjer for PET's virke samt en række høringssvar.